

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА СХХV

ДРУШТВЕНИ И ИСТОРИСКИ СПИСИ

КЊИГА 50

СКЕНИРАО

ТЕОДОР АНАГНОСТ

БЕОГРАД 1939

СВЕТОСАВСКИ ЗБОРНИК

КЊИГА 2

ИЗВОРИ

1 Издање Задужбине Драгослава Гођевића 1

БЕОГРАД 1939

САДРЖАЈ

	Стр.
1. Владимир Ђоровић , Житије Симеона Немање од Стевана Првоуспеног	1
2. Владимир Ђоровић , Пролошко житије св. Саве . .	77
3. Георгије Острогорски , Писмо Димитрија Хоматијана св. Сави и одломак Хоматијановог писма патријарху Герману о Савином посвећењу	89
4. Веселин Чајкановић , Живот светог Саве епископа сина Симеона Стефана краља Рашке од Ивана Томка Мрнавића	115
5. Ф. Гранић , Одговори охридског архиепископа Димитрија Хоматијана на питања српског краља Стефана Радослава	147
6. П. Ђорђевић , Помени св. Саве у нашим старим споменицима	191

Житије Симеона Немање

од

Стевана Првовенчаного

За штампу приредио
ВЛАДИМИР ЂОРОВИЋ

ПРЕДГОВОР

I

Житије Св. Симеона Немање од Стевана Првовенчаног сачувано је читаво само у једном рукопису. Тај се данас налази у париској Народној Библиотеци, под бројем и сигнатуром Cod. slave № 10. То је један опсежан зборник, са 247 листи, од којих су 244 писана старијом руком, а остала три новијом. Сав је од пергаментa, који је јак, али са много рупица и прегипа. По облику је мали, са 17×11.5 cm., а површина писма износи му 13×9 cm. У тексту на једној страници има по 21 ред. Рукопис је, судећи по материјалу и палеографским особинама писма, врло стар; припада другој половини XIII или самом почетку XIV века. Пергаменат је на неколико места оштећен, али већином пре писања текста по њему. То се види јасно по том, што су писари обилазили таква места прекидањем и дељењем слогова. Има и много празних места тамо, где је при превијању или иначе пергаменат био нарочито истанчан. На извесним местима избледели текст је доцније исправљан и допуњаван. Слова су писана на подвученој линији.

Садржај рукописа је овај:

На л. 1^г: Запокрѣсти се(с)тѣх(ъ) ѿць, ꙗко под(о)каѣтъ без' маѣннѣ съ в'сакѣмъ тѣлѣннѣмъ ѿсѣат(и).

л. 39^г: Поокрѣсти раз'лич'нѣи къ оуткрѣждѣннѣ крѣстоуцѣмъ крапѣмъ на нѣ ѿ людоу'дѣннѣи.

л. 67^г: Поокрѣсти раз'лич'нѣи памѣтѣи ѿ моужѣстѣкоу оучѣ нас(ъ).

л. 83^г: Ико не под(о)баѣтъ дѣлаъ своиѣхъ прѣд(ъ) чл(о)-
в(ъ)къ творити.

л. 90^г: Ико под(о)баѣтъ хранити се ни единого же
всоуждати.

На листу 96^в и 178^в има по једна примитивна слика неке тице. На л. 96^в налази се испод ње записао само грѣше..., а остало је истро.

На л. 116^у: Ико под(о)баѣтъ(ъ) въд'роу кѣти ѿ в'сѣмъ.

л. 121^в: О сѣкрѣнѣи моудрости.

л. 141^в: Ђо прѣзр'ликиѣхъ.

л. 168^г: Заповѣди с(вѣ)т(а)го ѿца нашего Стефана.
Число кѣ.

л. 168^в: Слов(о) с(вѣ)т(а)го ѿ(тъ)ца нашего Іефрема ѿ
пользи до(у)ши ѿ сѣкрѣни.

л. 171^в: Слов(о) ѿ(тъ)ца нашего Монека соуцаго къ ски-
тѣ къ Паминуѣ, вѣждѣхъ въс(тъ) ѿ нѣго пи-
сати ѿмоу.

л. 175^в: Иван(а) мнѣхъ ѿгоумна Горѣ Синайскиѣ слов(о),
ѿ покаѣниѣ ѿ канмакса.

л. 189^г: Слов(о) с(вѣ)т(а)го Симеона Месопотамѣйскаго.
Ико под(о)баѣтъ(ъ) имѣти въ оумѣ д(ъ)хъ исходиѣ.
Иже ѿ жит(и)а.

л. 199^в: Ѧѿфила архѣп(и)с(ко)па александрскаго ѿ
исхождѣни до(у)ши.

На л. 202^г — 243^в налази се биографија Немањина. Од л. 243^в до 244^в је кратки синаксарски извод тога житија, као Немањина *паметь*.

Довде је све писано једном руком, осим два три записа. Новијом руком уписано је од

л. 245^r: *Сѣрѣтениѣ Ливѣрниѣко ѿ ксѣхъ иет'цѣхъ.*

У рукопису има више записа.

На л. 21^v исправљач текста написао је једну белешку од које се могу прочитати само ове речи:

*ветѣхъ и повѣ единог... кр'но скрѣтѣхъ
ицхъ вѣ...*

На л. 66^v налази се записъ: *Сѣю книгоу коуши Феѡфанъ
аъ С(вѣ)тѣи Горѣ Идои'стѣи, оу лаврѣ срѣи'
скои хїлан'дар(ѣ)сѣи. Е(сѣ)а да га прости.*

На л. 133^v је запис: *Ииса грѣшнѣ Радивои зрѣлѣцѣ, ѿ
горе миѣ грѣшномѣ, грѣхѣи ко есмѣ кога'тъ а
иакѣиномѣ збогѣ. Ч'то ст(ѣ)вор[с] аз грѣшнѣ.
То је много новији запис од осталих. Испод
њега нацртана је примитивна слика руке
која држи двоћелу.*

На л. 243^v новијом руком унесено је ово покушавање
адресовања: *† ксѣсѣхъстѣномѣ; даље је намерно
истрто. Два реда испод тога: † ксѣсѣхъстѣномѣ
и прѣподѣиномѣ. Даље је опет намерно истрто.
Испод тога: С(вѣ)ти Ии'доиѣ † ѿ λόγος τοῦ
αἰγίου ἁγίου.*

На л. 247^v има запис писан руком, којом је писан и сав
рукопис: *† Пѣспѣшениѣмѣ с(вѣ)т(а)го де(у)ха
поче сѣи в(о)ж(ѣ)т'вѣи покѣст'ника с(вѣ)тѣиѣхъ и
пр(ѣ)под(о)в'ниѣхъ ѿ(тѣ)цѣхъ и (истрло се)
ѣшениѣмѣ с(вѣ)т(а)го поменоу Х(ристѣ)сѣ
[вѣ]ишѣица: азѣ ѣсмѣ земаѣ м(ѣ)сѣца июѣа а
д(ѣ)иѣ с(вѣ)т(а)го оуѣстѣи. Овај запис, који
би нам дао најважније и најкорисније по-
датке, истрао се много, јер се налази на на-
личју последње странице рукописа, и данас
је готово неупотребљив.*

Овај зборник, као што се види, има слова из патерика, и то оне врсте која даје претежно савете египатско-скитског типа. Отуд је и нарочити помен оца Антонија. У Хиландару налази се и данас један много млађи рукопис с тим садржајем, који се у подробном рукописном опису Саве Хиландарца бележи под бр. 352. (Ср. и бр. 339). Можда није неоправдано мислити, на основу тога што је овај париски рукопис био раније купљен у Светој Гори, у Хиландару, да је можда и преписан тамо. За то би говорио и садржај Зборника, који је у првом реду намењен монасима. Житије Св. Симеона могло је да занима наше калуђере у Хиландару нарочито с тога, што је Симеон био оснивалац њихова манастира, отац Саве и родоначелник краљевске породице, чију су заштиту они уживали. Да је у Хиландару био донесен врло рано један рукопис са Симеоновим житијем Првовенчаног и да је тамо остао дуже и био читан сведочи најбоље пример хиландарског игумана Доментана, који се тим рукописом обилато користио у свом раду у дужем размаку времена.

Овај рукопис описао је ближе први Ј. Ристић 1854. год. и објавио је из њега Слово Симеона Месопотамског (Гласникъ друш. срб. словесности VI, 163—75).

По овоме рукопису издао је ово житије Павле Ј. Шафарик у својим *Pamětky děvniho přemněnství Jihošlovánů* 1851. и 1873. У овом другом издању, објављеном после Шафарикове смрти, налази се то житије под насловом *Život Sv. Symeona od krále Štěpána* с годином 1868. као „druhý otisk“. Издање је Шафариково без акцената и спиритуса, са разрешеним кратицама, врло добро и савесно, али ипак не и без погрешака. То је дало повода Ђури Даничићу, да 1875. препише текст поново, али он тај препис није употребио, нити ко иза њега. Друго издање овог житија дао је П. Мартинов у серији Общества љубитеља древне писмености, у *Памятники древней письменности*, III, 1880., са свима кратицама и знаковима, онако како је у оригиналу. Али и то издање има погрешака. Треба само, примера ради, што се тиче спиритуса, сравнити приложене фотографије са његовим издањем, па да се види колико је код њега непоузданих и чак обрат-

них знакова. Сравнивање издања Шафарикова и Мартипов-лева са оригиналом извршио је Никифор Дучић и резултате објавио у *Starinama* XXI, 1889., и у својим *Књижевним радovima* II, 1892., 246—52, са много штампарских погрешака. Најпоследње је Љубомир Стојановић побележио сва отступања Шафарикова од оригинала и уступио их В. Јагићу. Овај је на основу тога прегледао оба издања, пописао све разлике и саопштио их у свом часопису *Archiv für slav. Philologie* XXIV, 1902., у чланку: *Kritische Nachlese zum Texte der alt-serbischen Vita Symeonis (Stefan Nemanja's), geschrieben von seinem Sohne, dem erstgekrönten König Stefan*.

Поред старог и потпуног рукописа нађен је, у последње време, и један нови рукопис с Немањиним житијем, али у ком текст није цео. Тај рукопис се налази код сенатора г. Светозара Томића. На моју молбу да ми га уступи кратко време из проучавање за ово издање, он је давао заобилазне одговоре и избегавао одређен став, док ми није постало јасно да он то неће да учини. Међутим, Г. Драгутин Костић, који је имао тај рукопис у рукама, уступио ми је љубазно све своје белешке и сва сравнивања Шафарикова издања с тим рукописом. Ја сам Г. Костићу на том много захвалан и осећам пријатну дужност да то и овде истакнем.

О томе рукопису написао ми је Г. Костић ово: „Нашао сам белешке своје о оном рукопису из XV века (1442. године) у коме је неки Никон (можда, по имену судећи, онај баш митрополит, што је Константину Костенском наложио да пише Живот Стевана Лазаревића?) скрпио Живот Св. Симеона од исечака Првовенчаног и Теодосија. . . . Видећете из већих уметака, да је Никон писао по умереном Константиновом правопису са акцентима, спиритима и др., са ģ пред самогласницима, са ѓ мј. ѓ, . . . ѓихъ мј. . . ѓхъ и др“. . . . Никон је из Првовенчаног употребио само првих тринаест глава, а остало је радио по Теодосију. „Мислим да се неупотребљавање XIV и даљих глава може тумачити и тако, да је Никон (ако је онај у запису и писац овога крпежа) знајући по Доментиану и Теодосију да је Симеон проточно миро у Хилендару а не у Студеници, како је у Стевана (и ако ће ово бити тачно), оставио његов текст као „нетачан“, па он

да, кад је већ почео по Теодосију, тако и наставио и завршио. Али се, заиста, с много мање претпоставака, може просто рећи, да пред собом није ни имао више него XIII глава, и онда би Станојевићева хипотеза имала већ један јачи разлог“. У белешкама, које ће бити све употребљене, сумаран је завршетак овај: „По главама употребљено је I, II, III скратио (изоставио о Дубочици и укратко казао о зидању манастира, не именујући их), VIII, IX, X, XIII; IV—VII изоставио, па XI (употребио само почетних пет реда), XII“.

Очуван је и један мали одломак из трећег рукописа Симеонова житија. У *Archiv für slav. Philologie* XXIV, 566—7, изнео је В. Јагић тај одломак, који се налазио на једном однекуда истргнутом листу из једног рукописа XV/XVI века, за који се он пије сећао откуда је доспео у његове руке. Али житије у том рукопису није било целина. На једној страни тог истргнутог листа налазио се други неки текст, а сам наш текст имао је посебно заглавље, исписано првеним словима: А се имена градѹмъ соуѹъ иже въ раздрѹшеніе сътвори с(ве)тъи и пр(ѣ)п(о)д(о)бниѹ г(осподи)нъ нашъ Симеѹнъ мѹроточѣъ. Иза тога иде само онај део текста, који је овде код нас обележен у варијантама испод липије, а који је преписивач изабрао из неких других разлога, али не да препише и чита само житије.

Најпосле, један део Стеванова текста очуван је код светогорског калуђера и писца Доментиана. Тај писац употребио је Првовенчаног у оба своја дела; најпре, у знатно мањој мери, у житију св. Саве, а после, у много већој мери, са дословним исписивањем читавих страница, у житију Симеона Немање. Ја сам недавно писао ближе о међусобном односу наших старих биографија Симеона Немање и говорио сам ту и о Доментиановом случају. С тога овде нећу понављати што је тамо речено и утврђено; напоменућу само, да је Доментианово дословно позајмљивање и преписивање текста дато на неколико места добрих прилога за критику текста.

Упада у очи, да овај спис Првовенчаного, који је рађен вешто, са много књижевног смисла, са лепим прегледом и са занимљивим садржајем, није био више читан и препи-

сиван у нашој старој књижевности. Доментианов спис није га могао потиснути, јер је и он остао у свега неколика рукописа и био је, исто тако, мало читан. Као и Савино житије, и Стеваново је имало пуно разлога да се свиди публици; ако ни због чега другог, а оно бар по том што су оба била врло лепо сročена и уз то релативно кратка. Зашто оба та наша стара писца нису имала више успеха нама је данас тешко објаснити, и с обзиром на вредност њихових дела, и на њихове писце и на лице о ком се радило. Сви други наши биографи, па чак и врло опширни и китнасти Доментиан, имали су шири круг преписивача и читалаца.

У новије време оживео је интерес за овај спис. Г. Драгутин Костић објавио је 1923. у Београду, у једној малој књижици, „србизираи“ текст његов, под потписом *Житије и живот Светог Симеона*. Он је тај текст радио по париском рукопису и с тога га није, као Шафарик, делио у посебне главе, него га је дао онако како је тамо писан. Тога сам се начела држао и ја у овом издању, дајући нове одељке тачно према првеним иницијалима оригиналног текста. У том свом издању Костић спомиње Томићев рукопис и даје нешто података о њему. Годишну дана после Костића, 1924., објавио је Миливој Башић у издањима С. К. Задруге, у серији *Старих српских биографија*, превод на данашњи српски језик овог житија Немањиног. Год. 1930., после Башићеве смрти, изишло је у Београду (издање Г. Кона) и друго немењано издање његових превода, под истим насловом. Ја сам о оба та посла, о Костићевом и Башићевом, написао нешто опширнију оцену у *Прилозима* VI, 1926., 320—4, и казао ту све што сам о том имао рећи.

II

Стеван Првовенчани је био човек са несумњивом књижевном културом. Из овог његовог списка то се види у довољној мери. Сем овог житија знамо још да је сарађивао у састављању такозване друге даровне повеље манастиру Хиландару, за коју је прву схему дао Св. Сава. (В. моје издање *Списка Св. Саве*. II—III). Од њега су сачуване још три српске повеље: један трговачки уговор с Дубровчанима (Л). Стоја-

повији, Старе српске повеље и писма I, 3) и две даровнице манастирима, Жичи и Мљету (F. Miklosich, Monumenta serbica, 8—16). Уговор с Дубровчанима није из Стеванове канцеларије, него из дубровачке (Ср. М. Кос, Глас СХХIII, 1927., 13—4). Али је за то врло занимљива Мљетска повеља. Уводна идеја у њој има исту полазну тачку као и ова у житију: бог не жели да ико погине него да свако дође у разум истини. Отац га је, вели Стеван, благословио: „Сыню, мож глаголы вниман, кѣ моимъ же словесемъ прилагаи оухо твоје, съхрани же оу твоjemъ срѣдци“. То место, шире развијено, налазимо у Савиној биографији; тако је, вели, благословио њега Немања. Савин текст узет је дословно по Причама Соломоновим (в. Станојевић—Глумац, Св. Писмо у нашим старим споменицима. Београд 1932., 12), а у овој је повељи цело саветовање скраћено. У Савиној биографији Ст. Немање каже се, како „поспѣшеніемъ божіемъ миръ и тишиноу въспрѣмѣшоу владычествоу его шѣ всудоу“; у Мљетској повељи налазимо исто: „миръ и тишина бысть въ дѣли владычества юго“. Сава каже за Немању: „вѣсѣмъ дивны и страшны владыка“, у Мљет. пов.: „владыка Христось богъ страшна вѣсѣмъ живуущимъ «крѣсть яго лави и““. Ово све, можда, није још довољно за неки сасвим поуздаан суд иако је веома карактеристично, али је свакако важно за књижевни дух који је владао на Стеванову двору, с обзиром на већ утврђене утицаје између две хиландарске повеље, па било да је и на овој Мљетској повељи радио сам Стеван, или да је састављао неки човек из његове канцеларије.

Кад је Стеван написао ово житије? Досад су мишљења у том правцу била подељена, али се сви слажу, с разлогом, у том, да је написано пре него је Првовенчани примио краљевску круну, т. ј. пре 1217. год. Ст. Новаковић је указивао на наводе у Хиландарској повељи и у биографијама Савиној и Првовенчаног о границама Немањиних освајања, па је на основу њих утврђивао, да је Стеван писао после Саве (Годишњица I, 230—4); А. Гавриловић мисли да је Стеван завршио дело крајем 1214. или почетком 1215. год и да је после додат опис догађаја с краљем Андријом (Глас LV, 1899., 84); Д. Костић налази, да је Стеван писао дело, с ду-

жим прекидима, 1207—1215. (сп. д, 7); П. Поповић мисли, да је писано после 1215. (Преглед срп. књижевности³, 30). Ст. Станојевић је дао најпрецизнију границу: Стеваново дело завршено је у првој половини јуна 1216. год., после састанка са краљем Андријом и царем Хенрихом, који је био у априлу те године, а пре него што је Стеван чуо за Хенрихову смрт, која се догодила 11. јуна 1216. (Глас СХХVI, 1927, 85—9; Годишњица XLIII, 1934., 34—5). Д. Анастасијевић, који није водио рачуна о тој Станојевићевој расправи, узима да је Андријин и Хенрихов поход био 1215. год. и позива се при том на Јиречека, али је овај 1215. год. навео ту са резервом. (Богословље X, 1935., 247; Јиречек-Радонић, Историја Срба I, 216). Анастасијевић чак налази, да је Стеван „бацио перо“ кад је имао да пише о свом краљевству. „Као православца срцем, и он је, као и Доментијан, гледао на горње догађаје (т.ј. на круписање римском круном) као на свој грех“. (Ib., 249, 253).

Несумњиво је, да је и последњи део житија био готов пре Хенрихове смрти, јер би Стеван, да је писао са знањем о њој, истакао и њу као знак божје провидности и заточништва Св. Симеона. Дело је дакле овакво, какво је пред нама, завршено најкасније у мају или почетком јуна 1216. год.

Поставља се и питање не само кад је него и како је оно рађено. Ст. Станојевић је раније тврдио, да дело Првовенчаног није целина „него да је једна компилација“ (Глас XLIX, 1895.) и то да главе (по Шафарикову издању) од I—XIV чине једну целину, гл. XIV другу, а гл. XV—XX трећу. То његово гледиште било је скоро од свих оспорено, али се после тога стало ипак пажљивије гледати на склоп те биографије. Очевидио је, да она, оваква каква је сад, показује, да је Првовенчани није писао изједна, што је, у осталом, и доста разумљиво. Са такозваном гл. XIII донеста се завршава један део причања, т.ј. о земаљском животу Немањином. Тај део осећали су као посебну целину већ стари наши писци и Никонов рукопис из XV века на том месту прекида употребу Првовенчаног и прилази Теодосију. Нема сумње, да је цело дело било готово 1215. год. и да је Стеван већ био израдио ону китицасту похвалу свом оцу, као завршетак целог свог излагања, кад се 1216. год. догодило пово чудо, односно Стеванов сре-

Њан исход преговора са Андријом и Хенрихом. Стеван је тад већ готовом делу просто додао ону партију, која почиње речима: „пакы же сего светаго чюдеса... подають се намь“. Већ та стилизација, са почетном речи *пакы*, говори јасно, да се нешто додаје; а кад се види како је са оном похвалом („Радуй се“) органски било завршено цело причање онда је то додавање просто очигледно. Што се тиче оних делова, где се, после преноса Немањина, говори о његовим чудесима у Србији, ту доиста може изгледати да она нису писана изједна него постепено, како се које догађало, али та ствар није за склоп од већег значаја, јер су ти делови, ипак, у главном лепо повезани и претстављају заокружену целину.

До данас се у науци о том питању не мисли сасвим одређено. К. Јиречек говори о „додацима Немањиној биографији“ мислећи при том на причања о чудесима (Историја Срба I, 216). Д. Костић налази, мислим без довољно оправданог разлога, прекиде у раду чак и у првом делу, а за последњи каже просто да је „докрпљивање“ (сп. д., 7). Ст. Станојевић је изменио своје раније мишљење и сад држи „да је први део Немањине биографије Првовенчани написао у један мах и као једну целину“, а „други део, у коме су описана чуда, што их је починио Немања, писан је у више махова. Првовенчани је, вероватно, после свакога догађаја, за чији је срећан исход мислио да треба да благодари Немањиним заузимању и посредовању, описао тај догађај као ново чудо, што га је учинио Немања (Ино дивљоко чудо скажоу вамь, братиѣ)“. (Глас СХХVI, 86) Наше мишљење, које смо горе изложили, није тражење компромиса међу овим гледиштима, него уверење које се стекло на основу целокупног утиска овог списа и технике његова рада. Спис је несумњиво рађен у дугом размаку времена од прве његове замисли, која је настала вероватно већ одмах по преносу Немањина тела у Србију, кад је требало за студеничко братство и за остала братства у земљи дати по уобичајеним грчким обрасцима житије новог светитеља, подобно да развија његов култ. Иза описа Немањина световног живота дата су најпре причања о његовим чудесима, која, по утврђеној пракси, имају да покажу светачку моћ исцељивања код Немање; а онда, потом, до-

лазе причања која имају да покажу Немању као браниоца српске државе и његовог дела. Немања се имао најпре квалификовати као прави светац, а онда као светац заштитник Србије. Овај трећи део ишао је хронолошким редом догађаја и њега је Стеван могао допуњавати постепено до краја живота, јер је сваки свој успех и успех Србије уопште везао за Немањину личност и тумачио их као плод његова залагања. Он је тај низ догађаја довео до 1215. г. и онда је ту стао, па цело причање завршио једном понесеном лирском похвалом Немањи и једном непосредном молбом Богу и Немањи лично за себе сама. Кад је у пролеће 1216. доживео нов успех он је уз „неизъчелъна и несказанъна и неизмѣрима“ чудеса Немањина за Србију унео у свој спис још и то, и онда је ту коначно стао.

Зашто Стеван није даље настављао свој спис? На то је тешко дати поуздан одговор. Анастасијевићев не вреди много. Ако је Стеван престао писати због веза са западом (које је могао, ипак, приказати повољно по себе и државу), могао је наставити кад су те везе ослабиле и он са Савом опет почео жив рад на организацији српске цркве и јачању православља. Разлози су морали бити свакако други, сложенији и јачи. Ми их не знамо, а да иагађамо од тога не би било апсолутно никакве користи

III

Ово издање приредио сам по истим начелима као и списе Св. Саве. Разрешавао сам кратице, али задржавао све друго како је у оригиналном рукопису. Отуд су остали и спиритуси и писање слова *ѣ*, које је у овом тексту употребљавано не по иеком принципу, него на крају реда ради уштеде простора. Код спиритуса писар нема увек потпуне доследности (то се види на којој хоћете страници), али се ипак види неки систем. Писар није био сигуран увек, или је у брзини стављао понегде место ' или ' чак знак ^ . Ја сам и то задржавао, да се јасно види његов начин рада.

Најважнија ствар коју треба поменути јесте питање почетка новог става на стр. Шафарик, у својој II глави, стр. 2, р. 22 даје текст овако: Немања се родио „на мѣстѣ рекомѣмъ Рыбница. оу храмоу соушцимъ въ земли тои и латинѣ-

скимъ иереѣмъ“. Д. Костић, на стр. 12, почиње став овако: „На месту нареченом Рибница, у храму бившем у земљи тој, латинскимъ јерејом“. Никонов рукопис има: п. м. р. Рыбница оу храма прѣсветые и чистые владычице наше богородице соуцимъ въ земли тои изволениемъ божиемъ. Оригинални рукопис даје иза храмоу реч *соуцимъ* с првенимъ словомъ као иовимъ почеткомъ. Мислим, да то ни логички није зазорно, мада Шафариково читање изгледа пријемљивије. Ми смо се ту држали оригиналног текста.

Речник овога пута нисам радио, јер је Ђ. Даничић имао у рукама прво Шафариково издање кад је састављао свој *Рјечник из књижевних старина српских*. Нисам, исто тако, уносио ни ознаке навода из Светога Писма, јер се оне, прикупљене, налазе у већ навођеној књизи г. г. Ст. Стапојевића и Д. Глумца, *Св. Писмо у нашим старим споменцима*, 48—61.

Жит(и)и і жит'я с(в)ет(а)го і в(а)женаро і пр(к)под(о)е-
наго ѿ(ть)ца наш(о) Свѣтла прѣждє вѣк'наго пастав'ника і
оучителѣм. Г(о)спод(и)и же і самодр'ж'ца ѿ(ть)чистіи си к'се
ср'к'свѣтїи зем'лє і помор'скїи.

5 П(а)л(и)ко в(а)го:(ло)зи!

Прод(и)ге. ѿ х(ри)с(т)оу в'цп, і в(и)д(и)те іже на
пат(к) зем'лииїх в(о)жнїа м(и)л(о)ср(к)днїа гл҃авнїкѣ ѿкр'ке-
пнїє. ѿ сзвдннїа всего мїри м(и)л(о)ср(к)днїа с(в)ет(а)го
свог(о) л(о)у҃гїа м(и)л(о)у҃нїа над(к)лнїи род(к)ч(а)ч(к)скїи
оу҃сткї пр(о)рочскїиї пр'кд(к)прожецакѣ хотєцїа вїтї,
їакоже рєч(є) пр(о)р(о)к: „словама г(о)спод(а)иїа п(є)-
10 в(є)ла оутврдїиє сє і л(о)у҃х(о)м оу҃сткѣ нго кєа сплє іхъ“.
Ан҃г҃л ко створїнїи н(а)оу҃ л(о)у҃х(о)м нго с(в)єтлїа пр(о)-
р(о)цї прѣк'кцїаюцїє оутврдєвахоу кр҃окатї вк с(кє)-
тоу҃ю трїоцю і в єдїно в(о)ж(к)єткѣ. Іаже же і ѿ прї-
ш'ствїа нго хотєнїа вїтї. Ісєгоу҃нїа н(а)оу҃ ко днѣм
лоу҃ пскїа в'ноу҃ псквєлє прїпїз'ннїи і оу҃кор'нїєнїю і
15 кє ср(к)д(к)цї іхъ і ѿкрїкнїю і ѿтвор'ца сво҃го, іако-
же слѣжитї гл҃хїа коу҃мрѣм і довед'нїю і ізрєдїкнї

1) Ніконов паслов: Сеже кь кратцѣмъ пакѣстїамъ (к) тѣмъ оу҃х(рист)ианскїю ѿ с(в)єтлїа Свѣтлїа, іже вѣс(т)а кь павлєнїєма похнїа мїроточкїа.

Р. 4 М. има неточно: *ср'б'скїиїє*. Тај се облик у иначе обичној и честој титулї уопште никако не јавља. Р. 8 Н. *милосрдїємъ бо*; р. 13 Н. *нема бо*; р. 15 Н. *іаже*; р. 16 Н. *доведѣшоу ихъ*.

- и до роукопис(а)шии њу, пам'же и кршнуѣти и кь д'но адо-
 выиуь скр(с)вици, мненим'же ѡп'кьмь, печаланинемь ѡдржи-
 момь, некъзискати зижднтелю пашемеу сткорениуь роу-
 коу нго. Поиже и пр(о)р(о)ци кь ад'кь кьцнл'тъ: „при-
 5 дет' ли ѡзакителкь пшн'кь ѡзакити нас(к) нан шн'?" Он'же
 м(п)л(о):р(к)дн'мь своимь не закьск'кь, по пр(о)л(о)чкьствоу
 иже пр(о)рече Д(а)з(п)дъ д(оу)хомь с(кв)т'н'мь: „сидеть
 ѡко джждъ на роуно и ѡко капалъ каплюциа на землю“.
 По истин'кь по с'ниде и вкселъ се кь оутробоу женьскеу по-
 10 км'кьстпмь и(е)и(е)си. Кто не(ть) си жем? Жем не(ть) си
 ѡ пейже пр(о)р(о)кь глагола: „ѡ корене Иисѡва из
 чрклъ Д(а)з(п)д(о)въ жьзль прозевъ“, и престо рещи чи-
 (с)тап' и пр(к)ч(н):тап' и пр'кн'порочпмъ и пр(н)сно д(к)-
 в(н)ца Мариа, м(п)ти Х(ри)с(т)а б(о)г(а) нашего, ц(а)рво по-
 15 конце, из пемже некр'жден'но проиш(к) заткореноу сьхри-
 ни, ѡкоже реч(е) прор(о)кь: „ск'тъ кьсна кь т'м'кь ск'дв-
 цнмь и кь с'кни сьмр'т'п'кн' и кь д(к)пн нго кьспнать
 прлв'да“.

- По истин'кь во ск'тъ кьсна пришкьткн'емь своимь соу-
 20 примъ кь ад'кь, не тьчию соуцимъ кь ад'кь с(кв)т'н'мь прор(о)-
 комь, нъ и намь сьгр'кшн'емь, иже ѡ пр'кстоупанн'и па-

Р. 2 Н. *адовыхъ, а по њему и ми*; р. 4 Н. *роукою*; код нго не-
 сигуран спиритус. М. има ' ; р. 6 Н. *нема своимь*; р. 10 Н. *кто несть*
сїа? Друго си Н. *нема*. Р. 13 Н. *присно дѣваа*; р. 14 Н. *царское*; р. 15 м.
прошд(о) има Н. *проишд(о)*; р. 19 над *своимь* несигуран спиритус. Види
 се, у главном, само једли потез као развученија тачка. Р. 20 Н. *иже*
въ адъ.

вѣмъ недос(то)и́ны, грѣшны́и ѿ ѿшани кы́въ прѣд(к) ѿш'ствы́-
 нѣмъ ѿго, рождѣны́и ѿмъ, паче же ѿ вѣспитаніа ѿмъ Стефанъ,
 сего с(вѣ)т(а)го г(о)спод(и) своѣго рождѣство ѿ житиѣ ѿ до-
 кровдѣтели, при ѿ не соуцѣоу ми тѣгда, ѿи помнѣцоу бѣж-
 5 шихъ, иже ѿ рождѣствѣ ѿго, на сѣлѣшанинѣмъ ми сѣлѣне-
 цѣоу, иже кы́'шоу великоу мегекоу къ странѣ сѣи сръньскы́и
 зем'ліе ѿ Дѣѡскантинѣ ѿ Дал'мацинѣ ѿ Тракоу́нинѣ ѿ ѡзем'ля-
 ствѣкѣноу соуцѣоу родителю ѿго ѿ брат(и)иѣ своѣи злѣкстнѣ
 днѣволиію. ѿи же изъшѣд(к) ѿ крамоли нѣхъ въ мѣсто
 10 рождѣниа своѣго рекомѣи Днѣскантинѣ ѿ изъколѣниѣмъ в(о)-
 живѣмъ ѿ пр(к)ч(и)стѣи ѿго м(а)тере роди ѿ сего с(вѣ)т(а)го
 ѿрока, хотѣиаго кыти в(о)живѣмъ промѣслома сѣкыкоушнѣтелѣ
 погѣв'шнѣмъ странѣмъ ѿчѣкѣкы ѿго, настира же ѿ ѡучителѣ,
 паче же ѿ погѣв'шнѣмъ ѡзпоукителѣ, на мѣстѣ рекомѣмъ Рѣв-
 15 ница оу храм(оу).

Соуцѣиѣмъ къ зѣлан тои ѿ латинскыиѣмъ иіриѣомъ, изъко-
 лѣниѣмъ же в(о)живѣмъ спод(о)ви се ѿ латинскѣиѣмъ приѣти кр'ще-
 ниѣ. Изъвращѣшоу же се ѿцоу ѿго на стол'ноѣ мѣсто ѿ наки
 спод(о)ви се к'торѣи кр'щениѣ приѣти ѿ роу́кы с(вѣ)т(и)телѣи

Р. 3 Н. умеѣе пред господи своего; ѿ чести; р. 4 Н. нема аще, као
 у р. 5 юже; р. 6 Н. нема сеи; р. 9 Н. нма м, чни — он; р. 13 Н. иза
 оучителѣа додаѣе и цркѣамъ зиждишѣлѣа; р. 15 иза храмоу Н. додаѣе
 ирьс(вѣ)шѣиѣ и ч(ѣ)си(ѣ)иѣе вл(а)д(и)ч(и)иѣе наше б(о)горо(д)и(ц)е; р. 16 нема
 и лѣш. шѣрѣшѣмъ; р. 17 Н. нема од сподоби се на све до крѣщениѣ; р. 18
 Н. нема наки. Види му се очитѣ тенденциѣа, да преѣхути латинскѣи крѣщеѣе.
 Р. 19 нема в'шорѣиѣ

стан'тныи град(а) ѿ цѣломоу'дри пазрынкѣ и смѣрени и кро-
 тости же сего незлобиваго, припажышоу' се къ пынелъскои
 странѣ желаніе ѿго видѣти поустети к' немому, ѿкоже прити и
 видѣти. 'Сѹи' же потыряв се приде к нѣмому. Оу'зрѣк' же и
 5 и ц(а)раскѣмъ логизаніемъ пріимъ и ѿблакыза и. и днелъ
 се моу'дрости юноше и ц(а)раскѣмъ сапома почыть и и дар'-
 ми разанчѣмъ. И ѿмоу'чнѣк' іімоу' ѿ зыме скои дас(тъ)
 іімоу' рекомоу'ю Глоу'кочнцоу' г(а)ло)ане: "Текѣ коу'ди и сѣ-
 мени твоіімоу' по текѣ къ вѣкы, ни с кнѣже нескѣбѣрѣно,
 10 ни съ мною ни по мнѣ съ блж'нныи мѡиин".

И ѿ семъ, крат(и)нѣ, дѣ не почюдѣт' се оумъ кнѣк, иже
 ц(а)ринѣ любилихоу' и ц(а)раскою любекнѣю и почыти и сапоке
 м'ножахоу' іімоу'. И инѣ же ка(а)д(и)кы ипаж'но послоу'ина-
 хоу' ѿго, заніе ц(а)ркы выш'нии г(а)снод)к' І(соу)с' Х(ри)с(то)с'ъ
 15 любиліше и. Кждома бо коу'ди, ѿ любящихъ, в'сякои пакти
 ііко любиріимъ кѣмъ ср(к)д(к)цема в'са прѣкесѣкѣають іімоу'
 наирѣдныи. Сего по с(к)ет(а)го ііце и любящие и ц(а)ркы зрѣ-
 ыше ц(а)раскѣмъ люб'ке, ср(к)д(к)це же ѿго расналіаніе се к(о)-
 ж(к)ствыннѣмъ іігнѣмъ, како оу'годити г(о)с(а)де)ки и хрѣмъ
 20 оу'год'никъ с(к)етѣхъ творити. Прпшѣд(к)шоу' же іімоу' и ни

Д. је ово препричао; пареве речи (р. 8—10) гласе у њега: *се шебѣ*
боуди и чедомъ швоимъ въ роди ихъ. Р. 15 м. *въдома бо боуди* има Н.
есѣ 860 въдома; нема высакои плъши; р. 16 иза *срьдце*мъ Н. додаје
б(о)га; р. 17 м. *напрѣдана* има *на благаа*. Од сего (р. 17) до любве (р. 18)
 Н. нема, а наставка текста починѣ *шлѣже и семоу с(ве)шомоу*. Р. 19 иза
како Н. има *би*. Од и *храмы* (р. 19) па све до краја читавог става (*моужа*
свогѣго) Н. нема ѿго место тога пише: *ѿго дѣла*ма и храми прѣ-
 многыи оиштеи ѿ основаніа кыздвѣже, иже саоужити б(о)гѣу и
 прѣч(и)стѣки ѿго м(а)т(е)ри и с(к)етѣмъ нхъ згодинкомъ).

- малы заксѣнѣвшоу начеть съ поспѣшениѣмъ творити въ
 ѿцѣствіи своѣмъ оуѣ Топ'аници храмъ грѣс(кѣ)тынѣ и(о)городнѣ,
 на оуѣсти рѣкы рекомыѣ Коска'нице, и тѣмъ оуѣкрасиъ и съ кса-
 быми прав'дами цр(к)к(о)в(к)ными и оуѣстави въ нѣмъ чрнѣцѣмъ
 5 своѣмъ съ ч(в)стнымы и в(о)голюбнымы подроуѣжѣмъ своѣмъ
 пареч(е)ноу и ѿн'ноу и прѣдласть нѣи храмъ прѣс(кѣ)тынѣ, іако
 перш се нѣмъ всакоу дѣтелиу и чрнѣцами, нх'же оуѣстави въ
 мѣстѣ томъ с(кѣ)тѣмъ. Сѣи же съ всакыма послоушаниѣмъ и
 добронравныма слоушаниѣмъ съблюдиши храмъ пр(к)с(кѣ)тынѣ и(о)-
 10 городнѣ прѣданыѣ нѣи г(о)спод(и)номъ пашемъ снѣмъ с(кѣ)тымъ.
 Сѣи же во реч(е) моудры: „Жена ч(к)ст(к)ны къ домоу моужа
 своѣго ч(в)стынѣиши не(тъ) висера такокаѣ и каменѣа мно-
 гоцкѣиного“; висери же и камѣици землянымы м'нит' се, та'кѣи-
 ны камѣкы и вѣсеркы, а прор(о)кы мѣнишь ва(а)гых(к) дѣлаъ
 15 напальненоу соуцоу, іако висера и камѣкы многоцкѣиных(к)
 нѣмоу же и снѣа спод(о)ви се оуѣгод(к)ныма творении прѣд(к) г(о)-
 сподоу оуѣ домоу моужа своѣго.

- Накы же и си г(о)спод(и)ны пашы с(кѣ)ты не могы оуѣ-
 ставити ср(в)д(к)ца своѣго разгараѣмъ Х(ри)с(то)вою люко-
 20 вию и зач(е)тъ зидати храмъ с(кѣ)т(а)го ар'хѣиерѣа и чюдо-
 творца ѿ(тъ)ца Николи близъ С(кѣ)тынѣ Б(о)городнѣ тыч(к)
 на оуѣсти рѣке Ганьске. Ходицоу же ѿпомоу с(кѣ)томоу бо-
 соу словесе рад(и) г(о)спода нашего Ис(о)уса Х(ри)с(т)а. нже

Д. спомине зидане манастира, али без локализације и без напомене,
 да је био одреѣн за монахиње. Р. 18 од *и си* Н. нема до *свѣшты*; р. 19 Н.
 има *разгараема*; р. 20 од *речи* и *зачесть* нема Н. ништа све до места,
 где нѣмо то означити.

реч(є): „Неакъ къзносн се смѣрайт' се, а смѣранн въз'носпт' се“, и въздоуцоу храмы с(вє)т(а)го чюдотвор'ца и скорого къ напастехъ поборника Николан.

- Пакы же брат(и)и нго нываженинмъ днѣколімъ и рекно-
 5 стнѣю злою и гнѣвомъ каромъ ѿдръжани придонє, іако да ѿсвер-
 бѣт(а)го г(аго)мєщє: „Почто ткорнши снковаи не сєщакъ
 ѿ снхъ с нами іажє ти не вод(о)влнѣт(а) ткорншн?“ Сѹи же кѣврѣкы
 на н(и) сѣ кротостнѣю и ѿжыкєномъ ѿстѣнама г(аго)лєннє: „Бра-
 т(и)и мои акѣпєлєи, іажє и нд'порождєннє нє'мє, не ѿ гнѣкѣ вѣ-
 10 дн [кы] снєвн дѣло мои, нжє влчєхъ ѿ г(оспод)и и сткорнхъ н,
 то аз' сѣврншнхъ снѣ, да нжє довро, мнѣ вѣдн, іажє ан зло,
 мнѣ вѣдн снѣ. Нѣ ѿ г(оспод)а к(ог)а монго мнєи предво-
 тѣи и м(и)л(о)стн кємнѣи и нєстѣп'нѣи прєстє, да нжє
 вомоуждо вєс(к) прнмєт(к)и“. И сѣврншн храмы с(вє)т(а)го и
 15 чрнєчѣкскон прєвнєло ѿстєвн ѿ шлєк, іакожє славнтіи нмъ
 г(оспод)а к(ог)а нпрѣстєп'но.

- И прєвнєашє вєл(а)годєрє к(ог)а и прѣс(кє)тєю и с(вє)
 т(а)го архнєпрєи и чюдотвор'ца Николан, дон'дѣжє доснѣ
 рєк'ностѣ днѣколіи и южє ѿрнглнѣтѣ в'мнн своѣмъ влєкѣ. Сєв-
 20 цєв'шнє ко сє сѣ старѣнншмъ ѿ брат(и)и нго, вєл(а)д(и)чѣ-
 стѣкѣюцѣю тогдє сєѣмъ зємлєю срьпѣскою и прнзѣв'шнє к' сєвѣ-
 снго цѣломѣдєрєннго и с(вє)т(а)го мѣшѣа и нм'шнє ѿкованнє
 нмоу рѣцѣк и позѣк и вѣврѣгошє нго къ нєцєроу камєнѣю и

Р. 6—7 Д. вємє тѹ од нє свєщєнѣ до нємн, а далѣ пншє нхѣжє нє подобєшѣ. Ізє тогѹ нн сѣвѣшнѣ сѣ нємн. Осталѹ, іакѹ є по Стє-
 ванѹ, нє слѣжє сє тєкстѹєлн. Р. 10 вѣ є унєсєно по Д. У р. 19 да лн
 мєсто зѣмнн нє бн бнлѹ болѣ зѣмнн?

љкоже ииоѣда брѣт(и)ѣа добѣлаго Нѣсѣфа в' ровѣ кѣвѣрѣише
 не разоумѣюше везоумѣнии промисла вл(а)д(и)ч(ѣ)на хотѣнаго
 кѣти, љкоже неврѣждѣноу кѣти ѣмоу скръвьми вѣроуѣцимъ
 къ нѣ, тѣмъже Нѣсѣфа прѣк'ди рад(и) и чистотѣ ѣзвѣдѣ и
 не тѣмъниче постави г(осподи)на домоу Фарѣиновоу и кнѣза
 5 ѣсемоу стѣжаннѣу ѣго, сѣго же пакѣ кротѣсти рад(и) прѣв'ди
 и двѣнаго смѣрѣниѣ и вѣскѣнх(ѣ) доврѣнхъ рад(и) и'рѣкѣ
 кл(а)д(и)ка прѣмѣл(о)стивѣ роукоу скоѣу крѣп'коу и мыш'-
 цѣу вѣсокоу ѣзвѣдѣ не кѣмѣн'иѣнѣ пѣри, на стол' оузвѣде
 ѣвѣстѣиѣ ѣго и вл(и)д(и)коу вѣлика кѣзѣниже мироу вѣсемоу,
 љкоже Нѣсѣфовѣ реч(ѣ): „да накажѣтъ кнѣзе ѣго љко и сѣбе
 и стар'це ѣго да оумоудрѣт(ѣ)“.

10 Такожде и си прѣдѣл'ѣи и крѣп'кѣ с(ѣ)тѣу моуѣжѣ чѣда
 скоѣу оускръми къ вл(а)говѣри и чистѣтѣкѣ, земѣю скоу погѣв'-
 ноуѣу сѣпра ѣвѣрѣждѣи кр(ѣ)стоу Х(ри)с(то)коу и кнѣзе скоѣ
 ѣлоуѣчи и разоум'но и стар'це оумоудрѣи, вл(а)гѣдарѣниѣ и
 хѣмоу кѣспѣлѣ кѣфх(ѣ) вл(а)д(и)цѣ скоѣмоу и вѣждѣтелѣу.

15 Тогдаже ѣмоу сѣдѣроу къ пѣцѣрѣкѣ и къ скръби соуѣцоу
 къ оумѣ скоѣмъ, кѣспѣрѣиѣмъ сѣр(ѣ)д(ѣ)цѣмъ под(ѣ)вѣжѣномъ
 м(о)лѣкѣмъ тѣворѣ къ с(ѣ)томоу и вѣлѣкому моуѣч(ѣ)и(и)коу
 Х(ри)с(то)коу и стр(а)с(то)тѣрѣи'цоу и воѣноу ѣповѣдѣномоу
 Гѣвѣр'гѣиѣ г(л҃го)лѣ сѣицѣкѣ:

„О стр(а)с(то)тѣр(ѣ)и'че с(ѣ)тѣу, м(оу)ч(ѣ)и'ице Х(ри)-
 с(то)къ Гѣвѣр'гѣиѣ, ѣже Х(ри)с(т)ѣа ради стр(а)стѣ прѣтѣрѣиѣкѣ,

Ст. текст, р. 11—3, од *землю свою* до краѣа употребѣно је Д., стр. 22,
 р. 14—19 готовѣ дословце.

прослављашаго те њ кѣн'чав'шаго те къ всемь мирѣ Х(ри)-
с(т)а, къ все кѣкы ам(н)иъ.

- Оу҃слашак'шоу же стр(а)с(то)тр'ицоу Х(ри)с(то)воу м(о)лв-
коу сего с(ке)т(а)го моу҃жа г(оспо)д(н)а ми њ испакн'шоу в'са
5 прошения ѡмь ѡмоу, си же с(ке)ты г(осподи)иъ мои начеть
съ послѣщеніемъ, ни мали не закъснѣвъ, задати храмъ с(ке)-
т(а)го њ прѣслав'наго њ великаго м(оу)ч(е)ника Х(ри)с(то)ка
Геѡргіа съ тѣшаниемъ њ лѣковію њ съкрыши њ призраче
помощника своего скорого њ всякою дѣтелно оу҃красив' њ
10 изериѣ съ к'сакыи дѣлы цр(ь)ковныи. И оу҃стави чр'н-
чскоѡ правило ѡкоже непрѣстан'но ѡмъ славити с(ке)т(а)го њ
къ вѣдахъ покорника стр(а)с(то)тр'ица Геѡргіа. Развѣнав-
шоу же њ раскѣпшоу же тогда селоу с(ке)томоу краи скон
по странамъ ѡпопачениымъ за злѣмъ незаконны ѡхъ њ мысан
15 ѡхъ непод(о)бниѣ створение наваженіемъ сотошномъ оу҃ грѣ-
чкѣцкѣмъ ц(а)рствѣ, ѡкожи тоу҃ помощи оу҃лоучити, тырше
се на заколеніе с(ке)т(а)го њ намети ѡго доврныѣ њ дѣла ѡго
разорити њ искорѣжити до кон'ца, ѡхъ же не послуша к(ог)а.
И наѡм'ше грѣчскыи конѣ, Фроу҃гѣи же њ Тоу҃р'ки, њ ишиѣ изы-
20 ки, њ придоше на с(ке)т(а)го њ оу҃а҃заше оу҃ ѡчкѣткиѣ ѡго на
мѣсто рекомѡе Пап'тино. Ои' же кыздѣри ѡчи њ роу҃цѣ свои
на н(е)во кнѣзѣи къ кл(а)д(н)цѣ своѡмѡу изъ гла҃вныи ср(ь)-
д(ь)чкыи њ къ стр(а)с(то)тр'ицоу Х(ри)с(то)воу Геѡргію:

Д. има деломце дословно, деломце с малимъ изменама од р. 5 на-
четь съ послѣщеніемъ... (почињуи: и ни мала не закъснѣвъ съ великыи
послѣхомъ) до р. 11 ѡкоже. Далѣ је слободније мало препричан, али често
с истимъ речима, текст редова 12—23, у његову тексту стр. 17, р. 7—21.

- „Гоу^дди, г(оспод)и, ѿкидѣинамъ мѣ и възбраи короуцимъ се съ мною, прими ѿроужіиѣ и шить и стани къ помощи мнѣ, закри прѣд(а) гонѣшамъ мѣ, р'ци д(оу)ши моѣи: „Го(а)сипи твоѣ немъ азъ“. И въз'мъ знаменіи жикоткор'ца кр(а)ста и коп'и дано ѣмоу ѿ вл(а)д(и)кы, идѣше съ др'зновиниѣмъ протикоу^т лицоу^т многимъ ѣзыкомъ. Иыкиѣу же нмоу каизъ град(а) г(а)л(а)геаго :Звечан', на шѣмъже вѣише цр(а)квица оу'твр'ждана с(в)ет(а)го и прѣславнаго м(оу)ч(е)ника Х(ри)с(то)ва Геѡргіи, и ѣзбракъ ѿ правокр'вниѣхъ своѣхъ иѣри послѣго м(о)лѣбоу^т ѡсноу'поу^т гворити, пакы же и лѣт(оу)р'ичю и в'соу слоу'ж'коу пошкѣю^т и д(а)шкѣю^т по редоу. Почнк'моу ѣмоу ѿ трѣда прѣде с(в)еты скорѣ помощи^т и ѣки се призку'тероу^т къ воиньскѣмъ ѡбразѣ. Иыирашаи же ѣго иѣри: „Кто ѣси г(оспод)и? Гоу^т же рече: „Азъ ѣс'мъ раба Х(ри)с(то)ва Геѡргіи, идни на помощи г(оспод)и^т ткоѣмоу повѣдити и краиѣ ѣго“.
- Иже къ заѡутрѣи д(а)нь абни сндоше се на краиѣ крѣпкоу^т и сна'поу^т. П(о)жию же помощи^т и с(в)ет(а)го и прѣславнаго м(оу)ч(е)ника Х(ри)с(то)ва Геѡргіи повѣди краиѣ своѣи ѡпоу'ламен'иѣи ѣзыкы и падоше ѿроужіиѣмъ в'си, и възет' се памѣтѣ ихъ ѿ земли. Съдѣив' же краиѣ тоу^т идниѣ ѿ зако-

Од молитве Св. Георгију Стеванов текст, р. 1—2, узет је за завршетак, стр. 17—8, и то само речи *соуди господи обидѣишимъ мѣ и възбрани бореишимъ се съ мною*. С местимичном дословношћу текста употребљени су даље Стеванови редови 6—15, али је Д. од једног изабраног свештеника направно неколико оу^т свѣшченихъ, а Св. Георгије долази казде въ воиньскѣмъ образѣ. Употребљени су, субланзу дословис, Ст. р. 17—20 божію же помощію у Д. стр. 19, р. 12—14, до памѣш ихъ вишъ земле. За орг. текст: у р. 6 реч *близѣ* исписана је два пута. У р. 8 нема *и великаго*, које су неки уносили као део париског текста. Asl. Ph. XXIV, 560.

- прѣд(о)вѣстѣи с(вѣ)тъ мой г(осподи)нъ. ни мали зак'сѣбѣ,
 скоро призвакъ ского архііерей Ієв'даниа г(миг)одема и
 чрв'це съ игоумени своимъ и ч(к)ст(к)ныи иерей, стар'це же
 и великоуже ской ѿ мала и до велика ихъ, г(лаго)ланіе с(вѣ)-
 5 т(и)те)лю и чрв'цемъ соущимъ и в'сѣмъ съвѣщымъ с нимъ:
 „Придѣте и видѣте, ѡ(т)цы и брат(и)а, иже ѡце и хоужда-
 ни и сѣмъ ѿ брат(и)и своимъ, нъ г(оспод)ъ в(с)к' и пр(к)ч(и)-
 стма ва(а)д(и)ч(и)ца в(о)городи)ца м(а)ти нго, не зри ни
 лице ча(о)в(к)че, нъ спод(о)ви мене хоуждашаго к'рѣчю
 10 въ іединосоущіи)ю неразд'кани)ю троицѣ) с'к'людати снѣ
 прѣдано) ми іамъ стадо, иже и кид(и)те н(и)ны, іако не вѣс-
 ѣти се наѣк'е)у злоузыныиго и непризв'кыиго днѣкомъ, и ш-
 како же лнѣти ми иже к'ти томоу къ ѡвласти моей, юже
 ко н(и)ны с'к'нѣ)у къвор'кни)шюу се къ малѣ злоузынпомоу
 15 и хоуждоу приносица на с(вѣ)тъ д(о)ухъ и разд'кани)ца нед'к-
 лн)и)и в(о)ж(к)ство, иже г(лаго)лани)и везоумны ирїи прѣсѣ-
 кані іединосоущіи)ю троицѣ) иже прорече с(вѣ)ти и п(о)го-
 носни ѡ(т)цы: „Кто ти, сп(а)сѣ, ризѣ разд'ра?“ „Ирїи“, реч(е),
 „везоумны, иже троицѣ) прѣсѣк'и“. Тѣмъ же и си везоум'ни
 20 послѣдоу)ть того оучению не к'доу)и)и ѡканіи, іакоже с'к'ни-
 ти іамъ в'кров'к'шымъ и съ ѡп'к'мъ трѣветымъ въ дво)до-
 вѣ) скрови)и). Онъ же г(лаго)лю)и)и с(вѣ)томоу се)моу и распрі-
 вѣицѣ) вѣв'ши, прииде д'ири іединого великоужь нго право-
 к'р'и)и)и ѡвѣр'ч'ени)и вѣв'ши за моужь ѿ кривок'р'и)и)и)и тѣхъ
 25 и соущи въ шхъ и с'к'лю)и)и)и пач(и)стѣи)и мръзости ихъ и

ни мали пригнобленіи се вѣрѣ ихъ и припадѣни къ погала
 с(ве)томоу исповѣданію ісусу г(лаго)лющю нмѹ: „Г(оспод)и,
 г(оспод)и мой, се іже вѣждоу стезію твою се вл(а)д(и)цкствію
 твоюмоу ѿ вѣри сиі мръзѣніе и перниязниіи твоіа вѣрю. Пети-
 5 ною, г(оспод)и мой, испроши ихъ по закону враченому іѹ
 ѿ(ть)ца моего, раба твоего, мниюу іединствѣство соуду
 вл(а)д(и)цкствію твоюмоу, и вѣхъ оу законопрѣстоуіиихъ(ь)
 твоихъ. и кидѣхъ истинною, г(оспод)и. слоужити ихъ іѹпад-
 шемуоу славію в(о)жніе, самою соотѣ. И не могуіиіи тры-
 10 пѣти смрада глѹхихъ коуміи и мръзѣніе іерей, іестрыіи
 се із рѣкъ ихъ(ь) и пренебрѣни кнѣю дръжавѣ твоіи, поразн
 кр(к)естоу короуіиш' се с нами, да навѣнѣють нч(ь)стивн
 крази, како можетъ вѣра твоіа, г(оспод)и“.

Г(ве)тѣ же із'кедъ снѹ прѣд(ь) с'боръ своіи скверніи
 15 на іересь тоу лоукавоу. Ізвѣщанихъ кривоверніе ихъ и сък-
 еждоука се съ с(ве)т(и)телю си Іѹвѣдиміемъ и съ ч(ь)ст(ь)-
 нымъ чрпѣци и съ вѣлможамъ своимъ, и шлѣлъ вѣксѣхъ,
 посла на нѣ кѹроужникъ іѹ слав'ныхъ своихъ. г(лаго)ле: „Рек-
 ноуіе порекноуахъ по г(оспод)ѣ в(о)вѣ в'седръжителю“. Іѹбоже
 20 іпогда прор(о)къ Іанна на вестоудніе іерей кстава и ѿб-
 личи без'в(о)жствыи ихъ и ѿхыніхъ іждеже, и дрегѣхъ
 казнимъ разнчнымъ показа, ннѣхъ ѿвѣмкствіи ѿ вл(а)д(и)-
 цствіи своего и домоу ихъ и нажніа ихъ в'се съвѣсѣ-
 шихъ раздѣ іѹ проказен'нымъ и шнїиымъ: оучителю же и на
 25 чѣлшнѣхъ ихъ ізъкъ оурѣза оу грѣши іго не ісповѣдаючи

Х(рист)а, с(и)на в(о)жниа. Ї книгъ ѿго нечистициѣ ижеде и
 того къ изгнаниѣ створиѣ, запрѣчу' неиспождати ни поме-
 нокати ѿпоудъ тркалетаго имени. Ї ѿпоудъ нескорѣнии про-
 каетоу'ю теѣ; кѣроу'. ѿкоже ни поменокати се ни ѿпоудъ къ
 5 каид(и)чествѣ ѿго, ни славити се идишесѣициѣ и неразѣла-
 ниѣ и животвореиѣ троици ѿ(тѣ)цѣу и с(и)ноу и с(кѣ)томоу
 д(оу)хоу; всегда и и(и)иш и пр(и)сно и въ к(ѣ)кѣ вѣкомъ,
 ам(и)нь.

По снхъ же к'сѣхъ кьста въ Костан'тинъ градъ ишъ
 10 ц(а)ркь люти и кривопроницѣи и раздрѣшнии миръ съ прѣпо-
 д(о)вицѣи и с(кѣ)тыи; ѿкоже раздѣниѣ оу'ста свои мѣни'мъ
 не поглатити и никиѣхъ вл(а)д(и)чѣства, иже не вѣмѣсти ве-
 зоу'мни ни постиже такового исправлѣния, нь хоте ѿзловити
 неволѣнаго и с(кѣ)т(а)го напсе на се изгнѣхъ своѣ и хѣу-
 15 лоу' на ц(а)ркьстро своѣ, и ѿпоустѣиши на зем'лю своѣ. При-
 шедъ(ъ) во прѣ(к)под(о)кни с(кѣ)тѣ Бѣмѣи съ оутѣхъскѣи
 краемъ и доиде градъ(а) до Брѣд'ца рекомаго и къ с'кроу-
 шениѣ ностѣи ѿго и въ ѿпоустѣиши конч'ишѣ. Възвращъ-
 шѣ же се ризѣ оутѣхъскомоу въ своѣ имѣу вл(а)д(и)чѣство,
 20 ѿн' же с(кѣ)тѣ ѿвращъ се ѿ него иде съ сплѣоу своѣи на
 градъ Пер'инѣ и тѣхъ скроу'ниѣ сплѣоу своѣи и въ ѿпоустѣ-

За текст: у р. 5 у орг. *славистиши*.

Варианте Јагићева фрагмента: 17 *рекомаго Срѣдѣца*; 18 *възвращъ*;
 20 *и иде*; 21 *шѣ* место *шѣѣ*.

Код Д. се слаже са р. 9—11 његов текст на стр. 22, р. 5—7 олоздо;
 даѣе с р. 12—5 његови р. 1—3 олоздо и са стр. 23 р. 1. Р. 18 мало сло-
 боднији код Д. на стр. 23 р. 4—5; исто према Ст. р. 20—1 слободније
 код Д. на стр. 23 р. 5—10.

- ннѣ сѣтворѣи ѿ градъ Стова ѿ градъ(к) Землянъ ѿ градъ(к)
 Радваѣица ѿ градъ(ь) Житомиѣскы ѿ градъ(к) Еккип'ак ѿ
 градъ Аѣшскы ѿ Доу'нема Полозк ѿ градъ(к) Градцы ѿ
 градъ(ь) Призрѣи ѿ градъ(ь) славны Пыни ѿ градъ(к) Еврѣ-
 анъ ѿ градъ(к) Рав'ни ѿ градъ Козьма. Тѣхъ городовъ с'кроуи
 ѿ до кон'ца ѿсвопаниа ихъ ѿсворѣи, не ѿста во ками на
 каменѣи иже не с'кроуиниа се, иже ѿ не ѿ вьзвѣише се ѿ
 до сего д(а)не. ѿ зем'анъ ихъ ѿ в(о)гьтѣткниа ихъ ѿ славѣ
 нхъ прѣажи въ в(о)гьтѣтко ѿ къ славѣ ѿчѣткниа скойго
 ѿ къ славѣ вел'можъ ѿ людеи скойхъ. Прѣажи же къ зем'ан
 ѿчѣткниа скойго ѿзастъ иѣиексѣѣѣѣ до кон'ца, Аѣианъ
 же ѿ Моравѣ ѿ г(лаго)ланъи Ирѣи, призрѣиѣскы же ѿкастъ
 ѿ Полога ѿѣа до кон'ца съ мегамѣи скойми. ѿ прѣвѣиане въ
 ка(а)годарѣи в(о)жи ѿ къ м(о)л(и)твахъ д(а)ни ѿ пощѣ.
 Пождѣи врагъи свои ѿко Моисѣи ѿманиа, кр(ь)стѣ Х(ри)с(то)въ
 ѿѣслав'но прѣд(а) ѿчѣна посе ѿ тѣмъ повѣдоу вьзвѣианѣ
 на противниѣи вьр'карѣи. Дивѣианѣи же ѿ Дал'мацѣи, ѿчѣство
 ѿ рождѣниа ской, ѿстовѣѣѣѣ дѣдѣиѣѣ своѣѣ, наславѣѣѣ вьв'иѣѣ
 ѿ рода грѣчкѣскаго ѿ сьзиданиа гради ѿѣ ни ѿ роу'кѣѣ ихъ(к),
 ѿко да прог(лаго)ланѣт' се грѣчкѣскаѣ ѿзастъ. ѿм'же ѿманиа
 сѣи соу'тъ: Данъ градъ(к), Сл'дѣиѣиѣи градъ, Дрикоствъ, Ро-
 савѣ градъ рекомѣи Евѣдръ, градъ Евачъ, градъ(к) Лѣцинь.

Д. има р. 8—9 дословно; р. 15 од *побѣди* до *Христовъ*; р. 17 од *Дивклитиѣи* до р. 19 *гради*.

град(ъ) славѣны Парк: Которъ же ѿ:таци, оутврѣднѣи и и
 князеск дкоръ скон въ нѣмъ, иже и и доселѣ. Прочие же
 граде испрокрже и раздрожни и измѣни слагоу нхъ въ ѿк-
 разъ ѿпоустѣншиа, грѣхескои ѿме истрѣкнѣвъ, да не ѿмноуѣт'
 5 се ѿме нхъ ѿпоудъ въ ѿвалети тои. а люд(и) скон иже въ
 нхъ неврѣдимо сѣхрани слоужити ка(а)д(и)чкствоу нго съ
 страхомъ съ оуруч(е)нѣмъ дѣломъ ѿ с(в)ет(а)го.

Симъ же вѣсѣмъ кык'ниамъ и с'крышиномъ в(о)жнѣю по-
 моцию ѿмъ, кѣноу с(к)етѣи снѣ мон г(осно)д(и)нъ неиспо-
 10 кѣдимо страхъ в(о)женъ въ ср(ъ)д(ъ)ци сконѣмъ ѿмѣи и оуко-
 ѿв' се прит'че г(лаго)лѣни: „Иѣда како ны мѣж грѣшнѣмъ
 сѣврѣшнѣт' се ка(а)д(и)кѣ монго прит'чѣнои слаго иже реч(е):
 ча(о)к(ѣ)коу пѣкѣомоу в(о)ратоу оугов'зи се шѣа и номѣ-
 шлѣише въ сѣтѣ г(лаго)лѣ: Разорѣу жит'нищѣу моѣ и вошеу
 15 сѣвиждѣу и с'верѣу жити и в'са добрѣи моѣи и рекоу д(оу)ни
 моѣи: д(оу)шѣ, ѿмѣи много добра на всѣ лѣта, ни и ѿждѣ
 и кесѣи се и прочѣи. И кез' года кариѣкѣ постигнѣтъ мѣ сло-
 во ѿпо конч'нои. иже реч(е): „Изоу'м'не, въ снѣ пощѣ д(оу)-
 шѣу ткоу негѣзѣю ѿ тѣе, а снѣ иже оуготовѣа комоу коу-
 20 д(оу)тѣ?“ То, ѿдѣ, тогда тогда брат(и)и к'то стрѣлѣтъ ѿни
 вѣмѣститѣ грѣдѣи и стрѣлѣнои соудѣице нго, ѿни гнѣкѣ не-

Д. има р. 3 од *измѣни* до р. 6 *иго* с неким малим *измѣнама*. Из р. 8—10 узео је главне фразе; све то има на својој 23 стр.

Р. 9 Н. нема *господињѣ*; 10 *своѣмъ*; 15 *сѣберѣу поу жити мога*; нема *мога* иза *добрѣа*; 20 место *вхъ—оуви, оуви*; *тогда* само једанпут; 21 место или *вѣмѣститѣ* стоји *тогда, ерьдонъ а*; место *соудѣице* — *пришьствѣ*.

- постоиш'иѣи ѣже на нас(к) на грѣшныхъ? Или кто призоветь
тогда страшиаго и грѣдаго соудню. ни помощи сѣбѣ не
створь м(и)л(о)сти и прѣстоуныя заповѣдь творѣца своего,
ѣкоже азъ грѣшныи? Иъ г(оспод)и, г(оспод)и, пощеди и по-
5 м(и)лостивъ буди скопго. Безаконны во мои вѣснѣ. Но истиннѣ
азъ зная и прѣд(к) твою соутъ вины неоправдани, г(оспо-
д)и. Тѣмъ же прѣд(к)лагаю нынѣ въ ср(к)д(к)ци моимъ тре-
петати и воистати се имени твоего с(кв)т(а)го. Но ап(о)с(то)-
лоу Павлу г(лаго)лю: „да нести имоуше жены яко и не имоу-
10 ше, скупляюще се въ чистотѣ и въ заповѣдехъ г(оспод)а-
нихъ“. Тѣмъ же и азъ грѣшныи пороучицею моего твердаго
застѣпаниа и хранителяицею пр(к)ч(и)стѣю и нескверн-
поу м(а)терь твою подаю ти имени ради твоего с(кв)т(а)-
го. Облоучаю се иже ѿ твѣхъ, г(оспод)и, съчетанихъ съвѣстѣ
15 моимъ и прѣд(к)лагаю те. ва(а)д(и)во мой Ис(оус)е Х(ри)с(те),
когда и хранителя старости моимъ и наставителя поутти по
имоу же идѣи и славе имѣ твоимъ и не потыкну се. Паче же
и съзиждоу храмъ пр(к)ч(и)стѣи и пречислорочныи м(а)-
тере твоимъ ва(а)родателнице и тоу въздамъ твѣхъ вѣктѣ
20 моимъ, иже изрекоста оуст'ицъ моимъ. И начеть видати храмъ
прѣс(кв)тѣи оу. Ироу на рѣцѣхъ рекомѣхъ Стоуденици.

Снѣ же вса теориюу имоу кыноу и непрѣсташно
м(о)лѣвы въспание къ г(оспод)оу и в(о)роу и сп(а)соу наше-

Р. 1 Н. има насъ грѣшныхъ, 6 и азъ знаяю я; 11 орг. текст има г(о-
сподь)нихъ, а Н. као горе. 14 Н. нема господи; 21 Ибрь рцѣ; 22 нема
вса.

- моу Іс(оусоу) Х(ри)с(то)у і къ пр(к)ч(и)сткѣ м(а)тери ѿго.
 Паче же і оугод'нікомъ ѿго с(вє)тлымъ дари въсплане почкѣ
 ѿ великѣи цр(к)кѣ г(осподь)ни, ѿже къ Пѣр(о)с(а)л(и)мѣ
 і с(вє)т(а)го Іоанна прѣд(к)тече; і ѿже къ Римахъ с(вє)тѣи і
 5 въсєлав'нию крѣхов'нию ан(о)с(то)му Петра і Пав'ла; і с(вє)-
 т(а)го Фѣвдосіа оу поустѣи; і с(вє)т(а)го ар'хипіреа і с(вє)-
 т(и)еяи Николан і чуд(о)твор'ца къ кеицѣмъ Пари; і с(вє)-
 тѣи і прѣслав'ниі приспо л(к)кѣи в(о)городѣи къ Іскер'а
 геѣтидѣ къ Костян'тинѣ градѣ; і с(вє)т(а)го ар'хистратига
 10 Михаїла къ градѣ г(лаго)ланѣмъ Скоп'ли, ѿже і храмъ моу
 къзвѣже на мѣстѣ томѣ; і с(вє)т(а)го великаго м(оу)ч(е)-
 н(и)ка Х(ри)с(то)ва Димитрія къ градѣ солоу'нѣцѣмъ; і с(вє)-
 т(а)го і великаго м(оу)ч(е)н(и)ка Пан'делѣмона къ градѣ
 Пини, ѿже храмъ моу сѣзидѣ тоу. Вѣиіи непрѣстан'но л(к)нѣ
 15 і поіи г(лаго)ли снѣцѣ:

- „С(вє)тѣи Х(ри)с(то)ви прѣд(к)статѣи і ар'ханг(е)ли,
 прор(о)ци і ан(о)с(то)ли і м(оу)ч(е)н(и)ци і ѿрар'єи і прѣ
 под(о)б'ни ѿ(тѣ)ци і поустѣи'нѣи і чрѣнориз'ци і прѣпо-
 д(о)бѣи л(к)кѣи, м(о)л(и)тѣи своѣи прѣд(к) к'єфѣхъ
 20 к(а)д(и)коу г(осподо)мъ наинѣмъ Іс(оусомъ) Х(ри)с(то)мъ, да
 мене не ѿсѣудѣтъ къ л(к)нѣ стран'наго і грознаго іспитѣ-
 нна д(к)не ѿного і час(а), нѣ да м(и)л(о)стѣи ми кѣвѣ.

Р. 2 Н. въсилає, ѿже ес(шь), 4 ѿже въ Римѣ ѿза Пав'ла; 6 въ
 место оу; 10 градѣ нарицаемѣи Скопи; 11 Солоуни; 14 нема од ѿже до
 шоу; 20 и господомъ; 22 ми боудеть.

Д. има р. 9 (на стр. 33) од да юсте до 1 юго на стр. 34 на својој
 стр. 24, р. 2—22.

- тихъ ѿ ѡчи́стивъ ѿ прѣчи́стни́хъ ско́е м(а)тере м(о)лѣнт(ь)въ
рад(и) ѿ ванихъ(ь), с(ве)тии́, ѿ подлѣсти ми житѣ́йскаѡ́у бо́-
ро́у прѣпадо́уше ѿ на тихо́е ѿ исти́ноу ѿ невла́стоу при-
стани́и до́ити ѿ кидѣти свѣ́та мо́его незаход(и)маго ѿ г(о)-
спода ѿ сп(а)са ѿ к(о)р(а) мо́его ц(а)ря Ис(о)уса Х(ри)ст(а),
ѿже не(тъ) въ с(ке)тѣмъ хвала́ Из(ра)и́леа. Прор(о)къ ко ре-
ч(е): „На те ѡ́уп(а)ше ѡ́т(ь)ци твои ѿ ѿш(и) посты́дѣше се, на
те ѡ́уп(а)ше ѿ сп(а)са се со́утѣ“. Тѣмъ же, ѡ́ г(о)спод(и), ѿ мене
ѡ́бла́стнаго ѡ́уп(а)ющаго на м(и)л(о)сть твою́ не ѡ́стави, съгрѣ-
шѣша не ѡ́кръви ѿ м(и)ло́сти, сп(а)се, свою́ тѣварь съ ѡ́кръже-
ни́емъ мира сего́ красото́ю въ сла́ву тебе́ те́щи, хвале́ще ѿ
ба(а)годаре́и с(ве)то́е ѿ безабог(и)то́е ѿме́ тво́е, ѡ́т(ь)ца ѿ
с(и)на ѿ с(ке)т(а)го д(о)уха ѿ ц(и)ста ѿ пр(и)сно ѿ „к“ вѣ́къ
кѣ́комъ“.
- Снѣ́ же м(о)л(и)твы́ творѣ́ ѿзъ г(о)уби́ны ср(ь)д(ь)ца
кеселе́мъ д(о)уше́ подѣ́изаше се ѡ́ хра́мъ прѣс(ке)ти́и не́къ
се ѡ́ пѣ́ ѿко́ скоро съкры́иенѣ́и вѣ́ти. И́гда ко зрѣ́ише въ-
зди́зана́а храма́ прѣс(ке)ты́и снѣ́ мо́и г(о)споди́нь с(ке)ты́,
вѣ́роу́ пѣ́те ми, ѡ́ г(о)спод(и) ѿ врат(и)и́, вѣ́дѣти ми вѣ́
ѿго́ ѡ́умъ въне́риша́ на вѣ́иша́ ѿ ѿко́ пѣ́ко́моу́ п(е)вона́р-
ноу́ ѡ́р(а)лоу́ дрѣ́жимоу́ на зем(и) ѡ́звѣ́тоу́ ѡ́звѣ́тами
ѿстрѣ́г(ь)ше се ѿ кѣ́ ѿспрѣ́ казаетѣ́и до́ити ѡ́ного́ вѣ́спрѣ́т-
наго ѿ с(ке)т(а)го ѿсточ(и)ска ѿ вѣ́дѣти хлад(ь) б(о)ж(ь)ствѣ́-

Р. 1—2 Н. молишьвами и ванихъ; 8 и спасоше се; 10 и оумило-
срѣди се спасе на; 14 в. аминъ; 16 прѣсвѣтити богородице. Дале не ма
све до р. 23 хладъ, него место тога има само оумоль дости́заше.

наго град(а) кышпнаго Пѣр(о)с(а)л(и)ма, ѣмоу по истинѣ исто-
токы гражданны кыс(ть).

- Си же в'са смотре допринѣ дѣткан г(осподи)на ми с(ве)-
т(а)го с(и)нѣ ѣго юнѣи, по истинѣ цѣломоудри юноши прѣ-
5 кыкане неѣстоу'по кеселе разоумомъ изредкѣмъ ѡ(ть)на
своѣго и м(а)терѣ, ѣкоже вѣщѣтъ прѣтѣчѣнны: „С(и)нѣ прѣ-
моудръ кеселитъ ѡца своѣго и м(а)терѣ“ и прочѣи. Помы-
шлѣние въ сѣвѣ г(а)го: „Г(осподи) Іс(хусѣ) Х(ри)с(т)ѣ сн(а)-
сителью нашъ, наставѣнче заблѣудѣвшихъ, ѡца истиннаго
10 свѣта, ѣдиночедоу слок(о) ѡ(ть)че, старимъ воеждоу, юнимъ
оутврѣждению, прикѣци мою юностьпоу'ю славою къ волю
истиннаго твоѣго разоумѣнны и прѣд(к)тѣчѣние карити поу'тъ
снѣ ѣмѣже и г(осподи)нѣ мои снѣ с(ве)ты крѣмитель мой
тѣчитъ се шѣстовати. Ты во вѣси, сѣ(к)х(к)чѣкх'че г(оспо-
15 д)и Іс(хусѣ) Х(ри)с(т)ѣ, ѣже мира сего к'сего не кѣз'моу'ви
д(оу)ши мою ви ѣже въ нѣмъ. Тѣмѣже, г(осподи), не погѣ-
ви съ печ(к)стивѣмъ д(оу)ше мойи и съ миродрѣжитѣи вѣ-
ка сего, нѣ м(и)л(о)сѣ(к)докавъ ѡ м'нѣ недос(то)пнѣмъ потѣ-
ри се ѣспѣкнѣти ми нѣ(л)г(ѣ)льскоу слок(о) ѣже пр(ѣ)ч(и)стаѣ
20 и нѣлѣж'наѣ оуста твоѣ, г(осподи), рекоше: „Ѣстѣиѣннѣ
ѡ(ть)на своѣго и м(а)терѣ и храмнны ц(а)рьскыи и власти
ѣмени мойго рад(и) стократницею приимѣтъ и жизнь вѣчноу'ю
наслѣдитъ“. Тѣмѣже въ рѣцѣ твоѣ прѣдѣлю тѣбѣ д(оу)хѣ

Р. 1 Н. ѣмоуже; 3 нема господина м. с.; 4 юнѣиши; 5 веселе же;
13 снѣ свѣщѣи. Нема од ѣмѣже до крѣмитель; ишѣць мои; 17 доушоу мою.
Д. има р. 15 са стр. 35 до р. 2 са ове стр. с незнатимъ изменама.

мои ѿ въ пезакъспѣи припадъ послѣдоуѣю ти, ткор'че мои'.
 Пъ възмь кр(ъ)сть свои ѿ леви ѿиде некид(и)мо. Сѣроу'рѣ-
 поу же ѿдшомоу ѿ слоу'гъ ѿго възвѣсти г(осподи)поу с(вѣ)-
 томоу ѿ пр(ѣ)под(о)ви'ѣи г(лаго)ла: „Г(оспод)и мои, с(и)нь
 5 ваю юнѣи, къспит'кии кама, поутыксткова ѿвъ мира сего“.

Они же ѿко въ нѣконьмъ оукастъ въз'вѣпоу'в'ни г(лаго)-
 ласта въ сѣбѣ: „Поудеть ли си пан ии? Шьсткоу'ѣт ли ѿ
 наю поутъ си люкымъи къспит'ки'и'и кама? Панаест ли кама
 скрѣвъ ѿ печала? Съкоудет ли се ѿ наю искоу'шении Пѣвоко
 10 снмъ, ѿкоже искоу'си г(оспод)ъ правед'ниго Пѣка, нъ ѿва-
 че Пѣвъ правед'нъ снѣ, ѿ нем'же и г(оспод)ъ самъ по-
 сасоу'ш'еткова прав'ди ѿго ради. ѿв' же какъ нап'ноу' палч
 тогда не оу'вѣдѣвъ ѿ живот'къ любилимо ми къспитаниѣ, что
 ли како поутыксткова? Іѣда ли како оумнѣжанѣ печалъ ѿ
 15 нѣмъ прогнѣваю неловника ва(л)д(и)коу' моиго? Пъ посла въ
 к'се страни свои слави'и'и'хъ своихъ вельможъ ѿ кнзе свои
 на въспекшии ѿрочира сего, ѿже ѿвѣшд(ъ)ше страни ѿ мѣ-
 ета ѿ ѿвѣрктоу ѿ въсел'ша се въ С(вѣ)тоу'е Гороу', въ мона-

Д. има целу молитву Савину р. 8 (стр. 36) — р. 1 (стр. 37) с нешто
 мало измена и проширења. Далѣ р. 7—9. За текст ср. према овом р. 12
 (стр. 36) у Д. съподобѣ ме прѣдъшекыша и вариши поушъ си. Д. текст
 је очито бољѣ.

Р. 1 Н. *припадаю ти и послѣ оушебѣ*; 2 *изиде влган; ичюушѣш-*
шоу; 5 *юнѣиши*; 7 *шесѣвоуѣшѣ*; 8—9 *и въс.*; нема *скрѣвь и*; 11 *Н. пра-*
ведныи и; 12 *азѣ же плѣчѣ каковы и. т. не оувѣмъ*; 13 *люб. ми и слад-*
каго; что же или; 18 *вбръштоше, ѿ С. Г. аонскоую*. Изъ Ваоофедѣ долази
 ово место: Въ начело прихода своего бѣ пришьлѣ въ монастырь глаголемы
 Роускыи, царьская же обитель бѣ святаго великомоученика Пантелеимъна.
 И тоу постриже власи главы своеѣ и изменилѣ свое оуобразу иночьскому
 нареченъ бысть Сава монахъ. И тоу прѣбывѣ дѣлѣ довол'ны. Празнику же

- тѣмъ. нѣ оумилан се г(о)с(поде)ви и въспрѣмѣн въ оумъ ско-
нѣго ѡбщаннѣ. Прѣме во прикляжнѣт' се, ѡже во сѣкѣра при
корѣни дрѣва лежитъ, и оум'лякше ѡже шкѣ, разоумѣн
жет'ка не(тъ). Женихъ при дв'рехъ ѡ тѣ неготова. Блюди се
5 ѣда како ѡстанени кнѣжѣдоу такѣоуи. Слѣши во и нѣе
Х(ристо)скъ кпѣиѣтъ: „Придѣте къ мнѣ в'си троуждающе се
и ѡбръменѣши и азъ къ покою“, и прочаѣ. Да кѣстѣни оубо,
кѣстѣни и под'визѣн се игоу ка(а)гомоу Х(ри)с(то)воу и прѣ-
мени лѣг'комоу, да ѡбръзеть ти Х(ристо)скъ дв'ри ц(а)р(к).
10 стѣниа скоѣго. Кончакшоу же ѣмоу м(о)л(и)твоу снѣ, при-
звѣкъ к' сѣбѣ подроужнѣи своѣ и с(и)ны скоѣ и архипѣрѣи
скоѣго Калѣника рекомаго и приста'вникѣ дѣлоу и кнѣзе
зем'ли своѣ иже надѣ кластѣми, коѣкоди же и войны, г(ла-
го)лаше къ нимъ: „С(в)е(т)нѣанѣ, люкѣмѣши же и врат(и)и
15 моѣ, се коудѣ вѣдомоу камы, ѡкоу изъ юности мене жѣдахъ
горѣниѣмъ ср(к)д(к)чѣиѣмъ ка(а)д(и)къ моѣго запоукѣдемъ
посаждовати и не изволи се г(о)с(поде)ви моѣмоу. П(и)ша же
присѣкѣ прѣме, ѣже паче се ѣз дав'на да се и скон'чанѣтъ ѡже.
Миръ во мѣн дароу ѡстѣак'шоумоу къ вас(к) ка(а)д(и)чѣ-
20 стѣкати на прѣстола моѣмъ. ка(а)г(о)с(ло)к(е)ниѣмъ ка(а)-
г(о)с(ло)вѣи и камъ, ѡкоже ка(а)г(о)с(ло)ви к(ог)ъ посажд-
ниѣи Пѣкова, г(оспо)дѣстѣкати ѣмоу къ вас(к) пед'вижиемоу.
И кѣстѣи съ прѣстола скоѣго и прѣдѣс(тъ) и ѣмоу съ в'са-
кѣмъ ка(а)г(о)с(ло)к(е)ниѣмъ. С(в)е(т)нѣаю же реч(е): „При-

Р. 1 Н. въ оумль; 9 дари м. дв'ри; 13 орг. ркп. има зем'ли сво свою;
14 ниль сице; 19 нема въ васъ.

оуапожиѣ м(о)акѣмъ своѣ прѣд(ъ) р(осподо)мъ своимъ и
хвалоу кѣждѣмъ съ сакзани пр(ѣ)и(и)стѣи па(а)л(и)чичи к(о-
роуа)ици и реч(е): „Благодару те, р(оспод)и, ꙗко ꙗже уста-
ви мѣ въспасающу(х) тебе и оушвающу(х) на те и троужда-
5 ющихъ се ꙗмени твоѣго рад(и)“. И къспаса нмоу ш(е)а)ишнѣмъ
своимъ:

„Греди, р(оспод)и мой, прииди рабѣ ка(а)д(и)кѣ моему,
греди прѣио(о)внѣ, р(оспод)ъ твои жидетъ тебе и ꙗже
обитѣмъ оутокова ти н(е)тъ. не постидетъ во се в(с)и оушва-
10 юще на ны кнѣди въ радость р(оспод)а своего, любилимъ ко
ѣго вса поспѣютъ се въ ка(а)гоу“. Прииди же словеса си мой
р(оспод)и с(к)е)тъ пошлѣ се и къкъмъ пр(к)сть свои и къ-
сѣдѣмъ Х(ри)с(т)у въстроѣ течениѣ твоѣ къ желанюу. И
дошѣд(ъ) ꙗкѣмъ въсели се тоу къ хрѣмъ прѣс(е)тѣмъ в(о)ро-
15 мѣмъ вѣдофѣдскѣ. И тоу съкъкоуиша се прѣкъвѣста къ ра-
достѣ д(о)шѣиѣ, въ иѣишѣхъ и въ кѣдѣишѣхъ и къ м(о)мъ-
кѣмъ ч(к)стѣмъ(ъ) д(ъ)иѣ и поирѣ. Иже протѣ и кѣса брат(и)и
с(к)е)тогорьскѣмъ и ч(к)стѣмъ ирѣумѣи и кѣса брат(и)и и поу-
стѣишѣи придоше на посѣишѣи ѣго и поклонѣи колѣиѣ
20 дроуѣ дроуѣгоу, ѡклоуиѣаху се съ сакзани и кѣсѣдѣаху с
ишѣмъ и пошлѣи д(о)шѣиѣ, ꙗжезѣишѣи ѡ ꙗго житиѣ нхъ

Р. 11 у орг. ркп. стоји словеса *веса*.

Р. 3 Н. неси; 11—2 нема мои господи; светѣ Сумевѣи пошлѣав
се; 16 и въ шлѣи шлѣи паче же и въ бѣдѣи; 20 къ др.

Д. има на стр. 46 препричанѣ, с погегде дословниѣмъ преузимаемъ,
са стр. 40 р. 15 ꙗжеже желѣхъ — 20 мѣды своѣмъ; на стр. 47 одавѣ р. 3
благодару — 5 и въспаса; р. 7 греди прѣиодобѣи — 11 въ бла-
гоу на стр. 51 одавѣ р. 11 приѣмъ же — 13 къ желанюмоу.

- поч'те ꙗко всѣхъ еиѣхъ свѣтланнѣхъ своиъ вѣжехъ, ꙗко кратк-
ство своиъ ѡстави въ нѣхъ, ꙗже не(тъ) ꙗко до сего д(ѣ)не. По
семъ же ѡбрѣт'на мѣсто поѹето г(лаго)лемоу Хилан'дарь
прѣс(вѣ)тыиъ бл(а)д(н)ч(н)це наше в(о)городнѣхъ вѣведениа въ
5 пр(ѣ)к(ѣ)въ, посла с(вѣ)ты снѣ прѣпод(о)бни стар'ца съ наре-
ч(е)нѣмъ ѡбѣа Сакоу въ с(н)поу своиѣмъ ꙗже ѡстави въ
ѡчисти своиѣмъ бл(а)д(н)чествовати к'сею зем'лю сръпковоу
послати ѡна потрѣбнаа довол'но на вѣздвнженнѣ ꙗко ѡчисти
лѣннѣ храма прѣс(вѣ)тыиъ г(лаго)люща ѡмъ еиѣхъ: „Ѣ любн-
10 моу чедо ꙗкоже Х(ри)с(то)въ, кѣдѣ воуди снѣ, ꙗже ѡне ꙗко
г(оспод)ъ в(о)гъ ꙗко прѣс(вѣ)тыиъ вѣведениа ѡне ꙗко бл(а)го-
с(ло)к(е)ннѣмъ моимъ ѡстакна ꙗко бл(а)д(н)ч(ѣ)ствовати
въ мѣстѣ томъ, вѣспоею ти ꙗже ѡбрѣтохъ поѹето мѣсто
въ сръдоу Горнъ Г(вѣ)тыиъ прѣс(вѣ)тыиъ в(о)городнѣхъ вѣвед(е)-
15 ниа, Хилан'дарь рекомѣ. Не ѡбѣки се, ꙗко потыни се в'сею
крѣпостию своию вѣздвнжнѣти ꙗко ꙗко да сѣвнѣдет' се храмъ
прѣс(вѣ)тыиъ въ паметъ мою, въ странѣ снѣ, ꙗко пакы по мѣ-
тебѣ ꙗко чедомъ твоимъ ꙗко вѣпоучетомъ въ род(ѣ) вашъ ꙗко
род(ѣ) до вѣка. Ты ꙗко ꙗко хитторъ сего, ꙗже ꙗко прѣжде
20 ишениа прѣдмъ ти въ бл(а)д(н)чести твоимъ прѣс(вѣ)-
тыиъ в(о)городнѣхъ бл(а)годателнице ѡу Стоуденици ни с кѣмъ
же неѣвнѣно, тѣк'мо тебѣ ꙗко сѣмени твоимъ по тебѣ. Въ-
спомниа ти ѡу по, чедо, прор(о)чскоу слов(о) ꙗже реч(е):

Р. 1 почтъ; 2 иже; 9 прѣсвѣтыиъ богородице. Одатле даже нема.
Д. има на стр. 61 одавде р. 5 од посла же прѣподобнии готово
истовестно, местимнѣ дословно са Стеваном, све до стр. 64 расточены
сбра.

- ни ѿ мнѣ грѣшникъ. Къто же исповѣсть ѿнъ ѿзг(лаго)-
литъ вѣнчкеткѣи спашъ твоѣи ѿнъ ча(о)в(к)колюбѣи ти въз-
дохъ ѿнъ нѣкъ к'те стрѣвѣти неостоѣи'нѣи гнѣкъ ткоѣ
ѣже на нас(к) грѣшникѣ(к), на ѿбѣждѣу ка(а)гѣ ѣсп, г(осно-
5 д)и, ѿ ка(а)гѣа теоринѣи ѣко м(и)а(о)ср(к)а, Тѣм'же ѿ мѣ
ѿ дѣвѣи се спашъ твоѣи вѣнчѣа' ти: слав(а) ча(о)в(к)колюбѣи
ти, г(оснод)и, въ вѣкѣи аминъ. Не сем'же приидѣ(ъ)ишѣ-
мѣ ѿ нѣго ѿсѣленѣу Аѣдоднѣ докол'ниѣ ѿ прѣизвои'ниѣ
дари послѣ на ѿсновѣиши хрѣмѣ прѣ(вѣ)тѣи ѿ на скрѣвѣ-
10 ниѣ ѣмѣ: ѿ ни ѣднѣѣ тѣниѣ, нѣ на вѣсѣ аѣта вѣспѣиши
ѣже въ потрѣбѣу г(оснод)ишѣ с(вѣ)томеу доидѣ(к)е ѿ скрѣ-
пит' се цр(к)а(к)въ прѣ(вѣ)тѣи. Не тѣниѣ же дарѣ, нѣ ѿ
желѣи скѣи ѡсѣиши дасть на докол'нѣи ѿспѣиши г(о-
снод)ишѣ с(вѣ)томеу ѿ цркви'цѣи' соуи'нѣи въ мѣстѣ томи,
15 ениѣ г(лаго)лѣ ѿсѣленѣу Аѣдоднѣ повѣишиши творѣ: „Рѣ-
ци г(о)с(подѣ)и аѣишѣ: тако г(лаго)летъ рабъ твоѣ, поке-
лѣиши твоѣа вѣа съвѣиши се ѿ желѣиши ср(к)а(к)ца тво-
ѣго ѿспѣиши се. Кѣм' во ѿкравѣи ѿнъ ѡсѣиши скрѣ-
вѣи се аѣкъ ѿспѣиши не ѿспѣишишъ нишъ покеѣиши тво-
20 нишъ? Како аѣишѣ доврѣи ѿ ка(а)гѣа ѡсѣишиши
твоѣа? Х(и)стѣи во а(о)ушъ вѣдѣишѣ въ мѣ, ѿ тѣи вѣспѣ-
та мѣ ѿ пѣвѣа ѿ пѣиши ѿ м(и)а(о)стиѣ г(оснод)а твоѣго
ѿсѣиши Х(и)стѣи ѿзвѣишиши показаниѣи ѿ ка(а)г(о)с(ло)в(ѣ)
нишѣи ѡсѣиши твоѣишъ не ѡсѣиши се ѿвѣишиши на мѣ ѿ-

У р. 1 у орг. ркп. *изъгнѣшъ* што је већ В. Јагич исправио у свом
Archiv XXIV 562. У р. 8 у орг. ркп. погрешком *Моедию*.

- г(осподь)нѣ, на шѣмъ же распетъ се ка(а)д(и)ка грѣхъ ради
 напихъ(ь). ѿгоже сааь ц(а)р(ь)ствоуѣи прѣд(ь)носѣ на вѣи своїи
 и повѣждане противѣниѣ соупостати, рекъ: „Сини воуди текъ
 хранитель и оутвержденіи и погждитель и посовѣникъ въ кра-
 5 нехъ на некиднаніи и кид(и)мѣи крагъ и чедомъ твоимъ въ
 кѣккѣи и цѣантель коаживемъ телеснимъ и извама д(оу)нек-
 нѣимъ и земѣи твои тврдохъ прѣвѣжнѣи и стѣна и кне-
 земъ твоимъ ѿстрои кониѣи и воимъ твоимъ ирѣть вѣрѣи, и
 дрѣвѣи погжда и миръ и тишина жикотоу твоимѣу, и немо-
 10 рочна да довед(е)тъ те и прѣд(ь)стакитъ те Х(ри)с(то)воу
 прѣстолоу и развѣганіи слаоу своію прѣд(ь) тобою възд(оу)-
 шніи мѣтаре, и вѣноу да спосовѣстоуѣтъ ти іако Дав(и)-
 доу и дрѣвнѣмоу ц(а)роу Востан'тинѣу и на всакомъ мѣстѣ
 прогоне ѿ тебе вѣсовѣскіи пѣккѣи, воуди ѿграждаѣма сего
 15 слаоу в' кѣккѣи ам(и)нѣи“. Идѣи же помоиѣи в(о)жиѣи рекомѣи
 Методіи ироумень и досѣкѣ ка(а)д(и)чѣства с(и)на ѿго прѣкѣ-
 заюканіи и доидѣ краиѣиѣ власти ѿго и сѣишано вѣс(тъ)
 оу прѣстола ѿго „иже идѣтъ Методіи съ ка(а)г(о)с(ло)в(е)-
 ннѣмъ ѿ(тъ)ца твоѣго; нескоуд'но во проаніи и оумножи и
 20 м(о)и(и)твоу и ба(а)г(осло)в(е)ннѣ текѣ, и(и)на же ки(ь)-
 столъи ц(ь)ст(ь)нѣмъ ѿграждаѣтъ те“. Приѣмъ же вѣстѣи снѣ
 рах(о)уи се вѣрѣиѣи некан ки скорѣиѣ паситиѣ се неиѣстѣици-
 мѣго скровниѣи, и се кнѣзѣиѣи изидѣ іако сл(ь)иѣи изъ вѣсто-

дараѣе је опет у целим реченицама, код Л. стр. 65—8. Важна је измена, да место речи *царьствоуе* у р. 2 Л. има *прѣиодобѣиѣи*. Изостављене су само и мало измењене речи у р. 15—8 од *Иди же до прѣишкола* 1020.

Р. 15 у орг. тексту погрешно стоји *вѣки*.

- д(о)вниго и трѣба(а)женаго стар'ца. Скоп'чак'ше слоуж'воу ч(ъ)-
 станаго и животвориши кр(ъ)ста и правдопокан'ни и створиши
 е'сь д(ъ)нъ тѣ. и пакы ѿмочилъ все тѣло свои слъзами прѣ-
 ч(ъ)сткыми с(ве)т(и)тел(и)и, с(н)иъ нго и к(а)д(и)ка ѿчесткии
 5 нго г(а)голаше: „Приклони, г(ос)по(д)и, оухо твоѣ и оуслыши
 ме яко ницѣ и оуб(о)рѣ нѣмъ азъ. Изъ во, к(а)д(и)ко, рѣкѣ
 твоѣ и с(и)нъ рѣкѣ твоѣи, и ч'то кыздамы г(о)с(по)деки ѡже
 кыздаст' м'и? Которѣ ли икниѣ принесоу твоѣмоу м(н)
 а(о)ср(ъ)днѣ? Кима ли оустынами хвалоу ти принесоу? Ико
 10 оумножилъ нѣи на м'и м(н)а(о)ста твоѣ, в(о)же, и наста-
 вилъ нѣи ча(о)в(к)олюкыи ти прѣпод(о)бнаго своѣго и прѣ-
 ка(а)женаго оуб(о)д(ъ)ника твоѣго вѣноу неизреч(е)н'ныи м(о)-
 а(и)тками и ба(а)г(о)с(л)ов(е)и и оутврѣдени не ѿстакаѣти
 мен(е) недос(то)ннаго. И ч'то кыздамы нмоу азъ ѿкап'никъ?
 15 Или что принесоу нмоу? Иже м' во дос(то)ник да под(ъ) кровъ
 выпадет' стр(а)стникъ ми д(о)уше. Герокииѣ во мои и кѣ-
 ладниѣ мои такъ по и неч'чюуѣ. Такъ кѣдѣ, г(ос)по(д)и в(о)-
 же мой, и нмоуѣ б(о)гитѣство неистаѣмо и скрокиѣ жи-
 котоу. И тебе молю изъ глос'ениѣ д(о)уше моѣи да кыздаст
 20 за ме рака твоѣго, якоже настаилъ нѣи, тако и кыздаждѣ
 по прѣмозкѣи м(н)а(о)сти твоѣи, ам(и)нъ“. И прѣгме(тк)
 тоу нгас'мень с(к)ет(а)го и почести приѣмъ по достоѣниѣи и
 кыз'мъздиѣ противоу троу'дом' си. и недокоп'чана исправиѣ

Д. на стр. 68 има са стр. 48 р. 23—5 и одавде р. 1—3, с извесним
 малим стилским изменама. Ствариѣја је измена што место *прѣподобнаго* и
шрьблагенаго нише *свѣтаго* и *прѣподобнаго*. Даље су узете реченице

- и хъ прѣх(х)нох(х)кнзаста се на оуишнѣ. ѿкоже и прѣкнѣти
 проишх(х). И скончавшѣа крѣме много въ мѣстѣхъ своѣмъ
 с(кѣ)тъи е(ого)роднѣи и пр(н)сно х(х)кы М(а)риѣ дои'дѣже
 и зколи се сзвдан'шоумоу' тѣлеса чл(о)в(ѣ)чьскѣа и свѣдоу'
 5 проумоу' тѣмѣа чл(о)в(ѣ)чьскѣа, ѣмоу' же въ роукоу' него дн-
 хании жикот'нои и своѣмъ м(н)л(о)ср(х)днѣмъ свѣсть кончн-
 поу' когочдѣ, и хоте на оуишнѣ приквѣсти трѣх(а)жѣнаго стар'-
 ца къздати ѣмоу' хогс ѿправ'даниѣ ѣго за троудѣ ѣго и за
 истаишнѣ тѣла и за оумноженнѣ сзвзкѣаго источ'ника и за
 10 в'сакѣи исправлѣннѣ добриѣ дѣтеи приквѣсти и въ тайнѣхъ
 тѣмѣхъ и пачеишнѣ источ'ника бесмр'тѣнаго и оудворити на
 мѣстѣхъ хаад'нѣхъ пажити ѿнои скоудварѣмѣа къ дхори скои
 съ оугождѣишми ѣго къселишнѣи се непрѣстан'но съ анг(ѣ)лы
 ѣго. Кто по не(тѣ), реч(ѣ), чл(о)в(ѣ)чьѣ иже поживеѣтъ и не
 15 оузриѣтъ смр'тнѣ? И ево хоте ѡвѣстити н(ѣ)б(ѣ)снаго чл(о)в(ѣ)ка
 а змакѣаго анг(ѣ)ла, потыра скою неизреч(ѣ)н'ноу'ю м(н)л(о)сть
 и лѣствицоу' оуготока късходоу' прѣпох(о)вѣаго, юже сама си про-
 оуготоваа прѣдн, прѣдѣкъ вл(а)д(н)цѣхъ скоѣмоу' къ члс(х) ѡсхода
 да ѣго прѣд(х)стѣишнѣи ю ѣмоу', юже прои'бразѣи Канмѣкъ
 20 ѡмѣкъ г(а)л(о)лаше: „Исходите, брат(н)ѣа и ѿ(тѣ)щи“, на нѣ
 же тырѣше се с(кѣ)тъи неностѣд'но късегоушнѣи шѣствокати
 въ зовоу'цоу'моу' и. Къ свѣи ко крѣме пачет(х) вохѣти прѣпо-
 х(о)вѣишнѣи, и приквѣкъ с(н)на скоѣаго Глагоу' пачетѣ г(а)л(о)лашн

Н, у р. 2 м. много има довольно; р. 3 оу свѣшнѣ; р. 4 м. чловѣч-
 скаа има ерьдѣцѣ; р. 8—9 проудѣ смѣ и оумноженѣа; у р. 10 и исправ-
 лѣнѣ ради вѣсакѣе добриѣ; р. 11 вѣдворишнѣ; 12 съвѣдварѣмѣа; у р. 13
 м. ѣго има емоу; нема у р. 19 од юже до р. 22 зовоу'цоу'моу и.

- ѿмоу поливая сълзлами тѣлоу скоу: „Ѹ) ѡбнѡмѡчѡ мѡн, прѡнесѣ
 крѣмѡ разасѣчѡнѡ, прѡнесѣ крѣмѡ ѡнѡстѡвѡ мѡнѡ, се прѣд(ѡ)
 стоѡтъ Х(ри)с(тос)ъ нѡвѡд(и)моу н зокѡтъ мѡ. Прѡнесѡ мѡ,
 чѡдо, м(а)терѡ г(оспод)н мѡнѡ Іс(ус)а Х(ри)с(т)а, да ѡкоже
 5 ѡвѡцѡхъ се да прѣдѡмѡ къ рѡцѣхъ нѡ д(о)ухъ мѡн. Прѡзовѡ
 мѡ, чѡдо, прѡтѡ н брѡт(и)юу в'сѡу да вѡдѡтъ нѡсѡдѡ мѡн, ѡже
 ко прѡблѡжѡтъ се сѡсѣдѡ г(оспод)н в(о)л мѡнѡ н коѡ крѣпѡ-
 ци н глас(ъ) нѡхъ н нѡсѡ(ъ)нѡхъ нѡхъ сѡбѡрѡнѡтѡ оуѡнѡ мѡн. По-
 сѡнѡнѡ, ѡбнѡмѡчѡ. П прѡнесѡнѡхъ вѡкѡнѡхъ прѡсѡ(кѡ)тѣнѡ н в'сѡмѡ
 10 сѡбрѡнѡмѡхъ зѡнѡмѡхъ нѡкоѡ рѡд(и) тѡрѡд(а)жѡнѡ прѡстѡръ
 рѡгѡнѡнѡхъ скоу прѣд(ѡ) с(вѡ)тоу н лѡжѡнѡ чѡл прѡнѡстѡнѡ
 мѡнѡ(ѡ)мѡсѡ. П сѡмѡ сѡсѡдѡнѡмѡхъ ѡкрѡ(ъ)стѡ тѡмѡсѡ нѡу къ оу-
 нѡнѡ сѡсѡнѡнѡмѡхъ нѡмѡ жѡлѡстѡ с(кѡ)т(а)гѡ г(лѡгѡ)мѡхѡу нѡмѡ сѡ
 рѡдѡнѡнѡмѡхъ мѡнѡмѡ: „Не ѡстѡкѡ нѡсѡ(ъ) сѡрѡхъ, прѡнѡд(о)вѡнѡ, не
 15 мѡнѡ нѡсѡ(ъ) оуѡнѡнѡ скоѡгѡ. Кѡ ко нѡстѡвѡнѡхъ нѡ нѡ къ комоу
 прѡнѡкѡнѡмѡхъ? Н кѡнѡхъ м'нѡхъ нѡнѡкѡнѡнѡмѡхъ жѡлѡстѡно рѡдѡхѡу, кѡ
 нѡхъ жѡ н Ѹава пр(и)сѡпѡкѡтѡхъ рѡзѡнѡчѡнѡмѡхъ цѡвѡтоу д(ѡ)кѡ-
 стѡ скоѡгѡ нѡчѡ жѡлѡстѡно г(лѡгѡ)мѡнѡ: „Ѹ) прѡнѡд(о)вѡнѡ,
 вѡнѡдѡу ѡко сѡлѡнѡнѡ тѡвѡрѡнѡхъ къ г(оспод)оу, нѡ не зѡнѡкѡнѡ н
 20 нѡсѡ(ъ) къ м(о)л(и)тѡхъ скоѡхъ н м(и)л(о)стѡ нѡсѡрѡнѡ нѡ

Н. нема у р. 3 и; у р. 4 нема да; р. 5 м ѡсѡ — ѡсѡ; и прѡзовѡ; у
 р. 8 гласѡ нѡхъ; у р. 9: оусѡрѡ, ѡбн., спѡнѡ; прѡнесѡнѡ жѡ; прѡнѡсѡнѡхъ
 оѡрѡзѡ; р. 10 сѡбрѡнѡнѡмѡхъ се, и прѡстѡръ; р. 12 и нѡсѡмѡхъ; у р. 14 мѡ-
 нѡмѡхъ; сѡрѡнѡхъ w пр. и не; р. 15 нѡсѡ оѡбо сѡвѡнѡ; у р. 16 прѡнѡнѡмѡхъ;
 нема од вѡнѡ до жѡлѡстѡно; у р. 17 нема и; р. 18 и нѡчѡ се; гл. сѡнѡ;
 р. 19 нема нѡнѡдоу; у р. 20 м. нѡ — нѡмѡ.

Д. нѡмѡ на стр. 75 у р. 26—31 гѡтѡво дѡсѡвно оѡвѡле р. 1—4 и на
 стр. 76 р. 2—7 оѡвѡле р. 3—10 до прѡблѡжѡнѡгѡ. Дѡлѡ на стр. 77—8 прѡ-

- оу Х(ри)с(т)а в(о)ра. Како бо пожикоу^у нежк свѣтлаго ти ли-
ца? Како бо ѿвѣщан^и примоу^у не пасица^и се доброго пастыри
своѣго? Кѣи ли ѿвѣщан^и примоу^у нескд(к) д(оу)шеники? Оу
бого полоу^учюу^у оутѣхюу^у мою? К'го ицкати ми д(оу)шеники
5 крѣдѣ? Оузм(о)ли, ва(а)д(и)воу^у своѣго да примени ме съ со-
бою въ кѣники кроки, не могу^у бо трѣкати разоу^учениа,
свѣте мой сладу^укѣи. И кси яко ѣдишкми оусти рѣше: „По-
мени нѣ, прѣпо,д(о)ни, въ ва(а)женки твоѣ пок(о)и“. Сѣи
же ксклон^и се реч(е): „Иго ѿвѣсти ѣсте печалюу^у. Пачи^икте
10 над(к)гробыни пѣниа“. И възвзоу^у кыс(тъ) шоу^умъ яко под-
вижати се мѣстоу^у на нем^и же кѣхюу^у, и се пѣс(и)къ анг(е)ль-
скыи некид(и)мо: „Слав(а) въ кѣшнних(ъ) в(о)роу^у и на зем-
ли мирѣ, въ ча(о)в(ѣ)цѣхъ ва(а)геколениа“. Трѣва(а)женки
же поаше с' нѣми в'скмъ зрѣмъ. И тако прѣдѣа д(оу)хъ
15 скои въ роу^уцѣ г(о)сподаи славно. И вѣше лице его ѿслаб-
лено, ѿвзраа ѣмѣи на свѣтѣ неизреч(е)и^ина. И дивни^ихюу^у се в'си
ярице сѣхъ. И сѣкоу^утакѣше тѣло ва(а)женго съ ис(а)акии и
иѣс(ъ)ми и положише и въ гробѣ и разидоше се кѣждо кѣ
скои си славице ѿ сѣхъ ѿ(тъ)ца и с(и)ни и с(к)ет(а)го д(оу)-
20 хѣи и п(и)ны и пр(и)сно и кѣ кѣки кѣкомъ лам(и)и.

По сѣхъ же к'ѣх(ъ), брат(и)и, ѿроу^учишоу^умоу^у ми немои^и
въ тѣлеси моймъ ѿ многых(ъ) троу^удѣ и ранѣхъ. Желан^и съ

причано је причан е Стенаново са две-три позајмљене реченице (на стр. 77
р. 23—1 — одавде р. 18—9; на стр. 78 р. 11—2, одавде р. 7—8; стр. 78
р. 20 — одавде р. 9—11).

Н. р. 1 *Хр. цара и бога*; нема у р. 2 и *каковы*; у р. 3 *и бѣсѣды*; д.
у р. 4 *и. полоручюу* — *примоу*; *кии* ли *исцѣлиши*. Иза доушевиши испав је
цео један лист.

Д. на стр. 79 р. 11—3 употребно је одавде р. 15—7; а на стр. 80 ма-

- мнѣгѣмъ тѣмъ и съ оумноженіемъ м(о)лвеніемъ къ-
 вѣстѣмъ(х) г(лго)ди: „ѣ(оснод)и мой. х(ри)столюкче ѡ(гк)-
 че прѣпо(д)вие. Зако, недос(то)инство мой въспоминѣтъ
 ти ѡ неаже тѣмъ ѡставленъ вѣмъи тѣмъ скогѣ и нас(х) по-
 5 сѣдствоя х(ри)с(г)оу, тогда по ѡри и въ печали ми соу-
 щѣмъ. г(оснод)и, моего вѣмъи тѣмъ зре полкѣмъ(х) съ мѣ-
 бѣмъ оутѣмъ се. Послѣди же и снѣ мой г(оснод)и съ(ке)-
 тѣмъ ѡставленъ ми съ ѡднородѣмъ братомъ моѣмъ ба(а)-
 г(о)с(ло)вни и оутѣмъи законѣ, ѡко да х(ри)сти не(гк)-
 10 стѣмъи заповѣди ѡго и творѣмъ повѣмъи ѡго по кѣс-
 а(х)ни жнота нао прѣмъи и ѡко да въ вѣмъи и
 мѣмъи прѣмъи, рѣмъи рождѣмъи ѡго, нѣ г(к)хъ моѣмъи ба(а)
 снѣ кѣ ѡстави, ѡи ко ѡстави заповѣди г(оснод)и и ѡ(к)-
 ца скогѣ и нас(тк) прѣмъи. ѡведъ ко ѡплеменѣмъ
 15 на ѡчѣмъи скогѣ и ѡвѣмъи мѣ створѣи на ѡпоѣмъи-
 нѣи, не послѣмъи скрѣмъи заповѣди ба(а)д(и)че нѣмъи
 ч(е): „Чтѣи ѡ(тк)ца и м(а)терь“ и прочѣи. Нѣ ѡри и оумножѣ-
 мѣмъи се сѣи на ѡплеменѣмъи накомъ снѣмъи б(о)жнѣи
 како же не кѣс(тк) сѣи, по заповѣди и по м(о)литѣмъи ѡпо-
 20 го с(ке)т(а)го. нѣ ѡкоже прор(о)къ реч(е): „Тѣи спѣти кѣмъи и
 падоше, мѣи же кѣмъи и прѣмъи вѣмъи“. Не ѡдѣмъи мо

иѣ дословно у р. 5—8 одявде р. 18—20. На стр. 93 р. 1—2 одявде и на стр. 94 р. 1—3 и д., затѣм на стр. 96—7 има препричано, понеже и сѣи речѣи, писмо Стеваново Сави. Веће су познѣице на стр. 96 р. 25—6, 28—31 и на стр. 97 р. 15—20, 23—4, 30—1. Р. 6ѣд., са стр. 55, од ѡ припо-
 добѣи, има много дословних речѣи у Д. тексту, коѣи се налази у једном
 старијем одеском рки. Ср. Starine V, 14. Слаганѣи иде до р. 16, до госпо-
 динѣи ши свѣи и позивѣи же гошови се на сръшению налази се ib, 15,

- во се на ѡроужїиѣ наше, нѣ на слоѡѣ г(оспод)а ѡ к(ог)а ѡ сн(а)са
 нашего Іс(ус)а Х(ри)с(т)а ѡ на правоѣ бл(а)г(о)с(ло)в(е)нїиѣ ѡ
 м(о)л(и)твѡѣ г(осподи)на ми с(ве)т(а)го Сѡмеѡна. Тѣмъ же ѡ
 наждеде наше не погрѣшесми. Похѣдикъ во ѡхъ слоѡѡ своѡю,
 5 кѡзврати ме пакы кѣ ѡчестїиѣ свое. Тѣмъ же непрѣстанъ по
 м(о)лѡѣ те, ѡ прїход(о)вїиѣ ѡ(т)к(а)не наше Сако, послоушай
 глас(а) ксенажцѡго ти ѡзъ глаголющїа срд(а)ца ѡ не прѣзри
 м(о)лѣнїа моего ѡ скоутакъ моїи с(ве)т(а)го ѡ прїход(о)к
 наго ѡ створѣ с нами м(и)л(о)сть, потыркъ се ѡ самъ при
 10 псн бл(а)госѡудїиѣ моїи с(ве)т(а)го, да просѣтитъ се ѡчк
 сткїиѣ ѡго принесенїиѣ моїи ѡго ѡ принѣсїиѣ твоїиѣ.
 ѡскврїи во се землїа наша безаконїиѣ нашими ѡ оубїиѣ
 кс(т)ъ крѡвїи ѡ кнѡдохомъ кѣ пакїѣ ѡпопашенїиѣ.
 Ірази наши подражанїи. Да некли по м(и)л(о)срд(а)довакъ
 15 кл(а)д(и)ка г(оспод)а нашѣ Іс(ус)а Х(ристо)сѣ ѡ прѣч(и)
 стїа ѡго м(и)ти ѡ м(о)л(и)тками сего с(ве)т(а)го ѡ тебе,
 пр(к)под(о)вїиѣ скрѡлъ нѣ ѡ ѡзѡкѣ ѡ ѡ роуѣ ѡпопашенїиѣ
 ѡ поскїиѣ немощїиѣ наше недоуѣ ѡ ѡзакнѣ нѣ
 ѡ протїиѣ ѡхъ, зацїиѣ на(сѣ) ѡ ксакѡ ѡдѣи днѡкѡнѣ.
 20 Сїи же пр(к)под(о)вїиѣ не прѣзрѣкѣ м(о)лѣнїа моего потѣ
 пакъ се сѣ ксакѡм(а) посѣшїиѣ ѡ скоутакъ моїи с(ве)
 т(а)го ѡ поїамъ сѣ сокоѡ х(ри)стѡлюѡкѡхъ ѡ ѡзредїиѣхъ
 старїцѣ с(ве)тїи Горы на хлѡѡ ѡ бл(а)гослѡвїиѣ с(ве).

Д на стр. 98 р. 1—11 унео одавде р. 12—4 до да некли би, па са
 тим речїма наставља на стр. 99 р. 10—17, коїн одговарају Ст. до р. 19, до
 сии. Од сии, с нешто проширивања, иду Д. редови од 18—31 и па стр. 100
 р. 12—3.

- т(а)го ꙗ послани'юу ꙗсаниꙗ к' памь рекъи снце: „Посланиꙗ
твой приѣмь съ лѣбовнꙗ ꙗ м(о)л'кы ткой не прѣзрѣкъ, мо-
ри твоего с(в)т(а)го желан'иꙗ твоею песѣ ꙗ сльмъ нѣст-
коꙗю с шани ꙗ съ ч(ь)сткыиꙗми чркъици с(в)т(а)го мѣста
- 5 сего, къ нѣм'же изволи жити г(осподи)нъ ти с(в)т(ы). Тѣм'-
же, ѡ лѣбовнѣ, ротоки се къ сръжтениꙗ ꙗго. Ыз' же грѣш'-
ниꙗ, ари ꙗ не мори въздвигну'ти глѣкы моиꙗ ѡ м'нож'ства
визволиꙗ моу(ь). сльмъкъ сложе снꙗ прѣход(о)внѣго ꙗже ѡ
моуѣхъ с(в)т(ы)нꙗхъ снꙗ ꙗже донесени бѣше к' памь, къздъ-
- 10 хуѣтъ ѡ ср(ь)д(ь)ца ꙗ прѣклоуъ колѣнкъ свои на зем'лю съ
сльмъмъ м(о)л'кы ꙗснѣмꙗхъ снце г(а)го)ли: „Бл(а)го(с)ло(в)е(н)ъ
ѣси, г(осподи)нъ в(о)ж(е) ѡцѣкъ панихъ(ь), ꙗвровѣмъ. Пѣковѣ ꙗ
ꙗковѣмъ, ꙗже правед'ниꙗкъ лѣве а грѣшныꙗхъ м(о)лениꙗ не
прѣзрѣ, поѣ ꙗже ꙗ мене грѣшнѣлаго оꙗмалѣныꙗнъ моуѣмъ не
- 15 прѣзрѣкъ ꙗ принесе сръжтнѣ ѡчксткыꙗ ꙗго прѣсръжтнꙗи кон'це
кѣи сръпскыꙗи землѣ. ꙗ ꙗниꙗ съ носръжтениꙗмъ съкѣкѣмꙗхъ
ꙗр'хуиꙗнꙗнꙗ свои ꙗ нѣрѣи ꙗ чркъици ꙗ ѡздѣхъ на сръжтениꙗ ꙗго.
ꙗ сръжт'ниꙗ же мори с(в)т(а)го ꙗ створихомъ ѡм'ноуиꙗнꙗю
м(о)л'кѣю на мѣстѣ томъ съ м(а)л'кы ꙗ вѣс(ь)мъмъ поѣиꙗе
- 20 пѣд(ь)гров'нѣ ꙗкниꙗ съ кадѣмъ ꙗ бл(а)гоꙗн'иꙗнꙗми конѣмъ
провождениꙗи твориꙗе къ оꙗготованюмꙗ ꙗмоꙗ гровѣ оꙗ прѣ-
с(в)т(ы)нъ в(о)городѣ оꙗ Стоꙗденици, ꙗгоже сльмъ оꙗготовѣ
сѣиꙗ ꙗ положише ч(ь)сткыю оꙗ гровѣ съ хлѣмъмъ сльвиꙗе ѡ(тѣ)-
ца ꙗ с(и)нꙗ ꙗ с(в)т(а)го д(о)у(х)а.

Д. има на стр. 103 р. 4—6, 26—9 редове Ст. 17—9 (до поѣиꙗе) и р.
21—5 од къ оꙗготованюмꙗ.

- ракоу́ його ꙗ́ м(о)литвами́ сего́ с(вє)т(а)го́ г(оспод)и́ мо́его
 ѿвѣръхну́юу́ се ꙗ́ всѣхъ тѣлестни́хъ мо́ихъ ꙗ́ нехо́ужь се за-
 поуждани́ его. ꙗ́ въ міръ ꙗ́ въ грѣшникъ прѣкѣпа́ющю́ ми.
 помощію́ пр(ѣ)под(о)бнаго ѿтрескнѣ́ю ꙗ́ сего́ в'се́ прѣтвѣ́ннѣ
 5 вѣр'варѣ́хъ пѣк'шій на ѿчистені́е его, закида́хъ (ть) ꙗ́ близъ
 живѣ́ущаго законопрѣсто́у'наго ц(а)ря́ вѣггарьскаго́ рече́наго
 Їордана́. ꙗ́коже́ беззаконні́хъ в'сємо́у́ міро́у ꙗ́ о́утліи́ се. Прѣкѣ́
 во́ прѣд(о)во́ беззаконні́хъ по́ істивнѣ́. Снѣ́хъ ꙗ́вля́хъ се съ в'сє́ю
 сило́ю сво́єю по́ймъ съ соко́ю зєти́ сво́его грѣх'скаго́ ц(а)ря́
 10 Филам'дранъ г(а)го́леме́. ꙗ́же къ слав'но́у Константінѣ́ градѣ́.
 ꙗ́ вкзисоста́ ан҃гєль сво́й вкзоче́ мѣо́ потрѣбнѣ́хъ ѿчистені́хъ
 с(вє)т(а)го ꙗ́ мене́ до ко́нца ѿзловити́ ꙗ́ а́же мо́щно ꙗ́ про-
 чнати́ ме ꙗ́ ва(а)д(и)чєствіа́ мо́его, инкєста́ ко́ іа́коже́ а́вва.
 ꙗ́ погвѣ́тити́ ме хо́гєста ꙗ́ вкздви́гнѣ́ти́ силѣ́ ꙗ́ поуха́лоу́
 15 вкзисєти́ на́ ме. Індѣ́хъ по́ іа́ непрѣкло́но ꙗ́ неккздрѣ́манно
 шєстко́юіра́ свєрѣ́кєствє́но ꙗ́ нехо́кротимо́ до парнѣ́наго
 Пѣ́ши град(а́), не ꙗ́мъ ꙗ́ного́ помага́юща́ а́н ꙗ́ великнѣ́хъ
 тѣ́кмо г(оспод)а́ мо́его Іс(х)са́ Х(ри)с(т)а ꙗ́ прѣс(вє)тѣ́хъ
 в(о)городи́це ꙗ́ сего́ с(вє)т(а)го́ г(оспод)и́ мо́его, вкнѣ́хъ къ
 20 колѣ́ши сѣ́хъ(х)ца́ мо́его:

- „Ва(а)д(и)во́, г(оспод)и́ Іс(х)с(є)́ Х(ри)с(т)є́ ꙗ́ прѣс(вє)-
 тлѣ́ моѣ́ в(о)городи́це, ча(о)к(ѣ́)колію́ще, ты́ свѣ́ен поа́кєсанъ
 ꙗ́ дѣ́лєса ꙗ́ немо́щъ хо́у́дѣ́хъ вѣ́ши, тєвѣ́ прѣд(ѣ́)лагаю́ д(є́)-
 шє́у мо́ю, ꙗ́же ꙗ́скрє́ннѣхъ грѣ́хъами, ꙗ́звє́и ме ꙗ́ находя́щихъ
 25 ме ѿзловити́ ме, се́ ко́ іа́ко ꙗ́ен ѿгнѣ́хє ме, ꙗ́ з'є́оръ зло-

- Бѣжѣхъ ѿсѣдоша мѣ и нападоше на мѣ крѣпѣци. Гѣстани,
 г(оспод)и, въ срѣтѣнїи моѣмъ и виждѣ, да не рекоуть крави
 моѣмъ пожрѣхомъ и, ѡко тѣмъ ѡси застоуѣникъ моѣмъ и приѣжи-
 це моѣмъ, ѡ тебѣ се ѡправ'даю. Ты же прѣпод(о)в'не г(оспод)и
 5 моѣмъ, ѡмѣѣ дръзновенїи къ г(оспод)у и къ прѣс(в)ѣтѣи вл(а)-
 д(и)ч(и)ци в(огороди)ци не прѣзри м(о)лѣнїи ѡгоже възлюбѣши
 и въспѣга къ ѡдрѣ ч(а)ст'нѣмъ твоѣмъ, не даждѣ крѣгомъ
 къ радос(тѣ) ѡчѣстїи твоѣго, ѡгоже пригѣла ѡ г(оспод)и
 в(о)зѣ в'сехаржїтїю. Гѣд(ѣ) ко, г(оспод)и моѣмъ, ѡже и по
 10 смр'ти живѣ ѡси и томоу прѣд(а)стоїши ѡпокоѣвѣнїемъ къ
 вѣкѣмъ и прѣжде къ тѣлесї твоѣмъ некии се пами и п(и)шѣ
 на доуѣнїи прѣшѣд(ѣ) не ѡстави нас(ѣ), ѡм(и)нѣ. И въне-
 запѣ къ полоуѣци въпѣкъ въс(тѣ) и расїна прѣпод(о)в'нѣ
 ѡпѣчїи се врагѣ наше некид(и)мо. И страхомъ вѣнкомъ
 15 ѡбѣѣти ѡканїнїемъ г(оспод)и с(к)ет(а)го мон(о) и знаме-
 нїемъ ѡднѣмъ ѡже ѡ нѣго покѣждѣнїи ѡвѣроу, сѣкїцаю-
 це сами себе, дроутѣ дроутѣ. И повѣда ѡмъ въс(тѣ) между
 собой, и до кон'ца сѣкроушїи се и ѡтїдоше посрамлѣни къ
 погнѣжан'и къ поношїи кѣнїцѣ.
 20 Ѣдиномоу ко ѡмет'нїкоу ѡ тогожде пѣмѣне Годи, па-
 рѣкомаго вѣгарѣскаго, ѡдоуѣнїю се на западѣ къ вл(а)д(и)-
 чѣтвїю моѣмоу рѣкомоумоу Стѣвзоу, ѡже пасїенѣ ѡ сѣго
 вѣаго законопрѣстоуѣнїка, врат(а) ѡго, ѡгоже приїмѣ ѡко
 с(и)на възлюблѣнїаго, въскрѣнїхъ ѡго и сѣранихъ ѡго невѣрж-
 25 дїа ѡ пахѣдїи погнѣкан и ѡ заколнїи ѡго. На в'сакѣ ко

- д(ь)шк пронаше њ да ѡтпшма сѣжежеть тѣло њго паш про-
тешеть на четири чести. ѡ покѣснть по стѣгнама град(ь)-
пшмама. Си во м(ѡ)ч(н)темъ вѣлѣши ѡустрѣши се ѡ саад'ко
д(ѡ)шн скопш сѣтворить брѣни рода своѣго проашити, ве-
5 числа же ѡ пшмахъ чл(ѡ)в(ѣ)кѣхъ потрѣбн изколи тѣи се зем'-
лѣ ѡ море ѡскерѣшити помысломъ своѣмъ. ѡ сего ѡскерѣ
придоше на ме сѣцав'ше зѣмь сѣтъ ѡгоже не полоу'чши
ка(л)год(а)тш р(ѡспод)а мо[ѡго] Ис(ѡса) Х(ри)с(т)а ѡ по-
мощш р(ѡспод)и моѡго с(вѣ)т(а)го Ѣмѣшпа. Оудрѣжа' же
10 ѡ азъ ка роукоу своѡу ѡ сѣ всѣмъ слоѡу моѡу юже ѡмамъ ѡ
р(ѡспод)а б(ѡг)а моѡ[го] и ѡ ка(л)р(ѡ)с(ѡ)в(ѣ)шнѣ прѣпод(ѡ)вѣ-
шаро, пом'ше ка(л)год(а)ти ѡ полоу'чшѣ ѡго подавати роукоу
лежироу'моу ѡ застоу'пати ѡвѣдѣма ѡ кѣкети пшмоу'ри
крова. Пот'цав' се ѡ ѡнѣхъ ѡ ѡ прѣдѣхъ ѡмоу' поля ц(л)р(ь)-
15 ствшъ бѣлгарьскаго ѡ ѡткрѣдѣхъ ѡ ка градѣ р(лаго)лѣмѣмъ
Прѡсѣкъ, ѡже прѣвѣс(тѣ) слав'но ка д(ь)шн скопѣ, поддрѣ-
жироу'моу' ми кѣсѣ ѡго ѡ ѡск(ѣ)пѣшнѣ ѡ всѣхъ ѡвѣде-
пшхъ(ь) ѡго.

- Чюд(ѡ) г. ѡис(тѣ) же ка д(ь)шн тѣмъ прѣвѣкаюроу'моу
20 ми и дрѣжироу'моу ѡ ка ѡлѡв'шн своѡш ѡ н(у)г(ѣ)лѣмъ рад(н)
с(вѣ)т(а)го, пѣмѣ приѡврѣтохъ ѡ не помѣшѣмѣ ми прозвѣ
хотѣшаро бѣти, шъ ѡ сѣмъ с(ь)мѣс(тѣ) се слов(ѡ) ва(л)д(н)ч-
ни: „Добри чл(ѡ)в(ѣ)кѣ ѡ добраго скропшѣ ср(ь)д(ь)ца своѣго
ѡзноснть ва(л)гѣмъ, ѡ зѣмь члѡк(ѣ)кѣ ѡ зѣмъ скропшѣ ср(ь)д(ь)-
25 ца своѣго ѡзноснть з'лѣмъ“. (ѡ) пѣмъ же сѣмѣс(тѣ) се пшс(л)ннѣ:

с(кѣ)т(а)го ꙗзкчѣть чюд(ѣ)си ꙗ ба(а)год(а)ти ꙗ снаꙗ прѣ-
дѣлѣнїи ꙗже стѣори. Оудѣлѣмѣть ко се оꙗмꙗ ꙗ оустранѣть
ча(о)к(ѣ)чкскомоꙗ кꙗемоꙗ зданїю, ꙗ ча(о)к(ѣ)кꙗ ко нѣвѣ-
можꙗ, а ꙗ б(о)гꙗ вꙗса вѣвозмоꙗ.

- 5 Окажѣ ко ꙗ сѣмꙗ чюд(ѣ)си ꙗго вѣвѣнїмꙗ. Пѣста ко
пѣкꙗто ꙗ рода грѣчкскѣмꙗ. рода ц(а)рскѣ сѣнꙗ, ꙗменѣмꙗ Ми-
хѣмꙗ кꙗ странѣ дрычкскѣ ꙗ вꙗ поморїи ѡстрока того ве-
лїкаго ꙗже прилѣжитꙗ вѣнꙗ Дѣмꙗнтїи ꙗ дѣмꙗтскѣи
странѣ ꙗ ѡчѣстїи с(кѣ)т(а)го Сѣмѣна. ꙗ тоꙗ вѣздѣнїе
10 рѣтъ ꙗ менѣ раба ꙗго, ꙗгоже ѡстарѣ ꙗ прѣтолѣ сѣмꙗ.
ꙗ оꙗлоꙗчїи кꙗкꙗе ѡдѣмꙗмоꙗ ми се далѣе ꙗ странѣ тоꙗ ꙗ
прѣмѣть ꙗдинꙗ ꙗ градꙗ моꙗхꙗ Сѣмꙗрꙗ г(а)гоꙗмꙗ вꙗ ѡстїи-
нѣи Дѣмꙗнтїи сѣнꙗ. ꙗмоꙗ же послѣмꙗ г(а)гоꙗмꙗ: «Сѣм-
ни, вратѣ, ꙗ(а)мꙗ, ꙗ вꙗ тѣмꙗ бо ꙗдрѣи г(о)сподꙗ ѡлоꙗчїи
15 ѡстрока того ꙗ вꙗ ꙗдрѣи ѡстїиꙗ г(о)сподїи моꙗго с(кѣ)-
т(а)го ꙗ ꙗго м(о)лїтѣмꙗ ꙗ прѣдѣлѣмꙗ мꙗкꙗ вꙗ(а)д(а)
чѣство. Тѣмꙗ же помѣнꙗ слов(о) прѣд(ѣ)тѣ ꙗ кꙗ(ѣ)ст(ѣ)лѣмꙗ
ѡꙗ ꙗа запрѣмꙗ ꙗ г(а)гоꙗмꙗ ѡ сѣнꙗхꙗ бїтї ꙗ ѡꙗрокꙗ
сѣмꙗ доволꙗномꙗ кꙗтї. Поꙗдї ꙗ доколꙗ ꙗ тѣмꙗхꙗ, а
20 ꙗже сѣтꙗ прѣмꙗ моꙗго ѡчѣства то оꙗнꙗ ꙗ г(о)сподꙗ
моꙗго Іс(оꙗсꙗ) Х(рї)с(тꙗ) ꙗ ꙗ прѣс(ѣ)тѣмꙗ вꙗ(а)д(а)ч(а)нꙗ
в(о)городїиꙗ ꙗ ꙗ прѣмꙗ г(о)сподїи моꙗго с(кѣ)-
т(а)го. ꙗ оꙗсѣмꙗ ꙗ сѣмꙗ ꙗ моꙗ ꙗ оустранѣть тѣмꙗ

Затїм ꙗ стр. 210 р. 4—7 Д. ꙗма оꙗ мѣста: ꙗ горꙗкоꙗ сѣмꙗрꙗмꙗ вꙗне-
заꙗноꙗ скоро ꙗзѣмꙗ ꙗ сѣмꙗмꙗ ꙗзѣмꙗмꙗ мꙗрꙗмꙗ ꙗаꙗ оꙗровꙗжѣнꙗ
бꙗсꙗ.

него ѡзловленіиѣ, нѣ паче кѣзоуѣниѣ изъ глаголющихъ ср(ъ)д(ъ)ца
моиго: „Гл(а)г(о)с(ло)в(е)нъ г(оспод)ъ к(ог)ъ мой плачуиѣ роу-
цѣхъ мой на ѡплачєннє и прѣсти мой на вранѣ. И хощє ѡпла-
чит се на мє пакы не оубоит' се ср(ъ)д(ъ)це мое“⁴. И прѣ-
даннаа него не ѡстаклю доп'дѣже и скончанєт' се д(оу)ша моѡ,
5 и „пожепоу, г(оспод)и, ѡ тебѣ враги мои доп'дѣже и сконча-
ют' се“⁵. И пакы ѡбрати се въниахъ:

„Г(оспод)и мой с(вє)тъи, придоше ѣзици къ достоѡниѣ
твоѣ и ѡскрънише цр(ъ)ккѣ с(вє)тоу ю твою, раба твоѡго
10 ѡзловнє, дос(то)ѡниѣ твоѣ възети тѣцєт' се. Оум(о)ли вл(а)-
д(и)коу твою и г(оспод)а, да възвратєт се посрам'лєни ѡ на-
дежде си. Тыи во ѣси приѣжице мое и оутвєржєннє и тѣи
ѣси ѡграждєи ѡчєстєиѣ своѣ ѡ в'сакого з'ла паходоцаго на
нє; тыи бо ѣси поставилъ зем'ли твоѡи и не прѣстоуи ѡго
15 до н(и)шє ник'тоже. И н(и)шє не ѡстави нас(ъ) на те надѣ-
ющиѣ се и токою оуивающиѣ. Тыи бо ѣси весєлиѣ наше и
похвала“⁶.

Он же прѣпод(о)б'и и с(вє)тъи Оумєнъ теплѡи въ
м(о)литвахъ и скорѣ къ посѣщєннѡи и бдєрѣ въ под'визаннѡи
20 скоро приклєнѡи в(о)ж(ъ)ствєиѣи оуши къ призивающиѣ ѡго
не ѡврати лица своѡго ѡ мене, нѣ ѡко и прѣдѡи възлюбєи и
до кон'ца не ѡстави, нѣ оум(о)лиєи своѡю м(о)л(и)твой с(вє)-
т(а)го и великаго м(оу)ч(є)ника Х(ри)с(то)ва Гєѡргіѡ, ѡгоже
положи помощ'ника сєбѣ и побѣдѣтєлѡ на врагы. И ѡкоже

Иер'коу'нне проп'язи пич(ь)стикаго м(оу)ч(и)тел'а Ио'анана, та-
ко и съ кел'кыи м(оу)ч(е)н(и)къ оу'м(о)л'ныи г(оспо)д(и)номъ
с(ве)тыиымъ и'в'к' так'и'оу'къ въ рекра и'гоу'мена ско'нго и'ни-
кый къ храм'у ско'нмъ оу' ср'ѣдоу' сры'скныи в'м'ал, г(лаго)л'н:

- 5 „Къстани, пропов'ѣждь кел'чныи мои. Из' во посланъ н'с'мъ
ѿ г(оспод)а оу'вити И'сх'анна Гр'к'нина, и'же къ драч'ец'ки стра-
нк. И' ѡбн'ѣ п'дн'и ѿ ров'а и'го в'ставъ съдрок'и и' м'ч'емъ
на ѡдр'к' и'го и' в'локу' с'мр'тн'ю пр'ѣдасть д(оу)шоу' сво'ю, въ
попоиен'и к'с'к'мъ зр'и'мъ, въ радость же к'с'к'мъ оу'п'ваю-
щымъ на г(оспод)а и' на с(ве)тыи оу'год'ин'кы и'го.

- Сн'мъ же в'с'к'мъ б'ык'и'нымъ, м(и)л(о)ср(ъ)д'и'емъ г(о-
спод)а и' в(о)га и' сн(а)са нашего Ис(оу'са) Х(ри)с(т)а и' м(и)-
л(о)стн'ю пр(к')ч(и)стн'и в(о)городн'ице и' пр(и)сно д(к')вы М(а)-
рин'е, чюд'есемъ страни'и'мъ и' пр'ек'лач'и'и'мъ ѿ с(ве)т(а)го
15 г(оспод)и моего С'у'ме'и'на на м'н'к' ѡкан'и'к'мъ и' недос(то)и-
н'к'мъ и' гр'ѣш'н'к'мъ, рожден'ымъ н'мъ и' к'спитан'к'мъ и'мъ оу'-
воз'к'мъ Стефан'к. Смотри ко и'го дн'е'и'амъ и' п'н'зреч(е)н'и'амъ
д'кла оу'касаю' се оу'молю' и' тр'н'и'роу'. Кто бо и'з'ч'теть сего
чюд'еса, котори ли и'з'а'къ и'з'г(лаго)л'ить т'л'ныи твои, и'з'и'ц-
20 н'и'и с(ве)тыи стар'че? Котор'и ли оу'ст'и'к' ѡкр'в'ета се на
ткою пох'калоу', пр'к'под(о)б'и'е? Которы ли разоу'мъ и'спов'ѣсть
твои кел'чныи, поты и' тр'оу'де твои и' тайн'ныи т'кл'а, б'д'и'ныи
же и' с'л'зы твои?

- Что же нарекоу' те, ѡ пр'к'под(о)б'и'е азъ, непотр'ѣб'ны
25 твои разъ? Ип(о)с(то)ма ли нарекоу' те? И'ко болю' и' ап(о)-
с(го)л'ь быс(тъ).

- Њис(ть) во ап(о)с(то)ла ѿчистиоу својмоу, њежъ ѡзъ
 глаголюиши ѡкръстивши ѡзвѣстѣи ѡзвѣстѣи скопъ ѡ поконъ вѣще-
 ниѣ показавъ ѡмъ ѡвѣстки ѡ ѡбѣди своѣ снлоу ѡ дѣлаиоу
 с(кѣ)т(а)го д(о)у(х)а, ѡже ѡзъбывъше прѣкльсти ѡретицѣскыи
 5 славетъ къ троици ѡднѣного в(о)г(а) д(о)у(х)а(с)и(с)та ан? Пакто
 ѡзвѣстѣи стр(а)сти твоѣ вѣчислениѣ, ѡже въсприѣтъ 'раз'га-
 раѣ се ѡбѣстѣи Х(ри)с(то)вою, вѣрѣ се ѡ ѡвѣстѣи до кон'ца
 м(о)у(ч)и(т)е)лѣ днѣвола ѡ сѣсти ѡго ѡ лѣстѣи до кон'ца
 растрѣбъ, ѡстѣишъ тѣло своѣ ѡдѣржавиѣмъ ѡ ѡко вѣрѣиоу
 10 м(о)у(ч)и(т)е)лѣ чѣноу ѡвѣстѣи в'се сѣзвѣстѣи скопѣи ѡ развѣстѣи
 мѣстѣи тѣмъ ѡвѣстѣи вѣсѣи вѣрѣишъ се сѣ пѣсти. ѡвѣстѣи ан
 те парѣоу ѡчистиоу својмоу? Пѣ тѣ прѣкльсти тѣхъ ѡ ѡвѣ-
 чѣиѣ ѡхъ ѡспѣи ѡ пѣдокон'чѣи ѡхъ прѣложѣи ѡ на кон'ца
 разѣмѣиѣи ѡвѣстѣи ѡвѣстѣи ѡмъ прѣскѣиѣи вѣсѣиѣи вѣсѣи
 15 прѣв(о)гѣт'но.

- Поиши ан те парѣоу, с(кѣ)те, вѣрѣи'ка? Тѣ ѡво ѡвѣстѣи
 вѣсѣиѣи ѡвѣстѣи вѣрѣиѣиѣи вѣрѣиѣиѣиѣи вѣрѣиѣиѣиѣи тѣ ѡ вѣрѣиѣи-
 д(и)кѣи твоѣиѣи ѡ вѣсѣиѣи в'се вѣдѣиѣиѣи пѣсти ѡвѣстѣи ѡ сѣр-
 помъ вѣрѣи твоѣи, ѡспѣиѣи ѡ ѡ вѣсѣи тѣиѣи прѣкльстиѣи къ
 20 мирѣи своѣиѣи. Прѣр(о)ка ан парѣоу те прѣкльстиѣи? Пѣ г(ла)го-
 лѣтѣи г(ос)п(о)дѣи: „Пѣторѣи же прѣр(о)кѣи прѣиѣтѣи ѡвѣстѣи къ
 ѡчистиѣи своѣиѣи“. Тѣ же вѣ ѡчистиѣи своѣиѣи ѡвѣстѣи се вѣсѣи
 вѣсѣиѣиѣи ѡспѣиѣиѣи прѣв(о)гѣтѣиѣи миро ѡ вѣрѣиѣи тѣиѣи
 ѡвѣстѣи в'сѣиѣи сѣзвѣстѣи сѣтѣиѣи ѡ прѣгѣиѣи вѣсѣиѣи м'чѣтѣи-
 25 ѣиѣи ѡ пѣдожѣиѣиѣи рѣкѣи ѡвѣстѣиѣи лѣиѣи. прѣтѣкѣиѣиѣи
 ѡ тѣиѣи.

- протик'ниимъ кар'каромъ. Радощи се, аѣсткице кзводени чедѣ
и аѣди скои въ н(е)б(е)скыи кроки и оудваранѣ на пакити
д(оу)хоуиѣ. Радощи се, ар'хиниремъ доброй оукрашени и
приведени поудедаирии кѣи'цѣ. Радощи се, ап(о)с(то)ломъ
5 скѣд'ниче и скѣчении и скпропѣданни. Радощи се, м(оу)-
ч(е)п(и)комъ скрет'не и скстрада(к)не и скпохвал'не. Радощи
се, мншомъ кздрой ѡко и настак'ниче дикыи и пакно не-
пзркомой. Радощи се поустин'иѣкомъ оуѣкте, ипчестасу
юриимъ гниина. Радощи се, сырѣнаириимъ памъ исправиини.
10 Радощи се, сквазномъ мѣкетителю. Радощи се, тихой привста-
није кваломомъ. Радощи се, рѣшители пеницы грѣхок'ниихъ.
Радощи се, поустн кзкоде на н(е)б(е)спий. Радощи се, моете
прѣкоде въ еѣи'поую жизнь. Радощи се, пизкырѣпаймий источ'-
ниче. Радощи се, раю въѣи'поуирии, красиан и дикыи. Радощи
15 се, цѣкте кѣрѣи н(е)б(е)спого вѣртоград(а). Радощи се, граде
оумниѣи ѡчествию скоиоу. Радощи се, лозо довроплод(к)наи
искииѣирии памъ веселии. Радощи се, грозде сѣврѣкии пста-
чан мѣсть слад'кыи а пившества грѣхок'наго извман. Радощи
се, г(оспод)и мой с(вѣ)тъ, и пакы радощи се к'егда кеселе се
20 оу прѣстола кл(а)д(и)и твонго.

Иъ, ѡ прѣпод(о)вѣе, помени мене грѣш'наго раба своѣго
Етефана, не запоудѣ мене оуб(о)гальго твоего, не запоудѣ
мене лежца въ безаконихъ, не запоуд(и) мене влѣи'ириаго се
въ тинѣ сластыиѣи, нь прѣстѣрь прѣч(и)стѣю си десницоу

Р. 20 код Јагића не вѣла у; р. 22 у орг. ркп. ме мене.

нѣ же ѿ бл(аго)сл(о)ви ме къ лестнѣмъ житиѣ семъ ѿ роу-
ководѣ пастаки послѣдокати стопама твоима, аще ѿ недос(то-
и)на, аще ѿ некаючима, аще ѿ неютрѣвѣна. Оум(о)мъ кл(а)-
д(и)воу твою ѿ мнѣ неки прѣзрѣвъ незаконна моѧ спо-
5 д(о)бѣтѣ ме принаинти се ѿ видѣти радос(тъ), нѣ оуго-
токи любилима нѣго.

Пакы же сего с(ве)т(а)го чюд(е)са неизмѣтѣна ѿ нескъ-
занѣна ѿ неизмѣрима кѣноу ѿ безъ прѣстани ѡбѣло ѿ прѣ-
к(о)гато подаюте се наамъ. Люд(о)творениѧ во ѿ снамъ вели-
10 кѣмъ оудивляюте оумъ родоу чл(о)вѣ(к)чскому, ѡкоже во не-
могнѣ не(тъ) ѿзмѣрити глѣбини морскѣмъ ѿ висотѣ
н(е)б(е)спѣмъ. тако ѿ сего с(ве)т(а)го г(оспод)и монг(о) не-
могнѣ ѿзнати чюдесѣмъ прѣславнѣмъ ѿ неслѣдованѣмъ
ѿ неизреч(е)нѣмъ. Прѣоудики во в(с)оу вѣзвезоу ѡбѣно, скорѣ
15 въ помощѣмъ ѡбѣмъ се ѿ въ напастѣмъ крѣпкѣмъ ѿ въ нахож-
дениѣмъ соупротивѣмъ кѣмъ застоупѣмъ.

По скончаниѣ во чюдесѣмъ сѣмъ прѣкѣвѣнѣмъ ми къ ми-
роу ѿ къ тишиѣмъ въ ѡчествиѣмъ моимъ, бл(а)годарьствоуѣ г(о-
спод)а ѿ в(о)г(и) ѿ сн(а)са моѧго Ис(о)уса Х(ри)ст(а) ѿ прѣ-
20 ч(и)стоуѣмъ кл(а)д(и)ч(и)цоу в(о)городѣмъ ѿ с(ве)т(а)го г(о-
спод)и моѧго пр(ѣ)нод(о)вѣнаго Оумѣна, протѣмъ же дѣла-
воль неизмѣтѣмъ докроу кѣноу тыне се къ рокъ погѣвѣлѣ-
нѣмъ крѣпѣтѣмъ род(а) чл(о)вѣ(к)чскѣмъ славыѣмъ скончѣмъ ѿ
скрѣпѣмъ лѣпогѣмъ хоте ѡславити вѣроуѣмъ истинѣмъ
25 в(о)роу нашоу, а не вѣдѣмъ ѡбѣмъ ѿ вѣмъ в(с)егда про-

- гонимого њ. Иакоусти во печ(к)стикѣн ѣ ц(а)риа да ѡскрѣвити
 ме, краа(а) оугрьскааго 'Индѣкѣа рекомаго и ц(а)риа грѣч-
 скаго Іѡсѣпа Филиппѣа г(а)го(а)лѣмаго. О'вѣтъ во свѣрста
 зѣвъ ѡкоже прогнати ме ѡ земаю ѡчѣстѣнѣа моѣго раз(к)дѣ-
 5 лѣти ѡ оудѣжати сѣкъ. Д'внѣ'ша великѣи снѣи своѣ снѣ ѡ
 сѣкѣрьскѣиуѣхъ странахъ, а ѡвѣ ѡ вѣстока шѣстѣнѣи творѣнѣи
 ѡкоже сѣстѣти се ѡмѣ ѡ видѣти оу градѣ Пѣши ѡ сѣстѣв'-
 шѣиѣа се ѡбратѣти се въ земаю с(к)ет(а)го Оу'мѣнѣа ѡ къ
 ѡчѣстѣнѣи моѣ, мене же зокоуѣи сѣ лѣстѣи ѡмѣ'сѣа'но а'кѣ
 10 сѣ ѡбѣоуѣи прѣити на нѣдѣнѣи ѡу. Пѣше во крѣме то
 прѣзд(к)ишкѣ г(о)спод)а к(о)га нашего ѡжа по пасѣѣ славаго
 ѡ сѣктааго къскр(к)сеишѣа. ѡвѣ же видѣвъ снѣцеѡѣ ѡзѡканѣ-
 шѣи ѡ сѣ'кт' ѡзѡканѣнѣи ѡ ѡвѣстоуѣнѣнѣи ѡмѣгѣиуѣхъ ѡзѣкѣхъ
 ѡ прѣтѣнѣи сѣрѣиоуѣи се въ коуѣи ѡвѣстроѣи течѣнѣи стѣко-
 15 риуѣ къ рацѣ тѣвѣлажеи г(о)спод)и моѣго с(к)ет(а)го оутѣ-
 шѣнѣиѣа моѣго ѡ скорого въ вѣдѣхъ ѡмѣоуѣишкѣа ѡ ѡвѣнѣаѣ
 ракоуѣи моѣи ѡго, ѡдѣже лежить допрѣѡвѣдѣ'ноѣ тѣло ѡго.
 сѣ прѣѡмѣгѣишѣи сѣзѣаѣи ѡнѣиуѣхъ к ѡмѣоуѣ: „І'(о)спод)и моѣ
 с(к)етѣи, прѣклѣишѣи се гонѣиѣи ме ѡзѡканѣнѣи, сѣиѣашѣи ѡдѣи
 20 ѡмѣѣнѣишѣиѣа къ коуѣи, на те зѣвѣтъ зѣкѣишѣи раба тѣво-
 ѡго ѡтѣрѣѣнѣи тѣиѣт' се. І'(о)спод)и моѣ с(в)етѣи, положи не
 ѡко коло ѡ ѡко сѣвѣнѣи прѣд(к)и ѡнѣаѣи вѣтѣроуѣи ѡ да ѡсти-
 дѣт' се ѡстаѣиѣи на ме. Раба же твоѣ да ѡзѣвѣсѣиѣт' се. Тѣи
 ко ѡсѣи прѣѣѣжиѣи моѣ ѡ оутѣрѣжѣнѣи моѣ. ѡ по ѡсѣоуѣи,
 25 г(о)спод)и, разѣѣмѣю м(и)ѡ(о)стѣ твою ѡ зѣстоуѣнѣнѣи ѡ по-
 сѣиѣнѣи твоѣи на мѣѣ ѡканѣиѣаѣ“?

И ѿвѣсти въ тѣхъ часѣхъ скорѣиша ѿго посѣщеніемъ прѣсвѣ-
 ла(оу)хъ с(вѣ)тъи и испави се маети бл(а)гокон'нѣи въ са-
 цр(к)ковѣ и ѿзавѣсти се ка(а)гоу хан'нои м'ро не ѿкоже в'се
 д(х)ни ѿзавѣст' се, нѣ ѿкоже полнѣи се вѣки цр(к)кви и
 5 ѿзавѣсти слоуженимъ оу с(вѣ)т(а)го грова црквиюцимъ с(вѣ)-
 тѣи м'ро и ѿзавѣсти павис(а)н'наго же ѿкраза с(вѣ)т(а)го, ѿже на-
 стѣи цр(к)ковиѣ, ѿстече прѣчюдѣнаѣ рѣка ѿко двити се
 вѣкѣмъ зрѣиѣмъ и г(лаго)лати: „Ѹ прѣдвѣсти, како и соу х'н
 камѣмъ ѿв(о)гатѣмъ ѿ с(вѣ)тъи сн д(оу)хомъ и прѣи-
 10 стѣиѣмъ твоимъ нотаѣмъ рѣкѣмъ ѿцѣлѣиѣмъ ѿкоже мажѣиѣ
 се ѿдоуж'ниѣмъ ѿцѣлѣиѣмъ се ѿ рѣиѣиѣмъ ѿдоуж'тъмъ своѣмъ
 бл(а)год(а)тъмъ вѣдаѣиѣмъ б(оу)оу дак'ноуѣмъ ти снѣмъ“.

Рѣзвратѣхъ же се къ оучителю и настав'никоу моѣму
 Сав'вѣк ѿр'монахоу бл(аго)с(ло)вити се ѿ роуки ѿго и ѿти
 15 прѣиѣмъ прѣиѣмъ прѣиѣмъ прѣиѣмъ се къ зем'ли ѿчѣ-
 стѣиѣмъ моѣмъ ѿн'дрѣиѣмъ краю оуѣрѣскому. Ѹи же прѣиѣмъ
 кѣтѣ ѿ с(вѣ)т(а)го моѣмъ пр(к)под(о)в'наго Сумѣиѣмъ и по-
 келѣиѣмъ ѿти съ мною, г(лаго)лати ми: „Лѣиѣмъ моѣмъ, не
 оуѣрѣиѣмъ се лица м'ногѣиѣмъ ѿзавѣсти, ѿмани бо г(оспод)и
 20 своѣмъ с(вѣ)т(а)го скорого помоуѣиѣмъ своѣмъ помагѣиѣмъ ти
 и не посрамѣиѣмъ те въ кѣкѣмъ и не оуѣиѣмъ се ѿхъ и не скрѣиѣмъ,
 п(и)иѣмъ бо ѿманиѣмъ прѣиѣмъ ѿрѣиѣмъ ѿхъ на кротѣиѣмъ и гиѣиѣмъ
 ѿхъ на лѣиѣмъ твою, и ѿрѣиѣмъ ѿхъ на почѣиѣмъ твою и сла-
 воу. Рѣзвратѣхъ ѿчи трѣиѣмъ ѿго стар'ца, ѿоуѣиѣмъ ѿхъ
 52 тѣиѣмъ ѿиѣмъ ѿ твоимъ добрѣмъ, и ѿманиѣмъ вѣдѣиѣмъ ѿчиѣмъ сво-
 имъ посѣиѣмъ своѣмъ ѿиѣмъ по тѣмъ и кѣиѣмъ волю свою ѿпавѣиѣмъ

Р. 1 у орг. стоји *прид(ъ)ложено*. Горње логичније читање јувео је већ Шафарик, а олобравз га и Јагин.

и прѣдникѡу ѡ ѡбѡвь моужа сего славнога, ꙗко за ѡбѡвь
мою: днѣи и свѣркѣи вѣркѣ тоури и тоурице извѣзавъ
ѡко и иштомѣи скотѣ извѣзавъ оудас(тъ) мѣ, и срацинк-
скѣи скотѣ, ꙗко г(лаго)лати вѣкмѣ: „дикна и славна видѣ-
5 хомѣ къ д(ь)ши снѣ“.

По семъ же приплѣжи са къ плѣмъ грѣчѣскѣи ц(а)ркѣ, гѣ-
комѣ и прѡстѣи ѡдрѣжимѣ, наоучаѣмѣ ѡ зломѣслишѣи мѣ.
И станиѣ створѣмѣ къ славному граду Нѣинѣ. Иже мѣного
хотѣ икѡу да и малоу ч(ь)стѣ приѣти ѡ мене и не оулоу-
10 чниѣ безоумѣи. Пѣ зѣмѣ ср(ь)д(ь)цемѣ своимѣ ни рѣти
къвѣможе възвѣнѡути ни ѡбѣе свѣрѣити м(о)л(и)твами
св(є)т(а)го. И възврати се къпетѣ носрамаѣнѣ. И не могѣи
изити мѣмѣ ѡчѣстѣи моѣ, затворихъ во вѣсе стѣзы ѣго по-
мощиу с(вє)т(а)го г(оспод)и моѣ[го]. Крѣль же ѡдрѣи оу-
15 м(о)ли мѣ да изидѣтъ къ ц(а)р(ь)стѣи сѣи. Изъ же послоу-
шѣмѣ м(о)лѣкѣи ѣго ѡстѣвихъ и и иде сѣ мирѡмѣ великоѣ
бѣчѣстѣи и хоулоу приѣмѣ ц(а)р(ь)ствоу сѣоѣмоу. Мѣ же
ѡтнѣдѡсѣмѣ кѣждѡ въ своѣи сѣи славиѣ ѡ(тъ)ца и с(и)на и
с(вє)т(а)го д(оу)ха и с(вє)т(а)го сего трѣб(а)жепаго Сѣмѣѡна
20 сѣѡраго помоуѣинѣка нашего и п(и)шѣи и приѣи и къ вѣкѣмѣ
вѣкомѣ ам(и)нѣ.

РЕГИСТАР ИМЕНА ЛИЧНИХ И МЕСНИХ

- Адам, први човек, 17
 Амалик, 31
 Ана, жена Немањина, у калуђерству
 Анастасија, 21, 40
 Андрија, угарски краљ, 71, 72, 74
 Андроник Комнин, цар византиски, 30
 Арије, 28
 Бањска, река, 21
 Бар, 32
 Бари, 34
 Бела III, мађарски краљ, 30
 Борил, цар бугарски, 59, 60
 Бугари, 60; бугарска држава, 61
 Вашопед, 38
 Велблужд, 31
 Врани, 31
 Вукан, Немањин син, 54
 Глубочица, област, 30
 Гоши, 60
 Градац, 31
 Грци, 31; грчко царство, 25; грчка
 област, 31; грчко име, 31
 Давид, цар и пророк, 16, 17, 27, 47, 48
 Далмација, 18, 31, 64
 Дањ, 31
 Димитрије Св., 34, 63
 Диоклизија, 18, 31, 64
 Дионисије, игуман студенички, 57
 Драчка област, 64, 66
 Дриваст, 31
 Ђорђе Св., 23, 25, 26, 27, 65
 Евергетидска богородица, 34
 Жишомитски град, 31
 Звечан, 26
 Землан (Земен), 31
 Ибар, 19, 23
 Илија Св., 29
 Јанићије, игуман, 66
 Јефтимије, епископ рашки, 28, 29
 Јерусалим, 34, 36
 Јов праведни, 37, 39
 Јован св. Климакс, 61
 Јован Св. Претеча, 34, 64
 Јосиф, преблаг, 23
 Јулијан, мучитељ, 66
 Калиник, епископ рашки, 39, 40
 Калојован, цар бугарски, 63
 Козељ, 31
 Констаншин Св., цар, 47
 Константинов град, 20, 30, 34, 59
 Косаница, река, 21
 Кошор, 32
 Лиљањ, 31
 Лош, библиски, 38
 Лицињ, 31
 Љешански град, 31
 Манојло Комнин, цар византиски, 19, 20
 Марија, богородица, 16, 21, 27, 28, 33,
 34, 35, 38, 51, 60, 63, 66, 70, 73
 Меркурије, 66
 Методије, игуман хилаварски, 45, 46,
 47, 49
 Михаило Св., 34
 Михаило, деспот епирски, 64, 66
 Мојсије, пророк, 31
 Морава, 31
 Никола Св., 21, 22, 27, 34
 Ниш, 31, 34, 59, 71, 74; нишка област,
 20, 31
 Острво код Диоклитије, 64
 Отац Немањин, (Завида), 19
 Павле, апостол, 33, 48, 68
 Пантелејмон Св., 34
 Паншино, 25
 Перник, 30
 Пешар и Павле св., њихова црква у
 Расу, 19; у Риму, 34
 Пешар Св., 46
 Полог Доњи, 31; доњи и горњи, 31
 Поморска земља, 15
 Призрен, 31; призренска област, 31
 Прок, 61
 Равни град, 31, 73
 Рас, 19, 48

Расина, 19
Реке, област, 19
Рибница, 18
Рим, 34
Родитељи Немањини, 18
Росаф град, 31
Сава Св., 36, 40, 43, 50, 51, 52, 54, 55,
 58, 62, 72
Сардонкиј град, 31
Свач, 36
Свешта Гора, 37, 40, 42, 43, 50; све-
 тогорски прота, 41, 52, 55
Сврљиг, 31
Скадар, 31, 64
Скопље, 31, 34
Солун, 34

Средац, 30
Сриска земља, 15, 18, 19, 22, 43, 66
Стоб, 31
Старез, 60, 61, 62, 63
Студеница, 33, 40, 43, 56, 57
Теодосије Св., 34
Топлица, 19, 21
Травуница, 18
Турци, 25
Улцињ, в. Лцињ
Фараон, 23
Фрузи, 25
Хенрик Фландриски (Јерис Филандер),
 латински цар, 59, 71, 74
Хиландар, 43, 45, 50

СТВАРНИ РЕГИСТАР

Багренца, 73
бољар, 73
велмуж, велможа, 28, 29, 37, 73
владика — *владар*, 17, 20, 23, 49
владичаство — *држава*, 30, 32, 60, 64
војвода, 39
војин, 27, 39, 67
граница северна Србије, 73
гроб спремљен унапред, 56
грчка војска, 25
двор владарски, 31
делина, 31
женски манастир у Топлици, 21
иконе нарочито украшене, 73; *бого-*
родичина, 52
јерес (богумилска), 27—30, 46, 67
кнез, 23, 37, 39, 47
књиге јеретичке, 30
крст Немањин, 47, 48
крштење Немањино, 17, 18; *крштење*
ново, 67
ктитор, 43
латинско свештество, 18
лик Немањин, 72

наставник, 15, 36
начелник, 29
оружје: штит 26, 47; *копље*, 26, 47
пештера камена, 22, 23
правило калуђерско (устав манастир-
 ски) у храму Св. Николе, 22; у
 Студеници 40; *опште* 50
препос моштију Немањиних, 56
престо, 39
приставник делима, 39
рашка црква, 19, 48
рашки епископ, 19, 48
сабор, 28, 29, 39
самодржац, 15
скот питом, 74; *сараценски*, 74
слуга, 73
сто отацства, 23, 27
столно место, 18
тур, *турица*, 74
учитељ, 15, 18, 29, 67
царски чин, 20
црквена права, 21
чаша царска, 73
чрављеница царска, 73

Пролошко житије Св. Саве

ОД

ВЛАДИМИРА ЂОРОВИЋА

Најстарији тип пролошког житија Св. Саве нашао сам у једном рукопису софиске Синодалне Библиотеке, без нумерације, који ми је љубазно ставио на расположење протојереј и професор И. Гошев. Рукопис је тај писан на пергаменту, у два ступца, и веома је оштећен. Нема ни почетка ни свршетка. Садржи пролог за јануар. На л. 10^v.—11^r. налази се под 14. јануаром ово житије, а сем њега има и служба преносу тела Св. Саве. Рукопис је писан у XIV веку.

Састављач овог малог житија није узимао податке с много страна. За старији део он се, колико се може утврдити, ослањао на текст Стевана Првовенчаног. На то нас нарочито упућују ова два момента: 1) позивање на „еванђеоско слово“, да ће стократно примити награду онај који ради Христа остави оца и мајку и све лепоте живота (Матеј XIX, 29); и 2) да је Сава у Светој Гори отишао у манастир Ватопед. Доментиан и Теодосије, зна се, казују, да је Сава дошао најпре у руски манастир Св. Пантелејмона. Важно је, даље, да овај стари текст наводи патријарха Манојла а не Германа, како има већина рукописа Доментиана и Теодосија, као патријарха који је посветио Саву за архиепископа (ср. Ст. Станојевић, Глас CLXI, 1934., 248—9). Ово казује, да је житије састављао неко ко је био добро упућен и близак времену Св. Саве. У последњем ставу каже се, да је Сава молио Бога „въ чюждеи странѣ приети конѣц житија своѣго“. Могло би се питати, да ли је та реченица израз традиције црквених кругова у Србији или је у вези са оним ставом код Теодосија: „аште изволившоу богоу желаниѣ его съврѣшити въ тоуждихъ странахъ и конѣц житіа приети рекшоу“? (Изд. Даничића, 179). Како овај текст нема иначе непосредног наслањања на Теодосија, а готово је сигурно да је и старији од њега, мени се чини да би у овом случају пре морали мислити на црквену тра-

дицију, која је у Теодосија развијена још нарочито у последњим партијама његова дела, где се прича о Владислављевом нарицању над гробом Савиним (Iв., 205—6).

Ово мало доста просто житије допуњено је било касније извесним подацима из Доментиана или Теодосија. Унесено је, да је Сава дошао најпре у манастир Св. Пантелејмона; затим да је утицао на своје родитеље; да је за његова времена Србија добила архиепископију и краљевство; најзад да је ишао не само у Јерусалим него и на Синај. На крају је споменут и пренос његова тела из Бугарске у Милешево.

Ово „шире“ мало житије јавља се од XVI века у данашњој редакцији, али му прве прераде иду много дубље у старину. Популаризовано је нарочито штампаним текстовима Божицара Вуковића, пред којима се налазе Силуанови стихови са похвалом Св. Сави (Ср. Глас СХХХVI, 1929, 15-6). Ја сам овде донео Божицарев текст по Зборнику из 1538. год. Варијанте сам дао по овим рукописима: 1) По прологу грачаничке митрополије, писаном пре 1530. год., који се налази у Народној Библиотеци у Београду (бр. 395 по Каталогу Народне Библиотеке Ј. Стојановића, Београд 1903.) (Г). Други рукопис Народне Библиотеке, по истом каталогу, бр. 397, нестао је за време рата. 2) По прологу манастира Завале, писаном 1627. год. од инока Јоаникија у Хилаидару (З); 3) по јануарском минеју манастира Житомишљана бр. I, А 20, писаном почетком XVII века (Ж); 4) по изборном минеју Киријана Рачанна, писаном 1694., који се сад чува у библиотеци С. К. Академије бр. 142. (К). 5) Прегледао сам и пролог манастира Дечана бр. 26, из XVI века, који је истог типа. Овакво житије имају, судећи по наводима из њих: 1) Срећковићев ркп. „по свој прилици из XVI века“, који помиње И. Павловић у Гласнику срп. ученог друштва, II од, VII, 99; 2) ркп. манастира Св. Тројице, писан 1664. год., где је почетак потпуно исти. Ркп., без помена овог житија, наводи М. Вукићевић, Гласник Зем. Музеја XIII, 1901., 308—9; 3) пролог из 1541. г., у библиотеци А. И. Хлудова. А. Поповъ, Описание рукописей библиотеки А. И. Хлудова. Москва 1872., 383; 4) пећски пролог из XVI века. Д. Вуксан, Зборник за историју Јужне Србије I, 1936., 173.

О прошлошком житију Св. Саве, које се налази у једном руском ркп. из 1587. Х. Лопарев (Описаніе рукописей имп. Общества любителей древ. письменности, Спѣтербургъ 1893., I 31) саопштава, да одговара типу штампаног пролога. Али испред тог житија налазе се ови похвални стихови Св. Сави, којих иначе нема ниједан од досад познатих српских рукописа:

Оставивъ Сава земленю славу
I въспрѣтъ чѣ Христа небеснѣю славу.

Као неки прелаз од старијег типа новом претставља житије, које се налази у једном минеју манастира Дечана, бр. 52, писаиом у XV веку (Д II). По свом тексту и садржају оно одговара потпуно млађем типу¹⁾, али нема једне важне чињенице, коју има ово житије. Д II, на име, каже, као и старији тип, да Сава: „бѣжа въ Светоую Гороу и въшѣдъ въ монастирь свѣтѣе и прѣславнѣе богородице рѣкоми Ватопѣдъ“, не помињући ни речју руског манастира. Можда је намерио изменио, а можда писар није разумео текст, да је Сава желео умрети въ чюждеи или тоуждеи странѣ, па је написао: въ тоижде странѣ. Нема податка, да је Сава сахрањен у Цркви четрдесет мученика; али тога навода, како видимо, нема ни неколико других рукописа млађег типа.

Од посебног је интереса једно житије овог прелазног типа, које је нашао колега г. Радослав Грујић у светогорском манастиру Св. Пантелејмона и који ми је, врло љубазно, у препису ставио на расположење. Рукопис с тим житијем припадао је раније карејској ћелији Св. Саве, што се јасно види по записима на последњем листу (254^v): келиѣ стго Савы каренскаго; + сии книга стаго Сави пустыножителя. Рукопис је минеја замесеце децембар, јануар и фебруар и садржи службу Св. Сави мешану са службом св. Јовану Кућнику. Писан је на пергаменту, „по свој прилици крајем XIII века“. Већ сам његов натпис одваја нешто од ових досад познатих: М(ѣ)с(е)ца тог(о) еѣ памет(ѣ) с(ве)т(а)го ѡ(тъ)ца нашего Савоу(ѣ), прѣваго архіеп(и)ск(о)па ср'бьскѣе зем(ѣ)ле. И даљи текст

¹⁾ По њему сам унео, стилски боље: оставивъ въса и шѣспѣова (р. 34--5) и у р. 45 ѡбрѣтоше је.

ие подудара се ни са једним од ова два наша типа. У првој реченици он има овако: „сѣ оубо с(ве)тыи ѿ(тъ)цѣ нашѣ Сава с(и)нѣ быс(тъ) великаго кралѣа сръбскааго Нѣмана.“ Али да је и овај преписивач имао пред собом наш млађи тип види се по том, што, мада место родитеља спомиње само Немању, ипак наставља, као и он: „и *има* зѣло любим бѣаше“. Очеvidно је према овом *има* да се, у орг. палазио помени родитеља, а не самог Немање. Даље је сасвим иов текст: „и ѿ младыхъ ноктии страхоу б(о)жю себе вѣдас(тъ). И оуслыша іев(а)г(е)лѣскааго глас(а) г(лаго)-люща: иже хоцетѣ по мнѣ ити да ѿврѣжетѣ се себе и възметѣ кр(ъ)стѣ свои и по мнѣ гредетѣ, вставѣ ѿубо славою и богатство, ѡ(тъ)ца и м(а)т(е)рь и вса краснаа мира сего“. Иза тога се подудара с млађим типом ове верзије Д II до речи, како је примио монашки образ. Одатле има опет своје речи: „И въ томѣ оубо монастыри прѣбывс(тъ) врѣме нѣколико всацѣми добродѣтели оукрасивѣ д(оу)шоу свою, іако всѣмъ мнихомъ монастыриа того поревновати добродѣтелиоу юго житию“. Отступања су даље само у понекој речи од места: „югоже видѣвѣ б(о)гѣ“ па све до причања, да је тело Савино положено у Трнову „въ гробѣ“. Као у Д II и ту нема помена где се налази тај гроб. Исправније него Д II има, да је Сава желео умрети „въ чуждеи странѣ“. Завршетак је потпуно исти као и у млађем нашем типу. Ми смо овде указали на све разлике, да не би морали поред ова два типа објављивати и овај трећи, који ииаче јасно казује како је ово мало житије прерађивано и стилски мењано. Важно је утврдити да у њ нису унесене никакве садржајне измене противне старијем нашем типу. Као таква измена очевидно се не може узети то, што је Немања назваи краљем. Ова појава може само бити посредан доказ, да писац овог житија иије имао пред собом најстарији тип његов, іако се налази у тако старом рукопису. Још важнији закључак баш из овог рукописа може се извести о старини кад се јавила, бар у већој половини, стилизација млађег типа. Раније познати рукописи с тим развијенијим типом нису били старији од XVI века; Д II помера му постанак у XV век, док нас овај најновији рукопис води у још већу старину, у XIII век. Значи,

дакле, да је прерађивање најстаријег типа почето веома рано, чак у истом веку кад је ово житије уопште настало.

Сем ових постоје и друга пролошка житија.

1) У библиотеци А. И. Хлудова, по опису А. Попова, стр. 252, у једном Зборнику с краја XV века налази се кратко пролошко житије Св. Саве с овим почетком: Ц(а)р(ъ)ствоу-(ю)щоу г(оспод)оу нашемоу Ісоу(соу) Х(ри)с(т)оу.

2) У једном прологу берлинске библиотеке из XIV века налази се мало пролошко житије, које почиње овако: Пр(ѣ)-под(о)бнии ѿ(тъ)ць и оучитель и(а)шъ Сава роді се ѿбѣтованиѣмъ с(ве)т(а)го д(оу)ха. На тај ркп. упозорио је А. И. Јацимирски у Сборнику отд. русскаго языка и словесности XCVIII, 1921., 386—7.

Ксеч(а)стьянон оуспенин с(вѣ)т(а)го и прѣ(ѣ)под(о)бнаго
 ш(тѣ)ца нашего с(вѣ)т(и)т(ѣ)ла Гави, прѣваго архини(и)с(ко)па
 срьбьскни землѣ.

- 5 Гын с(вѣ)тын и прѣпод(о)бнии ш(тѣ)ць нашъ с(вѣтн)-
 т(ѣ)ль Гава кѣше ва(а)городьнию и правокѣрнню родителю
 с(и)нѣ. Ш(тѣ)ць же нго бѣшше самодръжца всен срьбьскни
 землѣ Стѣф(а)нѣ Немана и м(а)ти нго Шн'па. Гы же с(вѣ)ты
 Гава нз' млада в(ог)а възлоуѣи кѣмъ ср(ъ)д(ъ)цемъ и всею
 10 д(оу)шою своєю нв(а)г(ѣ)льскаго гласа послоушавъ енци га(а)-
 голоу)щюу: ниже вставитъ ш(тѣ)ца и м(а)т(ѣ)рь и женю и дѣти
 и вса краснаѣ мира сего сторницю приѣмаетъ и жизнь вѣч-
 ную наслѣдоуѣти. И вставивъ ш(тѣ)ца своего и м(а)т(ѣ)рь
 и вса краснаѣ мира се[го] и възвѣмъ кр(ъ)сть послѣдова Х(ри)-
 с(т)юу и вѣжа въ Светую Горюу и възвѣдъ въ манастирь
 15 с(вѣ)тын и слав'нии ва(а)д(и)чнице наше в(огороди)це зовомъ
 Кадопедѣ. И приѣтъ с(вѣ)тын миниьскни въкразь и петроужда
 се доврѣ пощении и бѣдѣнии въ м(о)а(и)ткахъ яко прѣвѣзти
 житиѣмъ анг(ѣ)льскимъ все минхн соушенъ въ мѣстѣ томъ,
 нгоже видѣ в(ог)ь, ниже вса вѣди и хотѣи и вѣмъ чл(о)-
 20 в(к)комъ си(а)стѣ се [и] въ разоумъ истин'ни прити. Тѣмъ же
 и шнѣ в(о)жнѣмъ посѣщенѣмъ и с(вѣ)т(а)го д(оу)ха ва(а)-
 г(ода)тню раждѣгъ се възхотѣ посѣти[ти] и видѣти ѿчѣство
 си. Глиннаше бо ниже кѣхюу яко шце не имоуѣи настира. И
 санилавъ ш немъ възселѣнски патрнѣрхъ Маноуналь, снмше бо
 25 яко сл(ъ)нце въ мирѣ, и за добродѣтели нго постави и архи-
 еп(неко)па всен срьбьскни землѣ. И дош(ъ)дъ въ ѿчѣство си
 и пороучено нмоу стадо оуправивъ доврѣ, ни(и)с(ко)ни поста-

Д. 5 бысть оубо. Р. 6—7 нема од шнѣць до Ан'на.

5

кнѣ и всѣ св(ѣ)ршени мнишски чинѣ оумноживѣ, архиеп'пи-
скоупню създавѣ и оукраивѣ всякими добротами и пакы
вставивѣ всѣ и шествова въ Іер(оу)с(а)л(и)мѣ поклонити се
гробоу г(о)с(подѣ)ноу и всѣмѣ с(вѣ)тымѣ мѣстомѣ. И жела-
нии скончавъ, в(о)гѣ по рабомѣ сво[н]мѣ испаканѣтъ
всѣ прошенны нѣхъ, такоже и себѣ с(вѣ)томоу. Желание бо и
м(о)лаше в(о)гѣ къ чужден странѣ принѣти кон'ца жития
своего, такоже и быс(тѣ). Дош(а)дѣ во Трьнова град(а) и въ
ц(а)р(ьс)киѣ полатахъ прѣдаст' д(оу)хѣ скон г(о)с(подѣ)ви,
игоже възавѣни. Іемоуже слава въ вѣки, аминь.

Наметъ ѿже къ с(вє)тънх(ь) пр(ѣ)под(о)бнаго ѡ(тъ)ца нашего
прѣваго а́р'хїєп(и)ск(о)па срък'скаго Савкы.

- Сего оуѣмъ вл(а)жен'наго ѿ с(вє)т(нѣ)-мем(ь) сьпрѣстол'-
наго с(вє)т(а)го ѿ пр(ѣ)под(о)бнаго ѡ(тъ)ца нашего Савкы
5 житїе снѣ вѣише: Пыс(тъ) оуѣмъ вл(а)городноу ѿ правокр'-
поу родителю с(н)и, любимы сѣло вѣише ѿма. Ї ѿз млада
къзакън в(о)г(а) късѣмъ ср(ь)л(ь)цемъ ѿ късѣю д(оу)шю свою,
їєв(а)г(є)льскыи гл(а)сѣ оуслыша гл(а)гол(ь)щѣ: ѿже ѡстаѡнт(ь)
ѡ(тъ)ца ѿлї м(а)т(є)рь ѿ къса краснѣ мїра сѣго стѡрнцю
10 прїиметь ѿ жини къчпоу паслѣдитъ. Ѣстаѡвъ оуѣмъ ѡ(тъ)-
ца своѣго ѿ м(а)теръ ѿ къса красна мїра сѣго ѿ възмъ
кр(ь)сть послѣдока Х(ри)с(т)оу ѿ вѣжа къ С(вє)тоу Гѡроу
ѿ къш(ь)дѣ въ мнѡстирь [роуш'кы къ ѡбѣтелъ] с(вє)т(а)го
и прѣслав'наго моуѣ(є)ника Х(ри)с(то)ѡ Пап'тєленмона прїетъ
15 [с(вє)тъи] мнїшскыи ѡбразъ. Троудолубиѡѡ ѣго житїе кѣ
їспокѣста? Їже троуднѣ се доврѣ поѡнїемъ и вѣдѣемъ ѿ
м(о)литвами, ѿко прѣвъѡти житїемъ а́гг(є)льскымъ(ь) късе
мнїхъ соуѡне къ мѣстѣ тому, егѡже кнѣвъ в(о)г(ь), ѿже
въса прокнѣдѣ ѿ кѣдыи хотѣ късѣмъ сн(а)сти се ѿ къ ра
20 зѡмъ їстин'ны прїити. П(о)ж(ь)ствыинымъ поскѣнїемъ ѿ
вл(а)г(о)д(а)тїю с(вє)т(а)го д(оу)ха раждеи' се, ѿмѣже не секе
ѣдїного на късоу къзѣдѣ докольнѣ вѣ, нѣ собою поут(ь)
[ѿ] родителѣма своимъ показавъ ѿ тею прїѡвести къ доврѣдѣ-
телю а́гг(є)льскаго житїа къзѣд(ь). Ї-къхѡте поскѣтити
25 кнѣдѣи ѡчѣство сн, слѣпѡишѣ къ ѿко соут(ь) ѿко ѡк'це и

Разлике су ове према Божидареву тексту: ГЗ 6 и любимъ; Ж 7 м. *бога-господа*; своєю и; ЗЖ 8 оуслышавъ; Ж 10 животь вѣчныи; ЗЖ 13 имаю; роуш'кы въ ѡбѣтель; ЗЖ немаю 14 и *прѣслав'наго*; ГЗЖ 15 имаю *свєтъи*; ГЗЖ 16 немаю и бдѣнїемъ; Г 19 хотєн; ЗЖ 23 поуть и; Г 22 сѣ собою; ЗЖ 23 имаю боле къ м. ГБ и; ЗЖ 25 слыша; Г 30 поста-

- имоуше пастыра. Г(оспод)оу в(о)у поспѣшествуюмоу ёмоу
 троудн ёгѡ прѣмногымн скѣтит(е)льскаго ѿ краиств'скаго
 св(е)щенїа зем'ли ѡчестїа ёго спод(о)ви се полоучити. Ї
 сакнїа ѡ немь вселени'скыи патриар'хъ Маноуїакъ, снїанїе ко
 30 въ мїре їако ѿ сл(к)нїе ѿ довродѣтелы ёго ради поставїи ёго
 ар'хїеп(н)ск(о)па въсе сръбьскыи землїи ѿ вѣроу'чїи'но ёмоу ста-
 до пасти докрѣ. Іен(н)ск(о)пи поставїи и в(ъ)скъ с(кє)нїи'ныи
 мнїи'скыи чинъ оумѣжикъ, ар'хїеп(н)ск(о)поу създыава и
 оу'краси вьсачьскыи докротамн. Ї пакы ѡстаивь вьса ѿ
 35 шьствова къ Іер(о)с(а)л(н)мь поклѣнїти се грѣбоу г(осподь)ноу
 ѿ вьскъ с(кє)тынмь мѣстомь, таже ѿ къ Сїнан. [Ї] жела-
 нїа полоучивь, в(о)у бо рабомь сконмь испльнїеть вьса про-
 шенїа ихъ, їакоже и самоу с(вє)томуу. Желанїе ко ѿ моланїе
 се въ тоужден стрѣнѣк принїти кшнѣцъ жїтїа сего, їакоже ѿ
 40 вьс(ть). Дошѣдъ Трьпока града ѿ въ ц(а)рьскыи(хъ) пола-
 тахъ(хъ) прѣдас(ть) д(оу)хъ скон г(о)с(поде)вы, ёгоже вьзлюбїи.
 Ч(ъ)ст(ъ)ное же тѣло ёго положено вьс(ть) въ грѣбѣ [къ
 цр(ъ)кви с(вє)т(н)хъ м(оу)ч(е)н(н)кы]. Многѡу же вѣременѡу
 мнѡу'в'шоу в(о)голювїаа ёго чїеда землїи ѡчестїа [ёго] съ
 45 вьскыимь оу'срѣдїмь дошѣд(ъ)нїе ѿ ѡвѣрѣтоше и цѣло ѿ ни-
 како же раз(ъ)дрѡу'нїмо. Любьзїно вьспрїем'нїе ѡ земльиныхъ
 їадръ ѿ принїсоше е съ вьскѡю чьстїю въ землю ѡчестїа
 своего, їаѣже и до н(н)на лежїть. Того м(о)л(н)твами, в(о-
 ж)е, пом(н)лоуи насъ їако ча(о)вѣ)колюбьцъ.

више; ЗЖГ 33 немају и оукраси; ГБ 36 немају и желанїа, што је стилски
 боље; ЗЖ 40 немају града; Г 42—3 има онај додаток у загради; Б 44
 нема его; ГЗЖ 48 немају и до.

**Писмо Димитрија Хоматијана Св. Сави
и
одломак Хоматијановог писма патријарху
Герману о Савином посвећењу**

ОД
ГЕОРГИЈА ОСТРОГОРСКОГ

Збирка писама архиепископа Охридског Димитрија Хоматијана сачувана је у рукопису минхенске државне библиотеке, писаном у XIV веку (Cod. LXII). На f. 173—176 v овог рукописа налази се Хоматијанов протест, упућен св. Сави маја 1220 год., који штампамо доле према фотографском снимку рукописа.

Целу збирку Хоматијанових писама издао је, према поменутом рукопису, кардинал Питра¹⁾. Хоматијаново протестно писмо прештампано је, али са знатним скраћењима и већином само у парафрази, код Милиаракиса²⁾. У нашем издању наведене су у примедбама како коректуре тако и грешке Питриног издања (Р.) које уосталом нису многобројне, пошто је рукопис врло читак.

Хоматијан у свом писму често наводи црквена правила. Ми смо упутили у примедбама на она места, где су наштампани оригинални текстови дотичних канона, а канон 17 халкидонског и канон 38 трулског сабора, на које се Хоматијан само позива, навели смо у целини³⁾. На неколико места могли смо на основу оригиналних текстова тих канона исправити текст нашег рукописа. У целини Хоматијанова цитирања су довољна тачна и више мање се поклапају са текстовима са којима ми располажемо, те стога нисмо наводили мања безначајна отступања.

Хоматијаново протестно писмо превеђено је већ неколико пута. Одмах после појаве Питриног издања превео га

1) J. B. Pitra, *Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata, Juris ecclesiastici Graecorum selecta paraphrasata*, 1891. — Хоматијаново писмо св. Сави стоји под бр. 86, на стр. 381—390.

2) Α. Μηλιαράκης, *Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠλείρου* (1898) 646—649.

3) Све каноне васељенских сабора наводимо по издањима Mansi и Rhalles-Potles, пошто нам ново издање аката ефеског и халкидонског сабора Ed. Schwartz'a није приступачно.

је на руски, са мањим скраћењима, И. Палмов¹⁾. Цело писмо, опет по Питрином издању, превео је затим Ст. Новаковић²⁾. А недавно је објавио нов превод Д. Анастасијевић, на основу текста наштампаног код Милиаракиса³⁾. Новаковићев превод, као што је већ приметио Анастасијевић, на више места није тачан, а Анастасијевићев превод, који је сам по себи врло тачан, ослања се на Милиаракисов нетачан текст. Стога ми дајемо нов превод Хоматијановог протестног писма. Разуме се да смо се при преводињу користили радовима наших претходника.

Давати овде коментар овог писма било би сувишно, пошто је о њему у модерној науци толико пута детаљно расправљано⁴⁾.

* * *

Поред текста и превода Хоматијановог писма св. Сави ми дајемо, опет на основу фотографског снимка рукописа, текст са преводом оног одломка из Хоматијановог писма цариградском (никејском) патријарху Герману II, који се односи на св. Саву. Ово писмо се налази у истој Хоматијановој збирци у поменутом минхенском рукопису, и то под бр. 114 на f. 216v—221, а према томе је такође објављено код Питре⁵⁾. Тај пасус је искоришћен, иако само узгредно, у неколико истраживања⁶⁾, али још није преведен.

¹⁾ И. Палмовъ, Новыя данныя къ вопросу объ учрежденіи сербской архіепископіи св. Саввою, Христіанское Чтеніе 1892, стр. 14 и д.

²⁾ Ст. Новаковић, Српски Снон 15 (1905) 4 и д.

³⁾ Д. Анастасијевић, Је ли св. Сава круписао Првовенчаног? Бого-словље 10 (1935) 223 и д.

⁴⁾ Уп. Ст. Станојевић, Свети Сава и независност српске цркве, Глас 161 (1934) 199 и д., где је наведена и цела ранија литература. Д. Анастасијевић, ор. cit. Н. Радојчић, Свети Сава, Годишњица 44 (1935) 1 и д.

⁵⁾ Ор. cit. 487—498. Пасус који се односи на св. Саву, стр. 495—496.

⁶⁾ М. Палмовъ, ор. cit. 35 и прим. 2, 53 и 61, где је преписан из Питре и цео део који се тиче Савиног посвећења. М. Сићаровъ, Историја на Охридската Архиепископија 1 (1924) 140 и д. Ст. Станојевић, ор. cit. 240.

У овом писму Хоматијан одговара на протест који му је упутио патријарх Герман због тога што је крунисао за цара деспота Тодора Анђела Епирског¹⁾. Хоматијан се на дугачко у риторском стилу правда од патријархових пребацивања. Али, пошто је напад најбољи начин одбране, прелази Хоматијан на крају у офанзиву, и са своје стране пребацује патријарху Савино посвећење. Овај чин, којим је цариградско-никејска патријаршија, по његовом уверењу, прекршила канојске одредбе и повредила његова права, Хоматијан као да упоређује са чином крунисања Тодора Епирског, који је он био извршио, и врло вешто искоришћује овај момент за своју одбрану; ако је Савино рукоположење од стране никејског патријарха било канонично и исправно, онда је, тако аргументира Хоматијан, исправан и његов поступак; а ако патријархов чин није био исправан, њему се чак ни у том случају ништа не може замерити, пошто се он само угледао на пример васеленског патријарха, који је „постављен за углед свима“. Најзад, Хоматијан протестује и против признања поглавара бугарске цркве у Загори од стране цариградско-никејске патријаршије, пошто Триово, као што истиче Хоматијан, припада његовој епархији.

Ово Хоматијаново писмо није датирано. Сигуран *terminus post quem* пружа крунисање Тодора Анђела год. 1222 или 1223. Види се из овог писма како се Хоматијан дуго није могао помирити са Савиним посвећењем. Жучни изрази које он употребљава показују, колико га је ова ствар чак и после више година болела. Иначе, овај пасус не саопштава никаква нова факта. Али треба подвући, да и у овом писму, исто тако као и у свом писму св. Сави, Хоматијан протестује само против Савиног посвећења, а ништа не говори о праву самосталног посвећења архиепископа у Србији. Ово потврђује мишљење Ст. Станојевича, да је то право Сава добио тек касније,

¹⁾ Германово протестно писмо наштампано је у Pitra, op. cit. 483—486 (бр. 113). Оно претставља одговор на писмо, које је Хоматијан упутио Герману приликом његовог постављења за патријарха, *ibid.* 481—484 (бр. 112).

вероватно приликом пролаза кроз Никеју на повратку из Палестине год. 1229 или 1230.¹⁾

Иако је Хоматијан упутио протест против Савиног посвећења патријарху Герману, не може се посумњати у то, да је Саву рукоположио Германов претходник Манојло, а не Герман. Јер док је Сава посвећен год. 1219, Герман је по свој прилици заузео патријарашки престо тек год. 1222.²⁾ Ову хронологију, како изгледа, потврђује и Хоматијанова преписка, пошто Герман, као што смо видели (уп, горе стр. 93, прим. 1), протестује против Тодоровог крунисања, које је извршено најраније год. 1222, у одговору на писмо, које му је Хоматијан упутио приликом његовог постављења за патријарха.

Истина, Германова претходника, Мапојла, Хоматијан уопште не спомиње, као да га није ни било. Али се чак ни из тога не може закључити, да је он целу кривицу приписивао лично Герману. Јер се Хоматијан на овом месту служи врло општим, чак и неодређеним изразима, не употребљава ни саму реч Никеја, већ је намерно замењује речима „тамо“ и „одатле“.

Не треба губити из вида да иницијатива за ову полемику није била Хоматијанова, него Германова. Није Хоматијан упутио Герману протест против Савиног посвећења, него је, нападнут од патријарха, неколико година после тога чина, извукао ово питање у циљу одбране, како би са своје стране имао чиме да прекори никејску патријаршију. Ово је он могао учинити и поред тога, што је знао да је Саву рукоположио Манојло, а не Герман.

Али свакако Хоматијаново писмо потврђује, како изгледа, да је при стварању независне српске цркве „играо неку улогу и патријарх Герман“, као што истиче Ст. Станојевић, тумачећи зашто га Доментијан и Теодосије спомињу уместо Ма-

¹⁾ Ст. Станојевић, *op. cit.* 236 и д.

²⁾ Уп. Ст. Станојевић, *op. cit.* 248 и тамо наведену литературу. Није ми приступачна монографија о Герману II: Σπ. Λαζολάτης, Γερμανός ο Β', πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως — Νίκαιας (1222—1240), Tripolis 1913.

нојла¹⁾. Могло би се, можда, претпоставити да је Манојло само извршио чин Савиног посвећења, а да је писмени акт о посвећењу, као касније и повластицу о самосталном посвећењу архиепископа у Србији (било заједно са овом повлашћом или засебно), издао Сави по свом доласку на престо Герман, па није искључено да је Хоматијан био о томе обавештен. Ова претпоставка, како изгледа, на најбољи начин објашњава чињеницу да два писца, који наводе тај акт и наводе га очигледно независно један од другог, стављају на чело тог акта име Германово²⁾. Вреди напоменути, да Хоматијан у свом писму св. Сави од маја год. 1220 изрично каже, да Сава нема одлуку која би потврђивала његово постављење за архиепископа, при чему Хоматијан, истинна, мисли на парску одлуку. Ове Хоматијанове речи могле су побудити Саву да накнадно потражи из Никеје акт о свом посвећењу, а свакако оне потврђују да Сава није добио тај акт у вези самога посвећења, него да га је добио тек касније.

¹⁾ Ст. Станојевић. *op. cit.* 249.

²⁾ По моме мишљењу ван сумње је, да се текст акта, који наводи Теодосије, не заснива на Доментијановом тексту. Већ Ст. Станојевић, *op. cit.* 230 претпоставља, „да је Доментијан патријархов акт о Савином посвећењу за архиепископа саставио по чувењу и напамет, а да је Теодосије нашао, може бити у Србији, оригиналан текст тога акта и унео га (можда такође само по сећању) у своје дело“. Али неколико реда даље додаје: „То је паравно претпоставка, која се ничим не може правдати ни бранити, а уз то има и доста разлога, који говоре против ње“. Међутим треба обратити пажњу и на навођење патријархове титуле код оба писца. Код Доментијана она гласи: „Преосвештени патријарх всеје васељеније Ђерман“, а код Теодосија: „Ђерман, васељенски патријарх, архиепископ Константиња града новог Рима“... Док је Доментијанова формула доста фантастична, Теодосијева формула прилично тачно одговара редовној титули цариградских патријарха: Ν. Ν. Ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμένης πατριάρχης. Према томе не може се сумњати да је Теодосије имао пред очима патријархов акт, који Доментијан, који је писао на св. Гори, по свој прилици није имао. Да је Теодосије променено патријархово име на основу Доментијанова текста, за који је знао да је у више тачака нетачан, тешко се може претпоставити. А још је теже замислити да су оба писца, независно један од другог, направили једну и исту грешку у самом имену патријарховом.

Περὶ ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ὑπερορίως, καὶ ¹⁾ χειροτονούντων, καὶ
χειροτονουμένων ²⁾).

Διμήτριος ἐλέφ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστι-
νιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας καὶ ἡ τῶν ἀρχιερέων τῶν ὑπὸ τὴν
κατ' αὐτὸν ἐπαρχίαν ἱερά καὶ θεία ὁμήγουρις, τῇ τιμιωτάτῃ ἐν
μοναχοῖς καὶ υἱῇ τοῦ μεγάλου ζουπάνου Σερβίας κυρῇ Σάββῃ,
χάριν ἀπὸ θεοῦ καὶ εἰρήνην καὶ τὸν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀσπασ-
μόν.

Ἐκ πολλοῦ μὲν εἶχεν ἡμᾶς ἡ ἀκοή περὶ τῆς σῆς τιμιότητος,
ὥς ἅρα καταλιπὼν τὴν γῆν σου καὶ τὴν συγγένειαν, καὶ πάντα
τὸν πατρίον κληρὸν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν
τῇ κόσμῳ, τὸν παρὰ τὴν θάλασσαν Ἀδων τὸ ἅγιον ὄρος, διὰ τοῦς
ἐν αὐτῷ υἱοῦς ἀσκητὰς ἁγίων ὄρος καὶ ὄντα καὶ λεγόμενον, ἐκ
νεαρᾶς ἡλικίας κατέλαβες· ἐνθα δὴ καὶ ἀποθριξάμενος, τὸν μονάδα
βίον εἶλου, καὶ τοῖς ἐκεῖσε ἀσκοῦσιν ἀνδράσι καὶ κατὰ τοῦ ἀντι-
πάλου σατὰν γενναίως παγκρατιάζουσιν ἐφάμιλλος ³⁾ γέγονας·
ἤδη δὲ καὶ μέχρι ὑπερορίας προήλθες δόκιμος ἐν μοναχοῖς φημι-
ζόμενος.

Καὶ ὥς ὕστερον πῶς εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· παλινφθιαν ἦσεν
ἡ φήμη, καὶ τὸ περὶ τοῦ σοῦ μεγαλεῖον τοῦ κηρύγματος ἀνεσ-
κεύασεν, ὥς δηλαδὴ ὁ ἀσκητὴς Σάββας τὸν Ἀδων καταλιπὼν |
καὶ τὰς ἐκεῖσε διατριβὰς, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω κατὰ τοῦς με-
ταβουλευσαμένους κακῶς, καθ' ὧν δὴ καὶ σχετλιάζει τὸ ἱερὸν
εὐαγγέλιον, καὶ σχεδὸν τι γέγονεν ὥς τὸ ἀπαρχῆς· οἱ τῆς πατρί-
δος γὰρ ἔρωτες αὐτὸν ἠχραλάτευσαν, ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ

¹⁾ P. om. καὶ. ²⁾ Corr. P. — Cod. χειροτομένων. ³⁾ P. ἐφάμιλλος.

О епархијама и онима који изван својих граница било рукополажу било рукоположени бивају.

Димитрије, милошћу божјом архиепископ Прве Јустинијане и целе Бугарске, и свети и божански сабор архијереја подложних његовој епархији, пречасном међу монасима и сину великог жулана Србије, господину Сави, благодат од Бога и мир и у Светом Духу поздрав.

Одавно нам је стигао глас о твојој часности како си оставио своју земљу и родбину и цело очинско наслеђе и, просто речено, свет и све што је у свету, те у раној младости дошао у приморски Атон, Свету Гору, која због синова аскета настањених на њој и јесте и зове се Света Гора. Тамо си се постригао и примио монашки живот и постао пријатељ тамошњим испосницима, који се свима снагама јуначки боре против непријатеља Сатане. Већ си се и преко граница прочуо као славан међу монасима

А шта се касније догодило, не знамо како да кажемо. Оповргнута је слава и побијена величанственост гласа који се био пронео о теби. Наиме испосник Сава је оставио Атон и тамошње подвиге, вратио се на траг као они који се предомишљају и окрећу ка злу и на које се тужи и свето јеванђеље, те је постао скоро оно што је првобитно био. Јер га је љубав према отаџбини заробила и уграбила из тврђаве

ἁγίου ὄρους τοῦτον σκυλευσάντες, καὶ πάλιν τὴν Σερβίαν κατέφυκον· καὶ τὸν ἀσκητὴν μετήμενον εἰς πραγμάτων τῶν ἐν μέσῳ διοικητὴν καὶ ἐπίτροπον, καὶ εἰς πρεσβευτὴν τῶν περικύκλων¹⁾ χειροτόνηκε²⁾ δυναστῶν· καὶ οὕτω τὸ ἀπαρησιαστον ὃ ἐκτίησάτο κατὰ μοναχοὺς εἰς λαϊκὴν ἐπιμίξιαν ἀπέδοτο· καὶ ὅλως τῶν ἐν κόσμῳ φροντίδων καὶ τῆς ἐν τοῦτῳ δοξοκοπίας γεγένηται, σευσίτια συνιστάν καὶ ἱσποῖς ἀποχοῦμενος, εὐγενεστάταις τὴν ρύτλην, τὸ εἶδος καλαῖς, τὸν βάνδον ἐπαννείκας, καὶ θεραπείαν ὅτι πολλὴν ἐπαγόμενος, καὶ ἐν προΐδοις σοβαρευόμενος, καὶ πολυτελεῶς³⁾ καὶ πολυτρόπως δορυφορούμενος· ἐντεῦθεν ὁδῷ προβαίνων, καὶ ἀξίας ἱεραρχικῆς ἐπεδύμησε· καὶ διὰ ἀτελῶν οὐκ οἶδαμεν ὅσοι, καὶ τυχόν τῆς ἀξίας ταύτης ἀδρόον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, Σερβίας ἀρχιερεῖς μεγαλωστὶ κηρυττόμενος· ἐνθα δὴ καὶ πολλοὺς ἀρχιερεῖς προυχειρίσατο, εἴτε δηλαδὴ ἀποελευμένους, εἴτε καὶ ἐν ᾠρισμένοις τόποις τισίν⁴⁾, οὐ γινώσκωμε· καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, οὐ μόνον ταῖς μοναχικαῖς ἐπαγγελίαις ὑμπελαρήνηκεν⁵⁾, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατάστασιν ἀνέκκλῃκε⁶⁾.

Ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα περὶ σοῦ, τὰ μὲν πρόην, τὰ δὲ τὸν ἄρτι καιρὸν ἀκούσαντες, οὐκ εἰς ἅπαν αὐτοῖς πεπιστεύκαμεν· φιλοψευδὴ γὰρ ἐπὶ πλείστον εἶναι τὴν φήμην ἐμάθομεν. Ὅθεν τὸ μὲν ἐξετάζειν ὅπως ἀπὸ τοῦ ἁγίου ὄρους εἰς τὴν σὴν ἐπανῆλθες πατρίδα, καὶ πῶς τοῖς ἐν μέσῳ ἐχρήσω πράγμασιν, οὐχ⁷⁾ ἡμέτερον ἡγησάμεθα· ἐρευνᾶν γὰρ βίους ἐτέρων, ὥστε ψόγον καταψηφίζεσθαι τοῦτων, οὐδαμῶς δεδιδάγμεθα, ἐπεὶ καὶ παντάπασιν⁸⁾ τοῦτο παρὰ τῆς θείας ἐντολῆς ἀπηγόρευται Μὴ κρίνετε, γὰρ φησί, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε⁹⁾· καὶ μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, καὶ ὅσα τοῦ αὐτοῦ στίχου [f. 174] τὰ ἱερὰ παραδιδόσιν λόγιω.

Εἰ μὲντοι προεχειρίσθης ἀρχιερεῖς, καὶ ὅπως, καὶ ποίας ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦτο ζητεῖν προσέκον ἡμῖν, καὶ λίαν ἐλογισάμεθα· τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσιν εἰς τοῦτο καὶ τοῖς φιλευσεβέσι νόμοις ὁδηγοῖς χράμενοι. Εἰ τοίνυν ἀρχιερεῖς, ὦ μακάρε, γέγονας, ὥς ἡ φήμη παρέστ, δέλομεν μαθεῖν ποῦ καὶ

1) Cod. in marg. ἴσως περικλύταν. 2) Corr. P. — Cod. χειροτόνηκε. 3) P. πολυτελεως. 4) P. τισιν. 5) In marg. παρήκουσ γέγονε ἢ κατὰ φρόνησιν. 6) In marg. ἤγουν διέσειε καὶ ἐτάραξε. 7) P. οὐκ. 8) P. παντάπασιν. 9) Matth. 7, 1.

Свете Горе, те се опет настанио у Србији; претворила је испосника у вршиоца и управитеља земаљских послова и произвела га за посланика околним владарима, и тако је одбацио оно што је зидао као монах и одао се светској сујети. Потпуно се упустио у светске бриге и у светско славољубље, почео је да учествује у гозбама, да јаши коње најплеменитије пасмине, лепе, окићене заставама, да води са собом многу послугу, да се размеће у свечаним поворкама раскошном и разноврсном пратњом. Идући даље тим путем, зажеleo је и достојанство јерарха, отишао не знамо куда и добио наједанпут то достојанство, те се вратио у отаџбину, проглашујући се величанствено архијерејем Србије. Тамо је рукоположио и многе архијереје, без назначења или и за нека одређена места, не знамо. У кратко речено, не само да је повредио монашке завете, него је уздрмао и сам устав о црквеним стварима.

Када смо чули о теби ове и друге сличне ствари, једне раније, а друге недавно, нисмо им поверовали у потпуности, јер знамо да су причања понајвише лажна. А мислили смо и да није наше да истражујемо зашто си отишао из Свете Горе у своју отаџбину и како си се земаљским пословима бавио. Јер никада писмо имали обичај да испитујемо животе других, да би их корели и осуђивали, пошто то потпуно забрањује и божја заповест. Јер каже се: „Не судите да вам се не суди“. И не судите пре времена, и све остало што у истом стиху свете речи предају.

Али ако си рукоположен за архијереја, наше је, и то мислимо у великој мери, да питамо: како, и за коју цркву? У томе се служимо упутствима божанских и светих канона и благочестивих закона. Ако си ти, блажени, сада постао архијереј, као што се чуло на све стране, ми желимо да

εἰ ἐν Σερβίᾳ, λέγομεν πᾶς· καὶ εἰ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὶ· εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἔκταλαι¹⁾ τοῖς βασιλεῦσιν ἀνειμένην δικαιοδοσίαν τὴν πόλεις καίνιζουσιν, καὶ ἀπὸ τμῆς ἐλάττονος ἐπισκοπῇ δηλονότι εἰς μεῖζω ταῦτα ἀνάγουσαν μητροπολιτικὴν ἢ ἀρχιεπισκοπὴν μητροπολιτικῆς ἐγένου, οἱ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνες, ὁ β' καὶ ὁ ιζ', καὶ ὁ λη' τῆς ἐν τφ²⁾ Τρούλλω τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συστάσεως συνόδου διαλαμβάνουσιν³⁾, ἀλλ' ἔχρην ἐπίσκοπον τυγχάνειν σε πρότερον, εἴτα ἐκ τοῦ υποθέους προελθεῖν εἰς τὸ τιμιώτερον τε καὶ ὑψηλότερον· σὺ δὲ οὕτω ἐπίσκοπος ὑπῆρξας, καὶ τὴν βασιλικὴν δικαιοδοσίαν οὐδ' ὅλως ἔχεις, τὴν σὴν συγκρατοῦσαν προχειρήσιν. Ποῦ δὲ καὶ βασιλεία νῦν, ἴς τά τε ἄλλα καὶ τὸ τοιοῦτον προνόμενον σέμνωμα, πολλῶν ἄρτι κατὰ τόπους ἐξουσιαζόντων καὶ μηδενὸς ἀποσώζοντος ἀκέραιον τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα· καὶ εἰ οὐκ ἔστιν⁴⁾ ἀληθινὴ βασιλεία, οἴχεται σοι πάντη καὶ πάντως τὸ εὐλογον.

Εἰ δὲ ὥς ἂν εἰς τὸ ἀνεπισκόπητον τὴν Σερβίαν ἐκκενουρ-

¹⁾ P. ἐκ πύλαι. ²⁾ P. om. τφ.

³⁾ Canon 12 Concilii Chalcedonen. laudatur infra, v. p. 108. Canon 17 Concilii Chalcedonen.: Τὰς καθ' ἑκάστην ἐκκλήσιαν (R. P. ἐπαρχίαν) ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους μένειν ἀπαρασσευέτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετη χρόνον ταῦτα ἀβιάστως διακατέχοντες ψκονόμησαν· εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἑτῶν γεγένηται τις, ἢ γένηται περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἰδικήσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δὲ τις παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδικοῖτο μητροπολίτου, παρὰ τῇ ἐπαρχίᾳ (R. P. ἐξάρχῳ) τῆς διοικήσεως, ἢ τφ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προεῖρηται· εἰ δὲ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαίνισθῃ πόλις, ἢ αὐτὴς καινισθῇ, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικίων ἢ τάξις ἀκολουθεῖται (Mansi VII, 366 A B; Rhalles-Potles II, 258—259). Canon 38 Concilii Trullensis (Quinisexti): Τὸν ἐκ τῶν πατέρων τεθέντα κανόνα καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν, τὸν οὕτω διαγορευόντα· εἰ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαίνισθῃ πόλις, ἢ αὐτὴς καινισθῇ, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξις ἀκολουθεῖται (Mansi XI, 960 E—961 A; Rhalles-Potles II, 392). ⁴⁾ P. ἔστιν.

сазнамо где. Ако у Србији, питамо како? Ако рукоположењем најсветијег цариградског патријарха, питамо зашто? Јер, ако си постао митрополит на основу права, од старине принадежниог царевима да обнављају градове и да их од нижег степена, наиме епископског, уздижу на виши митрополитски или архиепископски, као што говоре канони 12 и 17 Халкидонског сабора и 38 канон сабора који се био састао у Трулу на царском двору¹⁾, тада је требало да си ти пре тога био епископ, те да би се могао узвисити од нижега на почасније и више. Али ти нити си био епископ нити уопште имаш царску одлуку, која би потврђивала твоје рукоположење. А и где је данас царство, коме припадају и остала па и ово достојасто, пошто сада многи врше власт по областима, а нико није сачувао неокрњено царско достојанство? А пошто већ нема правог царства, то и твоје рукоположењу сасвим недостаје правна основа.

Ако ли си се непромишљено наметнуо Србији као нов

¹⁾ Канон 12 Халкидонског сабора наводи се доле, стр. 109. Канон 17 истог сабора гласи: „У свакој епархији парохије, које су по селима или засеоцима, у чијој су оне власти, а особито, ако су за тридесет година без опреке их имали и њима управљали. Али, ако се какав спор о истима подигао или се подигне пре него што је тридесет година истекло, допушта се онима, који себе сматрају увређенима, подигнути о томе тужбу пред епархијским сабором. Који је пак увређен био од свога митрополита, нека се усуди код егзарха велике области (дијецезе), или код цариградског престола, као што је пре речено. Али ако је царском влашћу основан нови град, или се унапред оснује, у таквом случају разрешење црквених области нека следи разрешењу државном и грађанском (Ник. Милаш, Правила 369). Канон 38 трулског сабора: „Признајемо и ми правило, које су оци наши издали, а које гласи: ако је царском влашћу основан нови град, или унапред се оснује, у таквом случају разрешење црквених послова нека следи разрешењу државном и грађанском (ibid. 521)“.

γῆθης ἀρχιερεὺς, ἀλλ' εὐρίσκεις οὐδ' ὅλως ἀγνοῶν καθά δὴ καὶ τῶν ἀπάντων οὐδεὶς, ὥς ἡ Σερβία ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας τελεῖ· ἥτις ¹⁾ δὴ Σερβία ἐπίσκοπον ἔλαχε τὸν Ῥάσου ἀρχιερεὰ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας χειροτονούμενον, καὶ οὕτω παρὰ κανόνας τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίαν ἐνδεδέσσαι, καὶ ἐπιβήτωρ ἐνορίας ἀλλοτρίας πεφώρασαι, καὶ ἐλαθεῖς σεαυτὸν ἐξ ἀπονοίας, ὥς ἔοικε, ταῖς ²⁾ τῶν δεινῶν κανόνων ἐπεξελεύσεσι καταστήσας ὑπεύθυνον, ὥς τοὺς καλλῶς τεθέντας παρὰ τῶν πατέρων ὅρους, οὐδέν δέον μετακινήσας ἢ συγχέας, εἰπεῖν οἰκειότερον· κάντευθεν ³⁾ τὴν | ἀρὰν ἐκείνων ἐνεδύσας ψαλμικῶς ὥς ἱμάτιον ⁴⁾).

Εἰ δὲ χρεὶ τό ἀληθὲς εἰπεῖν, εἴπερ διὰ ζῆλον τοῦ εὐαγγελίου τῆς χάριτος, ὦ πάτερ, τὴν ἀρχιερωσύνην εἴλου, ἔδει σὲ κατὰ τὸν μέγαν θεοκήρυκα Παῦλον, οὐχ ὅπου ὁ Χριστὸς ὠνομάσθη εὐαγγελισσάσθαι ⁵⁾, ἵνα μὲν ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῆς, ἀλλὰ καθὰς γέγραπται, οἷς οὐκ ἀνηγγέλει ⁶⁾ περὶ αὐτοῦ ὄψονται καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνοίσουσι, καὶ οὐκ ἂν τις εὐσεβεῖ διωκούμενος λογισμῷ, τὴν σὴν χειροτονίαν ἐκάκισεν, ὥς πεπληγμένην ζήλου σαφῶς ἀποστολικοῦ. Εἰδ' οὐκ ἔστι τόπος ὅπου τὸ τῶν ἀποστόλων οὐκ ἀπέδραμε κήρυγμα, εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ ρθόγγος αὐτῶν ⁷⁾, ὥς μανθάνεις, ἡ Σερβία δὲ Θεοῦ χάριτι εὐσεβεὺς διάγει καὶ χριστιανικῶς ἐπὶ τῇ θεμελίῳ ἰδρασμένη τῶν ἀποστόλων καὶ ἐπισκοπούμενη παρὰ τοῦ δεδομένου ταύτῃ παρὰ τῶν πατέρων ἀρχιερεως, ἅρα οὐ διὰ ζῆλον τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ διὰ δοξομανίαν τῇ τῆς ἀρχιερωσύνης ⁸⁾ ἀξιώματι ἐπεπίδησας, καὶ εἰς κρίμα ἑαυτοῦ καὶ κίνδυνον τοῦτο ἀνέλαβες, κατ' ἐκεῖνα τῶν ζώων ἅπερ ἐδέλουσιν ὀρμαῖς, ἑαυτὰ κατὰ τομωτάτων ἀνδοῦσι ξιφῶν· ὁρῶς ὅπως τὰ τῆς σῆς ἱερατείας ἀπάγοντα εἰς τὸ ἄτοπον.

Καὶ μάλιστα εἰ κάκεινο ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι εὐρὼν καθεστῶτα ἐπίσκοπον κανονικῶς, δηλονότι τὸν Πρισδριάνον, αὐτὸν μὲν τυραννικῶς τοῦ ἐπισκοπίου ἐξέβαλες παραιτήσεσθαι καταναγκάσας τὸν δειλαιον, ἵνα δῆθεν καὶ ἀνεύθυνον τὸ κακὸν λογίζεται, τῇ τῆς παραιτήσεως σχήματι· ἀνθ' ἑτέρου δὲ τὸν σοὶ δοκοῦντα ἐκεῖσε

¹⁾ P. εἴ τις. ²⁾ P. om. ταῖς. ³⁾ P. κάντευθεν. ⁴⁾ Psalm. 109, 18. ⁵⁾ I. Corinth. 3, 4. ⁶⁾ P. ἀνηγγέλλει. ⁷⁾ Psalm. 18,3. ⁸⁾ P. ἀρχιερωσύνης.

архијереј, није пак теби потпуно непознато, као и ма коме другом, да се Србија налази у епархији престола Бугарске и да Србија има епископа у Расу, кога рукополаже архиепископ Бугарске. Према томе, ти си се противно канонима задео архијерејским достојанством, угазио си у туђу област и заборавио си се, учинивши себе, како изгледа, из безумља одговорним за преступ против одредаба божанских канона и без потребе пореметивши границе добро устанољене од отаца. Према томе, ти си, боље да кажемо по псалмопевцу, „обукао се у клетву као у хаљину“.

Ако треба истину да кажемо, онда, кад си већ, оче, преузео архијерејство због ревности према јеванђељу, требало би, по великом богосвеснику Павлу, да не проповедаш тамо где је Христос познат, како не би зидао на туђем темељу, него, као што је писано, да проповедаш онима којима он није објављен и који нису чули о њему. Тада не би нико, ко се руководи благочестивом мишљу, осудио твоје рукоположење као очевидно из апостолске ревности потекло. Али, не постоји место докле проповед апостола није стигла, јер се, као што знаш, њихов глас раширно по целој земљи, а Србија божјом милошћу живи побожио и хришћански на темељу положеном од апостола и њом управља архијереј кога су јој оци дали. Ниси, дакле, из ревности према јеванђељу, него си из славољубља ускочио у архијерејско достојанство, те си га на свој грех и опасност преузео, као оне животиње које желе да нападу некога и сами налете на најоштрији мач. Ето, како те твоја жеља за преосвећеношћу одведе у иеупутности.

Па још ако је и то истина да си затекао епископа канонски постављеног, оног у Призрену, и да си га тираиски из епископије избацио, нагнавши га, јадника, да да оставку, наравно да би се, под изговором оставке, зло сматрало сло-

κατέστησας, καὶ οὕτως ἐπλεόνοσας ἐφ' ἑαυτὸν τὴν τῶν κανόνων ἀγανάκτησιν, μᾶλλον δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν τῶν κανόνων παράβασιν.

Εἰ δὲ καὶ χάραν δοῦναι τῇ σῇ ἐπιθυμίᾳ ἴσως ἐχρῆν, ἔδει σε¹⁾, ὡ βέλτιστε, οὐχ ἑτέρῳ τινί, ἀλλὰ τῷ τῆς βουλγαρικῆς ἐπαρχίας προκαθημένῳ, ὡς αὐτοκεφάλῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἐπαρχεῷταις ἱεράρχαις προσδραμεῖν καὶ αἰτήσασθαι τὸ ἀξίωμα, καὶ πάντως ἂν ἔτυχες²⁾ τούτου μετὰ οἰκονομίας πρεπούσης³⁾ δοκιμασίᾳ κανονικῇ· τὸ δὲ λαβεῖν σε παρ' ἑτέρου χειροτονίαν εἰς τόπον αὐτοκεφάλου [f. 175] ἀρχιερέως, ὅσον τὸ ἄτοπον οἶδασιν οἱ τὰς τῶν νόμων καὶ κανόνων δέλτους ὑκριβωσάμενοι.

Ἵνα δὲ τοῦτο ἐμφανῶς ἀποδείξωμεν, αὐτὰς περιλήψεις τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ρητῶς ἀναπτύξομεν, ὧν ὁ μὲν λε' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ταῦτα φησὶν· „Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑατοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι, εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας. εἰ δὲ ἐλεγχθεῖη οὕτω πεποιηκώς, παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς⁴⁾ χώρας γνώμην καθαυρεῖσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὐκ ἐχειροτονήσεν⁵⁾“.

Ὁ δὲ τῆς β' οἰκουμενικῆς συνόδου κανὼν [β'] ταῦτα διακελεύεται⁶⁾· „Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι μὴ δὲ συγχέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον τὰ ἐν Λιβύῃ μόνον οἰκονομεῖν, τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους τὴν Ἀνατολὴν μόνην διοικεῖν⁷⁾ φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκειαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν⁸⁾ μόνην οἰκονομεῖν, καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς τὰ τῆς Ποντικῆς, καὶ τοὺς τῆς¹⁰⁾ Θράκης τὰ τῆς Θρακικῆς, μόνον¹¹⁾ οἰκονομεῖν. Ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ὑπερβαίνειν ἐπὶ χειροτονίᾳ ἢ τισὶν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς· φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ διοικήσεων καὶ κανόνος, εὐδὴλον ὡς τὰ

1) P. δέ. 2) P. ἀνέτυχες. 3) P. πρέπουσης. 4) P. om. τὰς.

5) Cf. Γ. Α., Πάλλης καὶ Μ. Πότλης, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων II (1852) 47. 6) P. κελεύεται. 7) Corr. P.; Cod. διοικεῖν.

8) τοῖς κανόσι add. m. margine. 9) P. et Cod. Ἀσιανάν, sed. cf. Mansi

III, 560 B. 10) P. om. τῆς. 11) Corrigo secundum Mansi III, 560 B et Rhalles-Potles II, 169; Cod. et Pitra: Θράκης μόνας.

бодним од одговорности, а да си уместо њега поставио тамо онога који је теби по вољи, онда си излио на себе гнев канона, боље рећи гнев Бога због гажења канона.

Ако је пак приличило дати место твојој жељи, требало је, драги, не ка неком другом, него ка поглавару бугарске епархије, као аутокефалном, и ка његовим епархијским јерарсима да прибегнеш и да затражиш достојанство, те би га свакако добио у духу пристојног попуштања по одобрењу канонском. Јер колико је неупутно да си добио рукоположење од неког другог уместо од аутокефалног архијереја, знају они који добро познају књиге закона и канона.

А да то јасно докажемо, навешћемо дословно саме текстове божанских и светих канона. Канон 35 светих апостола ово говори: „Епископ нека се не усуди ван својих граница вршити рукополагања у градовима и селима који му нису потчињени. А ако се докаже да је то учинио без знања оних којима су подложни ти градови или села, нека се свргну и он и они које је рукоположио“.

А канон [2] другог васеленског сабора ово заповеда: „Епископи да не улазе преко своје дијецезе у цркве које су ван њених граница и да не побркају цркве; него, по канонима, александријски епископ нека управља само црквама у Египту, источни епископи нека се брину само о Истоку, уз очување прерогатива датих у никејским канонима антиохијској цркви; епископи азијске дијецезе нека управљају само црквама у Азији; понтијски у Понту, а тракијски нека управљају само црквама у Тракији. Непозвати епископи нека не прелазе преко своје дијецезе ради рукополагања или ради неких других црквених послова. Кад се одржи означени канон о дијецезама, јасно је да о пословима сваке поједине епархије траба да води бригу сабор те епархије, као што је установљено у Никеји. А оне цркве божје које су међу

καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει κατὰ τὰ ὁρισμένα ἐν Νικαίᾳ. Τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας οἰκονομεῖσθαι χρή κατὰ τὴν κρατήσασαν¹⁾ συν. ἡθειαν τῶν πατέρων²⁾“.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου κανὼν ἡ' ταῦτα θεσπίζειν „Πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ κανόνας τῶν ἁγίων πατέρων καινοτομοῦμενον, καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἀπώμενον, προσήγγειλεν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ῥηγίνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας Ζήνων καὶ Εὐάγγριος³⁾, ὁθεν ἐπειδὴ τὰ κοινὰ πάλη μεζονος δεῖται τῆς θεραπείας, ὥς⁴⁾ καὶ μεζονα τὴν βλάβην φέροντα, καὶ μάλιστα, εἰ μὴ δὲ ἔθος ἀρχαῖον παρηκολούθησεν, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων πόλεως ἐν Κύπρῳ ποιεῖσθαι χειροτονίας, καθὼς διὰ τῶν λιβέλων καὶ τῶν οικείων φωνῶν ἐδίδαξαν οἱ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, οἱ τὴν προῶσον τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ποιήσαντες, ἔξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Κύπρον προεστώτες κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' αὐτῶν τὰς χειροτονίας τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυλαχθήσεται, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἑτέραν, οὐκ οὖσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἤγουν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν, ἀλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε, καὶ ὅν' ἑαυτὸν ἐπεποίητο βιασάμενος, ταύτην ἀποδοῦναι, ἵνα μὴ τῶν πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερολογίᾳ προσχήματι ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς παρεῖσθῃται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἦν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῇ οικείῃ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων τῶν χριστιανῶν ἐλευθερωτῆς. ἔδοξε τοίνυν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμένη συνόδῳ σώζεσθαι ἐκάστη ἐπαρχία καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν. κατὰ⁵⁾ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος, ἀδειαν ἔχοντος ἐκάστου μητροπολίτου τὰ ἴσα⁶⁾ τῶν παπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἐκλαβεῖν· εἰ δὲ τις

¹⁾ Ρ. κρατήσουσαν. ²⁾ Mansi III, 560 A—C. ³⁾ Ρ. Εὐάγγριος.

⁴⁾ Corr. secundum Mansi IV, 1469 A et Rhallies-Potles II, 203; Cod. δέον.

⁵⁾ Corr. secundum Mansi IV, 1469 D et Rhallies-Potles II, 204; Cod. καί.

⁶⁾ Ρ. ἴσα.

варварским народима, треба да се управљају према пуно важном обичају отаца“.

Канон 8 сабора у Ефесу ово наређује: „Најбогољубивији епископ Ригин и другови му најпобожнији епископи Кипарске епархије Зинон и Евагрије пријавили су дело које против црквених наредаба и канона светих отаца уводи новотарије и које повређује слободу свију. Пошто за опште болести треба јачи лек, јер оне наносе и већу штету, а нарочито кад ни старог обичаја није било, да антиохијски епископ врши руконалагања у Кипру, као што су из књига у својим исказима доказали најпобожнији људи, који су дошли на свети сабор, нека претстојници светих кипарских цркава имају потпуну и неоспориву власт по канонима светих отаца и по старом обичају сами рукополагати најпобожније епископе. А исто нека се чува и у другим дијецезама и свуда у епархијама, да нико од најбогољубивијих епископа не заузме другу епархију која није била раније и од почетка под његовом или његових претходника руком; а ако је који заузео другу епархију и насилно је себи потчинио, нека је поврати, да се не вређају канони отаца, да се под изговором свештене службе не поткрада гордост световне власти и да неопажено не изгубимо помало слободу, коју нам је даровао својом крвљу Господ наш Исус Христос, ослободилац свију хришћана. Према томе, свети васеленски сабор налази за сходно, да свакој епархији буду очунава чиста и неповређена права која јој од почетка и одавно припадају, према обичају од старине утврђеном. Сваки митрополит има право да ради свог обезбеђења узме препис ових решења. А ако ко изнесе одредбу која устаје против ових одлука, сав свети васеленски сабор објављује да овака одредба нема никакву важност“.

μαχώμενον τύπον τοῖς νῦν ἀρισμένοις προκομίσει, ἄκυρον τοῦτο [εἶναι] ¹⁾ ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμένηκῃ συνόδῳ ²⁾·

Ὁ δὲ γ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν οὕτως διορίζεται· „Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἐτέρας ἐπαρχίας εἰς ἐτέραν μεταβαίνειν καὶ χειροτονεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ τινός ³⁾ εἰς προηγωγὴν λειτουργίας, μηδὲ εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτὸν ἐτέρους· εἰ μὴ παρακληθεῖς ἀφίκοιτο διὰ γραμμάτων τοῦ τε μητροπολίτου καὶ τῶν συνεδριάζοντων αὐτῷ ⁴⁾ ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν χώραν παρήρχεται. εἰ δὲ [f. 176] μηδενὸς καλοῦντος ἐπέλθῃ ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσίᾳ τινῶν, καὶ καταστάσει ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων μὴ προσήκοντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα τυγχάνειν, καὶ αὐτὸν ὑπέχειν τῆς ἀταξίας ⁵⁾ αὐτοῦ, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως τὴν προσήκουσαν δίκην, καθηρημένον ἐντεῦθεν ἤδη ἀπὸ τῆς ἁγίας συνόδου ⁶⁾·

Ὁ δὲ γε τῆς αὐτῆς συνόδου κβ' κανὼν ταῦτα διέξεισιν· „Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρα τῇ αὐτῇ μὴ διαφοροῦσῃ, ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός, μηδὲ καθιστᾶν πρεσβύτερον ἢ διάκονον εἰς τόπους ἐτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου· εἰ δὲ τολμήσῃ τις τοιοῦτον, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτίμιας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν ⁷⁾·

Ὁ δὲ γε β' τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν ταῦτα διαλαμβάνει· „Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς προδραμόντες δυναστείας, διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμνον, ὡς ἐκ τοῦτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ· ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπου· ἐπειδὴ τὸν τοιοῦτόν τι ἐπιχειροῦντα, ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ· ὅσαι δὲ πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐπιμήθησαν ὀνόματι, μόνῃς ἀπολαυέτωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, σωζομένων δηλονότι τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων ⁸⁾·

Ταῦτα τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διακελευομένων,

¹⁾ Secundum Mansi IV, 1469 D et Rhallès-Potles II, 204. ²⁾ Mansi IV, 1469 A· D. ³⁾ P. τινας. ⁴⁾ P. om. αὐτῷ. ⁵⁾ Corr. secundum Rhallès-Potles III, 151; Cod. ἀξίας. ⁶⁾ Rhallès-Potles III, 150—151. ⁷⁾ Rhallès-Potles III, 164—165. ⁸⁾ Mansi VII, 364 BC.

Канон 13 антиохијског сабора овако одређује: „Ниједан епископ нека се не усуђује прелазити из једне епархије у другу да рукополаже кога за вршење службе у цркви, па ни онда, кад га прате други, осим ако није позван грама- том митрополита и епископа који су с њим, и у чију област он долази. Ако га пак није нико позвао и противу реда до-ђе да кога рукополаже и да управља црквеним пословима који га се не тичу, нека нема важности оно што он учини и нека се подвргне заслуженој казни због свог незаконито- га поступка и нерасуднога предузећа и да буде већ отсада од светога сабора свргнут“.

Канон 22 истог сабора ово износи: „Епископ не сме од- лазити у други град који му није потчињен, ни у крај који му не припада, да кога рукополаже или да поставља пре- звитера или ђакона у местима која су потчињена другом епи- скопу, осим ако то учини са пристанком властитог епископа дотичног краја. А ако се ко усуди на ово, неће то рукопо- ложење имати важности, а он ће бити подвргнут казни са- бора“.

Канон 12 халкидонског сабора ово устанављује: „До- звнали смо да су неки, противно црквеним одредбама, обра- тивши се к велможама, на основу царских грамата, расцепи- ли једну епархију на двоје, тако да услед тога постоје два митрополита у једној истој епархији. Према томе, свети са- бор одређује да се унапред ниједан епископ на то не усу- ди; јер ко то покуша, биће збачен са свог положаја. Они пак градови који су према царским граматами били одликовани називом митрополије, нека уживају једино ову част, исто као и епископ који управља црквом тих градова, и да буду очувана правој митрополији њена права“.

Пошто тако свети и божански канони заповедају и по-

ἐπειδὴ οὐκ ἔδει ἡμῶς ἐν σιωπῇ τὰ τοῦ πράγματος γενέσθαι, οὕτως προφανὲς δευκνύντος τὸ ἄτοπον, ἰδοὺ συνοδικῶς παραδηλοῦμεν τῇ σῇ τιμιότητι, ὥς εἰ μὲν ὑπεκστῆς ἡμῖν τῶν ἀνέκαθεν ἀρμοζόντων τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίᾳ δικαίων, ἃ κατέχεις νῦν ἐπιβατικῶς, εὖ ποιήσεις καὶ ἐπαναθήσῃ ὡς ἀναφρονήσας, καὶ ἐν συναισθήσει τῆς ἀκανονίστου ταύτης ἐπιχειρήσεως γεγονώς, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν ἐπανελθὼν, ἣν ἀνέκαθεν οἱ σοὶ πατέρες ἐβάδισαν, καὶ ταχ' ἂν καὶ συγγνώμης τεύξῃ διὰ τὴν σύνεσιν· | εἰ δὲ τολμήματι στέρξεις ἀμεταθέτως, καὶ τῆς ἰδίας μονοτονίας ἀνδρέξῃ τῆς ἡμετέρας ταύτης καταφρονήσας γραφῆς, ὑπόδικον αὐτὸς σεαυτὸν ποιήσεις ἐπεξελεύσει κανονικῇ, ἣν δὴ καὶ ἐνδίκως ἐπανατείνονται σοὶ μετὰ τῆς τοῦ δικαίου δυνάμεως, ἀρροισμῶ ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ ζωρχικῆς Τριάδος καθυποβάλλομέν] σε, καὶ τῆς τῶν πιστῶν κοινωνίας ἐκκόπτομεν, ὥς παραβάτην τῆς τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διαταγῆς καὶ ὡς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἣν ἀρχῇθεν οἱ ἅγιοι πατέρες ὥρισαντο, συνταράξαντα καὶ συγχέαντα· ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ κοινωνοῦντές σοι ταῖς αὐταῖς εὐθύνας ὑπόδικοι ἔσονται, εἴτε τοῦ βήματος εἰσὶν, εἴτε τῆς λαικῆς τάξεώς τε καὶ καταστάσεως.

Διαγωγέα δὲ τῆς παροῦσης συνοδικῆς ἡμετέρας γραφῆς, τὸν ἱερώτατον ἐπίσκοπον Σκοπίων, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν ἡμῖν ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν κυρὸν Ἰωάννην ἐχειροτονήσαμεν, ὥς ἂν καὶ διὰ ζώσης φωνῆς τὰ ἀναγεγραμμένα διασαφήσῃ τῇ σῇ τιμιότητι.

Μηνὶ μαίῳ ἰνδ. η'.

што нама не би личило да прећутимо дело које се тако очевидно показује неупутно, ево саборно објављујемо твојој часности да, ако отступиш од права која од старине припадају нашој епархији, а која ти сад незакопито држиш, добро ћеш учинити, јер то би значило да си се предомислио као онај који се опамети, да си постао свестан неканоничности тога свог предузећа и вратио се на пут којим су од старине ишли твоји претци, те ћеш можда и опроштај добити за ту мудрост. Аколи, пак, неотсупно будеш остао при свом дрском делу и ако одржиш своју упорност, презревши ово наше писмо, па сам себе учиниш подложним казни канона, којом ти они законито прете са снагом права, ми те подвргавамо одлучењу од свете и живоначалне Тројице и искључујемо те из заједнице верних као преступника заповести светих и божанских канона и као нарушиоца и смутитеља црквеног устава, који су свети оци од почетка установили. А према томе ће и они који с тобом опште бити подвргнути истим казнама, били они у црквеном реду или световног чина и положаја.

За предаваоца овог нашег саборног писма одредили смо преосвећеног епископа Скопља, у Господу љубљеног нам брата и саслужбеника, господина Јована, како би и живим гласом ово што је написано протумачио твојој часности.

Месеца маја, индикта 8.

Πρὸς τὴν ἄνω ἀντιγραφὴν τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ ἀγιοτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ Χωματιανοῦ

... [f. 220 v.] Σὺ δὲ ἀνέχου τοῦ μακροθυμεῖν, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, εἰκὼν πάσι προκείμενος, οὐκ ἐξ ἡμῶν, ὦ πάτερ καὶ δέσποτα, τό τοιαῦτα ποιεῖν, ἅπερ ἄμεμπτα μὲν εἰσὶ, δοκοῦσι δὲ παρ' ὑμῖν ἐπιλήψιμα, ἐκ τῶν αὐτόθι¹⁾ δὲ παραδειγμάτων, ἃ χρῶν²⁾ πάντως εὐδύτητος εἶναι κανονικῆς καὶ πάσης ἀγαθοουργίας ἀρχετυπίαν. Αὐτόθεν γάρ, ἵνα τό ἀπόρρητον εἴπω, ἐπὶ ἀδικία ἡμετέρα, ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας³⁾, ἣν εὐσέβεια κοσμεῖ καὶ εὐαγγελικὴ πολιτεία καὶ παντός ἀγαθοῦ τρόπου εὐπρέπεια, καὶ ἦν ποιμαίνουσιν ἱεράρχαι καὶ ἰδύνουσι πρὸς τὰ φίλα Θεῷ καὶ καθήκοντα, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας ὑποκείμενοι, κατὰ τὸ ἀναπεφανεημένον Ἰουστινιάνειον θέσπισμα,

Τίς οὖν ἦν λόγος, ἵνα ἀρχιερέων ὄντων ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἀρχιεπισκόπου ἐπαρχεῶτου, τοῦ Βουλγαρίας δηλονότι, αὐτοῖς ἐπενθρονιζομένου, παρεμβόλιμος ἐπικηρυχθεῖη τοῖτοις ἀρχιεπίσκοπος⁴⁾; καὶ ὥσπερ οἱ κατὰ τινα παιδιῶν χορευόντες καὶ ἐπωμαδίους χορευτάς ἐν ἑαυτοῖς αἶροντες, ἱεράρχαι ἐπιστιβασθῶσιν ἱεράρχαις καὶ καινὴ τις κτίσις ἱεραρχικῆς γένηται καταστάσεως, ὡς ἂν οὐκ οἶδα εἴτε πύργος τίς νέος Χαλάνης ἀνατειχισθῇ, εἴτε καθαιρεθῶσι, φεῦ, ὅσα κανονικὰ καὶ καθήκοντα· εἰ τοῖνυν κανονικὰ ταῦτα καὶ ἄμεμπτα καὶ ἀδικίας ἀμέτοχα, οὐδὲ τὰ ἡμέτερα πάντα καὶ πάντως ἐπιφογὰ· εἰ δὴ ἀνακόλουθα ταῖς τῶν κανόνων διαταγαῖς, ἀλλὰ καὶ οὕτως πάλιν ἄμεμπτα τὰ ἡμέτερα, ἐκ τῶν αὐτόθι γὰρ παραδειγμάτων, ὡς εἶπομεν, ἡμῖν ἢ τῶν καθηκόντων ἀθέτησις...

¹⁾ P. αὐτόθι. ²⁾ P. χρῶν. ³⁾ Cod. Σερβίας ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας. ⁴⁾ P. ἀρχιεπισκόποις — Cod. ἀρχιεπίσκῳ.

Из одговора истог најсветијег архиепископа Бугарске Хоматијана на горњи препис писма најсветијег патријарха¹⁾

... Ти си пун великодушности као и других врлина, постављен за углед свима. Није то од нас потекло, оче и господине, чинити таква дела која, иако су непорочна, изгледају вама да заслужују прекор, него од примера датих баш тамо, где треба у свему да буде најбољи узор каноничког и сваког доброг поступања. Јер је одатле, да кажемо оно што се не може исказати, на нашу штету рукоположен архиепископ Србије, коју краси побожност и јеванђељски живот и пристојност сваког доброг понашања, и коју пасу и воде и ономе што је Богу драго и ка исправности јерарси, који су одавно и од почетка потчињени епархији престола Бугарске, према јавно проглашеној одредби Јустинијановој.

Кад пак постоје у том крају архијереји и епархијски архиепископ, наиме архиепископ Бугарске, који им је постављен на чело, какав је онда био разлог томе, што им је са стране наметнут архиепископ? Као они који се из неке детињарије играју и уздижу играче себи на рамена, јерарси се нагомилавају на јерархе и настаје неко ново стварање јерархијског реда, као да се, не знам, или нека нова халанска кула изграђује, или — авај! — укидају света каноничка правила и обичаји. Ако су таква дела каноничка и не прекорна и не садрже неправду, ни наша дела никако и ни најмање нису за прекор. А ако су несагласна с одредбама канона, то пак и онда су наша дела непрекорна, јер нам је од примера баш тамо датих, као што кажемо, дошло поступање установљеног...

¹⁾ Има у виду одговор патријарха Германа на прво Хоматијаново писмо овом патријарху, в. горе стр. 93, прим. 1.

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ ЕПИСКОПА
СИНА СИМЕОНА СТЕФАНА КРАЉА РАШКЕ
од Ивана Томка Мрнавића

у редакцији
ВЕСЕЛИНА ЧАЈКАНОВИЋА

VITA S. SABBAE EPISCOPI

SIMEONIS STEPHANI RASCIAE REGIS FILII

auctore Ioanne Tomco Marnavito-

I

1. Tres huius nominis, hactenus illatos caelo, praeclaros: sanctitate viros, catholica veneratur ecclesia. Horum primus et antiquissimus Sabba natione Cappadox, in Palaestina, plurimorum monachorum pater, quinto saeculo christiano, post defensum Chalcedonense concilium contra haereticos, sancto fine claruit. Alter Gothus sub finem eiusdem saeculi, a Gothorum rege Athanarico-martyrio affectus, egregie triumphavit. Tertius est Sabba noster, Simeonis Stephani Rasciae regis praeclara soboles, qui decimo-tertio saeculo morum sanctitate regiam suorum progeniem illustravit. Rasciae regnum, cum praeter admodum paucos nostrates, qui illius meminere, vix aliquis ex externis attigerit scriptoribus, breviter hic aliqua de eo simulque regibus ipsius perstringemus. Tellurem hoc regnum eandem plane comprehendit quae ante Romanorum imperium Dardania, inox Moesia superior, sub imperatoribus vero, qua Dannbium attingit, Dacia Aureliani et Ripensis, sub declinationem Romanae maiestatis iterum prisco nomine Dardaniae recuperato, denique inclinato imperio ac ferme extincto: Sirbia, Serbia, ac Servia, a Sirbis populis a Tanai fluvio populariter eo commigraantibus, postremo regnantibus in ea Nemaniae familiae principibus Rascia, sive a Russis, vel Ruthenis, qui cum Sirbis Danubium transierant, sive ab antiquis Tauriscis, Iustino

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ ЕПИСКОПА

СИНА СИМЕОНА СТЕФАНА КРАЉА РАШКЕ

од Ивана Томка Мрнавића

I

1. Три човека са овим именом, до сада уздигнута на небо, слави католичка црква. Од њих први и најстарији Сава, по народности Кападоцинин, (духовни) отац многих монаха у Палестини, у петом веку после Христа, пошто је узео учешћа у халкедонском синоду против јеретика, умро је светитељски и славно. Други је био Гот, и, пред крај истога века бачен на муке од готскога краља Атанарика, дочекао је сјајан триумф. Трећи је наш Свети Сава, Симеона Стефана, краља Рашке, славно чедо, који је у тринаестом веку светитељским животом прославио своју краљевску лозу. О краљевини Рашкој, будући да је, осим једног сасвим малог броја наших људи који су о њој говорили, готово нико од туђих писаца није ни споменуо, казаћемо овде — и о њој и о њеним краљевима — неколико речи. Ова краљевина обухвата готово исте оне крајеве које је пре римскога царства обухватала Дарданија, а доцније Горња Мезија; под императорима пак, тамо где излази на Дунав, (добила је име) Дакија Аурелијанова и Рипензис; кад је римска величина почела да се губи, названа је она поново старинским именом Дарданија; после тога, кад је империја почела да пропада и готово сасвим ишчезла, (названа је она) Србијом, или Србијом, или Сервијом, по српским племенима, која су се са реке Дона у масама ту доселили; најзад, када су њоме владали кнежеви из породице Немањине, названа је Рашком, било по Русима, односно Рутенима, који су са Србима прешли Дунав, било по старим Таурисцима, које су Јустин, Пли-

Plinio Ptolemaeo ibidem notis et eodem loci descriptis, seu demum a Rasca, non admodum nobili fluvio, per tellurem eandem stagnante, dicta est. Rasciae nomen sub finem duodecimi christiani saeculi obtinuit, Nemanja stirpe rerum potente.

2. Huius gentis auctor Stephanus, in Tuglo Bosnensi oppido genitus, cum Lyubimirum filium magni animi iuvenem reliquisset, is virtute quaesitum Tarnovium territorium, ad Drinam fluvium in Savum undas volventem, Uroscio filio cum dignitate nominis, a principibus Bosnensibus concessa, transmisit. Hic Dessam filium, Dessa tres liberos, dynastia semper adaucta, reliquit heredes, Miroslavum nimirum, Chressimirum et Nemaniani magnos comites appellatos. Horum postremus, egregia opera vicinis navata principibus, depressis vel loco pulsus inferioribus regulis, iis praesertim qui originem suam ad sanctissimi principis Magni Constantini posteros referebant, Nissensemque urbem cum adiacenti territorio, sub Constantinopolitanorum imperatorum tutela, archontis titulo tenuerant, magnam sibi auctoritatem inter populares comparavit. Ea tempestate Fredericus, Romanorum imperator, dum ad sacrum Palaestinae bellum iter per Illyricanas intendit provincias, a Nemanja in urbe Nissa regiae opulentiae excipitur hospitio, non solum, sed maximis praeterea auctus muneribus, magna pompa ad Thracium deducitur litus. Imperator, indignum ratus adeo magnanimum hospitem absque aliquo grati animi argumento a se dimittere, regis Serviae titulo decoratum perpetuum cum posteritate Romani imperii declaravit amicum.

3. Hac occasione regnum amplissime dilatatum Tihomilo et Simeoni Stephano nuncupato filiis illud obiens reliquit, sed maiori filio brevi patris fatum subeunte, universa potestas in Simeonem recidit, qui per Bulgariae, Macedoniae, Epiri Dalmatiaeque fines dilatato regno, Stephani nomine retento, novos titulos inde sibi comparavit: a quo consuetudo in posterum introducta ut primogenito in regno succedente alter ab illo frater Magnus Serviae lupanus appellaretur. Tanta hic dexteritate regnasse fertur ut omnium

није и Птоlemeј забележили ту и описали (као становнике) тих крајева, било најзад по Рашки, (једно) не врло угледној реци која ове крајеве натапа. Име Рашка добила је пред крај дванаестог века после Христа, када је Немањина лоза дошла на власт.

2. Родоначалник ове породице, Стефан, рођен у босанском граду Тугли, оставио је сина Јубомира, младића врло предузимљивог, а овај је трновску област, на ушћу Дрине у Саву, коју је добио својом храброшћу, предао (своме) сину Урошу, заједно са достојанством које су му признали босански кнежеви. Овај је иза себе, као наследника, оставио сина Десу, а Деса — јер је династија стално расла — оставио је три сина, Мирослава, Крешимира и Немању, који су названи великим грофовима. Последњи међу овима, будући да је учинио изванредне услуге суседним кнежевима, и покорио или протерао мање краљеве, нарочито оне који су сматрали да воде порекло од потомака пресветог принца Константина Великог, и, под покровитељством цариградских императора, а под именом архоната, држали град Ниш са околином — стекао је међу (својим) земљацима велики углед. У то време римски император Фридрих, путујући кроз илирске провинције у свети палестински рат, буде од Немање у граду Нишу дочекан и краљевски почашћен, и не само то него и обдарен најбогатијим поклонима, и у великој помпи одведен на трачко приморје. Император, сматрајући да не би било пристojно да овако великодушног домаћина отпусти без каквог доказа своје захвалности, почаствовао га је титулом краља Србије, и прогласио, и њега и његове потомке, за вечитог пријатеља римског царства.

3. Државу коју је на овај начин веома проширио, оставио је на смрти Тихомиру и Симеону, названом Стефану; али како је старији син после кратког времена отишао за оцем, целокупна власт допала је Симеону, који је, проширивши границу према Бугарској, Македонији, Епиру и Далмацији, и задржавши име Стефан, прибавио себи нове титуле: од тада је уведено у обичај да се, када првородни син наследи краљевску власт, други брат за њим назове великим жуаном. Он је, прича се, са толиком вештином вла-

illius aetatis principum gratiam et amicitiam conciliatam haberet Constantino Strascimiro dicto, cuius maiores rex Nemanja parens suus Nissensi principatu spoliavit, non solum ablatas ditiones cum principatu restituit, sed Gelizam quoque sororem eius uxorem sibi accepit, ex qua nobilissimam filiorum triadem, ut mox dicemus, suscepit; licet ea mortua Eudociam, Alèxii imp. filiam, facem familiae suae, postea duxerit Romanum tamen imprimis pontificem coluit, et loco patris in omnibus habuit, ut videre est ex litteris Stephani eius filii, magni iupani Serviae, ad Innocentium tertium, summum pontificem, datis, quibus postquam illum tamquam patrem suum spiritualem salutavit: Nos, inquit, semper consideramus in vestigia S. Romanae ecclesiae, sicuti bonae memoriae pater noster.. Ita ille. Moriens itaque tres filios pius princeps ex uxore Geliza reliquit, Vuksanum, Vencianum et Rascum. Vuksanus, Latinis Vulkanus appellatus, tamquam primogenitus, regnum Dalmatiae et Diocliae obtinuit, fratri Venciano, Stephano voce Graeca interpretato, Serviae Rasciaeque principatu cum titulo magni iupani. fraterna aequae et christiana caritate concessio: inter quos et praefatum Innocentium pontificem plures epistolae intercessere, ut in eiusdem pontificis decretali libro est videre.

4. Rascus, tertio loco genitus, vivente adhuc patre, cum ab infantia animum ad pietatem adiecisset indeque prae ceteris fratribus a patre diligeretur, ubi primum adolescere coepit aulicas turbas perterritus, insciis genitoribus domo prolapsus, ad sacros viros qui iugamontis Athos, ex Macedonia in Aegaeum mare altera crepidine procurrentis, incolebant, sese recepit; qui locus ea tempestate Thebaidis Syriaeque sacras solitudines referebat, confluentibus in illum vere sacrosanctum montem, idcirco a Graecis agion oiros appellatum, ex universo Oriente non solum, sed et ex Occidente, solitariae vitae undique amatoribus, praesertim cum per ea tempora Constantinopolitani imperii clavus, sicuti et eiusdem ecclesiae temperamentum, penes Latinos exstaret. Ineunte enim tertiodécimo christi-

дао да је све кнежеве онога времена обавезао и придобио за себе. Константину, званом Страшимиру, од чијих је предака одузео отац му, краљ Немања, нишки принципат, не само да је повратио и одузету власт и принципат, него је још и његову сестру Јелицу узео себи за жену и са њоме изродио — о чему ћемо доцније говорити — тројицу прекрасних синова; додуше, када је она умрла, оженио се је он Јевдокијом, ћерком императора Алексија, која је била зубља за његову породицу. Иначе је највећма поштовао римскога папу, и у свему га сматрао као оца, као што се може видети из писма које је његов син Стефан, велики жупан Србије, упутио папи Инокентију трећем и у коме, пошто је овога поздравио као свог духовног оца, каже: „Ми се увек управљамо према стопама свете римске цркве, као и наш блажене успомене отац“. Тако је он [рекао, или: радио]. Еле на самрти оставио је богобојажљиви принцип три сина од жене Јелице: Вуксана, Венчана и Раска. Вуксан, или по латински Вулкан, као прворођени, добио је власт над Далмацијом и Дукљом, пошто је, у братској и хришћанској љубави, оставио брату Венчану, или по грчки Стефану, принципат Србије и Рашке, са титулом великог жупана: између њих и између споменутог папе Инокентија измењана су многа писма, као што се може видети из декреталне књиге истог папе.

4. Раско, трећи по реду рођења, још за живота свога оца, како је још од детињства заволео побожан живот, и зато га отац волео више него осталу браћу, чим се замомчио, сит дворских сплетака [или: дворана], без знања родитеља, утекавши од куће, повукао се светим људима што су становали на падинама горе Атоса, који се једним ртом пружа из Македоније у Егејско море; ово је место у то време на личило на свете пустиње тебаидске и сирске, јер су на ту, у правом смислу неприкосновену гору, коју су због тога Грци назвали *ајион орос*, стицали се не само са целог истока, него и са запада сви који су жудели за усамљеничким животом, нарочито још како је у то време порфира цариградске империје, као и управа над њеном црквом, била у рукама Латина. Наиме, у самом почетку шеснаестог века по-

stiano saeculo Balduinus, comes Flandriae, iturus in Palaestinam, prius opera Venetis ladrensi bello navata in Dalmatia, cum mox eisdem coniunctis viribus, Alexio Isaaci Angeli filio, qui per Alexium Comnenum tyrannum solo paterno fuerat deiectus, in avitum regnum restituto, paulo post eodem principe, vix regni gustatis primitiis, per Murzuphium, unum ex proceribus Graecis, regno vitaeque deturbato Constantinopolitanum imperium impio parricidae eripuerat illudque cum sociis diviserat, ita ut fascibus regni apud ipsum inmanentibus patriarchalem thronum Veneta natio suppleret, Aegaei maris insulis eidem genti concessis; Bonifacio vero, Montisferrati marchioni, regno Thessaliae cum insula Creta; Gothifredo, Francico dynastae, Athenarum et Achaiae principatu: ita ut universa Graecia Europaea ad Romani pontificis oboedientiam transitum faceret; cuius summa potestas per eas oras vixit sexaginta annorum spatio, dum post Balduinum Henricus eius frater, tum Petrus Antissiodorensis huiusque filius Robertus, et demum alter Balduinus habenas Graecanici regni tenuerunt. Qua occasione Constantinopolitanis praesulibus sicuti Graeciae ita etiam adiacentium regionum populis in catholica unitate retinendis, toto nisu intentis, pietas extincta ferme per eas partes brevi revixit. Exemplo filii pius pater, regno duobus natis relicto, valedicens Eudociae, Alexii regis Graecorum filiae, quam post mortem prioris duxerat coniugis, in Papicio monte, teste Niceta, monasticam vitam arripuit.

11

5. Quo tempore regius adolescens Rasco, Sabba inter coenobitas dictus, post magna virtutum incrementa, ad maturam aetatem progressus, mortuo Theodoro Serviensi episcopo, in eius locum vel invitatus sufficitur. Urbem Serviae, ne quis totum regnum pro ea accipiat, Ioannes Cantacuzenus imperator ita illam describit: Servia urbs non parva ad confinia Botiaee et Thessaliae iacet; aedificata est super montis ardua prominentia, statimque a

сле Христа Балдвин, фландријски гроф, на своме путу за Палестину, пошто је пре тога за време задарског рата указао помоћ Млечићима у Далмацији, када је затим са тим истим уједињеним снагама Алексију сину Исака Ангела, кога је тиранин Алексије Комнен избацио из очинске земље, повратио прадедовску област, да га мало после, тек што је окусио прве плодове власти, преко Мурзуфле, једнога од грчких великаша, збаци и погуби — оteo је цариградску империју од безбожног братоубице, и поделио је са савезницима, и то на тај начин што је краљевску власт задржао сам, и што су на патријаршијски престо дошли Млечићи, којима су уступљена и острва у Егејском мору; док је Бонифацију, маркграфу монфератском (уступљена) краљевина Тесалија са острвом Критом, а Готфриду, француском династи, принципат над Атином и Ахајом; тако да је целокупна европска Грчка прешла под утицај римскога папе, који је имао врховну власт на овим обалама за време од шесет година, док су на врху грчкога царства били, после Балдвина, (најпре) његов брат Хенрик, па онда Петар Антисиодорензис и његов син Роберт, и најзад други Балдвин. У таквим приликама, пошто су цариградски властодршци чинили све могуће напоре да народ и у Грчкој и у суседним областима одрже у католичком јединству, вера и побожност, скоро угашена, оживела је у тим крајевима поново. По примеру свога сина и побожни отац, пошто је оставио власт двојници синова, и растао се од Јевдокије, кћери грчкога цара Алексија, којом се оженио после смрти прве жене, на гори Паницијској, по сведочанству Никитином, отпочео је монашки живот.

II

5. У то време млади краљевић Раско, који је међу сабраћом добио име Сава, и у коме су се врлине силно развиле, кад је дошао у зреле године, после смрти српског епископа Тодора изабран је, и противу своје воље, на његово место. Град Србију — да не би ко државу (овога имена) са њим помешао — цар Јован Кантакузен овако описује: Град Србија, доста велики, лежи на граници Ботијеје и Тесалије; она је подигнута на стрмим планинским литицама,

principio semet ipsa altior sicut est accedenti apparet; in ipso autem iugo montis desinit, triplici muro distincta et intersaepta ut foris existimes tria esse oppida, aliud post aliud, utrimque vallibus profundis circumdatur. Haec et plura c. 19, lib. 4. Cuius ecclesiae cura, post instantissimas populorum regisque ac magni iupani fratrum preces, tandem suscepta, ita suo pastorali muneri fecit satis ut Constantinopolitanus patriarcha in omnibus suae curae partibus, quacumque Illyricae linguae usus habebatur, ei suas vices cum amplissima auctoritate demandaret; unde vulgo tanquam alter patriarcha est habitus. Praecipua tamen ei cura fuit circa Serviensem ecclesiam, quam, ob schismaticorum vicinitatem, silvescentem potius agrum quam bene cultam vineam invenerat; quamobrem totis in eo viribus incubuit ut ab erroribus repurgatam cultui pietatis catholicae restitueret. Quo in negotio pastoralis ipsius sollicitudini magno adiumento fuit auctoritas regii sanguinis, fratrumque regnantium favor, spectatissimae pietati coniunctus; praesertim cum non ita pridem utriusque principis christiana industria concilium nationale in iis partibus, Romani pontificis Innocentii auctoritate, fuisset celebratum, praesidentibus Ioanne, sedis apostolicae capellano, et Simone subdiacono legatis, in eoque saluberrimae constitutiones pro reformatione cleri tam Dalmatiae quam Serviae et Diocliae editae fuissent, subscribentibus Ioanne Dioclen. et Antibaren. archiepiscopo, Dominico archipresbytero Antibaren., episcopisque Petro Scutaren. Ioanne Polatien. Petro Drivasten. Dominico Suacien. Natali Dulcinen. Theodoroque Servien., magno applausu Vuksani regis Vencianique principis. In eo siquidem comprobatum fuit quantas vires pietas cum auctoritate regia coniuncta in excolendis silvescentibus ecclesiarum agris habeat, cum brevi tempore non tantum Serviensis eius sponsa sed omnes circumcirca positae christianae plebes in antiquum pietatis nitorem reflorescerent.

6. Pastoralis eius indefessae sollicitudini, regio sanguine robodata, dos altera summis quibusque praesulibus imprimis necessaria,

и одмах на први поглед, кад јој се човек приближује, чини се да је већа него што је у ствари. Она иде до самог планиског гробца, одвојена је и ограђена троструким зидом, тако да споља изгледа као да има три града, један иза другог; са обе стране опкољена је дубоким долинама. Ове и још многе друге ствари у 19. глави 4. књиге. Управу над овом црквом, чега се једва примио на неодољиве молбе народа и (своје) браће, краља и великога жупана, водио је са толиком пастирском ревнишћу да је цариградски патријарх у целој својој области, где је год био у употреби илирски језик, пренео на њега своју улогу и (дао му) пуну власт; због тога је у народу сматран за другог патријарха. Нарочито старање, међутим, посветио је он српској цркви, коју је, због близине јеретика, затекао пре као зараслу њиву, него ли као обрађен виноград: због тога је свом снагом легао на то да је очисти од заблуда и врати култу католичке побожности. При овоме послу за његова пастирска настојавања био је од велике користи углед (његове) краљевске крви, наклоност (његове) владалачке браће, везана са изванредном побожношћу; нарочито (још) кад је, пре не тако дугог времена, захваљујући хришћанској ревности оба владоца, под покровитељством римскога папе Инокентија, окупљен народни сабор, под претседништвом изасланика Јована, капелана апостолске столице, и ипођакона Симона, и на њему донесене врло спасоносне уредбе за реформисање клира, како Далмације, тако и Србије и Дукље, на које су (уредбе) ставили своје потписе Јован, архиепископ Дукље и Бара Доминик, архипрезвитер Бара, и епископи Петар скадарски, Јован пилотски, Петар дривастски, Доминик свачки, Наталис улцињски, Тодор српски, а уз одушевљени пристанак краља Вуксана и киеза Венчана. Ако на икоме, то се на њему показало колику снагу има побожност, везана са краљевским угледом, за обраду запуштених њива цркве, јер је за кратко време не само његова српска невеста, него и сав хришћански народ по околним крајевима обновио се у сјају старинске побожности.

6. Његовој неуморној пастирској ревности, оснаженој краљевском крвљу, придружила се и везала за њу друга

discretio nimirum, proxime iuncta accessit. Cum enim populi sibi per vices Constantinopolitani throni commissi ex Graecis, Latinis, Illyricisque, ritu scituque discrepantibus constarent mixtisque sedibus plerumque inter se agerent, ita eorum saluti promovendae, ita pacis inter eosdem conciliandae christiana dexteritate prudentiaque se gessit, ut ex diversissimis gentibus, moribus, animis, omnium in sui amorem et observantiam adtractis, eos tamquam unius familiae plebeculam caritate mutua coniunctos efficeret. Adauxit praestantiam discretionis in nobilioribus stemmatibus rara virtus, affabilitas; qua ut neminem ad se accedentem exclusit, ita non nisi laetum abscedere permisit; in perlustrandis et adeundis piorum gregibus nulla locorum distantia, asperitate gentiumverecia deterri potuit inquam quominus ad omnes accederet, cunctisque paternas aures et pectora aperiret.

7: Aliquando, tum praeae educationis memoria, tum muneris exsequendi officio, cum ad coenobia Sancti Montis, quem ex Macedonia in Aegaeum procurrare diximus, accessisset, sacramque illam turbam plurimis lauris, id est domiciliis, iuxta diversarum linguarum proprietates distinctam inuideret, subiit praeclarum inter praecipua loci coenobium, in quo plurima iuventus, iuxta illorum temporum consuetudinem, saecularem postea vitam actura, inter Deo sacros viros instituebatur. De quorum statu speque cum loci praesidem interpellasset, isque prorsus in eiusmodi iuventute educanda, utpote quae nec minis neve flagellis ab innata ferocitate quicquam remitteret, oleum et operam amitti conquereretur, sanctus vir, praeside in partem sed coram senioribus, accepto, interrogavit hominem utrum expediret teneras arborum plantas, ita ab iniuriis temporum servare munitas ut radicatae inter saeptamurorumque arcta propugnacula, et solis et venti saevitiem igno-

(једна) особина, која је нарочито потребна свима врховним старешинама — наиме широкогрудост; јер како су народи, поверени му као пуномоћнику цариградског престола, састојали се из Грка, Латина, Илира, па се разликовали међу собом и по обредима и по учењу, и, будући помешани, једни с другима долазили у сукоб, он је, у рад за њихово спасење и њихов међусобни мир, унео толико хришћанске вештине и мудрости да их је, покрај све велике племенске разлике у обичајима и наравима, пошто их је све привукао да га воле и поштују, начинио тако рећи децом једне исте породице, везаном узајамном љубављу. Његову изванредну широкогрудост надмашила је (једна) врлина, ретка у отменим породицама — љубазно опхођење: по тој (својој врлини) он, нити је одбио икога који му је долазио, нити је допустио да ко од њега оде без доброг расположења; кад би прегледао и обилазио своје верне, ни један ма како био удаљен и тешко приступачан крај и ма како суров био свет, није га никако задржао да не оде свима, и да свима не отвори своје очинске уши и срце.

7. Једном када је, да би се сетио (свога) некадашњег Ђаковања, а (у исто време) и вршећи своју дужност, дошао у манастире Свете Горе, за коју рекосмо да се из Македоније пружа у Егејско море; и када је прегледао ону свету дружину која је, према особинама разних језика, била распоређена по лаврама, то јест становима, дошао је у славни, на дивном месту постављени манастир, у коме је мноштво младих, по обичају онога времена — који ће после живети лавичким животом — учило се међу људима Богу посвећеним. Кад је он старешину насеља запитао како су (питомци) и да ли ће што од њих бити, па када се овај без околишења пожалио да се око васпитања овакве омладине, пошто она ни под претњама ни под шибом неће ни мало да одустане од своје урођене дивљине, само траћи време и труд, позвао је свети човек старешину на страну, али тако да су и други старији били присутни, па га је запитао да ли је корисно да се младице на тај начин обезбеђују и чувају од рђавог времена што ће, посађене и заштићене у ограђеном простору и међу тескобним зидинама, бити далеко и од сунца и од

rarent, et utrum ab eiusmodi planta maturae arboris unquam sperare posset incrementa. Cumque ille respondisset nil minus quam quid tale ab eiusmodi cautela, tum Sabba: Ergone ingenuis parentibus clarioque sanguine nata soboles durius quam arbor vilissima cuique inservitura, erit educanda? Et quid mirum nobilissimorum natalium prolem nullis virtutum incrementis augeri, dum saevissimarum ferarum instar carceribus, flagris, omni denique inhumanitatis rigore inter viros Deo sacratos ad divina aequae humana fastidienda adigitur? Et qui fieri poterit, inquires, ut unquam vel vestri vel rerum a vobis propositarum capiantur affectu dum vos durissimis exactoribus immaniores experiuntur? Tenella planta iuventutis a rigidioribus tempestatum turbinibus est illa quidem praeservanda, eo tamen temperamenti tenore, ut suaviores salubrium ventorum aerae iucundioresque solis radii minime illis opportuno tempore denegentur. Quod si fiat, et iuveniles plantas beneficentissimorum agricolarum spem non elusuras, et iisdem agricolis nulla vel minima fastidia allaturas. Statuarios etiam metallorumque fabros nequaquam perpetuis ictibus efformando signo insultare, sed aliquando post malleos ad limaturas, et ab iis ad unctiones et molliores extensiones manum admove. Quin interdum, ne limaturis plus nimio rigeant, vel unctionibus pulveri inhaerendo modum praebeant, ventorum aerae solaribusque radiis exponi. Humanis quoque corporibus non eosdem cibos omnibus conducere, sed pro naturae diversitate alimenta subministrari debere. Eandem rationem in animis pertractandis, ad virtutem efformandis adhibendam. Secus ex hominibus, universali reipublicae detrimento, belluas fieri, idque eorum culpa qui belluinis modis similes sibi iuvenes informant. Iterum atque iterum mente revolverent, an ullibi gentium plantas audiverint quae ubi primum radices tenellas solo infixerint maturos fructus proferant. Pristinos aetatis annos in memoriam revocarent examinarentque an prima adolescentia ea iudicii gravitate morumque praestantia viguerint qua iam graves annis aliis exemplo praelucerent. Ipsa frugum

ветра, и да ли ће од дрвета одраслог из такве младице никада моћи да очекује изданке. Кад је овај одговорио да се, код таквог чувања, све може пре очекивати него то, тада ће Сава: Па зар онда деца од племенитих родитеља, од славне крви, да буду са већом строгошћу одгајивана него дрво које не вреди ништа и које ће за свашта да служи? Па зар је онда чудо што деца најотменијих породица неће да се обогате никаквим новим издацима врлина, када их, као најдивљије зверове, затвором, шибанем, и свима нечовечним свирепостима, међу људима Богу посвећеним, нагоне да омрзну и на Божји и на људски (закон)? И откуда ће — каже — моћи да заволе вас и ваше савете када се ви према њима понашате грубље него најсвирепији надзорници? Нежну младицу омладине треба чувати од јачих непогода, али само у толикој мери да се пријатан дах спасоносних ветрова и угодни зраци сунца, кад дође томе време, нипошто не ускраћују. Ако тако буде, младице неће преварити очекивања добронамерних земљорадника, нити ће тим земљорадницима причинити и најмању досаду. И они који лију статуете и раде с металом неће нипошто, дотерујући статуу, да (је) без престанка муче чекићем, него мало раде чекићем, па онда пређу на турпију, па (је) после мажу, и лагано истежу. Чак с времена на време, да не би од турпијања остале сувише рапаве, и да не би, кад се намажу, било могућности да се за њих залепи прашина, излажу их даху ветра и сунчаним зрацима. Ни свима људским организмима не пријају једна иста јела, него према разликама у појединим природама треба удешавати и храну. Исти се овај начин има применити и према душама које треба спремити за врлину. Иначе ће од људи, на пропаст целог друштва, постати животиње, и то кривицом оних који животињским начинима стварају омладину сличну себи. Нека се опет добро присете да ли су чули да игде на свету има младица које, чим свој нежни корен поставе у земљу, доносе зреле плодове. Нека се сете некадашњих својих година, и нека размисле да ли је прва младост располагала са тако зрелим расуђивањем и са тако примерним владањем са каквим људи остарели предњаче и служе другима за пример. Па и семена, ако у влажној

semina prius humida sub tellure nisi putrescant, in herbam assurgere nequaquam; herbam porro non nisi post alternantes temperatum anni vices ventorumque pluviarumque simul ac radiorum solis indulgentia in aristam et spicam ipsaque demum victualia grana coalescere. his plurimisque aliis paternis monitis et piaeviventutis iugum, ad illam diem vix tolerabile, saltem inutile, perniciosum dicam, allevavit, et ipsis moderatoribus molestissimae curae onus reddidit suavissimum.

8. Hisce dotibus Serviensi ecclesia aliisque plebibus egregie institutis, post plures annos in pastorali officio utiliter exantlatos. pristinae solitudinis et uni sibi vacandi desiderio tandem obtinuit, ut, solutus ab ecclesiae suae vinculo, antiquos montis Athos recessus repeteret, ita tamen ut et alibi monasticam vitam agentibus aliquando sui praesentiam non denegaret. Hinc dierum meritorumque plenus, demum in Milescevo coenobio intra avitas ditiones constituto, terrena sarcina deposita, volavit ad caelos: die quarta decima Ianuarii circa quinquagesimam tertii decimi saeculi annum.

III

9. Vitae eius fusiore stilo prosequendae non defuit occasio: ex illis monimentis quae, a solitariis viris Athos incolentibus collecta, ad memoriam posteritatis habentur transmissa. Verum cum ea Graeca fide laborare non ambigamus, utpote posterioribus temporibus conscripta, quibus, extincto Latinorum imperio in Graecia, Latinae quoque sinceritatis puritas evanuit, Palaeologis regnantibus principibus, quae tamen ad nostra tempora sanctitatis eius comprobandae admiranda contigere, breviter subtexam, et quidem praeclarum illud et sanctitate celeberrimorum virorum proprium, corpusculi nimirum eius integritas, per trecentos quinquaginta annos magno peregrinorum concursu celebrata fuit, tanta omnium membrorum consistentia ut recenter extincti hominis cadaver appareret: indicio absque dubio puritatis eius angelicae. Cuius.

земљи не иструиу, не развију се ни у ком случају у биљку; а биљка тек пошто се изређају годишње непогоде, ветрови и кише, и пошто буде изложена зрацима суица, израсте у влат и клас, и најзад у зрна која нам служе за храну. Са овим и са многим другим очинским саветима и смерној омладини олакшао је јарам, до тога дана једва сносљив, чак и бескористан, да не речем и опасан, и самим васпитачима учинио је да терет који им је задавао најтежу бригу, постаје најслађим.

8. Пошто је оваквим даровима богато снабдео и српску цркву и околне народе, и пошто је корисно провео многе године у вршењу своје пастирске дужности, у чежњи за некадашњом самоћом, и (у жељи) да се сав само себи може посветити, успео је најзад да, ослобођен окова своје цркве, поново потражи стариинску самоћу у Светој Гори — али ипак тако да ни онима који су на другим местима живели монашким животом, не ускрати покатак своје присуство. Иза тога пуи и дана и заслуга најзад је у манастиру Милешеву, основаном у прадедовској области, одбацио земаљски терет и одлетео на небо, четрнаестог јануара, око педесете године тринаестог столећа.

III

9. За опширнији опис његовог живота било је довољно прилике (грађе) у споменицима за које се каже да су их сакупили испосници који су становали на Атосу, и предали на сећање потомству. Али пошто је за нас несумњиво да (та документа) пате од грчке перфидности — природна ствар, пошто су написана у доцнијем времену, када је, са нестанком латинске владавине у Грчкој, ишчезла и чистота латинске искрености, за владе цара из куће Палеолога — изређају ја укратко само она чудеса која се, да би се потврдило његово светитељство, дешавају (све) до нашег времена, у првом реду предивно оно својство по својој светости најславнијих мужава: иако, ка његовим недириутим моштима, «роз триста педесет година, легао се огроман број хаџија, и увек је његово тело у свима деловима било тако сачувано да је давао изглед леша недавно умрлог човека. То је био

sacrae reliquiae violatio quanti steterit sacrilegis, nostra aetate admirando successu spectatum est.

10. Siquidem Sinanus, summus Ottomanicae aulae purpuratus, alter Pompeius sive Belisarius habitus, quippe qui Tunetano regno in Africa ex Hispanorum manu erepto, Persico regno in Asia ad extremas angustias magnis reportatis victoriis redacto, demum in Europa, capta munitissima urbe laurini in Hungaria, Germaniae Italiaeque, ne dicam christiani orbis propugnaculo, cum plurimis aliis magni momenti arcibus et oppidis per Hungariam, cum post tot victorias et triumphos accepisset, Christianos iugo Turcico pressos, Sancti Sabbae opem implorantes, nonagesimo quinto anno sexti decimi christiani saeculi Strigonensem urbem Hungariae metropolim, Vissegradum Pannoniorum olim regum sedem, Vaciam pariter et Chanadium episcopales urbes cum aliis plurimis per Hungariam, Transylvaniam, Slavoniamque et Croatiam in christianam libertatem vindicasse, Transylvanorum principe Sigismundo, et Michaelae Valacchorum, a Turcarum amicitia recedentibus, Bulgarosque ac Servios, Sancti Sabbae imagine militaribus vexillis exornatis, cum praefatis sentire principibus, et occulta agitare consilia, coacto centum millium militum exercitu, in Serviam irrupit, belloque reliquiis sancti episcopi indicto, ad Milescevm oppidum, ubi magna veneratione cultae habebantur, advolat, ac sacrum corpus tumulo extractum flammis incendit sacrilegis. Constans adhuc fama, Turcarum aequae ac Christianorum testimonio roborata, perseverat, ubi primum flamma sancti viri corpus invasit, ab ipso rogo ad caelum usque, magna barbarorum confusione, mille coloribus speciosam diutius iridis instar perseverasse nubeculam, incertum caelestisne tutelae circa sacras reliquias indicem an infelicissimae cladis Turcarum, quae sacrilegi facinus statim est consecuta, cum ipsius impii ducis infami post cladem interitu, portentum: a paucis siquidem Hungaris et Valacchis potentissimi exercitus imperator, ad illam diem victor ubique, fusus, inter proeliandum, proprii equi morsibus in paludem deiectus, in turpem fugam coactus, cum post fugam iterum in-

несумњив знак његове анђeosке чистоте. За скрнављење његових светих моштију, у наше време, колико су кажњени безбожници, видели су већ сви са дивљењем.

10. Наиме Сиан, највећи великаш на отоманском двору, сматран за другог Помпеја или Велизара, који, пошто је из шпанских руку истраго тунску државу у Африци, а персијску државу у Азији, после значајних победа, довео у врло велики шкрипац, и најзад у Европи освојио врло утврђени град Ђур у Мађарској, бедем Германије, Италије и, тако рећи, целог хришћанског света, заједно са многим другим тврђавама и градовима по Мађарској — када је после толних победа и триумфа сазнао да су хришћани, притиснути турским јармом, молећи Светога Саву за помоћ, деведесет пете године шеснаестога века после Христа, вратили хришћанској слободн град Острогон, престоницу Мађарске, и Вишеград, некадашњу престоницу панонских краљева, исто тако и епископске градове Вац и Чанад, и уз то многе друге (градове) по Мађарској, Трансилванији, Славонији и Хрватској; да су трансилвански кнез Сигисмунд и влашки Михаило оставили турско пријатељство; да Бугари и Срби, украсивши војничке заставе сликом Светога Саве, пристају уз споменуте кнежеве и воде тајне преговоре — скупио је војску од сто хиљада војника, упао у Србију, и, објавивши рат моштима светога епископа, долетео до града Милешева, где су (те мошти) са највећом побожиошћу слављене, и, изваквши из гробнице свето тело, спалио га је безбожним пламеном. И сада се још упорно одржава глас, утврђен и турским и хришћанским сведочанством, да се, чим је пламен обузео свето тело, од ломаче па све до неба, на велику пометњу варвара, дуго одржао тапак облак, као дуга, у хиљаду красних боја — да ли као знак небеске заштите светим моштима, или као слутња за злокобни пораз Турака, који је дошао одмах иза безбожног злочина, заједно са срамном пропашћу самог безбожног вође: наиме, од малог броја Мађара и Влах, заповедник најмоћније војске, до онога дана свуда победник, разбијен и, за време борбе, зубима свога сопственог коња у бару бачен, нагнан је у срамно бегство. Када је после бегства поново сакупио војску, и хтео да

staurato milite, cum Sigismundo Transylvano, longè inferioribus copiis stipato, manu collata, fortunam tentare voluisset, iterum fusus et fugatus, Byzantium ex fuga repetens, cuius virtus militaris ex Asia, Africa, Europa triumphos retulerat, ubi semel eadem virtus impio sacrarum reliquiarum affata est incendio, Deo, qui capillos capitis servorum suorum sacrosancto numero vult esse intactos, barbaricum sacrilegium vindicante, perpetuo dedecore, funesto fine vitam conclusit.

11. Quam porro cultum et honorem Deus reliquiis servi sui exhibitum gratum habuerit, quibusque beneficentiae suae muneribus eiusmodi cultores cumulaverit, nobile monimentum in familia Cossacia, inter patricos Venetos illustrissima, est videre. Haec enim, quamvis beneficio regum Bosnae ac Serviae amplissimum principatum, ex intimis Dalmatiae visceribus ad Dardaniam mediterraneam, decem dierum itinerationis in longitudinem obtinuisset, non alio tamen quam Sancti Sabbae Ducatus nomine appellavit, ipsosque duces regnantes custodes seputeri Sancti Sabbae dici et esse voluit, adeo ut in ipso stemmatis gentilicii ornameto leonem clavem attollentem superpositum gestet. Hinc licet ante centum annos principatu ab immani hoste occupato vertere solum coacta fuerit, tanti sancti patrocinio, summorum principum affinitatibus eminentissima, inter Venetos locum patriciorum retinens eorundem proventuum reliquiis vitam traducit quos olim, florentibus eorum rebus, respublica Veneta pro Cattarenis urbis proprietate ducibus Sancti Sabbae solvere pacta condicione tenebatur: adeo nulla dinturnitate temporis impensa Dei famulis obsequia benignitate divina destituuntur.

12. Viget Illyricanae non solum ecclesiae sed ipsis quorum intolerando iugo maxima ex parte eadem premitur ecclesia Turcis nobilis annua celebritate ad undevigesimum Kalendas Februarii Sancti Sabbae memoria, quam, fracto tyrannico iugo, eiusdem sancti patris ac ceterorum regiae foecunditatis Illyricanae sanctorum patrocinio, futuram semper faustam speramus. Haec de sanctissimo praesule ipsis hodie christiani nominis hostibus Turcis,

окуша срећу против Сигисмунда траисилванског, који је са собом имао далеко мању војску, и сукобио се с њим, опет је разбијен и нагнан у бегство, и, вративши се после (тога) бегства у Византију, он, чија је војничка врлина триумфовала у Азији, Африци и Европи, чим је та врлина опржена безбожним спаљењем светих реликвија — јер је Бог, који захтева да и коса на глави његових робова буде сачувана у неприкосновеном броју, осветио варварски злочин — у вечитој срамоти грозно је завршио живот.

11. Колико је иначе Богу била угодна слава и част указивана моштима његовога роба, и којим је све добродетелним наградама обасипао такве прославитеље — за то имамо сјајан пример у породици Косача, најславнијој међу млетачким патрицијима. Јер ова, и ако је огромну кнежевину, која се (пужала) у дужину десет дана хода од најдубље Далмације до јужне Дарданије, добила добротом краљева Босне и Србије, није је назвала другим именом него херцегством Светога Саве; а владајуће херцеге желела је и да се називају и да буду чувари гроба Светога Саве, тако да чак и на самом орнаменту породичног грба има израђеног лава како носи кључ. И ма да је, када је пре сто година кнежевина била освојена од грозног непријатеља, (породица Косача) била приморана да напусти земљу, она је, штићена толиким свецем, и (будући) у сјајним сродничким везама са највећим кнежевима, задржала међу Млечићима патрицијско достојанство, и живела од остатака оних прихода које је некада, у њиховим срећним данима, млетачка република била обавезана да даје херцезима Светога Саве за својину града Котора: у толикој мери (чак) ни за кратко време не бивају лишени божанске милости они који славе Божје слуге.

12. Не само у илирској цркви, него и међу самим Турцима, чији иесиосни јарам и притискује готово целу ту цркву, слави се сваке године деветнаестог дана испред фебруарских календа славна успомена Светога Саве: она ће, када се сломије тирански јарам, под заштитом овог истог светог оца и других илирских светаца краљевске крви, надамо се, увек бити спасоносна. Оволико о светоме вођи, кога данас свеома славе чак и Турци, непријатељи хришћанског имена,

et unionis catholicae eversoribus schismaticis, nedum catholicis: nosstratibus culto imprimis: cuius sacrae reliquiae licet ab impuro Sinano fuerint flammis combustae, manet lamen et sacro loco, et sancti viri lunulo, in eodem sacro loco ubi semel quievit, idem honos qui prius, assidua Illyricorum peregrinatione sollemniter attestatus. Et quidem Nemaniae familiae principum, mira solidae pietatis ad eorum paenultimum Stephanum parricidam, non solum, sed etiam opera Graeculae coniugis Helenae (adeo huius generis Helenae perpetuo regnis ferale exstiteret) catholicae Romanae unitatis ab avis suis religiosissimae cultae des florem, alioqui magni animi virum, exstitit observantia, ut ex innumeris per universum Illyricum ad ipsa sacrae Palaesinae loca sacratis aedibus Deo dicatis a fundamentis vel regali splendore ornatis, bona ex parte adhuc inter Turcicos furores exstantibus, est videre.

13. Gratissimum porro omnium piorum huiusce familiae operum Deo fuisse pretiosissimam illam ex puro argento amplissimae formae iconiam, D. Nicolao in Barensi basilica ab Uroscio Stephano rege dicatam, vel inde appareat quod ab eo tempore quo in venerandi sacrarii penetralibus eiusdem basilicae pretiosa servatur iconia, nulla temporum calamitas aut offensi Dei vindex ira Barensi urbi vel regioni proximae incubuit quae aspectu solo caelo gratae imaginis, per vias urbis circumlatae, non resederit aut conquieverit, ut vilae S. Nicolai et iconiae ipsius disertissimus et eruditissimus scriptor et illustrator Antonius Beatillus, Barensium civium decus, superius a nobis sed nunquam salis superque laudatus, ingenli volumine nuper edito testatur: cuius iconiae nobilem descriptionem, ut apud illum lector magna voluptate poterit contemplari, ita regiae inscriptionis epigrammale sub ipsa sacra iconia insculpto ut hic valeat delectari, illud ipsis verbis expressimus.

14. „Anno Domini millesimo trecentesimo decimo nono, mense Iunii, secunda indictione. Uroscius rex Rasciae et Diocleae, Albaniae, Bulgariae, ac totius Maritimae de Culo Andriano a mari usque ad flumen Danubii magni, praesens opus altaris, iconiam magnam argenteam, lampades et candelabra magna de

(па чак) и шизматички рушиоци католичког јединства, а и да не говоримо о нашим католицима; и ако су његове свете мошти од поганиог Сиана ватром сажежене, остала је ипак и светоме месту, и гробици светога човека, на истом светом месту где је (једном) починуо, иста част која и пре, за коју имамо сјајан доказ у непрестаном хаџилуку Илира. И владари из Немањине породице, све до претпоследњег Стефана, који је—и ако иначе силан човек — био не само оцубица него и, на настојавања своје жене, Гркињице Јелене (толико су овакве Јелене од увек биле кобне за државу!) отпадник од католичког римског јединства, које су његови стари са највећом побожношћу чували, дивно су неговали дубоку побожност, као што се може видети из безбројних светих грађевина, Богу посвећених, одоздо (до врха) украшених правим краљевским сјајем, које добрим делом постоје и сада, усред турскога беса.

13. Да је међутим од свих богоугодних дела ове породице Богу била најмилија скупочена она од чистога сребра дивног облика икона, посвећена од Уроша Стефана Светом Николи у бариској базилици, види се лепо већ и из тога што од онога времена откако се у срцу свете ризнице споменуте базилике чува (та) скупочена икона, никакво опште зло, никакав осветнички гнев увређенога Бога нису задесили град Бари или непосредну околину а да се, на саму појаву слике драге небу, обношене по градским улицама, не би зауставили, или ишчезли, како то, у огромној недавно објављеној књизи сведочи речити и учени писац и илустратор живота Светога Николаја и саме иконе, Антоније Беатил, дика бариских грађана, кога смо мало раније похвалили, али који никада не може бити довољно похваљен. Као што ће код њега дивну слику ове иконе читалац моћи да посматра, тако, да би могао уживати и у краљевском натпису урезаном испод саме свете иконе, исписали смо га овде од речи до речи.

14. Године хиљаду три стотине деветнаесте, месеца јуна, другога индиктиона, Урош, краљ Рашке и Дукље, Албаније, Бугарске и целог приморја, од јадранскога залива (и) од мора до велике реке Дунава, овај олтар, велику сребрну икону, кандила и велике чираке дао је да се израде од сребра, у

·argento fieri fecit, ad honorem Dei, et beatissimi Nicolai eius, Obrado adstante de Calara, fitio Desislava, fideti et experto, a praedicto rege super dicto opere deputato, et nos Rogerius de Invidia protomagister, et Robertus de Barolo magister in omnibus praefatis, opus de praedicto mense Iunio incepimus, et per totum mensem Martium anni sequentis, tertia indictione, fideliter compevimus“.

15. Quo etogio pietatis, maximi Nemaniae regum, variis ·connubiis vicissim meis atavis iunctorum, finem pro nunc, regiae sanctitatis Itlyricanae foecunditati, finem imponimus, regique :saeculorum immortalj et invisibili, soti Deo reddimus honorem, ·virtutem, et gloriam, et benedictionem in saecula saeculorum. Amen.

славу Бога, и пресветог његовог Николаја, уз помоћ Обрада из Котора, сина Десиславовог, верног и искусног, од горе именованог краља за споменути посао одређеног; и ми, Рођер де Инвидија, пратомајстор, и Роберт де Бароло, мајстор за све (ствари) о којима је била реч, посао од горе именованог (поверен) месеца јуна смо започели, и у току целог месеца марта идуће године, трећег индикциона, поштено смо га довршили.

15. Овом похвалом побожности завршавамо, за сада, (говор) о краљевима силнога Немање, са којима су моји претци везани узајамним женидбеним везама, а сабор светитеља (и светитељки) илирске краљевске крви завршавамо коначно: и бесмртном и невидљивом краљу векова, једином Богу указујемо част и хвалу и славу и благослов у векове векова. Амин.

Критичке напомене

За основицу, овог издања узет је оригиналан Мрнавићев текст: *Regiae Sanctitatis Illyricanae Foecunditas* („Сабор светаца и светитељки илирске краљевске крви“), а Јоанне Томсо *Marnavitio Bosnensi edita. Romae, MDCXXX*. Осим тога упоређена су и засебна издања биографије Светог Саве: од Јована Павловића Луцића (*Vita S. Sabbae Abbatis Stephani Nemaniae Rasciae Regis filii auctore Ioanne Tomco Marnavitio Bosnensi, nunc ex autographo eiusdem Marnavitii codice iterum edita, et praefationibus, animadversionibus, nolisque historico — chronologico — criticis illustrata, opera et studio Ioannis Paulovich Lucich, iuris utriusque doctoris, patricii, canonici et provicarii generalis Macarensis. Venetiis, MDCCLXXXIX. Apud Sebastianum Coleti, superiorum permissu ac privilegio. pp. 1—68*), и у познатој серији коју су започели боландисти (*Acta Sanctorum, tomus secundus, Parisiis, 1866, 261—265*). Луцић је, поред штампаног Мрнавићевог издања, имао пред собом и његов рукопис. У свима овим издањима има погрешака, стилистичких (које се имају ставити на терет Мрнавићу; доцнији издавачи, међутим, одговорни су што нису учинили добру поделу реченица, и што нису пажљиво интерпунгирали текст), језичких (нарочито у Мрнавића, али и у *Acta Sanctorum*; најмање у Луцића), правописних (у које, међутим, не рачунам правописне особености Мрнавићевог времена које би се једино са гледишта данашњих правописних правила могле назвати погрешкама). У Мрнавићевом издању има и доста штампарских погрешака. — За текст *натписа* на икони краља Уроша (горе, стр. 137) упоредио је Луцић оригинално Беатилово дело (*Opere de vita S. Nicolai, Messanae, 1741, lib. 7, cap. 27, упор. Луцић стр. 66*). — Постоји и *српски превод* једног дела биографије, од ГГ Момира Вељковића и Николе

Шона, објављен у Српском Књижевном Гласнику НС 44, 1935, 203—207. У преводу има доста погрешака, међу њима и неколико крупних; то се, међутим, даје још разумети кад је у питању један тако некњижеван и алкав латински какав је Мрнавићев. Али није јасно због чега је у преводу оспорено српском православљу и оно што му ни Мрнавић ни Луцић нису оспоравали. На стр. 205 превода стоји: „Ипак највећа је његова брига била око служења цркви, која је због близине шизматика била пре коровом обрасло поље него добро обрађена лоза“, а према оригиналном тексту и у Мрнавића и у Луцића и у Acta Sanctorum требало је рећи: „Ипак највећа је његова брига била око служења *српској* цркви“, итд. У овом истом смислу преудешен је текст и на стр. 206: „Служећи, дакле, цркви тим својим врлинама и пошто је увео узоран ред међу осталим народима“ итд., место: „Служећи, дакле, *српској* цркви тим својим врлинама“ итд., како стоји у свима латинским издањима. На стр. 207, где је реч о интерконфесионалном култу Светога Саве, кажу преводници: „Ова успомена на светог човека остала је данас и код Турака, непријатеља хришћанског имена и код шизматика који су се отцепили од јединствене католичке цркве, *па и код наших католика* остао је спомен на онога“ итд; а према тексту код свих издавача требало је рећи: „Оволико о светој вољи, кога данас веома славе чак и Турци, непријатељи хришћанског имена, (па чак) и шизматички рушиоци католичког јединства, *а и да не говоримо о нашим католицима*“.

Разлике у текстовима ове су *).

Наслов: Vita S. Sabbae, Archiepisc. Serviae Auctore Joanne Tomco Marnavilio. Поднаслов: Caput I. Progenies regia S. Sabbae. Monachatus. ASS. — Vita S. Sabbae Abbatis L. — 1, 13 Romanorum M ASS Romanum L. — 2, 2 Lyubimirum M L Lyubimirum ASS. — 2, 14 Federichs M L Fredericus ASS. — 4, 8 agios (sic!) oros M L ἅγιος ὁρος ASS. — 4, 16 solo ML solio ASS. — 5, 1 Murzuphlum M ASS Musulphum L. — Поднаслов: Caput II. Archiepiscopatus Serviae. Obitus in Milescevo monasterio. ASS. — 4, 18 Sabba M L Sabbas ASS. — 6, 7 eosdem M L eos ASS — 7, 11

*) M=Мрнавић; L=Луцић; ASS=Acta Sanctorum; Beat.=Beatillus.

opera M ASS operam L. — 7, 18 Sabba M L Sabbas ASS. — 7, 21 virtutem M ASS virtutum L. — 7, 53 his L iis M ASS. — 8, 2 exantlatos M exantlatos ASS impensos L. — Поднаслов: Caput III. Publica veneratio. ASS. — 9, 2 Athos M L Athon ASS. — 9, 9 celeberrimum M L celeberrimorum ASS. — 10, 11 regum M L regnum ASS. — 10, 32 in turpem M ASS et in turpem L — 11, 2 exhibitis M L exhibitum ASS. — 11, 5 Bosnae M L Bosniae ASS. — 11, 16 Catharensis M L ASS. — 12, 5 ac ceterorum regiae foecunditatis Illyricanae sanctorum изоставио L. — 12, 16 ferales M ASS. fatales L. — 12, 17 ab avis ASS ab avis suis M L. — 12, 20 fundamentis ASS a fundamentis M L. — 13, 1 huiusce M ASS huius L. — 13, 2 amplissimae iconiam ASS amplissimae formae iconiam M L. — 13, 11 superius M ASS alias L. — 14, 2 Uroscius M ASS. Urosius Beat. — 14, 2 Rasciae M ASS Rasiae Beat. — 14, 2 et Diocliae M ASS EDIOCLIAE Beat. — 14, 3 ac M ASS et Beat. — 14, 3 Culfo M ASS Gulfo Beat. — иза 14, 5 argenteam има Beat.: cooperturam tribunalem supra hoc altare de argento. — 14, 7 Decatara M ASS de Catara Beat. — Desiflava M Beat. Desislava ASS. — 14, 11 Martii Beat. Martium M ASS. — 15 Заприметак у L (иза: fideliter complevimus): Quo elogio pietatis Maximi. Nemaniae Regum finem pro nunc imponam, ad cuius aeternam Domus incolumitatem. generis continuationem, tuique, Illustrissime mi Domine, salutem votivum incessanter Caelo offeram argumentum. Ora pro nobis, Sancte Sabba; Ut digni efficiamur promissionibus Christi. OREMUS. Omnipotens et misericors Deus, qui B. Sabbam Pontificem de terreno principatu ad humilem tuae Crucis sequelam toto corde transire docuisti, quique illum pastoralis sollicitudine clarescere voluisti, ipsius quaesumus intercessionem concede, ut terrenis affectibus expediti et liberati tibi valeamus mente deservire, et inter oves pascuae tuae caelesti consortio gaudere. Per Dominum nostrum ec. Finis.

Прећућно су исправљене извесне правописне погрешке и особености: seculum (м. saeculum), coelum (caelum), Maesia (Moesia), litus (litus), inprimis (imprimis), tanquam (tamquam), caeteri (ceteri), Aegeum (Aegaeum), obedientia (oboedientia), interseptus (intersaeptus), septa (saep̄ta), moliores (molliores), exantlatos (exantlatos), exequor (exsequor), stylo (stilo), praeliandum (proeliandum), inprimis (imprimis), sollenniter (sollemniter),

Ungaria (Hungaria), penultimum (paenultimum), usopia (iconia), prothomagister (protomagister), incsepinus (incepinus), итд. Такође су у неким речима велика почетна слова (која и Мрнавић и Луцић претерано често употребљују) замењена малим: Ecclesia, Concilium, Catholicus, Rex, Regulus (деминутив од rex) Imperium, Dynastia, Comes, Archon, Provincia, Princeps, Principatus, Pontifex Patriarchalis, Thronus Apostolicus, Capellanus итд. Интерпункција (у којој је Мрнавић невероватно издашао!), у циљу лакшег разумевања и јаснијег фиксирања текста, стављана је самостално, без много обзира на ранија издања (ипак најчешће у складу са ASS), утолико пре што ни у L ни у ASS није увек добра, и понекад даје погрешан смисао, на пример, када је у 3, 9, 6 иза Palaeologis regnantibus principibus стављена тачка, а идућа заменица написана великим почетним словом. Подела на главе и параграфе извршена је према издању ASS; у Мрнавићевом и Луцићевом издању текст је непрекидан, без икакве поделе.

Разумевање текста отежавају, поред осталог, дугачке реченице, са многим невешто и без потребе убаченим додатцима и објашњењима. Понеке изразе, на пример ditio, употребљује Мрнавић у нарочитом значењу; такође, изгледа, и реч populariter. Исто тако, tum priscae educationis memoria („да би се сетио свог некадашњег ђаковања“), у почетку 7 главе, може се превести и са: „сећајући се некадашњег свог ђаковања“, или са: „сећајући се старинског начина васпитања“. У 1, 22 м. eodem loci пре би се очекивало eodem loco. Речи које су у преводу додане да би се смисао боље разумео, или јасније одредио, стављане су у заграде ().

ОДГОВОРИ
охридског архиепископа Димитрија Хоматијана
на питања српског краља Стефана Радослава

ОД
Ф. ГРАНТЕА

Одговори охридског архиепископа Димитрија Хоматијана на питања српског краља Стефана Радослава¹⁾

У грчком рукопису минхенске Државне Библиотеке Мон. гр. 62 из 16 в.²⁾, који садржи списе Димитрија Хоматијана, налазе се на л. 292г—300г четрнаест Хоматијанових одговора на питања постављена од стране српског краља Стефана Радослава.

Горњи трактат има литерарни облик питања и одговора (ζητήματα καὶ ἀσθεῖς, ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις), који је у доста великој мери употребљаван у средњовековној грчкој теолошкој литератури, нарочито у егзегетско-догматској, аскетској и каноничкој грани ове литературе. У првој грани имамо егзегетске расправе епископа Теодорита Кирског († 456) о тежим местима старозаветних списа³⁾, св. Максима исповедника († 662) опсежни спис *De variis scripturae sacrae quaestionibus ac dubiis ad Thalassium* са 65 питања и одговора на нејаснија и замршенија места св. Писма⁴⁾, Анастасија Синајита, млађег савременика св. Максима Исповедника, спис који расправља догматска, егзегетска и практична црквена питања⁵⁾. Највећи теолошки трактат цариградског патријарха Фотија

¹⁾ Ранија издања погрешно обележавају као адресата српског краља Стефана Првовенчаног.

²⁾ Опис рукописа код J. Hardt, *Catalogus bibliothecae regiae bavaricae I* (Monachii 1806) 335—337.

³⁾ О овој врсти теолошке литературе опћенито O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Literatur IV*, Freiburg i Br. 1924, стр. 12/3 и 429/30 (о паралелној појави у латинској теол. литератури). О Теодориту Кирском ср. Bardenhewer op. cit. стр. 235; O. Sählin, *Die christl. griech. Litteratur u W. v. Christ, Geschichte der griech. Litteratur 2, Teil 2 Hälfte. 6. A. München 1924, 1476/7, Rauschen-Altaner, Patrologie 10. A. Freiburg i Br. 1931, 260.*

⁴⁾ O. Bardenhewer op. cit. V (1931) 31; Rauschen-Altaner, op. cit. 417; A. Ehrhard u K. Krumbacher, *Geschichte der byz. Litteratur. 2. A. München 1897, стр. 62*

⁵⁾ Ehrhard, op. cit стр. 65.

т. зв. *Amphilochia* (написан у раздобљу 867—877 без икакве системе у распореду и без једнакости у излагању) расправља егзегетско-догматске и профано-друштвене теме⁶⁾. Николај, епископ града Метоне у Пелопонезу (12 в.), излаже у облику питања и одговора учење о Богу и о инкарнацији⁷⁾. Литерарни облик *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* или *Ἐρωταποκρίσεις* примењиван је и у списима аскетике⁸⁾. У области канонског права пре Димитрија Хоматијана служили су се овим литерарним обликом св. Василије Велики при саставу својих опширнијих и краћих монашких правила, Теодор Власмон у спису 66 каноничка одговора на питања александриског патријарха Марка, Петар Хартофилак у трактату 24 каноничка одговора на исто толико постављених му питања, Илија Критски у каноничким одговорима неком монаху Дионисију на разна његова питања, Никифор Хартофилак у два посланица неком монаху Теодосију, у којима расправља разна од истог постављена питања и Јован Китрски у спису 16 каноничких одговора на питања цариградског патријарха Константина Кавасиле⁹⁾. Ова врста грчке средње-вековне теолошке литературе није још довољно испитана те је потребно да буде обрађена у облику посебне монографије¹⁰⁾.

Трактат Димитрија Хоматијана¹¹⁾, састављен у 14 питања и одговора (под бр 184—197), расправља питања црквеноуправна (188 спомињање архијереја; 192 тајна покајања и њене последице задржавајући се само сумарно на правној страни питања [констатацији] а расправљајући у појединостима разна

⁶⁾ Op. cit. стр. 75.

⁷⁾ Op. cit. стр. 85.

⁸⁾ Op. cit. стр. 151.

⁹⁾ Н. Милош, Право срп. цркве, 2. изд. Мостар 1902, стр. 59—60.

¹⁰⁾ Ehrhard, op. cit. стр. 65.

¹¹⁾ О личности и раду Хоматијана ср. Krumbacher, op. cit. стр. 607—8; J. Dräseke, Theophylactos' Schrift gegen die Lateiner Byz. Ztschr. 10 (1901) 520—3; Д. Н. Анастасијевић, Димитрије Хоматијан у Ст. Станојевић Народна енциклопедија I стр. 593—4. и тамо наведену литературу; А. Соловјев, Срби и виз. право у Скопљу почетком XIII в. Гласник Св. Н. Др. 15/6 (1936) 29/30; М. Дриновъ, О нѣкоторыхъ трудахъ Дим. Хоматиана. Виз. Врем. I. (1894) 319—340 и 2 (1895) 1—23.

очишћења у Мојсијеву култу); догматска (192 тајна покајања и 193 значење места $\delta\lambda\omicron\nu\ \epsilon\alpha\upsilon\tau\omicron\nu\ \epsilon\acute{\kappa}\epsilon\nu\omega\nu\ \alpha\pi\rho\acute{\omicron}\sigma\tau\omega\varsigma\ \epsilon\nu\ \mu\acute{\eta}\tau\rho\varsigma\ \sigma\omicron\upsilon$); обредна (186 може ли се одржати литургија св. Јована Златоустог када прође трећи час, 189 треба ли презвитер у почетку богослужења, ако служи без ђакона, да говори почетну богослужбеиу формулу Εὐλόγησον δέσποτα [Благослови владыко] или не, 190, 191 и 197 расправљају питање употребе бесквасног хлеба при евхаристиском богослужењу, једну од актуалних спорних тачака тога времена у односима цариградске и римске цркве, 194 да ли је крштавање мале деце везано за одређен седмични дан, 194 може ли чтец, када су презвитер и ђакон отсутни, читати еванђеље, 195 може ли се при путовању на местима, где не постоји сталан храм, импровизирати у сврху богослужења храм од шатора или случајно нађеног грађа, 196 колико се еванђеља може на једној литургији читати); питања из области дисциплине хришћанског домаћег живота (187 да ли је уочи Богојављења после обављеног водоосвећења дозвољен мрс и 190 узрок постанка обичаја при обеду званог панагија).

Као иницијатор ове кореспонденције спомиње се у наслову списка српски краљ Стефан Радослав (1226—1233), који је био у најближим сродничким везама са владајућом грчком династијом у Епиру. За самог владоца могла су бити од интереса само питања 188 (спомињање архијереја од стране презвитера који прати краља при његовом путовањима по држави) и у непосредној вези с овим питање 195 (импровизација храмовне зграде при путовању по крајевима где нема храмова) те у извесној мери питања 190, 191 и 197 која расправљају спорну тачку постанка и правилности употребе азима (пресних хлебова) при литургији, док су остала спорна питања у контроверзији између грчке и латинске цркве, нарочито питање папског примата и анелације остала недодирнута, иако би се с правом могло очекивати да ће краљ, чија се држава налазила на размеђи грчког и латинског утицаја а у којој је у то доба живело и доста припадника римске цркве, показивати нарочито интересовање за цео комплекс спорних питања у размирицама грчке и римске цркве. Сва пак остала питања, изузев 192 и 193 која су црквеноправне и догматске природе,

била су чисто обредног карактера па се тешко може претпоставити да су могла бити предмет специјалног интересовања српског владаоца. Сем тога у сва ова питања изузев 190, 192, 193 и 194 моралн су како на основу црквеноправних приручника (како грчких тако и словенског превода Номоканона у 50 наслова и Крмчије) тако и на основу дуге црквене праксе добро бити упућени и први српскоправославни архиепископ св. Сава и његови најближи сарадници. Узевши у обзир све ове околности постојн могућност да ова кореспонденција може бити и чисто фиктивне природе т. ј. да се писан послужно за своја излагања овом литерарном формом, као што је случај са дијалозима у античкој грчкој и у старој црквеној литератури, од којих многи стварно уопште нису били одржани. Није напослетку искључена ни могућност да је овај спис потекао из ревндикационе политике охридске архиепископије, која је овом кореспонденцијом хтела да документарно прикаже и докаже да је тим актом био формално успостављен једнострано нарушени канонички однос између охридске архиепископије и области српске државе, које су пре оснивања срп. прав. автокефалне цркве биле у црквеноправном саставу охридске архиепископије¹²⁾.

Као писца одговора на питања српског краља Стефана Радослава натпис наводи охридског архиепископа Димитрија Хоматијана, а и сам рукопис, у коме је овај спис сачуван, садржи литерарне производе истог архиепископа, коме се приписује збирка великог броја каноничких одговора. Литерарни рад Д. Хоматијана није био још предмет посебног опсежног, свестраног и подробног испитивања путем тексткри-тичке, филолошке и црквеноправне анализе његове садржине те према томе не може се сматрати да је са потпуном сигурношћу утврђено да сви списи, који су у рукопису приписани литерарној оставини Д. Хоматијана, донста и по-

¹²⁾ О односу између краља Стефана Радослава и охридске архиепископије ср. Јиречек—Радонић, Историја Срба I стр. 222; В. Ђоровић, Св. Сава у Ст. Станојевић, Народна Енциклопедија IV стр. 5; Ст. Станојевић, Краљ Урош, сеп. о. из „Годишњице“ 46 (1935) 3—4; Н. Радојчић, Св. Сава „Годишњица“ 44 (1935) 42, где изражава сумњу у аутентичност кореспонденције краља Стефана Радослава и Димитрија Хоматијана.

тичу од њега, или пак, као што је доста чест случај у теолошкој литератури, да под именом Д. Хоматијана круже списи, који имају за писца другу личиост. Тек после решења овог генералног проблема т. ј. питања авторства целокупне под именом Д. Хоматијана до нас дошле литерарне оставине могло би се с успехом приступити ближем и подробнијем испитивању питања авторства овог нашег списка и његових извора. Последња алинеја у 197 одговору, која се односи на историјат filioque, несумњиво не потиче од Д. Хоматијана, јер је немогуће претпоставити да је Хоматијан могао учинити тако велику стварну погрешку у приказивању историјата тога питања.

Грчки текст нашег списка објављен је први пут према препису тадањег секретара и потоњег директора минхенске Државне Библиотеке G. Laubmann-a (L.) у Гласнику Срп. Ученог Друштва 33 (1883) 1—37 заједно са српским преводом Милана А. Петронијевића под насловом „Димитрија Хоматинског одговори на питања краља Стефана Првовенчаног о црквеним питањима“. Касније је кардинал J. B. Pitra у својој збирци *Analecta sacra et classica spicilegio Solesmensi parata* 6, Romae 1891, стр. 686—710 приредио друго издање грчког текста са латинским преводом.

На завршетку сматрам за дужност да изразим нарочиту благодарност г.г. Dr. F. Dölger-у проф. Универзитета у Минхену, директору Државне Библиотеке у Минхену и Dr. A. Hartmann-у надбиблиотекару исте библиотеке на заузимању и предусретљивости приликом снимања односних листова рукописа Mon. gr. 62, надаље поч. проф. Универзитета Dr. Ст. Станојевићу чијим је настојањем извршено снимање на трошак Семинара за српску историју у Београду, г. проф. Универзитета Dr. Д. Н. Анастасијевићу на саветима палеографске и лексикографске природе те г.г. проф. Универзитета Dr. Л. Мирковићу и Dr. Д. Глумцу на саветима даним у погледу питања, која засецају у област литургике односно старозаветне археологије и библиске историје.

Ἐρωτήσεις τοῦ πανευγενεστάτου ῥηγὸς Σερβίας κυροῦ ¹⁾ Στεφάνου τοῦ Δούκα διάφοροι καὶ πρὸς αὐτὰς ἀποκρίσεις τοῦ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας κυροῦ ²⁾ Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ.

Καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν πανευγενέστατέ μοι ῥῆς ἀπάσης Σερβίας καὶ Διοκλείας ἐπέγνωμεν τὸ τῆς σῆς συνέσεως μεγαλοπρεπές τε καὶ ἀνηγμένον πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ἀκριβέστερον δὲ τοῦτο νῦν καταλαμβάνομεν δεξάμενοι τὸ γραμματεῖον τῶν σὴν ἐρωτήσεων, ὃ σαφῶς ἐδήλωσε τὴν σὴν διάπυρον πρὸς τὰ θεῖα διὰδασιν· καὶ χαίρομεν διὰ τοῦτο ὅτι ἐκ προγόνων ἔχων τὸ εὐσεβές καὶ φιλόθεον τοσοῦτον αὖξεις τοῦτο καὶ μεγαλύνεις, ὅσους καὶ τοὺς σοὺς πατέρας μακαριστοὺς δεικνύειν, ἃς τῆς ἐκείνων εὐσεβείας διὰ τοῦ σπέρματος αὐτῶν χεομένης καὶ ὁδεύσης, καὶ σεαυτὸν εἰς τὸν ἴσον ἄγειν μακαρισμὸν ὥς μήτε τὴν ἐκείνων γονίην καταισχύναντα καὶ πρὸς τὴν ἴσῃν δραμόντα τῆς ἀρετῆς ἐκδοκίμησιν. Σὺ μὲν οὖν οὕτως ἀπολαύεις τῆς τε τῶν προγόνων κατ' ³⁾ εὐσεβείαν δόξης τε καὶ λαμπρότητος καὶ τῆς ὀρθοδόξου καὶ φιλοθέου προδέσεως, πρὸς ἣν ὀλοσχερῶς ἀπευθύνεις τὰ κατὰ σέ. Ἰππεῖς δὲ τοῦ Θεοῦ διδόντος ⁴⁾ ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος καὶ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν συνετιζόντος τὰς σὰς ἐρωτήσεις προθέμενοι, πρὸς ἐκάστην αὐτῶν δώσομεν σοὶ ἀπόκρισιν ταῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίαις καὶ

¹⁾ κυρίου L.

²⁾ κυρίου L.

³⁾ καὶ L., вероятно штампарска грешка.

⁴⁾ διδόντος P.

Разна питања најблагороднијег краља Србије господина Стефана Дуге и на ова одговори истог архиепископа целе Бугарске¹⁾ Димитрија Хоматијана.

И по многим другим стварима, најблагороднији ми краљу целе Србије и Дукље²⁾, познали смо твој велелепни и узвишени смисао за побожност, а још тачније смо то сада увидели примивши писмо са твојим питањима, које је јасно обелоданило твоје пламено расположење према оном што је божањско. И радујемо се томе, што, имајући од предака побожност и богољубивост, толико то умножаваш и увеличаваш да покажеш и твојим блажепим оцима да тим, што њихова побожност кроз њихова потомка тече и иде, и сам гредеш к истом блаженству, да ниси осрамотио ни њихов пород и да си на путу да постигнеш једнаку славу у добродетељи. Ти дакле тако уживач по побожности славу и сјај својих предака те православни и богољубиви смер према коме потпуно управљаш све своје силе. Ми пак, којима Бог даје реч, кад уста отварамо, и који познаје наше мисли, ставивши напред твоја питања, на свако ћемо дати одговор у сагласности с учењем наших св. отаца те писаним и неписаним.

¹⁾ Цар Василије II у првој привилегији, даровано охридској архиепископији, назива Јована *ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας*; ср. H. Gelzer, *Der Patriarchat von Aethra*, Leipzig 1902 стр. 17. Потпуна титула охридског архиепископа од средине 12 в. гласи *ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἱουστινιανῆς καὶ πύσης Βουλγαρίας*. Фикција о идентитету охр. архиепископије и епископије *Justiniana Prima* јавља се први пут у титулатури ае. Јована Комнина (1143—1157), сина севзостократора Исаака, нећака цара Алексија; ср. Gelzer, *op. cit.* стр. 8—9.

²⁾ О титулатури краља Стефана Радослава в. Јиречек-Радовић, *Историја Срба II* стр. 2 и нарочито Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици II* Институтација. Глас СКАН XLII др. разр. 54 (1 13) 144.

τῷ ἐγγράφῳ καὶ ἀγράφῳ ἔδει τῆς ἐκκλησίας συνάδουσαν· πλὴν οὐ κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν λόγου τέχνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν χυδαίαν καὶ ἀφελῇ καὶ πεζὴν ὁμιλίαν, ἣν ἐντεῦθεν εὐγνωστὰ γένωνται τὰ γραφέντα· οὐδὲ γὰρ δύναται ἡ ἀτεχνος γυνῶσις, καὶ μάλιστα ἡ βουλγαρική, δέχεσθαι ἑρμηνείαν ἢ ὁμιλίαν ὀρμωμένη ἀπὸ τῆς λογικῆς τέχνης. Ὁ τῶν γνώσεων δὲ θεὸς δώῃ τῇ σῇ ὑψηλότητι γνῶσιν καὶ σύνεσιν, ἃν ἐπιζητεῖς εἰς σωτηρίαν τῆς σῆς ψυχῆς καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· διὰ πλείονα μέντοι σαφίνεαι τὴν μὲν τῆς ἐρωτήσεως προσηγορίαν τοῦ σοῦ λόγου προτάζομεν, τὴν δὲ γε τῆς ἀποκρίσεως τοῦ ἡμετέρου ἀντιφωνήματος. Ἀρκτέον οὖν ἡδὲ πως·

Ἐρωτήσις. Λέγουσι τινὲς ὡς ἐν μόνῳ τῷ σαββάτῳ καὶ τῇ κυριακῇ ἐνδέχεται τὰ βρέφη βαπτίζεσθαι ἐν ἄλλῃ δε ἡμέρᾳ οὐχί· καλῶς λέγουσιν ἢ οὐ;

ῥπδ'. Ἀποκρίσις. Πᾶσι μὲν τοῖς κατὰ βίον πράγμασι καιρὸς ἀπεκληράσθη ὁ πρόσφορος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πάνσοφος Σολομών ἔλεγε· τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντί πράγματι. Καὶ γὰρ καιρὸς ἐστὶ τοῦ ἀροτριᾶσαι καὶ ποιῆσαι νεώματα, καιρὸς ἐστὶ τοῦ σπεῖραι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ θερίσαι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ συγκομίσαι τοὺς καρποὺς τῶν ἀμπέλων, καιρὸς ἐστὶ τοῦ φάγειν, καιρὸς ἐστὶ τοῦ ὑπνῶσαι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ πλεῦσαι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ ἐκστρατεῦσαι καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀντιτάξασθαι, καὶ ἄλλως εἶπεῖν καιροῦ χωρὶς οὐδαμῶς γίνεται τινὸς πράγματος ἐπιχείρησις. Μόνον δὲ τῶν ἀπάντων τὸ βάπτισμα οὐκ ἔχει καιρὸν ὁρισμένον αὐτῷ καὶ ἀποκεκληραγμένον διὰ τὴν συνοῦσαν τῷ ἀνθρώπῳ θνητότητα καὶ τὴν ἀθρόαν καὶ ἄωρον τοῦ θανάτου ἐπιδρομήν· ἵνα μὴ οὖν, ἐξαίφνης τοῦ θανάτου ἐπελθόντος, ἀφώτιστοι μείνωσιν οἱ ἐφύμενοι τοῦ βαπτίσματος, διὰ τοῦτο πάντα καιρὸν καὶ πᾶσαν ᾤραν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ οἱ θεοὶ πατέρες ἡμῶν ἀνῆκαν τῇ τελευτῇ τοῦ βαπτίσματος. Χρὴ οὖν μὴ και-

обичајем³⁾ али не у уметничком стилу нашег језика, него обичним, простим и прозаичним говором, да би на тај начин било разумљиво оно што је написано, јер је немогуће да не-обрађени језик, а особито бугарски⁴⁾, лишен логичке вештине, схвати тумачење или говор који потиче из логичке вештине. А Бог знања нека подари твом височанству знање и схватање онога, за чим тежиш ради спасења своје душе и наслеђа царства небеског. Веће јасноће ради ставићемо назив: питања твога писма испред наслова одговора нашег отписа. А ваља овако почети:

Питање. Неки тврде да деца могу бити крштавана само суботом и недељом а у друге дане не. Је ли тврдња тачна или није?

184. Одговор. Свим стварима у животу опредељено је време. Због тога је рекао премудри Соломон; „Све има [своје] време и свему је време [одређено]“⁵⁾. Постоји, наиме, време за орање и обрађивање земље, време за сетву, време за жетву, време за бербу виноградског рода, постоји време за обед, време за спавање, време за пловидбу, време за ратовање и давање отпора непријатељу, и, просто речено, без времена не предузима се уопште никаква ствар. Али од свега једино крштење нема одређено и опредељено време због својствене човеку смртности те иненаданог и невременог наступања смрти. Да не би дакле у случају изненадне смрти остали некрштени они који теже за крштењем наши божанствени оци због тога су, имајући обзира, оставили свако доба и сваки час, и ноћу и дању, за обављање крштења. Не треба

³⁾ О обичају као извору црквеног права ср. Н. Милаш, Правила прав. цркве. Н. Сад. 1895, стр. 302, 370 и 570; исти, Прав. црквено право. 2 изд. Мостар 1902 стр. 49—53.

⁴⁾ Израз бугарско (βουλγαρική) служи опде за означавање језика балканских Словена уопште. Први пут исти израз у овом значењу употребљен је код визант. војног писца Кекавмена у 11 в.; ср. Сесаσιονή Strategicon edd. В. Wassiliewsky et W. Jernt dt. Petropoli 1897 стр. 3; ὁ γάρ πλούσιος Θεός ἐστὶν τοῦ πτωχοῦ διὰ τὸ εὐεργετεῖν αὐτόν· ᾧθεν καὶ ἱ Βουλγαροὶ τὸν πλούσιον βογάτον λέγουσιν, ὡπερ δηλοῖ Θεοε δῆ.

⁵⁾ Еклиз. 3 i.

ρὸν ὁροτεδεῖσθαι ἢ ἡμέραν ἐπίσημον, ἀλλ' ἐν παντί, ὡς εἶπομεν, καιρῷ πάσῃ ἄρᾳ τὸ βάπτισμα γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας θεσμός βούλεται καὶ διάφοροι τῶν ἁγίων πατέρων λόγοι τρανῶς γνωματεύουσιν.

Ἐρώτησις. Ἐνδέχεται καὶ δι' ἐνός ἄρτου ἡγοῦν προσφορᾶς γίνεσθαι προσκομιδὴν ἢ οὐ;

ῥπε'. Ἀπόκρισις. Τὸ ἄγρᾳρον τῆς ἐκκλησίας ἔθος νόμον ἡγεῖται ἢ τῶν χριστιανῶν πολιτεία· ἐπεὶ γοῦν ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἔχομεν διὰ τριῶν ἄρτων τὸ ἔλαττον τὴν θείαν ἱερουργίαν ποιεῖν ἀνάγκη ἔχομεν φυλάττειν τὴν τοιαύτην παράδοσιν. Εἰ δέ ποτε ἴσως ἐπέλθῃ ἀνάγκη τις ἀπαραίτητος ἱερουργίαν γενέσθαι ἢ δεσποτικῆς μεγάλης ἑορτῆς ἐπιστάσης ἢ τινὸς ἀνθρώπου τὰ ἔσχατα πνέοντος καὶ θεωμένου τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίας, συμβῇ δὲ μὴ εὐρεθῆναι τρεῖς ἄρτους, τότε διὰ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ πράγματος καὶ μετὰ δύο ἄρτων ἱερουργία γενήσεται· εὐρίσκομεν γὰρ καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας ἡμῶν ἐν καιροῖς δυσχερείας τὴν ἀκριβείαν παραιτούμενους, ὥστε μὴ ὁλόκληρον ἀπολέσαι τὸ λυσιτελές. Δεῖ οὖν ἐκ παντὸς τρόπου τηρεῖν τὴν ἀκριβείαν, ὅταν μὴ παρῇ ἢ δυσχέρεια· εἰ δὲ καὶ τῇ δυσχερείᾳ χύραν δίδοναι, ὅταν ἐκ τῆς ἀκριβείας ζημιωθῇ τὸ πᾶν κινδυνεύον· ὅθεν διὰ δύο μὲν ἄρτων ἢ ἱερουργία γενήσεται δι' ἀνάγκην, δι' ἐνός δὲ οὐδαμῶς.

Ἐρώτησις. Ἐάν παρέλθῃ ἡ τρίτη ὥρα γενήσεται λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἢ οὐ;

ῥπς'. Ἀπόκρισις. Καὶ τοῦτο ἐξ ἀγράφου ἔθους ἐστὶν ἐκκλησιαστικοῦ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἄρχεσθαι τὴν ἱερουργίαν τῶν θείων μυστηρίων γίνεσθαι· ἐνδέχεται οὖν τὸν τυχεῖν ἐπιέμενον τοῦ ἐκεῖθεν ἁγιασμοῦ μὴ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ προπαρασκευάζεσθαι εἰς τοῦτο καὶ σπουδῇ ἔχειν καὶ φροντίδα, ὥστε μήτε τὴν νενομισμένην ὥραν παραδραμεῖν μήτε ἐλλοιπῇ⁵⁾ τυγχάνειν τῶν προσφερομένων ἄρτων τὸν τετυπωμένον ἀριθμὸν· οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας ῥαθυμίας χρὴ καινοτομεῖσθαι τὸ ἔθος τῆς ἐκκλησίας.

⁵⁾ ἐλλοιπῇ P.

дакле одређивати тачно време или нарочити дан, него нека се у свако доба, као што рекосмо, у сваки час врши крштење, јер то захтева и црквени закон а то јасно наређују и разни списи св. оца⁶⁾.

Питање. Може ли се на једном хлебу т. ј. просфори свршавати проскомидија или не?⁷⁾

185. *Одговор.* Неписани обичај цркве хришћанско устројство сматра за закон. Пошто имамо писано предање да се божанска литургија врши најмање на три хлеба, морамо се таквог предања држати. Али ако кадтод наступи каква неизбежна потреба да се одржи служба, било приликом великог Господњег празника било када који човек при издицању зажели да буде освећен причешћу, а догоди се да се не нађу три хлеба, тада се по нужди ствари може литургија и на два хлеба обавити. Јер налазимо да и наши св. оци у тешким ситуацијама отступају од тачности да не би сасвим пропало оно што је корисно. Треба дакле на сваки начин упражњавати тачност, кадгод нема незгодне ситуације, а треба имати обзира и према тешкој ситуацији, када постоји опасност да због тачности претрпи штету општа ствар. Због тога моћи ће се литургија обављати и на два хлеба, али на једном никако.

Питање. Може ли се литургија св. Јована Златоустог држати када прође трећи час или не?

186. *Одговор.* И ово је по неписаном црквеном обичају да служба св. тајни почиње у трећи час⁸⁾. Онај дакле, који тежи да одатле постигне освећење, не сме бити небрежљив, него нека се напред спрема за то, и да има ревност и бригу, да не прође ни одређени час нити да недостаје прописани број хлебова за принос, јер не треба због небрежљивости заводити новости у обичају цркве.

⁶⁾ Theo. huj. AE. Achr. Com. in Luc. c. 10 Migne, Pg 123 col. 249 тврди да је опште прихваћено у црквеној пракси да се крштење, без обзира на одређене дане, обавља свагда кадгод се покаже потреба. Ср. и Sym. Thess. Migne Pg 155 col. 866.

⁷⁾ Ср. Л. Мирковић, Прав. литургика II, Ср. Карловци 1920, стр. 43 и тамо наведену литературу.

⁸⁾ Л. Мирковић оп. cit. стр. 44.

Ἐρώτησις. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν φώτων ἐνδέχεται μετὰ τὸ βάπτισμα κρέας ἐσθίειν ἢ οὐ;

ἀπλῶς. Ἀποκρίσις. Ἡ νηστεία ἐπενοήθη τοῖς ὀρθοδόξοις οὐχ ἵνα τοῦτοις γαστριμαργίας ἀφορμὴ γένηται, ἀλλὰ ψυχικῆς σωτηρίας ὑπόθεσις· ἐνθα οὖν νηστεία, ἐκαὶ πάσης ἡδονῆς καὶ τρυφῆς ἐποχὴ· Ἐπεὶ γοῦν ἡ τῆς ἐκκλησίας παρὰδόσις καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς παραμονῆς τῶν μεγάλων δεσποτικῶν ἑορτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν φώτων νηστείαν τοῖς χριστιανοῖς νομοθετεῖ, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, πῶς ἔσται τὴν τοιαύτην νηστείαν συμπαραμῖξαι ἢ κρεωφαγίᾳ ἢ ἰχθυοφαγίᾳ; οὐ μόνον γάρ ἀλόγιστον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔξω παντάπασί τοῦ τῶν νηστειῶν ἱερωτάτου θεσμοῦ· νηστείας τοίνυν παρούσης ἀργεὶ παντελῶς καὶ τῶν κρεῶν καὶ τῶν ἰχθύων κατάληψις. Διὰ τοῦτο οὐδὲ μετὰ τὸ φάτισμα χρὴ κρεωφαγεῖν ἢ ἰχθυοφαγεῖν, συντηρεῖν δὲ τὸ τῆς νηστείας ὅσιον ἀμιγὲς καὶ ἀδόλутον. Εὐρίσκομεν γάρ καὶ προσφάνησιν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου Θεοφίλου τῶν θεοφανίων ἐπιστάντων ἐν κυριακῇ, ἣτις δὲ προσφάνησις τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων καινόσι συντάσσεται· καὶ ἐκ ταύτης μαρθάνομεν ὅτι ἀπαραίτητός ἐστιν ἡ τοιαύτη νηστεία. Καὶ ἐν αὐτῇ γάρ τῃ κυριακῇ τὸ σεβάσιμον αὐτῆς συντηρεῖται καὶ διὰ τὴν κυριακὴν μὲν ὡς ἀναστάσιμον καὶ αἰτίαν ἡμῖν πανηγύρεως διακόπτεται ἢ μέχρι τῆς ἐννάτης ὥρας ἀποχὴ τῆς θρώσεως· ἡ ἐννάτη γάρ τῆς νηστείας ὄριον. Διὰ δὲ τὸ εἶναι νήστιμον τὴν τῶν φώτων παραμονὴν κατὰ τὴν ἄραν τοῦ ἀρίστου ἵγουν τοῦ γεύματος ἁγίων τιῶν μόνον μεταλαμβάνομεν ἵγουν φοινίκων καὶ ἰσχάδιων καὶ τοιοῦτων ἐτέριων. Ἡ τοιαύτη δὲ προσφωνήσις ἐν μέρει ταῦτα διαλαμβάνει ῥητῶς· Ἐπεὶ γοῦν συνέβη τὴν τῶν ἁγίων θεοφανίων νηστιμον ἡμέραν εἶναι, ταύτην οἰκονομήσομεν, καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐπιστᾶ μόνως χωρήσομεν, ἵνα μεταλαμβάνοντες ὀλίγων φοινίκων ἐκκλίνωμεν ἅμα καὶ τὰς αἰρέσεις τὰς μὴ τιμάσας τὴν ἀναστάσιμον τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμέραν καὶ τὸ ὀφειλόμενον τῇ νηστίμῃ ἡμέρᾳ ἀποδῶμεν περιμένοντες τὴν ἐσπερινὴν σέναξιν.

Питање. Сме ли се у навечерје Богојављења после крштења⁹⁾ јести месо или не?

187. Одговор. Пост је прописан православнима не да им постане повод за облапориост, него да буде основа спасења душе. Где је дакле пост ту је уздржавање од сваког весеља и гозбе. Кад дакле предање цркве и у навечерја великих Господњих празника Христова Рођења и Богојављења наредује Хришћанима пост, како би се могао такав пост помешати са једењем меса или рибе? Јер то је не само неразумно него и сасвим против најсветијег прописа о посту. Кад је дакле какав пост не може се никако трошити ни месо ни риба. Због тог ни после просвећења не треба јести месо ни рибу, него држати светињу поста непомешано и непомућено. Имамо, наиме, проповед александриског архиепископа Теофила кад Богојављење падне у недељу, која се беседа ставља у исти ред са каионима св. отаца¹⁰⁾. И из ове сазијајемо да је неопходан тај пост, јер се његово поштовање одржава и у саму недељу. А и због недеље, као васкрсног дана и узрока нашег празновања, прекида се уздржавање од јела тек деветог часа, јер је девети час граница посту [т. ј. тада престаје пост]¹¹⁾. А како се у навечерје Богојављења има постити, то у време ручка т. ј. оброка само нешто чисто [т. ј. храну која не ствара подлогу за грешење] једемо, као урме, смокве, и друго слично. А та беседа у [овој] ствари и ово садржи изрично: „Када се догоди да св. Богојављење падне у постан даи постараћемо се да једном и другом правцу разумно дамо места, да, залажући се малом количином урме, у исто време избегнемо јереси које не поштују васкрсни дан Господа Исуса Христа¹²⁾ и одајемо дужно поштовање посном дану, чекајући вечерњу службу да се по том од деветог

⁹⁾ Израз τῇ φῶτι и мало ниже израз τὸ φῶτισμα односи се свакако на чин водосвећења, који се обавља у храму на крстовданском богослужењу уочи Богојављења.

¹⁰⁾ Theophyl. AE. Alex. can. 1.

¹¹⁾ Cf. F. Cabrol s. v. jeune, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie VII col. 2485.

¹²⁾ Cann. 66 apost., 18 Gangr., 55 Trull.

συναχθῶμεν τοίνυν ἀπὸ ὥρας ἐννάτης ἐνταῦθα. Εἰ τοίνυν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀναστάσει· ἡμέρῃ συντηρεῖται μετὰ οἰκονομίας ἢ ὑφειλομένη τῇ παραμονῇ τῶν φώτων νηστεία καὶ μνήμη τῆς ἐννάτης ὥρας καὶ ἐν ταύτῃ γίνεται, πάντα καὶ πάντως ἀνένδεκ τὸν ἐσθὶ κρέας ἢ ἰχθύας κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ τὸ βᾶτισμα τὴν τῶν ὀρθοδόξων τράπεζαν δεξασθαι.

Ἐρώτησις. Τὸν ἀκολουθοῦντα τῷ ῥηγί ἱερέα ποῖον ἐνδέχεται ἀναφέρειν ἀρχιερέα, τὸν χειροτονήσαντα αὐτὸν ἢ τὸν ἐγγχώριον, οὗ τὴν ἐνορίαν πολλάκις συμβαίνει τὸν ῥήγα διέρχεσθαι;

ῤη'. Ἀπόκρισις. Ἐκαστος τῶν ἀρχιερέων ἐν τῇ ἀποκληρωθείσῃ αὐτῷ⁶⁾ ἐνορίᾳ τὸ οἰκεῖον ἔχει προνόμιον ἀκολούθωτον· ἐπεὶ γοῦν οὐδὲ ἀρχιερεὺς τις εἰς ἐνορίαν ἑτέρου ἀρχιερέως δύναται ἱερουργῆσαι, ἢ ἄλλο τι διαπράξασθαι ἀρχιερατικόν χωρὶς ἐπιτροπῆς καὶ γνώμης τοῦ ἐγγχωρίου ἀρχιερέως πολλὰ πλέον ἱερεὺς οὐ δύναται τὸν χειροτονήσαντα αὐτὸν ἀναφέρειν εἰς ἄλλου ἐξουσίαν ἀρχιερέως. Ἐνδέχεται οὖν τὸν ἀκολουθοῦντα τῷ ῥηγί ἱερέα τὴν ἐντόπιον ἐξ' ἀνάγκης ἀναφέρειν ἀρχιερέα ὡς ἂν ἡ ἱερατικὴ εὐταξία τε καὶ κατὰστασις μὲν ἡ ἀσύγχυτος.

Ἐρώτησις. Εἰς τὴν ἐναρξιν τοῦ ὁρθρου καὶ ταῦ ἐσπερινοῦ ἐνδέχεται τὸν ἱερέα προλέγειν τὸ, Εὐλόγησον, δέσποτα, εἶτα τὸ, Εὐλογητός ὁ Θεός· ἐπιλέγειν ἢ ἀρχεσθαι ἀπὸ μόνου τοῦ, Εὐλογητός ὁ Θεός·;

ῤη'. Ἀπόκρισις. Καὶ τοῦτο ἐξ ἀγράφου παραδόσεως τῇ ἐκκλησίᾳ νενομισμένον ἐστίν· εἰς γὰρ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ τε ὁρθρου καὶ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἐσπερινοῦ τὸν ἀρχιδιάκονον ἢ τὸν δευτερεύοντα τῶν διακόνων ἢ ἀντ' αὐτῶν ἕτερον διάκονον ἐν τῇ ἐναρξί προαναφωνεῖν πρὸς τὸν ἱερέα τὸ, Εὐλόγησον δέσποτα, ἐκεῖνον δὲ ἐπιλέγειν τὸ, Εὐλογητός ὁ Θεός· ἢ τὸ, Εὐλογημένη ἡ βασιλεῖα· εἰς δὲ τὴν ἀκολουθίαν τῶν παννυχίδων τὸν δομέστικον τῶν ἀναγνωστῶν τὴν τοιαύτην ποιεῖν προαναφώνησιν· ὥσπερ πάλιν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἁγίων παδῶν τὸν δευτερεύοντα τῶν ἱερέων τοῦτο αὐτὸ ποιεῖν. Ἄλλ' ἢ μὲν ἀκρίβεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως τοιαύτη ἐστίν,

⁶⁾ У рукопису у речн аутѣ слова аѡ потичу од позније руке, која је ишчезла или веома изгледела слова поново повукла.

часа скунимо овде. Ако се дакле и у сам тај васкрсни дан брижљиво одржава дужни пост, прописан за навечерје Богојављења, и у исти бива и успомена деветог часа, никако се не може дозволити да месо и риба у тај дан после крштења долазе на трапезу православних.

Питање. Свештеник, који прати краља, ког архијереја треба да спомиње, да ли онога који га је рукоположио, или меснога кроз чију област краљ често пролази?

188. *Одговор.* Сваки архијереј има у додељеној му области своје првенство неумањено. Када дакле ниједан архијереј не може у области другог архијереја ићи да служи ићи да врши другу какву архијерејску функцију без овлашћења и саизволе месног архијереја¹³⁾, утолико мање може свештеник да у области другог архијереја спомиње архијереја који га је рукоположио. Свештеник, када се налази у пратњи краља, обавезан је да спомиње месног архијереја, како би јерархиски поредак и устројство остали непоремећени.

Питање. Да ли у почетку јутрења и вечерња треба свештеник претходно да изговори „Благослови владико“ па после да каже „Благословен Бог“ или да почне само са „Благословен Бог“.

189. *Одговор.* И ово је утврђено неписаним црквеним предањем. Јер у пословању јутарње службе или вечерње има архиђакон или други по реду ђакон или место ових други који ђакон у почетку да узгласи ка свештенику „Благослови владико“ а овај да одврати „Благословен Бог“ или „Благословено царство“. У пословању пак бденија има тај узглас да учини доместик чатаца¹⁴⁾; тако опет у пословању св. страсти има то да чини други по реду свештеник. Таква је пак [ригорозна] тачност црквеног предања, која треба и обве-

¹³⁾ Cann. 35 apost. 15 Nic. I, 2 Cp. I, 8. Eph., 5. Chal., 17 Trull., 13 Anc. 13 et 22 Antioch., 3 et 15 Sard., 48 et 54 Carth. Cp. о овом подробније Müller, Kanon 2 und 6 von Kpel 381 und 382 у Iulicher — Festgabe, Tübingen 1927, 13.

¹⁴⁾ δομῆστικός τῶν ἀναγ' ωστῶν = πριμικήρος τῶν ἀναγ' ωστῶν, који се налази у 8 пентади функционера Велике Цркве; ср Codinus, De officialibus palatii Constantin et de officio magnae ecclesiae ed. Bon., p. 6.

ἦτις καὶ ὀφείλει ἐξ ἀνάγκης φυλάττεσθαι εἰς τε τὰς ἐπισκοπὰς καὶ τὰς μητροπόλεις καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς καὶ ἀρχοντικὰς· δυνατόν γάρ ἐν ταύταις εἶναι πληθυσμὸν ἱερέων καὶ διακόνων καὶ ἀναγνωστών· ὅτι δὲ συμβαίνει μὴ εἶναι εἰς παροικίας διακεκμημένους εἰς ἐσχατίας τινας καὶ τόπους ἐρημικοὺς διὰ τοῦτο συγκεχώρηται καὶ χωρὶς διακόνων τοὺς ἱερέας τῇ τῆς ἱερατείας ἐπιτελεῖν πληροῦντας καὶ τὴν διακονίαν τῶν διακόνων καὶ τὰ τούτων ἀναφανήματα. Τὸ γάρ, Εὐλόγησον δέσποτα· καὶ ἡ συναπτή καὶ ἡ ἐκτενής καὶ πάσαι αἱ αἰτήσεις δι' ὅλης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἀνάγνωσις καὶ ἡ τῶν ἁγίων δώρων μεταδίδασις τῶν διακόνων ἐστίν, ἀλλ' ἡ τούτων ἐρημία ποιεῖ τὸν ἱερέα καὶ τὴν διακονίαν αὐτῶν ἐκπληροῦν· ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα τῶν διακόνων ἐκπληροῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ἐκφωνεῖ, οὕτως ὀφείλει καὶ τὸ, Εὐλόγησον δέσποτα· προλέγειν εἰς τὴν ἑναρξιν τοῦ τε ⁷⁾ ὄρθρου καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ὑμνωδιῶν τε καὶ τελετῶν, ὅταν δηλονότι ἐρημία διακόνων ἐστίν.

Ἐρώτησις. Πόθεν παρελάβομεν οἱ χριστιανοὶ ἐπαίρειν παναγίαν ἀφ' οὗ φάγομεν καὶ εἰ ἐνδέχεται ὅταν μὴ παρῇ ἄρτος ἐνζυμος ἐπ' ἀζύμων τὴν τοιαύτην παναγίαν ποιεῖν;

ῥ4'. Ἀποκρίσις. Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Θεός, ὁπότε ⁸⁾ περιεπάτει σωματικῶς ἐν τῇ κόσμῳ, κατὰ τὴν ὥραν ἣν ἐμελλεν φαγεῖν ὡς ἄνθρωπος μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ ἄρξασθαι τοῦ φαγεῖν, εὐχαριστίαν ἐποίησε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐλογίαν εἰς τὸ προκείμενον ψωμίον, καὶ ἀφ' οὗ ἔφαγε, πάλιν εὐχαριστίαν ἐποίησε· καὶ ἐνι τούτῳ γνώριμον εἰς πολλοὺς τόπους τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων γραφάς. Γράφουσι γὰρ οἱ δύο εὐαγγελισταὶ ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Μάρκος τὰ περὶ τοῦ ὑστέρου δείπνου τοῦ Χριστοῦ οὕτως· ,Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ εἶπε· Λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου· καὶ λαβὼν ποτήριον εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς εἰπὼν ⁹⁾· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες·

⁷⁾ τε испустно Р.

⁸⁾ ὁπότε τὴν τοιαύτην L; овако је било написано првобитно и у рукопису, али је иста рука већ те речи као плеоназам избрисала.

⁹⁾ αὐτοῖς καὶ εἶπε εἰπὼν L; овако је првобитно било написано и у рукопису, али је иста рука избрисала речи καὶ εἶπε према Мат. 26₂₇₋₉, међутим цитат се не слаже потпуно са еванг. текстом.

зно да се одржава, и то у епископијама и митрополијама те у царским и великашким дворима, јер у овима може постојати велик број свештеника и ђакона и чатаца. Али како се дешава да нема ђакона у парохијама налазећим се у неким крајње удаљеним и усамљеним местима, дозвољава се због тога да свештеници и без ђакона врше свештенодејства испуњујући и службу ђакона и њихове узгласе. Јер „Благослови владико“ и синапта и јектенија и сва моленства за све време св. литургије те читање еванђеља и преношење св. дарова спада у ђаконску дужност. Али у недостатку ових чини то свештеник вршећи њихову дужност. Као што дакле и све остале ђаконске дужности врши свештеник и узглашује, тако треба и да напред каже „Благослови владико“ у почетку и јутрења и осталих светих појања и служби, када, наравно, нема ђакона¹⁶⁾.

Питање. Одакле смо ми хришћани примили да подижемо после јела панагију? И може ли, када нема кваснога хлеба, панагија да се обавља на бесквасном.

190. *Одговор.* Господ наш Исус Христос, Божји Логос и Бог, када је телесно ходао по свету, у време када је хтео да једе као човек са својим ученицима, пре него што ће почети да једе, обављао је благодарење Богу и благослов на предложени хлеб, а после јела опет чинио је благодарење. И то је познато не само из многих места св. еванђеља него и из списка св. апостола. Јер описују два еванђелиста Матеј и Марко околности последње вечере Христове овако: „И кад јеђаху, узев Христос хлеб и благословивши преломи и даде им и рече: узмите једите, ово је тело моје И узев чашу, давши хвалу, даде им рекавши: пијте из ње сви, ово је крв моја“¹⁶⁾; затим, тако говоре, отпојавши хвалу благодарности, изиђоше на гору Маслинову¹⁷⁾. Због тога су да-

¹⁶⁾ По садашњој пракси презвитер, када без ђакона служи, не почиње богослужења са „Благослови владико“ него одмах са „Благословен Бог наш“ и „Благословено царство“.

¹⁶⁾ Мат. 26₂₆₋₂₈; Мк. 14₂₂₋₂₃; Лк. 22₁₉₋₂₀.

¹⁷⁾ Мат. 26₃₀; Мк. 14₂₆; Лк. 22₂₉.

τοῦτο ἐστὶν τὸ αἷμα μου. Εἶδ', οὕτως λέγουσι, καὶ ὑμνήσαντες ἐξηλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν. Ἀπὸ τούτων γοῦν παρέλαβον οἱ χριστιανοὶ καὶ πρὶν ἄρξωνται τρῶγειν καὶ ἀφ' οὗ φάγοσιν¹⁰⁾ ἵνα ποιῶσιν εὐχαριστίαν εἰς τὸν Θεόν. Ὡς περ δὲ καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα παρέλάβομεν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ηὔξησαν οἱ ἅγιοι πατέρες καὶ ἐπλάτυναν, ἀφ' οὗτου ἠπλώθη ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν κόσμον ἡγουν τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὴν τοῦ ὁρῶν καὶ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἐσπερινοῦ ἀκολουθίαν. Οὕτε γὰρ τὸ βάπτισμα τότε μετὰ πολλῶν εὐχῶν καὶ ἐλαίου καὶ μύρου καὶ τῶν ἀρορκισμῶν, ἀλλὰ μετὰ μόνου τοῦ ὕδατος ἐγένετο οὔτε ἡ ψαλμωδία τοῦ ὁρῶν καὶ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἐσπερινοῦ ἐτελεῖτο, ὥς περ νῦν τελεῖται παρ' ἡμῶν· ὥς περ οὖν, ὡς εἶπομεν, καὶ τὰ ἄλλα πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον ηὔξησαν οἱ πατέρες οὕτως προσέδθηκαν εἰς τὴν εὐχαριστίαν ἀφ' οὗ φάγομεν, τὸ κόπτειν ἡμῖς ἀπὸ τοῦ ψωμίου μέρος καὶ τιθέναι τοῦτο εἰς καθαρὸν ἀγγεῖον, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὴν εὐχαριστίαν ἡγουν τὸ, Εὐλογητός ὁ Θεός ὁ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεότητος ἡμῶν· ὡς οὖν τοῦτο καὶ ἐν πρῶτοις μὲν λέγειν, Μεγα τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ ἀκολουθῶς τοῦτο λέγειν, Παναγία Θεοτόκε βοήθει ἡμῖν· διότι¹¹⁾ οὐκ ἐνὶ ὁδός, ἵνα λίπη τὸ ὄνομα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου οὔτε εἰς τὰς ψαλμωδίας ἡμῶν οὔτε εἰς τὰς προσευχὰς οὔτε εἰς ἄλλην τινὰ χριστιανικὴν ἀκολουθίαν. Ἔστιν οὖν τοῦτο γνῶριμον καὶ εἰς τὰ σιχηρὰ καὶ εἰς τὰ καθίσματα καὶ εἰς τὰς κανόνας καὶ εἰς εἴ τι ἂν ψάλλωμεν, ὅτι οὐ λείπει τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου, διότι κατὰ ἡμεσολάβησεν εἰς τὴν ἑνσαρκον τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν· καὶ ὅταν περιεπάτει ὁ Χριστός ἐπὶ τῆς γῆς, πάντοτε μετ' αὐτοῦ ἦν, καὶ ἀχώριστος ἀπ' αὐτοῦ ἦν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν παρακλήσεις καὶ εἰς τὰς εὐχαριστίας καὶ εἰς τὰς ψαλμωδίας τῶν χριστιανῶν ἐστὶ καὶ ἔσται ἀχώριστος ἡ Θεοτόκος. Οὕτως λοιπὸν καὶ ὅταν ποιῶμεν εὐχαριστίαν ἀφ' οὗ φάγομεν μεγαλύνομεν πρῶτον τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ ἔκτοτε εὐθὺς ἐπικαλούμεθα τὴν τῆς Θεοτόκου βοήθειαν· καὶ κρατεῖ τοῦτο εἰς τοὺς χριστιανοὺς ὡς εὐσεβεὲς πρᾶγμα καὶ ὁρθόδοξον. Ὁ ἄξυμος δὲ ἄρτος διὰ τὴν συντομίαν τὰ πλεῖστα τοῖς ἀνδράσιν.

¹⁰⁾ φάγουσι P.

¹¹⁾ διὰ τι P.

кле Хришћани примили да и пре почетка обеда и по свршетку обеда чине благодарења Богу. Као што су и остало, што смо од Христа примили, св. оци умножили и проширили, от- када се раширила хришћанска вера по свету, наиме крштење и последовање јутрења, литургије и вечерња. Јер тада се ни крштење није обављало уз многе молитве и с уљем и миром и егзорцизмима¹⁸⁾, него само са водом; нити је вршена појање псалмопјенија, јутрења, литургије и вечерња, као што ми сада вршимо. Као што су дакле, као што смо рекли, и друго велелепнијим учинили оци, тако су додали благодарењу после обеда да одрежемо комад хлеба и да га ставимо у чист суд и, пошто смо изговорили благодарење т. ј. „Благослови Бог који нас храни од наше младости“, да га подигнемо и нај- пре да изговоримо „Пресвета Богородице помози нам“, јер није упутно да изостане име пресв. Богородице ни у нашем псалмопјенију ни у молитвама ни у другом ком хришћанском по- следовању. Ово је познато и из стихира и из катизама и из канона и из било чега што појемо да се не изоставља име Богородице. Јер она је била с њим и била је посредник у делу Христова ваплоћења; и када је Христос ходао по земљи свагда је била с њим и била је нераздвојна од њега, и због тог и у молитвама Богу и у благодарењима и у псалмопјенију Хришћана јесте и биће нераздвојна Богородица. Тако дакле, и када вршимо благодарење после јела, најпре величамо св. Тројицу па иза тог одмах призивамо Богородицу у помоћ; ово се код Хришћана одржава као побожна и православна

¹⁸⁾ Учење 12-е апостола (Διδάχῃ) садржи најједноставнији ритуал крштења: акт потружења у воду, односно, у изванредним околностима обливање водом, уз сасвим једноставну формулу крштавања у име три лица св. Тројице. Аност. Конст. VIII 7 спомињу и помазивање уљем пре и друго помазивање миром после крштења. Егзорцизам, ἐξορκισμός = истеривање злих духова из људи, нарочито умно оболелих и епилептичара; ова функција била је поверена посебној категорији ниже јерархије т. зв. ἐξορκισταί. У 3 стол. очишћење од сатане ушло је у облик заклинања — позивања ђавола да се уздржи од сваког непријатељства према човеку — у састав чина крштења; ср. Л. Мирковнџ, Прав. литургика II, Београд 1926 р. 32 и 42. О историјату чина крштења в. Мирковнџ, оп. cit. р. 12 и д.; P. de Punnet s. v baptême III, L'Orient byzantin у Cabrol, op. cit. II, 1-ère partie col. 285 и д.

ποις ἐπενεήθη, ἵνα καὶ πείναν θεραπεύσῃ αὐτίκα καὶ τὸ¹²⁾ ἔργα-
τικόν ἄνθρωπον εἰς τὸ προκείμενον αὐτῷ ἔργον ἐκπέμψῃ,
μήποτε βραδύνων καὶ ὑπὸ τῆς πείνης βλαβῇ καὶ τὸ ἐκ
τοῦ ἔργου ὄφελος ἀπολέσῃ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν ἰσραη-
λιτικός λαὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου πάλαι μετὰ σπουδῆς ἐξερχόμενος
τὴν μὲν ζύμην, ἣν ἐκεῖθεν ἐπεφέρετο, πλιταῖαν καὶ ἀχρηστον
γενομένην ἀπέρριψεν, ἐξ ἀζύμων δὲ εἶναι τὴν τροφήν ἐσχεδια-
σεν· ὅθεν καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων μέχρι καὶ νῦν εἰς μνήμην τοῦ
γεγονότος μετὰ ἀζύμων¹³⁾ καὶ πικρίδων τὸ ἑαυτῶν πάσχα τε-
λειοῦσι κατὰ τὴν τοῦ Μωσέως παράδοσιν. Ὁ μέγας δὲ ἐν προ-
φήταις Ἰησοῦ πρόσπεινος γενόμενος λίαν τὴν Σαραφθίαν κατή-
πειραν ἐν πρώτοις αὐτῷ ἐγκρυφίαν ποιῆσαι ἐπ' ἐσχάτων· δὲ
ἡκείνη καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Ἀλλ' οὕτω μὲν οἱ ἄνθρωποι τὸν
ἄζυμον ἄρτον ἐσθίονεν προσφέρειν δὲ αὐτὸν εἰς εὐχαριστίαν τῷ
Θεῷ κωλυόμεθα μὴ ποτε κοινωνοῦντες κατὰ τοῦτο εὐρεθώμεν
Ἰουδαίους καὶ Λατίνους καὶ Ἀρμενίους, οἷς διαφερόντως τιμῶνται
τὰ ἄζυμα· ἐπεὶ οὖν τὰ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου κατηργήθησαν καὶ
οὐκ ἔχομεν ἀνάγκην πολιτεύεσθαι κατ' ἐκεῖνα, ἑτέρα δὲ ὁδὸς
ἡμῖν τῆς εἰς τὸ θεῖον λατρείας ὑπὸ τῆς νέας χάριτος ὑπεδείχθη·
ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ ναφ προσφέρομεν ἄζυμα οὕτως οὐδὲ μετὰ
τὴν βρῶσιν τὴν εἰς Θεὸν εὐχαριστίαν δι' ἀζύμων ὑφείλομεν ἐκτε-
λεῖν· δυνατόν γάρ ἐστι καὶ διὰ μόνης δοξολογίας τῆς εὐχαρι-
στίας ἀποδοῦναι τὴν ὀφειλὴν.

Ἐρώτησις. Ἀπὸ ποίας αἰτίας ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῶν ἀζύμων;
ρ4α'. Ἀποκρισις. Εἰς τὸ βιβλίον τὸ λεγόμενον τῆς Εξό-
δου ἱστορεῖται ὅτι ὅτε ἀπέλυσεν ὁ φαραὼ ἱγουν ὁ βασιλεὺς τῶν
Αἰγυπτίων τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων ἵνα ἀπέλθῃ ἐνθα ἄρισεν ὁ
Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ τότε παρήγγειλεν ὁ Μωϋσῆς τῷ λαφ τοῦ μὴ
ἀργῆσαι, ἀλλ' ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ὡς ἐν συντόμῳ, ἵνα
μὴ μεταμεληθῇ πάλιν ὁ φαραὼ καὶ κρατήσῃ αὐτούς, ἐπεὶ πολ-
λάκις τοῦτο ἐποίησεν. Τότε δὲ ἔρδασαν ζυμῶσαι κατὰ τὸ συνήθες
ἄλευρα, ἵνα ἄρτοποιήσωσι ταῦτα καὶ ἔχωσιν εἰς τροφήν ἑαυτῶν
κατὰ τὴν ὁδόν· διότι δὲ προσετάχθησαν ἐξελθεῖν ἐν συντόμῳ

¹²⁾ τὸ рукопис, L и P.

¹³⁾ Између речи аζύμων и каі налазно се првобитно у рукопису
став δὲ ἑαυτῷ τὴν τροφήν ἐσχεδιασεν· ὅθεν καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων
μέχρι καὶ νῦν εἰς μνήμην, који је рукописац као својом грешком учи-
њену итерацију избрисао.

ствар. А пресни хлеб је прописан људима највише због краткога времена да одмах и глад утоли и да упуту човека радника на претстојећи му посао да не би, оклевајући, трпео штету од глади и измакла му се корист од посла. Због тога је израиљски народ, излазећи у журби из Египта, квасац, који је одатле понео, када је постао стар и неупотребљив, бацио, и готовио себи храну из бесквасног. Због тога и њихови потомци и до данас за успомену на догађај уз пресан хлеб и горко зеље обављају пасху по Мојсијеву предању¹⁹⁾. А велики пророк Илија, огладневши јако, приволео је Сарафтију да најпре њему у врућем пепелу испече хлеб па после себи и својој деци²⁰⁾. Па тако ми људи једемо додуше пресан хлеб, али се уздржавамо да га приносимо Богу за благодарност да се не би сматрало да имамо у томе заједницу са Јудејима и Латинима и Јерменима, који нарочито поштују бесквасан хлеб. А како су одредбе Мојсијева закона изгубиле важност и како не морамо по њима да се владамо, јер нам је други пут ка служби Божјој од нове благодати показан, као што ни у храму не приносимо бесквасни хлеб, тако ни после јела не треба да обављамо благодарење Богу са бесквасним, јер се може и самим славословијем одати дуг благодарења.

Питање. Из ког је узрока настао почетак бесквасних хлебова?

191. Одговор. У књизи, званој Исход²¹⁾, говори се да је, када је фараон т.ј. египатски краљ отпустно јеврејски народ да оде, камо је Бог наредио Мојсију, Мојсије тада заповедио народу да не оклева него да брзо изиђе из Египта да се фараон не би опет покајао и задржао их, будући да

¹⁹⁾ О узроку употребе пресних хлебова ср. библиску одредбу да јеврејски народ седам дана једе пресне хлебове: Исх. 12¹³⁻²⁰, 34-35, 13³-4¹ Број. 28¹³⁻²³; Лев. 23¹⁻¹¹. У 39. ст као узрок наведена је ужурбаност с изласком, али тешко да ће ово бити тачно. О разним хипотезама, које се односе на овај проблем в. Д. Глушац, Пасха, Сеп. от. из часописа Богословље 5 и 6 (1930-1), где заступа мишљење да празник има хтопички карактер, слично питестеријама

²⁰⁾ 1 (III) Цар. 17¹¹⁻¹⁵.

²¹⁾ Исх. 12³¹⁻³⁵.

οὐκ ἔφθασαν βαλεῖν εἰς τὸν φοῦρνον τὸ ζυμάριον¹⁴⁾ ἀλλὰ ὥρην¹⁵⁾ τοῦτο λαβόντες ἐξήλθον μετὰ σπουδῆς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὡς ἔφευγον πολλὰς ἡμέρας ὥξισε τὸ ζυμάριον¹⁶⁾, αὐτοὶ δὲ μὴ δυνάμενοι τοῦτο φαγεῖν ἐρρόψαν αὐτὰ, διότι ἀχρηστον ἐγένετο· ἔκτοτε δὲ μὴ ἔχοντες ὁδὸν ποιεῖν ἄρτον μετὰ ζύμης ἐξ ἀνάγκης ἐποίουν χωρὶς ζύμης καὶ ἔτρωγαν τούτους. Τὸν δὲ τοιοῦτον ἄρτον ἡ μὲν κοινὴ γλώττα ὀνομάζει λειπανάβατον, ἡ γραφὴ δὲ καλεῖ ἄζυμον. (Ὅτε δὲ ἔφθασαν εἰς τὸ Σινᾶ¹⁷⁾ ὄρος, ὅπου ἐδέξατο ὁ Μωϋσῆς τὰς θεογραφίης πλάκας τοῦ νόμου, τότε ὥρυσεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεὶ μετὰ τῶν ἄλλων, ἵνα ποιῶσιν οἱ Ἑβραῖοι καὶ πάσχα. Τὸ δὲ πάσχα ἦν τοιοῦτον· τὴν τεσσαρκαϊδεκάτην τοῦ πρώτου μηνὸς πρὸς ἑσπέραν ἔσφαξεν ὁ καθεὶς πρόβατον ἐνιαύσιον¹⁸⁾ ἤγουν ἐνὸς χρόνου καὶ ἐποίησεν τοῦτο ὅππῃ ὅλον καὶ ἔτρωγαν αὐτὸ ἰστάμενοι καὶ κρατοῦντες βακτηρίας ἤγουν δεκανίκια μετὰ ψωμίου λειπαναβάτου ἤγουν ἄζυμου καὶ βοτανῶν τῶν λεγομένων πικρίδων· καὶ ἀπὸ τότε ἔτρωγαν τὸ ἄζυμον καὶ τὰς πικρίδας ἐπὶ ἡμέρας συνάπτας καὶ οὕτως πάλιν μετὰ τὴν τοῦτου συμπλήρωσιν ἔτρωγαν ψωμίον ἐνζυμον κατὰ τὸ συνήδες. Τοῦτο δὲ ὁ Θεὸς οὕτως ὥρισε γίνεσθαι παρὰ τῶν Ἑβραίων, ἵνα ἔχωσιν ἐνθύμησιν¹⁹⁾ τῆς ἡμέρας ὅταν ἀπελύθησαν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ τί ἐγένετο εἰς ἀπόλυσιν αὐτῶν καὶ ὅπως ἐπύκρναν αὐτοὺς ὁ φαραὼ, ἕως ἂν ἀπολύσῃ αὐτοὺς καὶ ὅτι ἐν τῇ μὴ ἔχειν κατὰ τὴν ἐρημιον ἄρτον ἐνζυμον ἔτρωγαν ἄζυμον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπόλυσις αὐτῶν καὶ ἡ διάβασις ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν γῆν Χαναάν ἤγουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα φάσκα λέγεται· ἡ ἐβραϊκὴ γὰρ γλώττα φασέκ²⁰⁾ τὴν διάβασιν λέγει. Καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν διάβασιν αὐτὴν καὶ διότι

¹⁴⁾ У рукопису првобитно ζυμάριον те слово γ касније исправљено у η.

¹⁵⁾ ἑρῶν, рук., L и P.

¹⁶⁾ ζυμάριον рук., L и P.

¹⁷⁾ Слово α у σινᾶ стоји на једном делу истрвеног места, на коме се још могу разазнати три истрвена слова: ρο у лигатури и слово π непосредно пред ὄρος.

¹⁸⁾ У рукопису је првобитно ἐνιαύσιον познија рука исправила у ἐνιούσιον.

¹⁹⁾ У рукопису у тексту испуштена је она реч па је in margine познија рука додала ἐνθύμησιν.

²⁰⁾ φασέκ L.

је то често чинио. И тада су најпре по обичају припремили брашно да умесе од тога хлеб и да би имали себи за храну на путу. Али, како им је било наложено да брзо оду, нису доспели да ставе тесто у пећ, него, узевши га пресно, изишли су у журби из Египта, и, како су се много дана налазили у бекству, тесто је ускисло. А они, не могући га јести, бацили су га, јер је постало неупотребљиво. И од тога времена, када немајући могућности да умесе хлеб са квасцем, правили су по нужди без квасца и јели ове(хлебове). Такав пак хлеб вулгарни језик назива ненараслим, а св. Писмо зове га пресним. Када су пак стигли на гору Синај, где је Мојсије примио богописане таблице закона, тада је Бог, поред осталог, наредио Мојсију да Јевреји чине и пасху²²⁾. А пасха је била оваква: четрнаестог дана првог месеца увече сваки је заклао једногодишњу овцу т. ј. од године дана, испекли су ову целу, јели ју, стојећи и држећи штапове т. ј. батине, са хлебом ненараслим т. ј. пресним и зељем званим горким; и од тада су јели пресан хлеб и горко зеље седам дана узастопце; и тако су опет, када су ово завршили, јели по обичају квасан хлеб. А ово је Бог тако наредио да врше Јевреји да би имали успомену на дан, када су се ослободили из Египта и какви су се догађаји десили приликом њихова ослобођења и какве им је горчине панео фараон, док их није отпустио и да су, немајући квасног хлеба, јели у пустињи пресан хлеб²³⁾. И због тога се и њихово ослобођење и прелаз из Египта у земљу Ханаан т. ј. у Јерусалим назива фаска, јер јеврејски језик назива прелаз фасек, а они због тога прелаза и што су јели пресан хлеб називају тих седам дана пасхом и празником пресних хлебова. Из овог узрока почели су пресни

²²⁾ Исх. 12₆₋₁₄.

²³⁾ Исх. 12₁₇.

ἔφαγον τὰ ἄζυμα ὀνομάζουσι τὰς ἐπὶ ταύτας ἡμέρας πάσχα καὶ ἑορτὴν τῶν ἁζύμων· ἀπὸ ταύτης γοῦν αἰτίας ἔλαβον ἀρχὴν τὰ ἄζυμα καὶ κρατεῖ ἡ τοῦτων ἑορτὴ τοῦς Ἑβραίους. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Λατῖνοι ἄζυμα προσφέρουσιν εἰς τὰς λειτουργίας αὐτῶν· οἷνες πλανώμενοι λέγουσιν ὅτι ὁ Χριστὸς, ὅταν ἐποίησεν τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, μετὰ ἁζύμου τοῦτο ἐποίησεν· ἐλέγχονται δὲ μὴ ὀρθῶς λέγοντες ἀλλὰ ὡς πλανώμενοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ῥητῶς λέγει ὅτι ἄζυμα ἔδειπνησεν ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν ἑαυτοῦ²¹⁾ μαθητῶν καὶ ὅτι ὅταν ἔραγε τὸ πάσχα οὐκ ἦν ἡ²²⁾ ἡμέρα τῶν ἁζύμων. Τότε γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν ἁζύμων ἢ ἐσπέρα ἦν τῆς παρασκευῆς· ὁ Χριστὸς δὲ τῇ πέμπτῃ ἑσπέρᾳ προλαβὼν ἐποίησεν τὸ πάσχα, διότι ἔμελλον αὐτὸν οἱ Ἑβραῖοι τὴν παρασκευὴν ἐκ πρώτης παραδοῦναι τῷ Πειλάτῳ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησι, «τὴν παρασκευὴν πρωτὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν Πειλᾶτον καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσιν τοῦ πάσχα». Εἰ γὰρ τῇ πέμπτῃ ἐσπέρας εἶχον οἱ Ἑβραῖοι τὸ πάσχα πῶς ἦν ὁδὸς περιπατεῖν αὐτοὺς τὴν παρασκευὴν καὶ καταλαλεῖν τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῷ Πειλάτῳ; ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο ἀπήγαγον αὐτὸν πρωτὶ τὴν παρασκευὴν καὶ παρέδωκαν, διότι κατὰ τὴν ἐρχομένην ἐσπέραν ἔμελλον ποιῆσαι τὸ πάσχα· ἀπὸ τοῦτου λοιπὸν φαίνονται καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι, ὅτι κακῶς φρονοῦσι καὶ εὐρίσκονται συγκοινωνοῦντες τοῖς Ἰουδαίοις.

Ἐρωτησὶς. Τί λέγεται ὁ καθαρισμός;

ρβ'. Ἀποκρίσις. Τὸ ὄνομα τοῦ καθαρισμοῦ εἰς πολλὰ νοεῖται· καὶ εἰς μὲν τὰς τῶν Ἑβραίων συνήθειας εὐρίσκονται πολλοὶ καθαρισμοί, εἰς δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον ἵγουν εἰς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον δύο καθαρισμοὶ εἰσιν, αἵτινες καθαρῖζουσι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ πρῶτος μὲν ἐστὶ καθαρισμὸς τῶν χριστιανῶν τὸ ἅγιον βάπτισμα, δεῦτερος δὲ καθαρισμὸς ἢ μετάνοια ἵγουν τὸ ἀποφυγεῖν τινὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἣν ἐποίηι, καὶ κλαῦσαι καὶ νηστεῦσαι καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς μετανοίας καρποὺς ποιῆσαι. Ἰνα δὲ γνῶς ποταποὶ ἦσαν καθαρισμοί, οἷς ἡ τῶν Ἑβραίων εἶχεν συνήθεια τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ

²¹⁾ αὐτῶν ρ

²²⁾ ἢ успелство ρ.

хлебове и празник ових важити код Јевреја, Али и Јермени и Латини приносе пресан хлеб на својим литургијама, који у заблуди тврде да је Христос, када је са својим ученицима обављао пасху, извршио то са бесквасним. Али оповргавају се да не говоре тачно, него да су у заблуди, јер ниједан од еванђелиста²¹⁾ не каже изрично да је Христос са својим ученицима вечерао пресан хлеб, и, када је јео пасху, није био дан пресних хлебова, јер тада је почетак пресних хлебова био увече, уочи петка; Христос је пак у четвртак увече уи-пред обавио пасху, јер су Јевреји намеравали да га у петак ујутру предаду Пилату. Због тог и вели еванђелист²²⁾ „у петак ујутру одвели су Исуса у преториј да се не би осквр-нили него да могу јести пасху“. Јер да су у четвртак увече имали Јевреји пасху, како би могло бити да иду у петак и да оптужују Христа код Пилата? Него су га због тог одвели у петак ујутру и предали, јер су идућег вечера хтели да обаве пасху. Одатле дакле излази да и Латини и Јермени имају погрешно мишљење и да су саучесници Јудеја.

Пишање. Шта се зове очишћење.

192. *Одговор.* Под називом очишћење подразумева се много. И у обичајима Јудеја налазе се многа очишћења, а у Христову закону т. ј. у еванђељу има два очишћења, која чисте човека од греха. И прво је очишћење Хришћана св. крштење а друго очишћење је покајање т. ј. да се неко опрости греха, који је учинио, и да плаче и пости и испашта и врши друге плодове покајања. А да знаш каква су била очишћења,

²¹⁾ Мат. 26₂₇₋₃₀; Мк. 14_{11, 12-20, 22-41}; Јлк. 22_{7-17, 19-20}.

²²⁾ Јов. 18₂₈; Мат. 27₁₂; Јлк. 15. Господња вечера није била пасхална него обична вечера, те је према томе на њој био употребљен обичан т. ј. квасни хлеб. О неслагањима синоптичари у погледу карактера ове последње вечере ср. Д. Гдумац, Да ли је Христова последња вечера била пасхална? Ген. от. из „Богословља“ 8 (1933). По веродостојној вест, сачуваној у Јованову еванђељу, није то била пасхална вечера, јер Јевреји на пасху нису могли судити, распети и сахранити Христа, него је празник пасхе настао тек после Христове смрти. Исто мишљење заступа и E. Lohmeyer, Vom urchristl. Abendmahl, Theol. Rundschau 9 (1937) 304. „Mir scheint es indes aus den bekannten Gründen, die das Datum des Todestages Jesu bestimmen, wie aus der Besonderheit des Johanne schen Berichtes unmöglich, an dem Paschalcharakter des Maites festzuhalten“.

Μωϋσέως τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων, λέγοντες καὶ περὶ αὐτῶν ταῦτα, "Ὅταν ἐγένετο· τις λεπρός καὶ ἐγνωρίσθῃ ἐδιόκετο ἔξω τοῦ λαοῦ καὶ οὐκ ἐπλησίαζαν οὔτε ἡγγισεν, ἔνθα ἦσαν καθαροὶ ἄνθρωποι· ἀλλ' οὐδὲ ἔμενεν αὐτὸς εἰς κάστρον οὔτε εἰς χωρίον· ἐλέγετο γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀκάθαρτος· ὅταν δὲ ὑγίαιεν ἢ ἀπὸ Θεοῦ ἢ ἀπὸ προσευχῆς προφήτου ἢ ἀπὸ ἄλλου τινὸς ἁγίου προσήρχετο εἰς τὸν ἱερεῖα καὶ προσέφερε θυσίαν εἰς τὸν Θεόν διὰ τὸν καθαρισμὸν ἑαυτοῦ. Ἡ δὲ θυσία ἦν ὀρνίθια δύο· καὶ τὸ μὲν ἀπ' αὐτῶν ἐσφάζετο, τὸ δὲ ἄλλον ζῶν ἐβαπτίζετο εἰς τὸ αἷμα τοῦ σφαγέντος ὀρνιθίου καὶ ἀπελύετο εἰς ἐλευθερίαν· εἰς δὲ τὸ αἷμα τοῦ σφαγέντος ὀρνιθίου ἐπεχέετο²³⁾ ὕδωρ καὶ ἐτίθετο καλάμου στάχυν, ὅπερ λέγεται ὕσσωπον εἰς κέδρινον ξύλον, καὶ ἐδεσμεῖτο μετὰ σχοινίου κοκίνου κεκλωσμένου καὶ ἐβάπτετο εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνιθίου καὶ οὕτως ὁ ἱερεὺς ἐράντιζεν τὸν καθαριζόμενον λεπρόν· καὶ ἐκ τούτου καθαρὸς ἐκεῖνος τελείως ἐγένετο· ἐχρίετο δὲ ὁ λεπρός καὶ ἐν ἐλαίῳ, ὅπερ ἐκεῖτο εἰς τὸν ναὸν ἐν ἀγγεῖῳ λεγομένῳ κοῦβλη· ἐχρίετο δὲ τὸ δεξιὸν ὠτίον, τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν δεξιὸν πόδα· καὶ τοιοῦτος μὲν ἦν ὁ καθαρισμὸς τοῦ λεπροῦ. Περὶ τούτου δὲ γράφουσι καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅταν ἴσατο ὁ Χριστὸς ἐν ἄλλῃ μὲν καιρῷ ἓνα λεπρόν, ἐν ἄλλῃ δὲ δέκα· καὶ περὶ μὲν τοῦ ἑνὸς γράφουσιν οἱ δύο εὐαγγελισταὶ οὕτως, καὶ λέγει αὐτῷ· ὅρα μηδενὶ μηδὲν εἶπης, ἀλλὰ ὑπάγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ ὁ προέταξε Μωϋσής·· περὶ δὲ τῶν δέκα γράφει ὁ Λουκᾶς οὕτως, καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν·. Ἦν δὲ ἄλλος καθαρισμὸς τοιοῦτος· καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ Ἑβραῖοι πρὸ τοῦ φαγεῖν ἐλοθόντο ἀπὸ τοῦ ἁγῶνος μέχρι τῶν δακτύλων· καὶ ὅταν ἀπὸ τοῦ φόρου ὑπέστρεφον ἐβαπτίζοντο καὶ οὕτως ἔτρωγον· καὶ εἰ μὴ²⁴⁾ ἐνίπτοντο καθ' ἡμέραν οὕτως, ὥς εἶπομεν, καὶ εἰ μὴ ἐβαπτίζοντο, ὅταν ἀπὸ τοῦ φόρου ὑπέστρεφον, οὐκ ἔτρωγον· διὸ καὶ ἐλέγοντο οἱ τοιοῦτοὶ ἡμεροβαπτισταί. Εἶχον δὲ καὶ βαπτισμοὺς

²³⁾ ἐπέχεε τὸ L.

²⁴⁾ Рукописи има мѣн, али ова партикула нема на овом месту правог смисла, јер контекст захтева партикулу мѣ; L и P оставили су у тексту мѣн.

која су била код Јевреја уобичајена, и то нека по Мојсијеву закону а нека по предању старца, рећи ћемо о томе и ово. Кад је неко постао губав и кад се сазнало, уклањан је из народа и није се приближавао нити приступао где су се налазили чисти људи, али није остајао ни у граду ни у селу, а такав се називао нечист²⁶⁾. А кад је оздравио, било од Бога било по молитви пророка или другог кога светог, долазио је свештенику и приносио жртву Богу због свог очишћења. Жртва пак била су два пилета; једно од њих је клано а друго живо умакано у крв закланог пилета и пуштано на слободу. А у крв закланог пилета левана је вода и стављана стабљика трске, што се зове исоп на кедрову дрвету, и везивана је црвеним упреденом врпцом и умакана у крв пилета; и тако је свештеник кропио губавца, који се чистио, и тиме је овај постајао потпуно чист. А помазиван је губавцац и уљем, које се налазило у храму у сасуду, који се назива котили [шољница, мали пехар], а помазивано је десно ухо, десна рука и десна нога. И такво је било очишћење губавца. А о овом пишу и еванђелисти Марко и Лука када је једном Христос исцелио једног губавца а други нут десет. И о једном пишу два еванђелиста овако²⁷⁾; „и рече му: гледај да ником ништа не кажеш, него иди покажи се свештенику и принеси за очишћење оно што је заповедио Мојсије“. А о десеторици пише Лука овако²⁸⁾; „и видевши их рече им: идите и покажите се свештеницима“. А друго очишћење било је овако: сваког дана Јевреји су се пре јела прали од лаката до прстију, а прали су се и после повратка с трга па су тако јели. И ако се не би прали свакога дана овако, као што смо рекли, и ако се не би опрали када су се с пута вратили, не би јели; због тога су ове називали имеровантисти [они који се сваки дан перу]. А прали су и чаше и котлове и кревете и друге такве ствари. А чистили су се и из других разлога. Ако се, наиме, неко дотакао тела губавца²⁹⁾

²⁶⁾ Лев. 13—14_{1—10}.

²⁷⁾ Мк. 1₄₆; Лк. 5₁₄.

²⁸⁾ Лк. 17_{12—14}.

²⁹⁾ Лев. 13—14_{1—10}.

ποτηρίων καὶ ἐξεστίων καὶ κραυβάτων καὶ ἄλλων τοιούτων. Ἐκαθερίζοντο δὲ καὶ δι' ἄλλης αἰτίας· ἦγον· ὅταν ἦψατό τις λεπροῦ σώματος ἢ νεκροῦ ἢ ὅταν συνεγένετο μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Ἐτελειετο δὲ καὶ εἰς τὰς γεννήσεις τῶν παιδίων καθαρισμός· οὐ μένιηται ἡ μωσαϊκὴ τῆς Ἐξόδου βιβλὸς λέγουσα οὕτως· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν τέκη παιδίον ἄρσεν τῇ ἡμέρῃ τῇ ὀγδῷ περιτεμεῖ τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ καὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς ἡμέρας οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἱερέα, ἕως πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι τῆς καθάρσεως. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι καθαρισμοὶ τῶν Ἰουδαίων, περὶ ὧν γράφειν περισσὸν λογιζόμεθα· ἀρκοῦσι γὰρ ἅπερ ἐγράψαμεν ἵνα πληροφορήσω σοὶ τί λέγεται ὁ καθαρισμός.

Ἐρώτησις. Γράφει εἰς τὸ στιχηρὸν τὸ ψαλλόμενον εἰς τὴν ἐκκλησίαν "Ὅλον ἑαυτὸν ἐκένων ἀφρίστως ἐν μήτρῃ σου".

ῤαγ. Ἀποκρισις. Ὅστις ἐποίησε τὸ στιχηρὸν τοῦτο ἀπὸ τῆς πρὸς Φίλιππίους ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Παύλου τὸν λόγον τοῦτον ἀνέλεξατο. Γράφει γὰρ ἐκεῖνος περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ υἱοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως τοιαύτῃ ἐπιστολῇ οὕτως· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ὀπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεόν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. Ἡ ἑρμηνεία δὲ τοῦ λόγου τούτου ἔστι δύσκολον, ὅσον εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν· ἡ γλῶσσα δὲ τῶν Βουλγάρων οὐ γινώσκει τί λέγεται οὐσία καὶ φύσις καὶ μονάς καὶ τί λέγεται ὑπόστασις καὶ πρόσωπον καὶ τί λέγεται ὅλον καὶ τί μερικόν· αὐτὰς γὰρ λέξεις κρατεῖ ἡ σοφία καὶ ἡ γλῶσσα ἤγουν· ἡ ῥωμαϊκὴ, ὅταν θέλει²⁵⁾ εἰπεῖν τι περὶ τῆς ἁγίας τριάδος ἢ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ τοῦ υἱοῦ, Πλὴν ἡμεῖς δι' ἄλλων λέξεων, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐρμηνεύσομεν τί λέγει τὸ, ὅλον ἑαυτὸν ἐκένωσε· λέγομεν δὲ οὕτως· εἰς τοὺς ἅνω χρόνους ὁ Θεὸς τὰ μέγαλα ἔργα, ἅτινα ἐποίει, ἐποίει ταῦτα καὶ δι' ἀγγέλων καὶ δι' ἀνθρώπων. Καὶ δι' ἀγγέλων μὲν ἐποίησε τὰ ὑποταγμένα· ὅταν ὁ Ἰακώβ ὑπέστρεφε μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ καὶ τῶν παιδῶν καὶ πάσης τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Λάβαν εἰς τὴν γῆν Χαναάν, τότε ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς ἀγγέλους ἵνα φυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἠσαῦ. Φησὶ γὰρ οὕτως ἡ γραφή· ἀναβλέψας ὁ Ἰακώβ εἶδε παρεμβολὴν

²⁵⁾ θέλει P.

или мртваца³⁰⁾ или када је имао сношај са женом³¹⁾. А вршено је чишћење и приликом рођења деце, што спомиње Мојсијева књига Исхода³²⁾ говорећи овако: „сваки, који роди мушко дете, имаће осмога дана да обреже месо предње коже његове, и тридесет и три дана да се не уноси у светилиште божје свештенику, док се не испуне дани очишћења“³³⁾. А било је и других очишћења код Јевреја, гледе којих ми-слимо да је сувишно писати, јер је довољно оно, што смо написали да ти пружим објашњење, шта значи очишћење.

Пишање. Пише у стихири, која се поје у храму, „потпуно се лишио неизречено у твојој материци“.

193. Одговор. Онај који је ову стихиру написао позајмио је ову изреку из посланице великог Павла Филипљанима. Овај, наиме, пише о ваплоћењу Сина божјег и о понижењу у тој посланици овако: „који, ако је и био у обличју божјем, није сматрао за добит што је једнак с Богом, него је сам себе лишио и узео је обличје слуге“³⁴⁾. А тешко је, с обзиром на необрађени језик, ову реч протумачити, јер бугарски језик не зна шта значе суштаство и природа и монада и шта значи ипостас³⁵⁾ и лице³⁶⁾ и шта значи целина а шта

³⁰⁾ Број 19₁₄—22; Лев. 11₂₄ 29. 31—39.

³¹⁾ Лев. 15₁₆.

³²⁾ Погрешно; о овом говоре Пост. 17₁₁—13 и Лев. 12₃.

³³⁾ Ср. Лев. 12₂—8; за мушко дете било је прописано 40 а за женско дете 80 дана.

³⁴⁾ Филип 2₆—7.

³⁵⁾ Св. Василије Вел. схвата ὁποῦτος у смислу бића, које, снабдевано специјалним особеностима, може самостално да постоји, т. ј. у смислу индивидуе. Исти је црквени отац за св. Тројицу створно директумскрипциону формулу $\text{μία οὐσία τρεῖς ὑποστάσεις}$. Подробније о овом А. Спаскић: Историја догмат. движења въ эпоху всел. соборовъ. Серг. Посадъ 1914, р. 489 sqq.

³⁶⁾ Св. Кирил Александрински први међу црквеним оцима говори о τρία πρόσωπα код Бога. Међутим у погледу Христа пише црквени оци смели да говоре о μία ὑπόστασις , јер је тако називана у св. Тројици индивидуализована природа, а како су две природе у Христу сачувале своју особеност, то би у томе случају постојала опасност да се створе погрешне догматске претставе о Христу и његову положају. О учењу св. Кирила Александринског в. подробније О. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Literatur* IV 1 и 2. 1921, р. 71/2.

Θεοῦ παρεμβέβηκυϊαν καὶ συνήντησαν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ· εἶπε δὲ Ἰακώβ ἡνίκα εἶδεν αὐτούς· παρεμβολὴ αὐτῇ Θεοῦ. Παρεμβολὴ δὲ λέγεται τὸ παρὰ τῆς κοινῆς γλώσσης λεγόμενον φροσάτον. Καὶ ὅταν ἐπόησε τὴν δεκάτην πληγὴν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους διὰ τοὺς Ἑβραίους, τότε ἀπέστειλεν ἄγγελον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐθανάτωσεν ὅλα τὰ πρωτογεννήματα τῶν Αἰγυπτίων καὶ οὕτως ἐλυτρώσατο τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ φαραῶ. Καὶ ὅταν συνεκρότησε τὸν Ἰησοῦ τὸν Ναυῆ, ἵνα παραλάβῃ τὴν Ἱερικῶ, τότε ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ. Καὶ ὅταν ἡλευθέρωσε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ Σαναχρειμ, τότε ἀπέστειλεν ἄγγελον καὶ ἐφόνευσεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας ἀπὸ τοῦ φροσάτου ἐκείνου καὶ οὕτως ἐφυγεν ὁ Σαναχρειμ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ταβὴτ ἄγγελον ἀπέστειλε καὶ ἐποίησεν εἰς ἐκεῖνον τὸ θαῦμα, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἡ γραφὴ καταλέγει· εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ θαύματα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι' ἁγγέλων· ἀρκοῦσι δὲ διὰ μόνην πληροφορίαν αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω γραφέντα. Δι' ἀνθρώπων δὲ ἐποίησε πάλιν θαύματα οἷον· διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀαρὼν διέσωσε τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων, ὅτε ἐξήγαγεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐσχίσε τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὸν μὲν λαὸν διήγαγεν ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ἀβρόχως διελθόντα, τὸν δὲ φαραῶ κατεπόντισεν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν ἀρμάτων αὐτοῦ· ἐξήγαγεν ὕδωρ ἀπὸ πέτρης στερεᾶς καὶ ἐπότισε τὸν λαὸν δι' ὅλης τῆς ἐρήμου· ἐνίκησε τὸν Ἀμαλίκ καὶ τοὺς ἄλλους δυναστὰς, ὅσοι ἀντιπαρετάσσοντο πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀαρὼν ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει·, ὠδηγήσας ὡς πρόβατα τὸν λαὸν σου ἐν χειρὶ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν. Μετὰ θάνατον δὲ τοῦ Μωϋσέως ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν τοῦ λαοῦ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ· καὶ πάλιν αὐτὸς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ ἐποίησε μεγάλα θαύματα, ἕως οὗ εἰσῆγαγε τὸν λαὸν εἰς γῆν, ἣν ὑπέσχετο ὁ Θεὸς ἵνα δώσῃ τῇ Ἀβραάμ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν οἱ κριταὶ καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ὅσα ἡ γραφὴ καταλέγει· καὶ οὕτως, ὡς εἶπομεν, καὶ δι' ἁγγέλων καὶ δι' ἀνθρώπων ἐποίησεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἄνω χρόνους δυνάμεις μεγάλας καὶ θαύματα. Ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἠθέλησεν, ἵνα σωτηριάσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, διότι καθόλου ἐξέκλινεν εἰς τὰς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τῶν ἁμαρτιῶν ἐγέ-

делимичност. Те речи има мудрост и језик на име ромејски [грчки], када хоће нешто да каже о св. Тројици или о ваплоћењу Бога Сина. Али ми ћемо, по могућству, другим речима протумачити шта значи то „потпуно се лишио“. А кажемо овако: У ранијим временима Бог је велика дела, која је чинио, чинио ова и кроз анђеле и кроз људе, и кроз анђеле учинио је ииже изложена. Кад се Јаков враћао са својим женама и својом децом и свим својим иметком од свога таста Лавана у земљу Ханан, тада је послао анђела да га сачувају од непријатељских намера његова брата Исава. А овако вели на име св. Писмо: [„А Јаков отиде својим путем; и сретеше га анђели божји]. Погледавши горе угледа око божји у бојном реду устројен. И рече Јаков кад их виде: ово је око Божји“³⁷⁾. А оком се назива оно што се у вулгарном језику зове војска. И када је задао десети удар Египћанима Јудеја ради, тада је послао анђела у Египат и уморио све првенце Египћана и тако ослободио Јевреје испод власти Фараоново³⁸⁾. И када је припремао Исуса Навина да заузме Јерихон тада му је послао архистратига Михаила³⁹⁾. И када је ослободио Јерусалим од рата [опсаде] Сенахеримова тада је послао анђела и побио је сто и осамдесет и пет хиљада од његове војске, и тако је утекао Сенахерим⁴⁰⁾. А Товиту је послао анђела и извршио на њему чудо⁴¹⁾. И друго што св. Писмо набраја; а има и много других чуда, која је Бог учинио кроз анђеле, али оно, што је описано, довољно је ради убеђења. А кроз људе учинио је опет ова чуда. Кроз Мојсија и Арона спасао је јеврејски народ кад га је извео из Египта, раздвојио је Црвено море и народ провео кроз средину мора који је неоквашен прешао, а фараона потопио у мору са његовим убојним колима⁴²⁾. Извео је воду из тврде стене и напајао народ кроз

³⁷⁾ Пост. 32₁—2.

³⁸⁾ Исх. 11₄ 8. 12₁₂—13. 22—23. 29—33. 13₁₅.

³⁹⁾ Ис. Нав. 5₁₂—6₂₁.

⁴⁰⁾ II (IV) Цар. 18₁₇—19₃₆.

⁴¹⁾ Тов. 4—14₁₆.

⁴²⁾ Исх. 14₁₅—29.

νοντο καθόλου υπό την ἐξουσίαν τοῦ διαβόλου, μεγάλη γάρ παρὰ τὰς ἄλλας ἁμαρτίας ἦν ἡ εἰδωλολατρεία, οὐκ ἠθέλησεν ἵνα ἀποστείλῃ ἡ ἄγγελος ἢ ἄνθρωπον εἰς τὸ ποιῆσαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατέβη ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς κοιλίαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐφόρεσεν ἀπὸ τῶν ἁγίων αἱμάτων αὐτῆς σάρκα ἀνθρωπίνην· καὶ οὕτως ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς Θεοτόκου καὶ ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐποίησε τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀκούεις ἀπὸ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων θείων γραφῶν. Τὸ ἔργον γὰρ ἦν μέγα καὶ ἑαυτὸν ἐχρῆζεν ὅλον τὸν Θεὸν καταβῆναι καὶ ἐκτελέσαι τὸ τοιοῦτον ἔργον δι' ἑαυτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἅγιος λόγος οὗτος περὶ τούτου λέγει οὕτως· «οὐκ ἄγγελος²⁶⁾ οὐκ ἄνθρωπος ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς·» τὸ, αὐτὸς²⁷⁾ δὲ δηλοῖ ἡγουν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· Ὡς περ ὅταν ἀκούομεν οἱ ἄνθρωποι περὶ τινος βασιλέως μεγαλοδυνάμου, εἰ μὲν ἀπέστειλε κεφαλὴν ἢ στρατηγὸν αὐτοῦ μετὰ φορσάτου κατὰ τινος ἐχθροῦ αὐτοῦ, λέγομεν ὅτι δυνάμιν ἀπέστειλε μεγάλην ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ δεινὸς τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ· ὅταν δὲ ἀκούομεν, ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὤρμησε κατ' αὐτοῦ, τότε λέγομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς ὅλως ὑπάγει κατ' αὐτοῦ, ὅπερ λέγει ἡ κοινὴ γλῶσσα ὁλοστός· οὕτως οὖν καὶ διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγομεν ὅτι αὐτὸς ὁλοστός ἦλθε καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς καὶ ὁλοστός εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν τῆς Θεοτόκου κοιλίαν. Καὶ αὐτὸ τοῦτο λέγει εἰς τὸ στιχηρόν ὅτι, ὅλον ἑαυτὸν ἐκένωσε· τὸ, ἐκένωσε²⁸⁾ δὲ δηλοῖ τὸ, ἐταπείνωσεν· Ἐταπείνωσεν γὰρ ἑαυτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ἐφόρεσε τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου· ἡ σὰρξ δὲ, ἦν ἐφόρεσε, οὐκ ἦν ὑποστατικὴ ἡγουν μερικὴ, ὥσπερ ἐστὶ τοῦ δεινὸς καὶ τοῦ δεινός, ἀλλ' ὅλη ἦν ἡ ἀνθρωπότης ἡγουν ὅλον τὸ

²⁶⁾ У тексту је првобитно стајало οὐκ ἄλλος, које је in margine рукописа исправљено од друге руке у οὐκ ἄγγελος; овај исправак захтева сав смисао реченице, јер овде ἄγγελος чини природан oppositum речи ἀνθρωπος.

²⁷⁾ δηλοῦ L.

²⁸⁾ δηλοῦ L.

целу пустињу⁴³⁾, победио је Амалика и друге владаре, који су се супротставили јеврејском народу⁴⁴⁾. И све ово учинио је Бог кроз Мојсија и Ароиа, као што и Давид каже: „водећи као овце твој народ руком Мојсија и Ароиа“⁴⁵⁾. А после Мојсијеве смрти учинио је Бог вођом Исуса Навина⁴⁶⁾. И овај опет силом божјом извршио је велика чуда, док није увео народ у земљу, коју је Бог обећао да ће дати Авраму. И после овог извршиле су судије и пророци и цареви јеврејски силом божјом све што св. Писмо по реду описује. И тако, као што смо рекли, и кроз анђеле и кроз људе учинио је Бог у старим [раним] временима велике силе и чуда. А када је касије хтео да спасе човечански род, који је сасвим скрепио у грехе и због греха дошао сасвим под власт ђавола, а нарочито велик, у поређењу с осталим гресима, била је идолотрија, није хтео да пошаље ни анђела ни човека да изврши спасење људи него је сам сап Сии божји сишао с неба и ушао у утробу пресв. Богородице и узео на себе из свете њене крви човечје месо. И тако се као човек родио од Богородице и појавио се у свету и извршио је спасење људи, као што сазнајеш из св. еванђеља и других божанских списа. А дело је било велико и било је потребно да је сав Бог сишао доле и извршио овако велико дело. Због тога и овај св. спис каже о овом овако: „не ниђео не човек него сам Господ спасао је нас“. А „сам“ значи нанме сам собом. Као што, кад ми људи чујемо за неког веома моћног цара да је послао кефалију или војсковођу с војском против неког свог непријатеља, велимо да је велику војску послао против тог и тог свога непријатеља, а кад чујемо, да је сам цар пошао против њега, тада велимо да цар сав излази против њега, што вулгарији језик каже сав савцат. Тако дакле и за Сииа божјег велимо да је он сав савцат дошао и спасао нас и сав савцат ушао у св. утробу Богородице. И исто то стоји у стихири: „себе је целог понизио“. А понизио је

⁴³⁾ Број. 20₈—13.

⁴⁴⁾ Исх. 17₈—15.

⁴⁵⁾ Пс. 76 [77]₂₇.

⁴⁶⁾ Девт. 31₂. 7—8. 14. 34. Ис. Нав. 1—2. 5—18.

γένος ἦτοι ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὕτως πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁλος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅλον τὸν ἄνθρωπον ἐφόρεσε καὶ οὕτως αὐτὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου· αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρότερον δηλοῦται²⁹⁾ τῆς τρίτης ψδῆς τοῦ κανόνος τῆς μεταμορφώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν παρέλαβεν ἡ ἐκκλησία ψάλλειν οὕτως ἔχοντα· Θεὸς Λόγος ὑπάρχων ὅλος ἕρως γέγονας ὅλη τῇ θεότητι μίξας τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ὑποστάσει, ἣν ἐν δυσὶ ταῖς οὐσίαις Μοῦσῃς Ἡλίας τε εἶδον ἐν ὄρει Θαβώρ'.

Ἐρώτησις. Ἐάν ἀποδημῇ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος ἐνδέχεται ἵνα εἴπῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας ἣ οὐκ ἐνδέχεται;

ρ4δ. Ἀπόκρισις. Εὐρίσκομεν ὅτι τὰ ἐξ ἀνάγκης διὰ τὸν Θεὸν γινόμενα δέχεται ὁ Θεός· μόνον ἐκεῖνο τὸ γινόμενον ὀφείλει γίνεσθαι οὐχὶ ἀπὸ ραθυμίας καὶ καταπρονήσεως, ἀλλὰ ἀπὸ μόνης ἀνάγκης· ἐπεὶ γοῦν ἐν ἀναγκαῖον³⁰⁾ ἵνα ἀναγινωσθῇ τὸ εὐαγγέλιον διὰ τὸν λαόν, ὅταν λείπει³¹⁾ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος, ὀφείλει ἀναγνῶναι τοῦτο ὁ ἀναγνώστης. Τὸ ἅγιον γὰρ εὐαγγέλιον διὰ τοῦτο ἐρηπλώθη εἰς τὸν κόσμον ὅλον, ἵνα πάντες οἱ χριστιανοὶ τοῦτου ἀκούωσιν· καὶ ἐπεὶ καὶ ὁ ἀναγνώστης μέρος ἐν τῇς παπαδικῇ τάξεως, ὅταν λείπει³²⁾ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος, οὐ κωλύεται ἵνα ἀναγνῶσθαι τὸ εὐαγγέλιον· ἀναγκαῖον γὰρ ἐστίν³³⁾ ἵνα ἀναγνῶσθαι τοῦτο διὰ τὸν ἁγιασμόν καὶ τὴν ἀφέλειαν τοῦ λαοῦ.

Ἐρώτησις. Ἐάν τις περιπατῶν³⁴⁾ εἰς ταξίδην καὶ οὐχ εὐρίσκεται ἐκκλησία, ἵνα ποιῇ λειτουργίαν, ἐνδέχεται γίνεσθαι λειτουργίαν εἰς τένταν, ἣν ἐπ' αὐτῇ τούτῳ ὥστε εἶναι ὡς ἐκκλησίαν, ἢ οὐ; ἐάν δὲ οὐκ ἔχῃ τοιαύτην τέντα ἐνδέχεται ἀπὸ

²⁹⁾ δουλοῦτα L.

³⁰⁾ У рукопису грешком писара ан ἀναγκαῖον τε је ан дрисано. L. је задржао ан.

³¹⁾ λείπῃ L; λείπει P.

³²⁾ λείπῃ L; λείπει P.

³³⁾ ἔστω L.

³⁴⁾ περιπατεῖν L.

себе Син божји са славе свога божанства, ради нашег спасења узео је на себе месо човека. А месо, које је узео на себе, није било ипостатично т.ј. делимично, као што је на овом и овом човеку, него је било цело човечанско [општечно-човечанско] т.ј. сав род или природа људи [т.ј. човек у потпуном смислу са неокрњеном човечанском природом као претставник највишег типа живих бића]. И тако верујемо и исповедамо да је сав Син божји целога човека узео на себе и тако га је ослободио греха и завођења ђавола. А исто се објављује у раније [споменутој] трећој песми канона Преображења Господа нашег Исуса Христа, који је наша црква примила да поје, а гласи овако: „Бог Логос будући сав си смртан постао, са целим божанством помешао си човечанство, у ипостаси, коју су у два суштаства видели Мојсије и Илија на гори Тавору“⁴⁷⁾.

Питање. Ако су отсутни свештеник и ђакон сме ли чтец да чита еванђеље дана или не?

194. *Одговор.* Налазимо да Бог прима оно, што се по нужди Бога ради догађа. Само оно, што бива, треба да бива не из небрежљивости и презирања него само у случају нужде. Када дакле постоји нужда да се чита еванђеље за народ, када нема свештеника ни ђакона, треба да чита чтец, јер је св. еванђеље раширено по целом свету да га хришћани слушају. А како је чтец члан свештеничког staleжа, није му забрањено да чита еванђеље, када нема свештеника ни ђакона, јер је нужно да буде читано ради освећења и користи народа⁴⁸⁾.

Питање. Ако се неко налази на путу и не нађе храм да одржи литургију, може ли се литургија држати у шатору, који има да послужи у ту сврху као храм или не? А ако нема такав шатор да ли је дозвољено да се од случајно нађених грана начини као колиба и да се у овој одржи литургија или не?

195. *Одговор.* Оно што смо казали на горње питање да Бог прима и оно што по нужди бива, кад бива ради Бога а

⁴⁷⁾ Трећа песма другог канона 8 гласа на Јутрењу.

⁴⁸⁾ Види о овом питању Н. Leclercq s. v. lecture у Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie t. VIII col. 2242.

τῶν προστυχόντων⁸⁵⁾ κλαδίων γενέσθαι ὡς καλῶς καὶ ἐκτελεσθῆναι ἐν τούτῃ λειτουργίᾳ ἢ οὐκ ἐνδέχεται;

ρ4ε. Ἀποκρίσις. Ὅπερ εἶπομεν εἰς τὴν ἀνω ἐρώτησιν, ὅτι δέχεται ὁ Θεὸς καὶ τὰ ἐξ ἀνάγκης γινόμενα, ὅταν διὰ τὸν Θεὸν γίνονται καὶ οὐκ ἀπὸ ῥαθυμίας καὶ καταφρονήσεως τοῦτο καὶ ὧδε λέγομεν. Ὅτε γοῦν οὐχ εὐρίσκεται ἐκκλησία, ἐάν γένηται λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν κατασκευασμένην ἢ ἀπὸ λιναρίου ἢ ἀπὸ βαμβακίου ἢ ἀπὸ μαλίου οὐκ ἔχει τινὰ ἐπιτίμησιν ἢ κριματισμὸν· μόνον ὀφείλει εἶναι ἡ ἀγία τράπεζα εἰς αὐτὴν μόνην τὴν δουλείαν τῆς ἀγίας λειτουργίας ἀφιερωμένη καὶ μὴ εἰς ἄλλην τινὰ χρεῖαν βιωτικὴν. Ὀφείλει δὲ ὁ ἱερεὺς ἐφαπλοῦν ἐν αὐτῇ ἀντιμύνησιν· χωρὶς γὰρ ἀντιμύνησιν οὐχ οἷόν τε γενέσθαι λειτουργίαν, εἰ καὶ ξυλινὴ ἢ κτιστὴ εὐρίσκεται ἐκκλησία εἰς τὰς ἀπορίας. Εὐρίσκομεν δὲ εἰς τὴν παλαιὰν γραφὴν, ὅτι ἐκ προσταξέως τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Μωϋσῆς ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ πανίων, ἵνα ἀγιαζῇται ἐν αὐτῇ ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων· οὕτως δὲ ἐσκεύασε τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν, ὥστε διὰ τινος μηχανῆς συμπεριπατεῖν καὶ αὐτὴν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ εἰς ὃν ἂν τόπον κατέπαυον ἐκτελεῖσθαι ἐν αὐτῇ τὰς λατρείας ἡγουν τὰς λειτουργίας, καθὼς προσέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός· συνῆν δὲ ἡ τοιαύτη ἐκκλησία τῷ λαῷ δι' ὅλης τῆς ἐρήμου, ἕως οὗ εἰσῆλθον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐνι κεκωλυμένον γίνεσθαι λειτουργίαν εἰς ἐκκλησίαν ἀπὸ τινος ὑφάσματος κατασκευασθεῖσαν· μόνον ὀφείλει εἶναι ἡ τοιαύτη ἐκκλησία εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀφιερωμένη καὶ ἀγιασμένη καὶ μὴ συμφομένη εἰς ἄλλην τινὰ βιωτικὴν δουλείαν· εἰς κλαδωτὴν δὲ ἐκκλησίαν τὴν γενομένην ἀπὸ συντομίας τὴν ὥραν ἐκείνην οὐκ ἔστι τρόπος γενέσθαι λειτουργίαν, διότι μετὰ ταῦτα ἢ ἄνεμος μέλλει σκορπίσαι τὰ κλαδιά ἢ ἄνθρωπος ταῦτα λαβεῖν καὶ χρήσασθαι πολλάκις εἰς ἄτημον δουλείαν βιωτικὴν, ὅπερ ἐστὶν ἀνοσιούργημα καὶ ἐπιβλαβές.

Ἐρώτησις. Ἐνδέχεται ἵνα λέγωνται τρία εὐαγγέλια εἰς τὴν λειτουργίαν ἢ οὐκ ἐνδέχεται;

ρ4ς. Ἀποκρίσις. Εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἡγουν τοῦ ὁρθοῦ, τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ τὰ μὲν

⁸⁵⁾ У рукопису је првобитни облик протυχόντων исправљен од друге руке, према смислу, у προστυχόντων.

не из небрежливости и ниподаштавања, то ми велимо и овде. Ако дакле нема храма, нема места никакву прекору ни осуди, ако се литургија обави у храму саграђеном или од ткива ланеног или памучног или вуненог, само је потребно да је часна трапеза за искључиву сврху служења св. литургије освећена, а не за какву световну потребу. Свештеник пак треба да развије на њој антиминос, јер без антиминоса не може се одржати литургија, па било да се за невољу нађе дрвени или грађени [т.ј. од тврдог материјала] храм⁴⁹⁾. А налазимо у Ст. Завету да је по налогу Бога Мојсије храм, звани ски-нија сведочанства, начинио из ткива да у њему јеврејски народ добије освећење⁵⁰⁾. А тако је направио тај храм да је помоћу неке справе и сам [храм] могао да путује заједно са народом и да су се, на коме су год месту чинили починак, могле вршити у њему службе т.ј. литургије, како му је Бог заповедио⁵¹⁾. А храм је био заједно са народом кроз целу пустињу, док нису ушли у Јерусалим. Због тога дакле није забрањено да се служи у храму саграђеном од неког ткива; само је потребно да је такав храм за саму ову сврху посвећен и освећен и да се не повлачи за какву другу световну службу. Али у храму од грана, сачињеном на брзу руку онога часа, није умесно да се врши литургија, јер после тога или ће ветар разнети гране или ће их човек узети и употребити често за нечасну световну службу, што је обесвећење и штетно.

Питање. Могу ли се на литургији читати три еванђеља или не?

196. *Одговор.* У последовању цркве т.ј. јутрења, литургије и вечерња нешто имамо по неписаном обичају а нешто по писаном предању св. апостола и св. оцаца. А и велики међу оцима и свети Василије вели да неписани обичај цркве важи као закон⁵²⁾. Кад је дакле заједно са другима неписано [т.ј. обичајно право] добио у цркви важност и овај обичај

⁴⁹⁾ Види о овом ближе Л. Мирковић, *оп. cit.* I (1918) 119/20, II 45.

⁵⁰⁾ Исх. 25¹⁰.

⁵¹⁾ Исх. 25^{10—21}.

⁵²⁾ Св. Василије Вел. *прав. 57*: *ἔθος νόμου δύνασθαι ἔχον*; ср. и правила 91 и 92.

ἔχομεν ἀπὸ συνήθειας ἀγράφου³⁶⁾, τὰ δὲ ἀπὸ παραδόσεως ἐγγράφου τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων πατέρων· φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας ἐν πατράσι καὶ ἱερὸς Βασίλειος, ὅτι τὸ ἄγραφον ἔθος τῆς ἐκκλησίας ἀντὶ νόμου κρατεῖ. Ἐπεὶ γοῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀγράφως καὶ αὐτὴ ἡ συνήθεια τὸ λέγεσθαι δύο μὲν εὐαγγέλια εἰς τὴν λειτουργίαν, πῶς ἔστιν οἷον τε ἵνα γένηται ἄλλο τι παρὰ τὴν συνήθειαν αὐτῇ τῆς ἐκκλησίας; διὰ τοῦτο οὖν οὐκ ἐνδέχεται, ἵνα λέγωνται τρία εὐαγγέλια, ἀλλὰ μὲν δύο.

Ἐρωτησὶς. Πότε ἤρξατο ἡ τῆς Ῥώμης ἐκκλησία ἱεουργεῖν τὸ ἄζυμον;

ρ4ξ. Ἀποκρισὶς. Μέχρι τοῦ Λιβερίου πάππα Ῥώμης διὰ ζύμης ἡ ἱερὰ λειτουργία ἐτελεῖτο· τοῦτου δὲ τελευτήσαντος καὶ τοῦ Φήλικος χειροτονηθέντος πάππα καὶ ἐπὶ ὀκτὼ ἔτησιν διαρκέσαντος καὶ τὸ τοῦ Ἀπολιναρίου δόγμα κρύπτοντος καὶ ἄψυχον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα δοξάζοντος, γέγονεν ἡ λειτουργία προστάξει αὐτοῦ ἄζυμος, προφασισαμένου ὡς ὁ κύριος διὰ ἄζυμων τὸ οἰκεῖον πάσχα παρέδωκε· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος ἐπελάνθοντο οἱ ὑπὸ τὴν Ῥώμην ὡς τοῦ Φήλικος ἡ τοιαύτη παράδοσις ἣν καὶ οὐχὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου.

³⁶⁾ Ἐγγράφου Cod., L u P.

да се само два еванђеља читају на литургији, како је могуће да бива нешто друго противно самом обичају цркве. Због тога дакле не могу се читати три еванђеља него само два⁵³).

Питање. Када је римска црква почела да обавља богослужење на пресном хлебу?

197. **Одговор.** До Либерија⁵⁴), папе римског обављана је св. литургија на квасном хлебу. Али када после његове смрти би Феликс за папу изабран⁵⁵), и пошто је осам година издржао [sc. на папском престолу), и тајно исповедао Аполинаријево мишљење [учење]⁵⁶), веровао да Господње тело нема душе, постаде по његову налогу литургија бесквасна под изговором да је Господ своју пасху на бесквасном хлебу предао⁵⁷). А у току времена заборавили су они, који су Риму потчињени, да је то предање Феликса а не св. Петра.

⁵³) У типиксима нигде се не спомиње читање трију еванђеља на једном богослужењу него читање највише два еванђеља т.ј. еванђејских епископа.

⁵⁴) Папа Либерије (352—366) био је због свог одлучног антиаријанског држања прогањан од државне власти.

⁵⁵) Феликс II (355—358) није био изабран за папу, како писац наводи, после смрти папе Либерија, него је од цара Констанција био самовласно постављен за папу на место прогнаног папе Либерија; умро је 365 год.

⁵⁶) Аполинарије, епископ у Лаодикији у Сирији († пре 392), много-стран теолог и теолошки писац, одржавао је пријатељске везе са св. Василијем Вел. и био је одлучан противник Аријева учења. Стојећи под утицајем Платонове трихотомис човечанског бића Аполинарије јучио да је Христос, силазећи на земљу, узео на себе човечанску *σάρξ* и апималну душу (*ψυχὴ σαρκική*) али место духа (*πνεῦμα*) ступио је Он сам као хегемонистички принцип. По Аполинаријеву учењу без ограничења човечанске природе не могу се одржати ни јединство ни безгрешност Христа, јер два савршена бића или супстанције (човек и Бог) не могу постати једно (*διὸ τέλεια ἐν γενέσθαι οὐ δύναται*). У даљем разлагању А. заступао је мишљење да онде, где се налази савршен човек, мора да постоји и грех, а како се седиште греха налази у човечеј вољи односно духу, то Спаситељ никако не може имати човечеји дух. Како с надаље А. природу идентификовао са личношћу, а две природе претпостављају постојање двеју личности, то је он, последно том, учио да постоји само једна природа (*μ α φύσις*) у Христу. Ср. O. Baidenthewer op. cit. III (1923) 285.

⁵⁷) О историјату спора око вршења литургије на квасном и бесквасном хлебу ср. R. Geiselman, Die Abendmahlstheorie an der Wende der Spätantike zum Frühmittelalter, Isidor von Sevilla und das Sakrament der Eucha-

Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως
Μονομάχου ἀναχθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ ἀγιώτατος
πατριάρχης κύρ³⁷⁾ Μιχαὴλ ὁ Κηρουλλάριος³⁸⁾ ἐξέκοψε τὴν τοῦ
πάππα Ῥώμης ἀναφορὰν διὰ τὸ τηνικαῦτα μαθεῖν τοὺς ἐν Ῥώμῃ
προστιθέναι τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι.

³⁷⁾ κύριος L; κυρόζ P.

³⁸⁾ Κηρούλλως L.

Ваља знати и ово да је најсветији Михаил Керуларије⁵⁸), подигнут на патријарашки престо за време цара Мономаха, [Константин IX Мономах 1042—1058], укинуо спомињање [на богослужењу] римског папе са разлога, што је тада сазнао да они у Риму додају св. символу да св. Дух исходи од Оца и од Сина⁵⁹).

risile, München 1933 (в. пец. A. Michel y Byz. Ztschr. 36 [1936] 117—130); A. Michel, Humbert und Kerullarios II 1930, стр. 119—121; A. Michel, Die vier Schriften des Niketas Steithalos über die Azymen y Byz. Ztschr. 35 (1935) 308—336; K. Schweiburg, Zum Ursprung der Lehre vom Sauerbrote y Byzantion 9 (1934) 595—612. Становиште ортодоксне цркве о искључивој употреби квасног хлеба за литургијску сврху : слања с : на одредбе канона 70 апост., 11 Trull., 1 Antioch, 37 и 38 Laod, те 51, 73 и 106 Carth.

⁵⁸) Цариградски патријарх Михаил Керуларије (1043—1058). О току догађаја, који су претходили коначном одвојењу источне и западне цркве, као и самом одвојењу, види A. A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire I (1928) 410/1 и тамо наведену литературу; Ch. Diehl, Histoire du Moyen Age I III. Le monde oriental de 395 à 1081, Paris 1936, стр. 540—551.

⁵⁹) Ова тврдња не одговара стварном стању, јер је спор о filioque био предмет расправљања већ на цариградским саборима од 869 и 879 године; в. о овом Vasiliev op. cit. I стр. 352 и 402—3; Diehl op. cit. 326—7.

Помени св. Саве у нашим старим споменицима

од

П. ЂОРЂИЋА

I ПОВЕЉЕ

1. 1200—1202. Хиландарска повеља великог жупана Стефана (Првовенчаног).

... Спиміа... мисані вк вьзводімк н желіа. іак
се моужь стон на горькк мкстк. кк проакткнн вркме кк
кеселюу днпнпоу рекне кк салыпоу. киде издмеча раппоу на-
жнтк. краспоу кндкннмк афпоу тварно сркд(ь)же н стокше
дркко днзн крпоугекато ккткнмк чкстоанстнмк. прк-
оукрашнн цккты н пално плад. ккгоу копоу поущнн.
сркд(ь)же дркка оудворнаа се вкне птнца сладькогласнаа.
кротька вь скдкннн. туха кк нкенпх кесла кк проущаннн.
кена кк прнкптаннн нднна соущнн й моудрых птнц лквк-
кнпн. н сладькнн нго дкпннн. кыкк нпогд лпк рожда-
стванымк скоузома брат(ь) голголемь сава монах. нже ск-
дкше вь дрккк. рекоу кк свегон горк. немалыноль га(а)сомк
кысокомк жадрклома мпома вкекомк нзакпоущнн гласн прк-
лкпы н пркчоудннн н стрпкны н(к)с(н)к поущнн ккспк-
кшн. нже га(а)сь кпнпдк вь оущнн пркчоуднаго н днкнаго го-
споднна мн скетаго Спмннн. чкстьнаго старыца. Сеп же
прочен птнце. на допннх кктккх скднне кк сладькомоу
ен гласоу скопмн га(а)сн кесло помагалоу. Сего же смотре
днпннн снп моужь. лккпнаго сн н сладькаго чедд. шпкдкна
н йкпчнвшн се пркдн кк скетоу тоу пажнтк н лкпнаго
дрккк. н пркчоудннн птнце. помышлк сын глас(ь) вь севк
да снпдоу на краспоу тоу пажнтк дош(ь)дк лкпнотоу дрккв
скгладю. н клнзь нго стакк пркчоудннн шнн птнце краснаго
га(а)са кккк пскппоу се.

...ИЗДЕ ВЪ КАДНИЧЕСТВА СИ И ДЪТЕИ СВОИХЪ. И ПО-
ДРОЖЖАКЪ СИ, ПОСТИГНОУТИ ПЛЪНЪКЪ ШЛОУ ПРЪДИ ШПЕНОУЮ. И КРА-
СНОЕ ДРЪВЕО И САДЪКОУЮ ПТИЦЮ...

...спиде на равани, рекыне въ скетоују гороу. идѣ же слыша мирноују и неметежкоују жизнь, жикујуцю се въ пажити тои, и правокрѣоу доврѣ оуборѣньшоу се и скѣтло снѣжцюу, и ꙗко дрѣво дико стѣжцюу, ни же вѣтвѣи соуѣть оскверени и боговолазиви и христолюбивы чрыноризьци, и въскъ ѡскещени црквины причѣть, ерѣдже нхъ ксѣхъ ѡко сладкогласноу птицюу, сакоу рекъ мнѣхъ, милою оутѣхцюу христолюбивомоу старцюу.

Л. Соловјев, Прилоги за књиж., ист., језик и фолк. V, 67—69.

2. 1222 — 1228. Краљ Стефан и син Радослав оснивају манастир Жичу.

Завршетак:

...да аце кто прѣстоуиить и нѣмѣ разарати нѣчто ѡтѣ сего прѣданѣго тѣкѣ... апѣтѣма нѣмоу коудѣи и клетѣи на нѣмѣ скѣтѣхъ нѣвесниѣхъ снаѣ, ѡшѣла прѣдѣтечѣ и крѣстѣи тѣла и скѣтѣхъ прѣславиѣхъ апѣстола и скѣтаго прѣкомоу чѣинѣа Стефѣна и скѣтѣа ѡтѣца нашего Сѣви и скѣтѣхъ ѡгѣцьцѣ нашихъ . . . тѣи . . . нѣже къ Пѣкии, . . .

M.S. 15.

3. 1242. Краљ Стефан Владислав даје манастиру св. Николе у Врађини нека села. *Аутентичности сигурна.*

... (с)творѣи се нѣго хѣлаѣ сынѣи Пѣларѣиѣи нѣнескоуѣомѣ зѣтѣскѣиѣмѣ, и нѣже лѣвиѣмѣ ѣѣкѣ господѣиѣма мѣи и родѣиѣтѣлѣма господѣиѣа бѣлѣжѣнаго и скѣто почѣиѣнаго Стефѣна, краљѣи кѣсѣ сѣрѣбѣскѣиѣ зѣмѣлѣи и помѣрѣскѣиѣ, Сѣмѣоѣа Мѣоѣахѣа, и господѣиѣа мѣи прѣкѣшѣвиѣнѣкѣнаго архѣиѣиѣиѣнѣскоуѣа кѣсѣ сѣрѣбѣскѣиѣ зѣмѣлѣи и помѣрѣскѣиѣ кѣиѣѣ Сѣлѣкѣи, ѣѣже нѣста сынѣи дарѣ оуѣтворѣиѣшѣа и приѣнѣсла къ скѣтомоу и вѣанѣкомоу архѣиѣиѣрѣкѣю христовѣоу Пѣнѣколѣкѣ . . .

M.S. 26.

4. 1254 — 1264. Краљ Урош обнавља хрисовуљ свога оца којим је утврдио баштину манастира св. Петра на Лиму што је приложио Мирослав, и сам прилаже нека села.

... Приѣзѣа краљѣвѣство мѣи архѣиѣиѣиѣнѣскоѣа Цѣрѣвиѣиѣа и нѣнѣскоѣа хѣлѣмѣскоѣа Сѣвоу, бѣрата краљѣвѣства мѣи, кѣко кѣиѣше

оутврдилах кроусокохъ Правовыиначани краля Стефанъ. штъцъ кралевъства ми, съ кратомъ своимъ скетымъ Савомъ, пръвиимъ архієпископомъ... и постави кралевъство ми златопечатани кроусокохъ, такоже вѣние господниъ штъцъ ми поставлахъ съ архієпископомъ скетымъ Савомъ...

такоже вѣниє пръвовыиначани краля Стефанъ створилахъ съ скетымъ пръвимъ архієпископомъ Савомъ, тѣмъже и азъ Яреминъ поставлюхъ подыписъ свѣтаго Савы...

П. и К. 378—379, 383.

5. Слани Божию помощію кралица ерѣвска остави село Кринице и Зманикъ с Крушевциъ и сто перперъ свѣтосъ Николи.

Сагради се въ нѣмъ его храмъ сан Иларіономъ епископомъ вѣтскимъ, нже zelo любимъ кенѣ господаремъ свѣтросима ми господниа краля пръкокичанаго Стефана свѣтопочиниша и господиномъ скетимъ кѹр Савомъ.

И. С. Јастребов, Подати за историју српске цркве Бгд. 1879, с. 215.

6. (1275 — 1321) Краљ Стефан Урош II оснива манастир св. Николе у Хвосну.

...храмъ... Милешева, ндеже почиваетъ пръви архієпископъ и оучитель ерѣвскы и прародитель нашъ, свѣтѣтѣхъ христовъ Савка...

M.S. 72.

7. 1300. Краљ Срефан Урош II обнавља и утврђује манастир св. Ђорђа Горга (тј. Скоропостижног) на Серави у Скопљу.

...И колици се окрѣтають Илаш оу свѣтаго Георгіа, да нѣмъ нѣтъ законъ свѣтаго Симеона и свѣтаго Сави, што и милешекскимъ Илахомъ и стѹденицкимъ,...

...И Храпца по тѣстниѣк' окаяви црквию, да нѣтъ црквиинъ копникъ оу законъ свѣтаго Симеона и свѣтаго Савы...

...Я людинъ црквины да рабѹтають оу законъ свѣтаго Симеона и свѣтаго Савы.

Новаковић, Зак. Спом. 619, 621.

8. (1302 — 1321). Архиепископ Сава III потврђује Стефану Урошу дар.

И азъ... нареченъ же въ митрополическомъ мѣстѣ въ имя святаго и великаго апостола и архидіакона сръбскаго кѹрь савы, рекше сави третн...

...заклинаю силою божию... и всѣми светинами оугождающимъ мноу отъ всѣхъ молитвами господина и скитителя нашего кѹрь Савы и святаго Ярекина, Савы, Паванина, Исустадина и Никола и Исустадина кѹторого...

П. и К. 414.

9. 1309 — 1314. Краљ Милутин прилаже своје пиругу у Св. Гори манастир св. Никите у скопској страни заједно са селима и људима тога манастира.

...И посвѣшествовашииъ святаго господина мнъ Епимею и Савы прѣидѹ по мѣсто скопскоу страну...

заклинаю... молитвами святаго мнъ господина Епимея и Савы и да не поткоритъ мои приданнѣ...

Иже ли кто таковъ... потыритъ се разорити и мало что отъ сихъ писанихъ... да нетъ на немъ записанихъ отъ тѣхъ свѣтыхъ штацъ же въ Николи и скитителѣ нашихъ Савы и Ярекина...

П. и К. 416, 417.

10. 1313 — 1318. Светостефански хрисовуљ.

...благодѣтъ Божию, и мене оуко, аште и псеудок'зна чрънориз'ца Никодима створи пастыряника кыти Святаго Савы, архидіакона всѣхъ сръбскихъ земля и поморскихъ...

Новаковић, Зак. Спом. 630.

11. 1317 — 1318. Краљ Милутин купује од Хиландара три адрфата и прилаже карејској ћелији да се од тога из државају монаси што у њој живе. *Фалсификат*.

...Синъ кса оусланикъ и синъ кожьствени юноша господина мон скѣтинъ родителъ по пакти краљства мнъ, Савы, патри архидіакона сръбскы пѣхъже корене свѣта и азъ гдѣшнии штарасаъ немъ, вѣгани штаца владичьствоујуца самодръжавно

[illegible]

нарицаѣми Хиландарь пасадникъ богоподобниѣ моужѣ правнаѣ доухомоу пасучикъ и наказакъ, пристаниѣ створи спасениу своего итѣцѣтка людемъ и намъ грѣшнымъ и кѣмъ хотѣшимъ спасти се, иже тыгда и до нынѣ спасають се молитами светлю итѣцѣу нашимъ Сумеона и Савы. и кѣа потрѣбнаѣ манастироу оудостоемъ и оудоволенъ, метоуни въ земли своего итѣцѣтка въ земли грѣцѣскон велико доколамъ, по снѣхъ кѣкѣхъ на тризну мѣкчанинъ въходнѣ болѣшнѣхъ троудокъ показати хотѣ мѣкчанико и не стѣлазно и безметежно житиѣ приети, хотѣ къ молитахъ и въ пошенихъ и въ слѣзахъ едины къ единому кѣдѣвати се Христу дѣнь и пошъ, да нѣже тѣло тоу и оумъ да стоить, да междѣу Богомъ и междѣу срдѣцемъ ничтоже ино да се вѣриетъ, нѣ яко междѣу стѣпою и плотомъ шраждено срдѣце единогоу Богоу тѣчно да глаголетъ. И изиде къ мѣкето нарицаемоу Кареа, и тоу створи цркви въ имени скетароу и прѣподобнаго итѣца нашего Савы, великаго поустышникѣтеля. И кѣлиѣмъ достѣиниѣе своего мѣкчанинъ доколаѣ реченимъ, нѣже неѣа два ли трѣи ѣ имени моимъ скѣрашн, тоу исеми азъ по срдѣцъ нѣхъ. И въ тои кѣлиѣмъ подкѣзане се на докродѣтѣли кѣакыѣ паче мѣри, прѣкѣмѣтъ кѣлиѣко господѣи изѣколи се. и црѣдѣста къ оустакъ кѣлиѣи тои ѣ пошени. ѣ молитахъ, ѣ мѣкчанинъ и о испълѣени кѣакаго правнаѣ доухомалѣго, яко же самъ написамъ неѣтъ въ своемъ заповѣди оушени въ кѣлиѣи тои хотѣцимъ прѣкѣкати въ мѣкѣ стѣ томъ ... молитами светомъ оугодникоу нѣго Сумеона и Савы, нѣже кѣрени света азъ грѣшнѣи итѣрасѣмъ исеми, и господѣствоуѣщоу ми ... И кѣзѣплѣна кѣстъ кѣраѣцѣкѣтоу ми кѣлиѣи она имени радѣи господѣина и итѣца моего светаго Савы ... да испълѣнають оустакъ црквиѣи повѣдѣни скѣтѣмъ господѣномъ и итѣцѣмъ кѣраѣцѣкѣта ми Савомъ ... дахъ ... на ѣзнокѣлиѣи кѣлиѣи господѣиноѣе родѣтелѣ кѣраѣцѣкѣта ми, светаго Савы ... И кѣа иже заповѣдалъ неѣтъ господѣиѣи мой светѣи Савы, снѣ кѣраѣцѣкѣтоу ми потѣрѣди кѣльшѣ, пониже и кѣраѣцѣкѣтоу ми приѣи кѣлиѣи шлоу къ мѣкето господѣина моего и итѣца скетароу Савы. — Ёда кто ... прѣкѣкѣнде законъ и наше повѣкѣниѣ ... да приѣметъ кѣлѣвоу сѣтѣиѣхъ итѣца и светаго Савы поустышникѣтеля и сего светаго господѣина и оушѣтеля нашего Савы, иже се троуди ѣ светѣкимъ мѣкѣтѣ томъ ...

П. и К. 418—422.

12. [Око 1318]. Краљ Милутин поклања Хиландару селиште Уљаре. *Фалсифікац.*

... молиіѣмъ и молиамъ и оуспѣиіѣмъ светыиѣхъ и прѣподобныиѣхъ ѡтыцъ нашихъ и прародителя кралицества ми, свѣтаго и прѣподобнаго ѡтыца нашего и новаго муршточца сръбскаго куръ Гумешна Немани и свѣтаго и богопоснаго и дѣлааго архіереа прѣкаго архієпископа сръбскаго куръ Савы, іако за многои милосрдіе и неизмалолиноу милость светыиѣхъ го-спода моиѣхъ сѣиѣхъ, и ктитора сръбскыиѣхъ ходатае вышне ш моимъ предостѣпствѣу къ господѣ... моле іѣго помолити... Іѣсѣу Христа и светыиѣхъ его оученики и наше толиѣ помѣрники и вѣстоушники, свѣтаго Гумешна и свѣтаго Савѣу не вѣдати ме крагомъ моимъ... И какъ же молиамъ свѣтаиѣхъ господи мон, прѣподобниіѣ Гумешне и куръ Савѣу, дрѣзновѣиіѣ намѣрѣа къ владѣицѣ Христеу... велѣко дрѣз(по)кѣиіѣ приѣмъ ш нази го-споди моего Іѣсѣу Христа и того прѣчистыиѣ и ксѣннорочныиѣ владѣице Богородице и светыиѣхъ его оученики свѣтаго Гумешна и свѣтаго Савы... помощію вѣжію и прѣчистыиѣ и свѣтаго Гумешна и свѣтаго Савы съ радостіюу и въ наше ѡтыцѣствѣиѣ вѣзвратнѣомъ се...

(Шишман и његова војска) повѣждени сѣлоу господ-ниѣу и молитвами свѣтаго Гумешна и свѣтаго архіереа Хри-стока Савыи... Богъ велико знаменіѣ страха іаки наиѣ молитвами своиѣхъ оугодники свѣтаго Гумешна и свѣтаго Савы...

и помощію вѣжію и прѣчистыиѣ Богородице и свѣтаго Гумешна и свѣтаго скетителя куръ Савы пріѣтъ дары и молбы наше (татарски цар Ногај)... Богъ... за молитѣхъ свѣтаго Гумешна и свѣтаго скетителя Савы и срацискоиѣ сръдце оукроты... на вѣжіиѣхъ промыслъ вѣзырал и на помощъ сѣиѣхъ светыиѣхъ прародителя моиѣхъ, свѣтаго Гумешна и свѣтаго скетителя Савы, и вѣзавѣиіѣнаго сына моего Стефана, съ велѣкомѣнитными кластѣиѣхъ земан сръбскыиѣхъ посладѣхъ на слѣоужѣу его...

(о „Персијанцима“) Богъ за молитѣхъ свѣтаго Гумешна и свѣтаго скетителя Савы мыслѣмъ не вѣнѣтъ...

И сын глаголы слышакъ кралицетко ми ѡтъ тѣста своѣго цара Гръкомъ куръ Андроника, а за толикоу вѣзавѣиіѣну лю-

Божь его, нже кь намь ш имени вкєнїдрєаго члвкѣколюца
Бога, нже кь трїицї єдиногo гoспoдa нашгo Ісyс Христa, сь
помoщїю сyгoдїнкь єгo скєтaгo Сyмєннa н скєтaгo скєтїтєлa
Сaккы, пaккы ськккoулєшємь бoгoдaрoвaннємь мн дрєжaккы н
бoгoдєтєкa н кoнєскы...

И нє тєкмo жє сїд, нк н шккнмн мнoгымн н рaзнчнмн
чюдoткoрєннмн н клaгoдѣкaмн нєoудoкoрєзoумнмн прoмьслa
кoжїд сьмн скєтымн ктїтoрємь срьєсккымн н мoшмн прaрoдї-
тємн скєтннємь Сyмєннoмь н скєтннємь скєтїтєлємь Сaкoк
зємлєн втѣчєстїї нашгo крaнєстєкa мн сoтвoрєннємь кoгaтѣ-
стєкoмь вкo дoдyкoннмн рaзнчнмн чюдoткoрєннм, вкo н тєлѣ-
скымь oкoгaтї сє кoгaтєстєкoмь н прoсїд нє нжє кь рaтѣкy
н кь мнoгымн н рaзнчнмн нaхoждєнїм ннoчлємєннм
тѣкy втѣрaжєннм, нжє нашгo нo бoжїю прoмьслoмь бo-
гoдaрoвaннoмy прїєтїю зємлє н грaдoвк тѣкy кoюкїїнy
нa мн, нк н кь скєтѣмь мoнaстєрїн скєтннy aпoстoлє
рaнкoмь, кѣтoрoн єнїскoнн срьєскoн, ндѣжє крєстї сь гo-
спoдїнємь мoн н прaрoдїтєлємь скєтнн Сyмєннємь Нємaнн н
нжє втѣ тoгo скєтaгo сьздaннaгo єлoу втѣ oсoкaнїї
мoнaстєрa кь хрaмѣмь oцєнїїї прѣчїстєнє кь скєтї н
кємїкoн лaкнї стoдєннчєскoн, н кь тoждє скєтaгo н сьмн
єгo вєкїцїїї н прoсєкїцїїї нашгo скєтїтєлa Христoвa
кїрѣ Сaккы кь чaстїнoмь н свєтoмь мoнaстєрємь ндѣ кь Свє-
тїї Гoрѣ Ідoнєцїї прѣчїстєнє влaдїчїцє Бoгoрoдїцє вкє-
дїїї, нжє кь Хмєлєдaрє... И сїд сь Бoжїємь влaгoкoлєнїємь
н прїчїстєнємь влaдїчїцє Бoгoрoдїцє, н мoлєбaмн н мoлєнїємь
скєтaгo Сyмєннa н скєтaгo скєтїтєлa Сaккы вєсє ськрїпккы....

П. н К. 421—436.

13. 1322. Архїєнїскoп Нїкoдїм нaрєђyє дa свaкї архї-
єнїскoп дaјє Кaрєјскoј ѣлїї по 40 пєрпєрa н по јєднoг
мaзгoвa свaкє гoдїнє.

aзѣ грѣкїннм Нїкoдїмь... прѣвїкy жє н кь Кємїн Кa-
рєнскoн скєтaгo гoспoдїнa втѣцє нашгo Сaккы... н вєспoмє-
нoшє мн, пaчє жє н сaмь знaхy, пaкo нєтѣ пoкєлѣкь скєтy
втѣцє ншємь Сaкa, прѣккы архїєнїскoпє срьєсккы зємлє...

того ради поклѣхъ прѣнесеши типикъ святаго ѡтца
нашего Савы, иже есть знахъ къ каренской келни, ижеже свѣ-
тъи своєю речею послахъ, ижеже и азъ видѣхъ

кто... дерзнуть (!) изгнати... типикъ святаго отца
нашего Савы, иже о Каркнетѣи Келни... или кто не имать
подавати речеиша къ типикъ отца нашего Савы...

К. и П. 444—445.

14. 1326. Краль Стефан Урош III даје села и повластице
Епископији Призренској на Левиши.

И стасъ попокса оу гюр'гекцихъ и с людьми кои сѣде
на нини цю есть придалъ родитеаь краиньства ми съ архие-
пископомъ Савомъ и съ архиепископомъ скетымъ Шкоди-
момъ...

Гласник СУД XLIX, 363.

15. 8. II 1327. Краль Стефан Урош III прилаже нека села
Хиландару.

Завршетакъ:

Кто ли се потяци сие разорити... да есть проклетъ
ѡтъ .т.т.т. светыхъ ѡтацаъ никенскихъ и ѡтъ святаго
Симона и Савы и всѣхъ скетыхъ, аминь.

П. и К. 447.

16. 9. VII 1327. Краль Стефан Урош III даје Хиландару нека
села.

Завршетакъ:

кто ли се потяци сие разорити... да есть прооклетъ
ѡтъ .т.т.т. скетыхъ ѡтацаъ никенскихъ и ѡтъ святаго Су-
меша и Савы и всѣхъ скетыхъ...

П. и К. 449.

17. 1330. Краль Стефан Урош III оснива манастир Дечане.

... пришейте господки славоу и чьсть, ижеже вьзая-
вине ѡтцаи наши, и на шго оупьване... речею же, Симеша
Пемшию, прькаго и святаго господина ѡгьчествоу лювца, про-
свѣтителю срьпскаго и поваго мироучьца, и ѡтъ него
рожденьаго сына изъ млада боготъ вьзлюбленнаго святаго и
прѣшесвиеннаго Савоу, прькаго архиепископи срьпскаго...

и бои се шть вьсен доуше и желань посаждовати оучению и дѣломъ докриати светыхъ родителей и природителей монахъ и недостаточнаи ихъ исплнити и свершити, и въ сихъ вѣсхъ блажю и славою Сакоу блаженнаго и прѣвсвещеннаго, паче кѣхъ трождана се ш светыхъ заповѣдехъ божихъ, нгоже и самъ Христосъ оублажи и прослави на земьахъ и на небеси неизреченною славою, иже оукраши і прѣи прѣстолю кралявства срьбьскаго, архіепискоупниоу създа, и инше многыи цркви мѹжи. шкы инскоупны, шкы нгоуменн, и многого мьножство събрахъ чрквица и и ксакого чина црковнаго на славолюкии Божиі прѣдасть дръжати по чинѹ своему, ижи и зде въ мѣстѣ селѣ наричанихъ дѣлани въ жоуѣхъ за-трнавьскон шврѣтѣ мѣсто красно и подобно на създании домоу божиа, назнаменахъ и прочиіе благослови светыма роукама сконна быти нмоу мѣстоу скѣтиашиномоу, пѣкакоу врѣмени емоу не оуспѣвиоу създати си храмъ възиде на прѣ-небеснаа села къ лѹбимомоу нго Христѹ, възискае иахъ скръ-пишнаго спасения, іако пастиръ истинныи всегда нехъ се ш стадѣ своимъ: аиѣ же грѣшномоу и недостойномоу рабоу сего скетаго, Стефаноу, когомъ помилованномоу крамъ кѣхъ срьбьскыхъ и поморьскыхъ земьахъ, Оурошоу третинномоу, молтвами нго штькри се скрокише сиі скръвенноиі на синемъ селѣ синѣхъ скетымъ господиномъ монахъ...

Речено бо естъ господиномъ нашимъ пастиремъ и оучителемъ Срьбские земьахъ просвѣтителемъ скетымъ Сакомъ: чедца, и недостаточнаа испакнающе скръпанте, кѣнимающе Господени.

M.S. 89, 91. Соловьев. Од. сп. 115.

18. 16. VI 1332. Акт игумана Гервасија и хиландарскихъ калуђера.

... Стефанъ иже доушана нарицаемъи къ Христа Бога вѣрныи краля... слышавъ же и о кнани скетаго и прѣподокимаго штьца нашего Сава... и о оуставѣхъ въ иѣи и црковниіи слоужби постанаго же правила и иночьскааго мьчальнаго житиа, іакоже оуставилъ светын прѣподокнын штьць нашъ Сава, въ шен же самъ шть кѣхъ оуразнихъ постоиіи и

макчаланко жити поживи и по немъ хощеишимъ онѣѣ прѣ-
вѣкати, ѿкоже сама сѣтвори и онѣхъ творити наоучи и вса
сѣврѣшати заповѣда, доброразумно же разсудивъ, ѿко не
оудобѣ възможно нже ѿ пици некоуцимъ се снѣ вса неспѣшати,
вѣсхотѣ нже въ клани ономъ по {крѣменехъ шерѣтакушихъ се
прѣподсепо живоуцинихъ и оуставленимъ сѣврѣшаюцинихъ нже
въ пици потрѣкенимъ оупоконти... аце кто... дрѣзнеть разо-
рѣти... и да прииметь клеткоу скетинъ штыца и светаго
Савы поустыинжителя и сего светаго Савы штыца и оучи-
теля нашего...

П. и К. 455—456.

19. 6. V. 1332. Краљ Душан потврђује Хиландару цркву у
Штину са селима што је приложио протосеваст Хреља.
Завршетак:

Яже ли кто дрѣзше дѣяволимъ наваждеишемъ потво-
рѣти... да је проклетъ штъ 'тнї· светыхъ штыца, нже въ
Никии, и штъ 'вї· апостола и 'дхъ еугелнеть и штъ сви-
таго Гумешна и Сави...

Споменик III, 26. П. и К. 461 (год. 1336). Новаковић, Зак. сл.
399 (год. 1318 — Стефан Дечански).

20. 1335. Краљ Стефан Душан даје прилоге манастиру Тре-
скавцу, приликом освојења Прилепа.

Язъ же Стефанъ краљъ кѣсенъ сръбскыи и поморскыи
земанъ изволенемъ и помоштию кѣседръжителя Господа Бога
и прѣчистою яго матере и молитвами скетыхъ монахъ прѣ-
родителя Гумешна и Савоу прѣнемъ грады доколыны...

Новаковић, Зак. спом. 664.

21. 1344(?) Стефан Душан даје Хиландару неке метохе и
она села која припадају цркви св. Николе у Добручи.
Завршетак:

кто ли дрѣзнеть... разорѣти сѣа... да несть проклетъ...
и штъ скетыхъ штыца нашихъ и ктѣторъ Гумешна и Сави.
П. и К. 478.

22. I. I. 1345. Стефан Душан даје нека села Спасову пиргу.
Завршетак:

аце ли кто дрѣзнеть... снѣ разорѣти... да несть про-

КАЕТЬ ... И ШТА СЕГЕ АГО Суменина покаго мѣроточца сръпскаго
и скетителя Сакы.

П. и К. 480.

23. 1336—1347. Краљ Стефан Душан даје нека села монаху који станује у кули близу Хиландара.

... где се шврѣтаю люди келии списови прѣрга оу Ан-
пашини и оу Соухогрьак нап инде где... да работая црквы
законома скетяго Сакы, що има повекака иконома...

П. и К. 454.

24. 1337—1346. Краљ Душан са сином Урошем обнавља
цркву ктетовску и прилаже јој села.
Завршетак:

И син малон наю припошение кто потыцинт се разо-
рити... (да је проклет?) кти. кї. апостоль и шта .д.
суганеть и шта .тпї. светыхъ штаць иже кь Инкен, и
шта скетяго Симеона, покаго мѣроточца сръпскыи земли, и
скетяго кир Сакы, прѣрга апостольна и оучителя и инго-
вѣха апостольныкы...

П. и К. 468.

25. 12. XII 1347. Цар Стефан даје Хиландару место Ли-
ваду и цркву Св. Николе на Кумици.

... и сего ради дажко несть сѧ оусрадіель чисты и
хвалити скетые его домоки и оугодынкы и любити ихъ и
оукрашати сѧ всякыми потрѣбами царскыми, изрѣдѣнее
же паче сѧ благодареніемъ и почестыми скетомоу и иконо-
спомоу гршвоу светяго прѣродителя монго, прѣисловнаго Су-
меша, новаго мѣроточца, иже шврѣтѣнемъ царскыоу крѣ-
пость и оутврѣжденіе и доволствомъ достоаніе и иудрѣканіе
молитвами его, скетителя же и чудотворца Сакыу вѣжынаго
ходатаѧ ш наскъ кь Богю... (лавра Хиландар) иже и сѧ-
зашакиа вѣсть прѣродителями монми, прѣисловныма Су-
мешомъ покїлѧ мѣроточцель и вѣжынымъ прѣрѣхомъ
кїрь Сакомъ прѣкїлѧ оучителемъ нашимъ... ш царю,
коуши намы мѣсто сїе (тј. Палиокометица)... и скетини сѧ
мѣстомъ благоуачнымъ Скорыиѧ, иже несть коуши прѣро-

дѣтѣмъ тѣмъ освѣщеніи Сава утѣ прота Светыя Горы куръ
Неллака и утѣ ксера съкора за шѣсть съга перынирь вѣлнѣхъ
и припадеиша скетому монастыру, и еше нетъ монастырь гла-
голюми Зига, що нетъ даля светому прѣродителю твоему
куръ Саве царъ грѣчески куръ Палеѣе...

аже ли кто дръзнетъ поткорити или разорити сѣ наше
приношиѣ и даръ... да моу соу соушрѣници скеты Су-
мевѣмъ и скетителъ Сава...

П. и К. 490—493.

26. 26. IV 1348. Цар Стефан Душан одређује границе хи-
ландарског поседа.

азъ... Стефанъ царъ... прѣдохъ къ Светоу Гавроу адоп-
скоу, въ светоу и великоу лавроу ерѣвскоу, къ монастырь
Хиландаръ, ниже сѣзданъ вытъ прѣродителю монахи, прѣпо-
доушнѣмъ Симеономъ, нокшѣмъ мироточемъ, и блаженнымъ
іерархомъ куръ Сакимъ, прѣкшѣмъ оучитѣлемъ нашимъ...
аже ли кто шѣрѣиетъ се таколи..., разорити или ниго прѣ-
ложити или утѣтити уга кыше илелашнѣхъ... и каетвоу да
имать утѣ скетнѣхъ хтитѣрь, скетого Сумеола и скетителъ
Саким...

П. и К. 502—505.

27. 29. IV 1348. Цар Стефан Душан даје цркви св. Миха-
ила и Гаврила у Јерусалиму Николу Врађинског и пет
стотина пернера дубровачког данка.

благодѣтѣю божнею процвѣтишъ ми. къ сконѣмъ утѣчетѣ
по того наволенью парци се штрелѣмъ благаго корѣне, ро-
дителъ монахъ скетѣхъ, рекъ же Симеола Неманѣ, поваго ми-
роточца и прѣкаго владыки киеваго земан зетѣцѣи, вели-
каго скетителъ и прѣкопрѣтетѣнника оучѣства нашего, вѣлю(!)
Саким...

М.С. 134.

28. 1348. Цар Стефан Душан даје нека села ћелији св. Саве
у Кареји.

... азъ... Стефанъ царъ... штрелѣмъ благаго корѣне ро-
дителъ монахъ скетѣхъ, уга прѣвѣдинкоу скетому Сумеола

Неманѣ покааго муршточца и прѣааго владыкы кыкынаго земли срънѣцкѣи и скетитѣа нашего архіѣра и прѣкопастолника ѡтъчѣства нашего курь Савы, . . .

. . . придосмо къ мѣсто рекомо Каркіа, нѣже шпрѣтѣет се келѣа скѣтаго Савы, взыкааго поуѣтѣнникѣа ерѣсалимскѣаго, създанна господномъ и родитѣама и просвѣтитѣама нашѣма курь Савомъ, къ нѣже взымакыно и богоугодно житиѣе пожикѣ, . . .

. . . ире ктѣ навѣжденѣма дѣаволима потыриѣт се разорити сеѣ занисанѣе мною царѣма . . . ѡтъ дѣхъ еуѣнгелиѣстѣи и ѡтъ зѣхъ кыселѣскыныхъ съборѣи и скѣтѣихъ ѡтъцѣи нашихъ Симеона и Савы . . . да нѣстѣ проклетѣ, . . .

П. и К. 498—501.

29. 1348. Цар Стефан Душан потврђује прилоге својих претходника Хиландару.

азъ . . . Стефанъ царь . . . ѡтрасѣа владыкы кыкынаго земли срънѣцкѣи и скетитѣа нашего и прѣкопастолника ѡтъчѣства нашего прѣааго архіѣра курь Савы . . . кто ли се нагѣ, . . . инако приложити нѣи что ѡтпѣти . . . и клеткоу да нѣмѣтъ ѡтъ скѣтѣихъ хитѣорѣи скѣтаго Симеона и Савы, . . .

П. и К. 493, 497.

30. 1348. Цар Стефан Душан потврђује Хиландару поклон свога братучеда Воихне село Постолин.

У тексту повеље:

Тѣма же и азъ къ Христа Бога благокрѣни и Богомъ поставленъ Стефанъ царь кысѣма Срънѣцкѣи и Поморнѣи, кысѣмоу днѣсоу западнѣиѣи стрѣни, кожьѣткыноу бо благодѣтѣиоу кызраиѣшоу ми къ сконѣма ѡтъчѣствѣ, но того изволиѣниоу парѣи се ѡтрасѣа владыкы кыкынаго земли срънѣцкѣи и скетитѣа нашего и прѣкопастолника ѡтъчѣства нашего прѣааго архіѣра курь Савы . . . кто ли се нагѣ, . . . инако приложити нѣи что ѡтпѣти . . . и клеткоу да нѣмѣтъ ѡтъ скѣтѣихъ хитѣорѣи скѣтаго Симеона и Савы, . . .

А. Соловјев, Од. сп. 133.

31. 1348. Одлука хиландарскога игумана Саве.

Почетак:

Слава тебе (Христе) мен... богородице хиландарске, твою помошню и молитвами господина святаго Симеона и святаго Христова светителя Сави... поспиранияхъ въспомоуехъ вса тѣхъна вѣка сего и желанна мнѣмоу хотѣнию помочуихъ.

П. и К. 505.

32. 12. VI. 1349. Цар Стефан Душан потврђује слободу манастиру св. Пантелеимона у Св. Гори Атонској.

... изъ... Стефанъ царь... благодѣтию Божію процвѣтшъ ми къ своѣмъ вѣчѣстѣ, и по того изволенію царинъ вѣрася благого корени родителъ моихъ скетихъ, рекъ же Симеона Немани покаго мироточца и прѣваго владыки кинскаго земанъ сръкцен, и великаго скетителя и прѣкопрѣстоинника вѣчѣства нашего Сави,...

Гласник СУД XXIV 233.

33. 21. V око 1350. Цар Стефан Душан дарује слободу и земљу цркви Свете Богородице, коју је сазидао код Габрова дијак Драгоје.

... кто ли дръзне такоки вѣдѣ истоящихъ забранити вожьстваніи тоиза цркви... да нетъ проклетъ ѿ ѿ и ѿ вѣцъ нже къ инки, и вѣдѣ ѿ евангеліи, и вѣдѣ святаго Симеона и скетителя Сави...

Гласник СУД XXIV 240.

34. 1354. Цар Стефан Душан потврђује Хиландару село Лесковљане.

... Тѣмъ же и миѣ... Стефану прѣвоу царю... желан нже вѣтъ прѣскетанъ моихъ наставникъ господъ же и оучитель прѣподобнаго Симеона и скетителя Сави и въ оумѣ наѣти раждежины срьдчно всегда, нже къ Божиимъ светимъ црквама приносити дарн за помноуваніи и помочи нже вѣтъ скетихъ царства ми...

П. и К. 514—515.

35. Око 1355, 2. V. Цар Стефан Душан потврђује и даје манастиру Хиландару разна права и повластице.

Бире и сурвоах сѧ заприкрениа скетыхъ прародитеаь царьства ми скитаго Симеона и скитаго Савки, и видѣхъ хри-сокоуаи деда царьства ми светаго краля и топлою любовию распахашахъ къ тѣмъ, прѣчистаа Богородице, и потворихъ на волюе поткрѣдихъ... И ксакы патрїархъ да дааа ють домоу Бисока махчанон кнаи прародитеаа царьства ми скитаго Савки ксакѧ акто ам, перперъ и мѣсакъ и вѣсѧ кожоуха...

кто ан такоиѧ дрѣвнѧ... разорити... и скети Симеона и светки Савка да моу иѣ сѧ помоирици ии кѧ сѧ вѣка ии кѧ боудѣиши...

П. и К. 516—518.

36. Мај 1356. Цар Урош даје митрополиту мелничком Кирилу манастир Св. Николе Стошког.

аа... Стефанъ Оудичиъ... штрасакъ валагачѧ коренъ родитеаь миоухъ скетихъ рекоу же Симеона новаго мироточца и прѣаиш владикѧ бискипаагѧ земаи Бръпецки и великаго свѣтителѧ и прѣкопрѣстоаника земаи Бръскеи шѣхѣства папѣгѧ Сави...

А. Соловјев, Богословье II, 285—286

37. 25. III 1358. Цар Стефан Урош утврђује дар свога владелица Влатка цркви хиландарској.

Благѧвѣкрѧмоу... Стефанѧ царѧ... процвѣтишоу ми ограси богосаждени кѧ отъчѣстѧ моѧмъ молитвааи скетихъ ми прѣродитеаь, рекоу же Симеона Немани, новаго мироточца и скетитеаа и ракиааго апостола архїереа Савки...

Новаковић, Зак. спом. 435.

38. 2. VI 1358. Цар Урош одређује да Дубровчани дају манастиру данак св. Михаила у Јерусалиму, а кад овај опустѧ, ман. Хиландару и Св. Павла на Атосу. *Фалзификат*.

Хиландаръ, и монастироу скетаго великомѧученика Гѧшѧ, глаголаиѧи скетѧи Павла, цѧ сѧ сѧраднѧи прѣдѣди

царьства ми прѣподобныхъ Свмцѣхъ новѣи муроточьца и скетыхъ архїиерискоупъ и чудотворць курь Сава...

П. и К. 522.

39. 1. IX 1360—31. VIII 1361. Цар Урош потврђује Хиландару дар жупана Вукосава — цркву св. Богородице под Петрусом.

... азъ... Стефанъ Одронъ... вѣнчѣхъ прѣподобнаго и богоноснаго шца Симеона Немани новаго муроточьца и скетаго и келіакаго въ скетителѣхъ Сави, прѣклаго пастира и просвѣтитѣля земли Срѣбьцѣи и по нѣхъ кралевьствовавшихъ землю Срѣбскою...

А. Соловѣев, Богословье II, 290.

40. 1361. Патријарх Сава потврђује са своје стране потврђени од цара Стефана и цара Уроша дар челника Милоша манастиру Хиландару.

... въ шѣхъ же ждрѣхъ и мене смѣрнаго раба ткогго патриарха Сави догѣ прѣстолю господина ми пастваника и сучитѣля ксон срѣбскои земли курь-Сави... аще ли се кто шкрѣте... и да несть проклетъ штъ скетаго и прѣподобнаго штца нашего Свмцѣна и штъ скетитѣля нашего Сави...

П. и К. 523—524.

41. 27. I 1386. Ђурађ Срацимировић потврђује Дубровчанима повеље цара Стефана и свога оца и стричева.

... тронце прѣскета слава твоѣ... прощити ми шрасан богосадѣи въ родѣ моѣмъ молитками и моленіемъ скетихъ моѣхъ прѣродитѣля Симеона Немани прѣкаго мироточьца срѣбскаго и скетитѣля Сави.

Стојановић, Пов. и писма I I, 110.

42. 9. I 1388. Писмо патријарха српскога Симеона.

... по томоужде... изволишю и чловѣколюбю пошю, штъшамъ же смѣрнѣю ми кѣквѣднѣшю вѣнчѣшю па си скети прѣстолю скетаго Сави...

П. и К. 544.

43. 1395. Патријарх Данил потврђује дарове кнегиње Милице и њених синова Руском манастиру.

... азь смѣренѣшии Даниѣл, и по милости Божиѣи патријархъ всѣхъ сръбскихъ земля и поморскихъ, милостию Божиюу и молитвами светаго Симеона и светаго господина нашего и оучителя и пастыльника прѣваго архіепископа Сави...

Новаковић, Зак. спом. 521.

44. 1399—1408. Гргур Вуковић с браћом Ђурђем и Лазарем и с мајком Маром даје Хиландару село Ораховац.

кто ли држнеть сѣа поткорити... да вѣдеть нмоу соуприница мати вожіа хиландарска и скети Симеоу и скетителъ Сака...

П. и К. 553.

45. 1405—1427. Деспот Стефан даје Хиландару сто фунти сребра годишње.

Милостию великааго господа монго Иссу Христа, ходатинством же прѣсвѣтѣи погородниче и молитвами светѣи лии господа и штеца и прѣдѣда и хтитора Симеона и Савы благоуверенѣи деспотъ Стефанъ...

да взымають монастырь на годише стѣ лии сребра къ славу и къ чистѣ прѣчистѣи кладѣици нашои погородниче хиландарскои и прѣподобиѣи и когосѣиѣи штеца нашоѣ Симеоу и скетителю Саки...

ли ли кто држнеть разорити сѣа... да не имать оучестіе съ великими нашоми скетѣици и ктитори, муроточѣемъ Симеоу и архіеремъ Сакою, на нѣже наше оупоканѣ...

П. и К. 556—558.

46. 1405—1427. Деспот Стефан даје Милешеву пет села.

... азь... деспотъ Стефанъ и по милости Божиѣи господниъ сръблянаъ штеца сѣа къ свѣдѣиѣ вѣсѣмъ, яко за многои милосердіе и пензлагодашноу милость скетѣиъ господѣи менѣи и хтитора сръбскихъ, светаго Симеоу само, држѣица сръбскаго и муроточѣи и Саки, светаго великааго архіепископа сръбскаго, иже за многою свою милость хода-

тлѣ быхше въ мѣмѣхъ недостѣпнѣхъ къ господѣ и молителми
нѣхъ многажды спасень быхъ въ морѣхъ же и на сѣни, въ ра-
тѣхъ и въ разнѣшнѣхъ пѣснѣхъ и пахожденїи шѣхъ многа-
мѣшнѣхъ, даже и ѡкаминѣю доушѣ мою шѣхъ вѣкѣхъ творца
и владыкы вторичноу животѣ дарова ми се, до шѣнѣхъ къ
прѣдѣлаи изволитѣ се ѡбладающеу животомѣ и смѣртїю
творцоу и богоу моему, сѣхъ великѣхъ ради благодѣтелствїи
свѣтѣхъ господѣ моу смѣренїю моему принесохъ малое
припошїе, приложихъ манастирѣ господина ми скѣтаго Савы
ниже къ Мѣлѣшѣхъ пѣть сѣхъ оу Моравницѣхъ,...

аще ли же кто дрѣзнѣтъ сѣа разврїти... къ мѣсто по-
мошїи да мѣхъ вѣдѣтъ свѣршнѣхъ свѣтѣхъ Савиныхъ и скѣти
Савы,...

М. S. 334.

47. 10. VI 1423. Тесар Угљеша прилаже нека села ма-
настиру Хиландару.

Завршетак:

... аще дрѣзнѣтъ разврїти сѣхъ... да не пмѣтъ оучестнѣ
сѣхъ великѣхъ нашихъ [сѣхъ] тѣлѣхъ и хѣтитори мѣроточемѣ
Савиномѣ и архїерѣшѣхъ Савою на шѣхъ [хѣхъ] наше оупованїе...

П. и К. 561.

48. 1437. Акт игумана Пахомија и хиландарскихъ калуђера.

Благодѣтїю и члѣвѣчлѣвїемъ... Ісуса Христа и изво-
ленїемъ прѣчистѣе его матере и молителми прѣподѣшнѣхъ и
погопоснѣхъ шѣхъ нашихъ скѣтаго Савинова и скѣтитѣа
Савы... мѣхъ... іеромонахоу Пахомию прѣдрѣжнѣхъ редѣ
стражѣхъ моехъ.

П. и К. 563.

49. 15. VI 1450. Патријархъ Никодимъ наређује да се од патријар-
шије наново даје оно што је установио свети Сава
Карејској ћелији св. Саве и да се ослободи неко хи-
ландарско имање у Пећѣ.

вѣшнѣхъ мѣхъ смѣренїюмоу Никодимѣу и по амлѣсти во-
жнѣи патријархоу на сѣхъ свѣтѣхъ прѣстолаѣхъ ниже къ свѣтѣхъ шѣхъ
нашего прѣкѣго пастакѣника и пастїна и добре просвѣтѣнаго

вѣсткѣи свое земаю сръбскоуѣ архіереи Христова господина ми курь Саки...

... въспоминають смиренню ми ш приложкоу што н оустакн скети Сака...

По прѣшкетки же нашема штъ здешнихъ, его же изколантъ кладника Христа прѣдржати прѣстоу светаго Саки, тѣго іако господина и врати монго молимъ ени оутвержденноу къ златопечатнишма хрнскоуѣи господиноу и оучителемъ сръбскимъ курь-Сакимъ и нашимъ смѣреніемъ непокорноу... нъ наче колне и крепчан потерждати.

П. и К. 565.

50. (1401—1462). Уговор о продаји између хиландарских калуђера и Ксенофскога манастира.

Почетак.

Благодѣтию и чловѣколюбіемъ калдики нашего и господа Исоуса Христа, изволинемъ прѣчистие Богоматере и молитвами скетыхъ и прѣподовнихъ и корописнихъ штъцъ нашихъ Симеона и светаго Саки... прѣдржѣщоу ми рѣдъ начелства монго къ домоу пречистие лавры хиландарския.

П. и К. 553.

51. 1572. Посланица хиландарских калуђера Ивану Грозном.

Понже скеты монастырь естъ словенскаго (евн)л въ чужден странѣ, къ грѣхъц(ки) земаи. Прѣш скеты Сака мно[гома] златомъ искоуни тоу скетое мѣсто, к томуу (ке)ліе и села и па(...) и ловица и пашница (...) цркви и штъ грѣхъскихъ монастырен, и приложи скетомоу монастыроу, икоже оужитіу светаго сказоуеть...

И мы смиренн и ници твоего царьства богомольци оузрѣвни, радостн испашнихъмъ се, икоже теке хрнстолюбиваго нашего цара и ктитора смого зрѣи по срдѣкъ насъ ходица, икоже иногда цара Стефана или краля Милеутина людо светаго Симеона и светителя Сакоу...

Пожалоуи. царь и господарь, прикажи своимъ царьскимъ словомъ оустроити цркви къ томже двореу [на Мо-скии] светнымъ чюдотворцемъ сръбскимъ Симеону и светителю Сакѣ...

П. и К. 584—586.

II. ЗАПИСИ И НАТІСИ

1. 1305 г.

Изде же на свѣтъ нашего языка вожьствено се писаніе нотыцинем и локвию многою и желанием из' млада вьскипинаго вогочьствяго и прѣвскерп'наго и прьваго архинископа всеи срьвьскыи земань курь Сава, сына прѣподовнаго вѣца Снмашна, прьваго наставишка ксѣи срьвьсѣѣи земан. Съ же благочьствын архинископъ и кралекство шинови и шекети ї ксѣи земан...

Запис 38 у рук. Воскр. ман.

2. 1316 г.

... И къ пышан'ныхъ родѣхъ избраа и кыздениже господина скетаго Снмашна Неманю, и многоразачнымъ знаменни и чюдесы нощьт и. Многы бо шентѣли оу тебе, спаси, соут по саномъ ксѣмъ раздѣлиши по числоу добрыхъ дѣтели, и ѿ него доброплодни ѿрисиа многы процкыть рекоу же го сподина скетаго курь Сакоу и иныхъ мнозѣхъ, къ нихъ же и господинъ нашъ Стефанъ краль Оурунь...

Запис 6607 у јеван. Карејске тиикавинце. Исп.

3. 1316 г.

Сии скетини и вожьствыныи кингы приложиа Стефанъ Оурунь крал келн скетаго Сава поустынежителю иже въ Каркихъ, иже създа господинъ родителъ кралекства ми и оучителъ ѿ(х)чѣстка нашего скеты Сава пр(х)вын архинископъ срьв'скын, троуды и ноты скончиа скетинми на свое спасение и соучинмъ с нимъ и по шемъ...

Запис 6008 у рук. ман. Хиландара. Исп.

4. 1319 г.

Божьствыиныхъ пророкъ проречении скръш[еннѣ] приише,
 якоже бо рече Псалмъ скати се... приде во свѣтъ тѣмъ, и възведе
 върхъ въши скон, и вниде въбраникъ ти чедѣ, поидоуть бо
 царии въ свѣтъ тѣмъ и нзыци къ вари въстоки тѣмъ,
 Ирѣволю оубо Израилъ нзымолю оубо върхъ тѣмъ рече тѣмъ
 пророкъ ѿ лица господина глаголю: нарекоу не люди мои, люди
 мои, и не възавѣшны мои, възавѣшны: и дѣже рече се нмы:
 не люди мои нете вы, тоу нарекоутъ се сынове бога живаго.
 Ииди' во ш пакъ велика вожны смотрѣны милосердѣи, иди
 ко нмы пового Иирѣма, скетѣго пашѣго господина Симеона
 и пового мироуочѣа къ поворождеишѣмъ Израилъ, рекше къ
 сръп'ецки земли. ѿ того во нмы всерасѣи люди, сыи нго
 крѣ Сака божьствыиныхъ, многими поти и троуды ѿвергы
 пакъскою тейеи, яко пѣкон неконныи шрѣкъ къ пороуду
 приишѣ, пороуд, иже не(тъ) ошнов, не тѣмъ себе, нъ и коу
 сръп'еи землю доуухомъ скетымъ. яко пѣкаи чьстѣи нмѣа
 ѿ вѣхъ крѣишѣ цѣкѣтъ въбравъ, и непакии свои отычѣ-
 етко[...].скыи и славодѣжавыи кѣицеи[...].[етѣ оуира-
 сѣи, и пракокрѣио кѣроу оутѣрѣи, и великимъ архѣ-
 ирѣинымъ саиомъ почытъ. Подоке же се Богоидѣоу Моисею,
 нмоу же хотеиоу створити скииу, рече нмоу богъ: створиши
 кѣа по въразоу ѿвѣи(о)мъ ти на горѣ, тако и съ бого-
 вѣишѣи оучитѣи пашѣ Сака, вѣдѣи иже въ скетѣмъ градѣ
 Иир(о)с(али)мѣ въразъ цркви славиаго Сиона и скетѣго Са-
 кыи Иирсалимѣскаго, въ тѣмъ вѣразъ створи сѣи великою
 цркви. Оуірѣхъомъ же въ скетыхъ нго словесехъ, иже ошгаки
 нмѣа въ оутѣишѣи яко рече: молю по мѣк хотеиныхъ кыти,
 за малоуірѣишѣи ради живѣи недобонѣишѣи мною, неплѣ-
 ните. Тѣмъ же оубо азъ смѣиши Иирѣи, многѣи кѣ-
 дрѣишѣи бога и молитвами скетѣго Сака и скетыхъ хти-
 торъ и скетыхъ скетѣи сръп'ескыи землѣ възведеи кыи
 на сѣ... прѣтоль архѣишѣи сръп'ескыи землѣ... пѣда
 же възведеи кыи на сѣ скетѣи великии прѣтоль скетѣго
 Сака, всегда нмѣхъ к' оумѣи нмѣа подкиа и троуда шѣхъ
 кыишѣи и чьстѣиныхъ моуишѣи, пѣе же и оучитѣи и на-
 стѣишѣи пашѣго светѣго Сака въсѣдѣеткоуи словесемъ, потѣ-
 цахъ се нмѣа малои сѣи приложити. Послахъ къ царскимъ градѣ

къ монастырь свѣтаго прѣдтече и крѣтитѣля Ивана, и при-
песенъ ми выстѣ си тишикъ пр(о)с(ла)вѣмъ, и прѣложникъ и
въ пѣснь нѣзѣкъ ѿ писменъ грѣчскаго нѣзыка... (Эи же ти-
шикъ написанъ выстѣ въ лѣто '·S·W·K·S·, савѣчскаго кроу-
га ·K·P·, лоушскаго же кроуга ·B·, индикта ·K·).

Запис 52 у рук. Нар. Б. бр. 6.

5. 1329 г.

Савки ѿцоу и синуу и светомуу доухоу, слава въ троици
Богоу, слава и въсемъ свѣршишю Богоу Господу поспѣши-
ствоуюцю и слоко оуткрѣждауюцю поспѣдеткоуюцима зна-
менъми дѣши. Благодатню Христокою триснаваго похѣтка
сѣккоушани и неразѣканѣ ѿца и сина и свѣтаго доуха, и
паче изкопѣниемъ ѿца и поспѣшениемъ сына и свѣршишю
свѣтаго доуха, сие свѣтомъ и похѣтвеное житѣе написе се и
сѣкрѣши се похѣтѣшикъ прѣсѣрѣнаго господина архиепископа
вѣхъ ерѣвскихъ земанъ и поморскихъ куръ Данила, тогда вла-
дычеткоуюцю нмоу на прѣтолѣ свѣтаго свѣтитѣля куръ Савки,
прѣкаго архиепископа ерѣвскаго, къ дѣи ... краа Оуруна
третѣаго... И сие свѣтое и похѣтвеное житѣе написе се
оу свѣтыхъ апостолѣхъ оу Пекы, оу Ждрѣлоу, похѣтѣшиемъ
и благословѣниемъ прѣкопрестольнаго и прѣвѣсѣщеннаго госпо-
дина и оучитѣля архиепископа вси ерѣвскѣ земанъ и помор-
скѣ куръ Данила, проже благоволи Богъ и доухъ свѣты, а не
чловѣкъ выти архіереа на прѣтолѣ свѣтаго куръ Савки... И
та, многѣшиши мѣлахъ Никола, пѣвъ проумень свѣтѣмъ лавры
Стоудѣничскѣмъ написахъ сие свѣтѣе житѣе въ лѣто
'·S·W·K·S·, индикта ·K·.

Запис 55 у рук. мал. св. Павла у Св. Г'ори.

6. 1359 г.

Екъ то вѣрѣмъ Муханъ стар'ца похѣтѣшиемъ ѿца проу-
мена и все вратѣе принѣти ирѣкѣ рекомъ Карѣи свѣтыхъ и прѣ-
водоушныхъ и когноспныхъ¹ ѿкъ нашихъ Симѣона и свѣтитѣля
Савки келѣи и кидѣкъ не² вѣрѣтъ трѣидъ покаго в(з)кода³ и
потыцак' се тѣудомъ и поданиемъ написе си трѣидъ свѣтомуу
Симѣону и свѣтомуу Савкѣ келѣи рекѣе карѣвскѣ⁴ на оутѣ-
шение братѣмъ доушеско и тѣлесно, и Мухану стар'цоу

на спасение, и да моу не(ть) помень. И поклѣ стар'ць и к'са
братна, да не има ни єдинъ ѿ настоящихъ по нас стар'ць
ни иноумень ни кто люко⁵ ѿ бладоущихъ извести си трѣва
ѿ нирга. Кто ли се паче такови и не оустидит' се поклѣ-
ню кожню и скетыхъ ѿца нашихъ ктигоръ скетаго Енамеша
и Саки, и из'несе или ѿдас(ть) и'ккомоу, да не(ть) проклетъ
ѿ господа нашего Ісуса Христа и ир'кветыне чыстыне Богоро-
дице и ѿ скетыхъ ѿца никенскихъ и пр'кподовныхъ ѿца¹ Ен-
меша и Саки, и ѿ насъ гр'шныхъ да и'кс(ть) благословиль,
аминь, ни зде ни тамо.

ранаяязъ к'би⁶ х'ин (?)

Запис 115 у рукопису манасти. св. Пантелејмона у Св. Гори
(пређе био у Кареји). — Слом. XXX, 43; Петк. 6.

У Петк. ова отступања: ¹ нема. — ² же. — ³ исхода. —
⁴ каренска. — ⁵ люко. — ⁶ к'би.

7. XIV—XV век.

... Помени, господи Еімеша ижеавшаго сию антоу҃ргию
къ Скетѣи Горѣ. Сїа антоу҃гїа (!) светаго Саки ерѣв'скаго
оу Нирга.

Запис 9342 пишчев у рук. Петр. Публ. Библ. збир. Пого-
динова бр. 37.

8. 1416 г.

М'ксца гел. .ѿ. памет иже къ скетихъ ѿца нашего
Саки, прѣваго арх'їенискона ерѣв'скаго.

Запис 5028 у рук. Н. Б. бр. 6: Ек .ѿ. иже... (Гл. XI, 194).
— У синакс. рук. од год. 1329 у мн. св. Павла под 13 јан. (Гри-
гор. 21).

9. 1416 г.

Постаки се скеты Саки прѣвы арх'їенискона Ерѣванна въ
л'кто .ѿ. ѿ. ѿ. ѿ.

Запис 5137 у рук. Н. Б. бр. 590 од год. 1416.

Стојановић, Род. и лет., 110: Замети и изводи из летописа.

10. 1453 г.

Хрисовска самого скетаго Саки и крата его прѣкок'ки-
чал'наго крапа Стефана, м'ксца епископомъ ерѣвскимъ: .ѿ.

14. XVI в.

Нзиде же на свѣтъ нашего языка вожествовое се писанне
потыраннемъ из млада вескицнаго и богочестываго и прѣ-
вскицнаго и прѣваго архієпископа кѣсе срѣпскыя землѣ и по-
морскыя курь Савы, сына прѣпошкнаго штыца Енмешна,
прѣваго настапника кѣсеѣн срѣпскѣи землѣ: съ же благоч-
естывымъ архієпископомъ и краал(с)твомъ шкновн и весветк въ срѣпскѣи
землѣ,

Запис 5543 у крмчији XVI века у Букурешту.

15. 1517 г.

И лѣто . . ѿ . ѿ . е принна ѿ Свѣтлѣ Горы старецъ Ісана
принесякъ к великомѣ князю кингѣ житіе свѣтаго Савы сръб-
скаго,

Запис 429 у рук. Одес. библ. бр. 34.

Такавъ запис налази се на више рукописа у Русији: у библиот.
грофа Толстоја бр. 233, у Румјан. музеју итд.

16. 1520 г.

... Христокѣ, такожде и ѿ свѣтлѣхъ ктиторъ нашихъ Еуменеа
и свѣтителѣ Савы, и ѿ кѣсѣхъ свѣтлѣхъ да нѣстъ благословень,
амини, амини, амини.

Запис 6217 у рук. ман. Хиландара бр. 129. Исп.

17. 1521 г.

Оуказъ лѣтомы вѣчнымъ колѣко ѿ кого кѣка...

ѿ Курнаа филозофа до свѣтаго Савы прѣваго архієпис-
скопа, оучителѣ и прѣкосветителѣ сръбскаго покая по истинѣ
апостола и врата его Стефана прѣковѣчаннаго краалѣ сръб-
скаго лѣт . ѿ . ѿ . ѿ Пдама же лѣтѣ . ѿ . тисоуцѣ . ѿ . ѿ .

Запис 5589 у ст. штамп. кнѣ. у Н. Б. бр. 30.

18. 1568 г.

... Знуса се сѣа свѣта кожествна кнѣга гааголемѣ трѣмъ
покалѣкѣмъ... патрїарха... кур Макаріа Пекскаго... П кто ю
кте ѿети ѿ сего храма, на страничѣмъ свѣдѣ Христова прѣчи-
ста богомати да мѣ всѣхъ скларницѣи да естъ проклетѣ ѿ
господа бога ксѣдржителя и . ѿ . ѿ . ѿ . свѣтлѣхъ ѿцѣ, ниже въ

Никен и прѣподовиѣхъ и когоселѣихъ ѿць нашихъ Сїмена и кетителя Сави,...

Запис 6341 у рук. Цетинског мап.

19. 1585 г.

Къ лѣто . 5 . 4 . 6 . прѣписанъ сїю книгу ѿсѣпа прѣмоудраго, иж(е) ѿ Гурѣи оудржавѣнаго прѣпискниѣно люкомоудрїе Матѣадїа ѿ роускаго извода... . сїе писанъ къ пирѣсетаго Сави въ Караѣхъ, тогда ми оукогомъ прѣкыкаюцїхъ въ томъ мѣсте. Тогда пакы пѣхъомъ из инрѣга братїамъ съборнымъ и шымъ ѿсѣдати въ съборнои кнѣи (н)дѣже и прежде, ионж(е) не мало вѣше погрѣшенїе при игѣменѣ Пансеко ѿршм(о)нахъ.

Запис 775 у рук. мап. Хиландара бр. 293, Исп.

20. 1595, 1599 г.

Да се зна каде съжегоше Тоурци светителя Сакоу, архїепископа сръпскыи и приморскыи землїе въ Бѣанградѣ. Начелни кезиръ Синапъ наша, иже вѣше предъ конскоу. Сїа кыше въ лѣт(о) . 5 . 9 . и . 5.¹

Запис 876 рук. (јеванђељу) мап. св. Тројнице код Плеваља бр. 15.

¹ Ова реченица изгледа позније дописана.

21. 1592 г. и доцније.

Сїа книга дїакона Њсенаїа Снасови воды, и тко е ѡ ѿшланти ѿ светаго прѣисвращенїа да нєть проклетъ ѿ гонснѣа вога и пречистїе его матери и светаго Сїмена и светителя Сѣки, амни, амни, амни.

Запис 6436 на Цетинском октоиху у ман. Хиландару бр. 1. Исп.

22. XVI в.

Въ нѣмѣ шѣща и сына и светаго дсха. Къ лѣто . 5 . 4 . 6 . ѿ царьство благокрѣпнаго цара кнѣзѣ Калонапа грѣчскааго, царьствоујуцааго косточныиши землшми и западыиши, нашемоу господиноу кыпоукоу светаго Снасона, и прѣкокѣкнѣчанааго краля кнѣзѣ Стефана младѣишемоу сыноу его въ

пакше къ прѣшвѣщенномъ сѣ господиноу Савѣ благовѣрныи
господинъ нашъ Стефанъ краљ Оуѣроу послѣ вѣмѣ когѣ
прѣскрѣщенноюю моалтвѣ его сѣю кингоу, юже прѣеть, ѡко
прѣвѣанкы дарѣ чѣстѣнь.

Запис 4932 у рук. Пет. б. Отч. II. 1868, 119.

24. XVI в.

Изъ ско Пахоміе ѡ Влѣшка землѣ тако самъ инсал за ка-
лѣсѣе Блахѣн, кое да прѣкѣта сѣе Грѣци да не вѣд(ѣ) прощен.
Да знате ки, кратіе, како глаголе светі Пакас апостоас на
апостоас: Грѣци, кели, зан вѣкрѣн и прѣсно лѣжанни и лѣ-
каки и пѣнаостикѣ. Тако светі Савѣ, кое чинани [!] Филап-
дарска манастир. Братіе, кое донде на Света Гѣра, самъ да
сѣди, како мож(ѣ), тако да се храни, сѣ проклетіи Грѣци да
не чини смѣшеніе, инкако, ажи (?) тако сѣмъ закарѣ. Колико
досад(а) нмаемъ ѡ Грѣци проклетіи.

Запис 9691 у рук. Рум. м. бр. 1437.

25. XVI в.

Си светі храмъ прѣваго архіепископа кѣр Сави вѣанкаго
чюдотворца иже (?) въ Милешки... грѣцини Никанѣр про-
монахъ.

Запис 9716 запаран на зиду у м. Жичи.

26. 1600 г.

Сне света кинга светаго Сави прѣваго архіепископа сѣ
вогѣ да проести ка кекѣ, аминѣ. На лет(о) , . ѡ . ѣ . ѣ .

Зап. 909 у рук. (Житіе св. Саве) Беч. б. бр. 25.

27. 1605 г.

И ка та времена светаго Савѣ иждѣшѣе проклетіи Си-
наиѣ пана ѡ Белѣградѣ; и минга калѣшеромъ ижда кѣне и
црѣккамъ занѣстеніе.

Запис 941 у рук. ман. Крушедола.

28. 1615 г.

...Издѣ же на свѣтъ нашего языка божѣствѣное се писѣ-
ніе потыраніемъ и лѣвокію многою и желаніемъ изъ млада

векѣнаго и благочестива и прѣшвѣщеннаго и прѣваго архіепископа въѣхъ сръбскыи земли куръ Савы, сына прѣпо-дѣвѣнаго штыца Сумаона, прѣваго паставника въѣхъ сръб-скѣи земан. Съ же благочестивыи архіепископъ и краляв-ство швыновн и шветы къ сръбскѣи земан...

Запис 1029 у рук. ман. Мораче.

29. 1619 г.

Сѣи типикъ сирѣчь шкразникъ светаго Савы сръбскаго прѣписе се къ лѣто , ѿ . ѿ . ѿ . ѿ . въ пещере светаго Савы постница, въ въ прѣжде насъ сыписанъ роукою светаго Савы къ лѣто, рече, . ѿ . ѿ . ѿ прѣстави се господишъ Сіменш...

Запис 1066 у рук. Чеш. муз. Исп.

30. 1621 г.

Сѣи кинѣ попови попъ Дмитріе, кыкѣи типикъ въ постници светаго Савы, лѣта , ѿ . ѿ . ѿ .

Запис 1098 у рук. ман. Хиландара бр. 63. Исп.

31. 1624 г.

Сѣвръши се сѣа светаа и кожетицаа кинѣ, житіе и жизнь нж(е) въ светыхъ штыца нашего Савы, прѣваго архіепископа и оучителя сръбскаго, къ лѣто , ѿ . ѿ . ѿ . ѿ ., крѣгъ савцъ . ѿ ., и азны . ѿ ., шѣднкта . ѿ ., злате числа . ѿ ., дѣмеліе . ѿ ., лѣсеца гел. ѿ . ѿ . при ігѣменш монастыра светаго Павла куръ Іованшкѣи іер'монахъ, настоиіемъ и носениіемъ проігѣмена куръ Митрофана іер'монаха и съ братѣами. И насъ грѣшныихъ, ш семъ троудив'шыхъ се, простете, а не казѣте, понижѣ съ нѣуждею келию сѣи писахъ, понижѣ въшѣи зима чюкетѣна, іако да изпа-кѣтъ господъ насъ зими грѣховныи, и сподовитъ съ правед-ныи семнѣи. Сѣи писахъ оукогы чрѣпоносѣца Нитоніе Таха, понижѣ имѣхъ самодръжацъ замѣданикъ на добро дѣлание, и навикохъ ѿ ѿности прѣзвор'ство и не плочуихъ се люкомоудрѣю: ш кто мене не въснаачетъ шланиаго.

Запис 1149 у рук. Њамецког ман. у Молдавији.

32. 1633 г.

Сѣа свѣтла вожьстѣвнаа и доушепользнаа кнѣга, глаго-
лѣмаа Фалтѣрк, исписа се къ монастырѣ Милешки, храмѣ
възнесѣнѣа господня и свѣтлаго Савы, при ар'хїепископѣ Пек-
скомѣ кур Павсею, и митрополитѣ кур Аогинѣ и иг'мениѣ кур
Василїю, къ лѣткѣ , ѿ . р . ѿ . ѿ . ѿ Христовоа рож. , . ѿ . ѿ . ѿ . ѿ .
ин'дїктївѣн . ѿ . ер҃с҃г . ѿ . лш . . ѿї . , шак . . ѿ . рѣкою много-
грѣшна чрк'ца Захарїа, і҃с҃л . . ѿї .

Запис 6737 у рук. Северинске цркве.

33. 1635 г.

...Изволенїем оца, и посикнїем сына, и съвкрїенїем
свѣтлаго доуха исписа се сѣа свѣтла и вожьсткѣнаа служба при
храмѣ възнесѣнѣа господня и свѣтлаго Савы, зовомѣ Милешка,
при ар'хїепископѣ Пекским кур Павсею и митрополитѣ кур
Аогинѣ и иг'мениѣ и архимандритѣ мѣста сего кур Ааѣїамѣ.
И которомѣ скерїениѣ по немъ вѣде, да помѣнкѣ грѣшного За-
харїю инелкного къ лѣт(о) , . ѿ . р . ѿ . ѿ . ѿ . а ѿ еж(е) по пактїи
рождьстка Господа и Бога и спаса нашего Іисуса Христа
' . ѿ . ѿ . ѿ . ѿ . ѿ .

Запис 6752 у рук. (литургија) Унив. библ. у Загребу.

34. 1652 г.

Богоа благоа благодатїю и прїзволнїем, повелѣнїем же
и иждивенїем чьстїкнїнаго и прѣподобїкнїнаго... кур Вик-
тора іеромонаха, иг'мена и архимандрита, иже къ Свѣткѣ
Горѣ Идоина царскыи и скерїшныи сакендерѣкскои велкыи
лавро, монастыря Хиландара, свѣтлаго Сѣмїона муроточца и
свѣтителѣ Савы, исписа се сѣа свѣтла и вожьстѣвнаа кнѣга,
глаголѣмаа Златоустѣ и интїкоесты... И исписана вьсѣтъ сѣа
кнѣга рѣкою смѣрнїнаго Антѣмїа іеромонаха на мѣсто на мѣ-
сто (!) парїцаемо Свѣтла Інна, къ велю прѣображенїа, къ
лѣто вьртїа , ѿ . р . ѿ . ѿ . ѿ . ѿ вѣпакїрїенїа же слова, лѣхкѣ мѣсеца
апрїл . ѿ . днькѣ.

Запис 6870 у рук. ман. Хиландара бр. 284. Исп.

35. 1654 г.

Гел(о) Крестърь ка земьки качькен

† Снѣ кышпоу ине(а) Равъакъ, Иканъ и Тѣрзѣ... и
Ием и Иннако и Стоян и Стоянъ и Станько и баба Марѣта
са касем домомъ оу Скетоу Гороу оу [Хила]ндарь монастырь
Погоу и светомоу Сакн и Симеѣноу на слоужькоу, Пого да
и прости, и благослови, Сѣа посла се ка светы град... къ лѣто
7162 ш св. Гевргію.

Запис 6884 у рук. ман. Хиландаря бр. 230 (47). Исп.

36. 1657 г.

Сѣю наоученицъ приложисмо къ цр'квы оу прират да
чѣти тинькарь. Ице кто се поксентъ ѿети ю, таковы да естъ
проклетъ ѿ светки и жиконачелен Тронци, и ѿ .кѣ. ано-
столи, и ѿ .т.йѣ. светихъ ѿтыци и ѿ светыхъ хтигоръ на-
шихъ Симеѣна и скетителя Сакн, и да естъ причестникъ Іоуде
и Ірѣн, и да нмать оучестіе съ шпеми нже реконе: възми,
възми, распиши его, аминь, аминь. Къ лѣто 7165.

Запис 6905 у рук. ман. Хиландаря бр. 334 (420). Исп.

37. 1658 г.

Къ лѣто 7168 .в.р.ѣ. а ѿ рождества господа нашего
Іу Христа .д.х.ѣ.и. мѣсеца енисаріа .ѣ. свѣрише наше
Младѣмъ архіепископъ Пекцескыи прѣиде къ светсю Горѣ Исхон'-
скоюу къ великоуу локрѣ срьбскоуу монастырь Хиландарь
царскыи светыи и свещен'ныи окиткли светыхъ ктиторъ цр'к-
подобныхъ и богоносныхъ ѿцы нашихъ Симеѣна и скетителя
Саккы, нже естъ храмъ въведеше...

Запис 6911 црвением у рук. ман. Хиландаря бр. 130 (51). Исп.

38. 1670 г.

Бога благаго благодѣтію и прозволѣніемъ, пожелѣніемъ
и иждивѣніемъ чьстикииного и прѣподоклѣниного... кѣр Кѣ-
тора іеромонаха игѣмена и архімандрита, нже къ Скетки

Горѣ ѿдана, царскыи и скещишми славеносрътскыи великыи
 аллары монастыря Хѣландара, скетого Сумѣшна муроточца и
 скетителы Сагы несиа се сѣа скетла и кожѣт'вна кнѣга рс-
 кою грѣшного попа Габріила Житомирскаго мѣнина къ монастырс
 Хѣландарс. Сѣе писанъ поощаждѣем и любовкы поощаждѣемъ
 вышереченаго оубоца къ ѿбожѣи рѣи.

Запис 6976 у рук ман. Хиландара бр. 266 (181), Исп.

39. 1672 г.

Сію викалю повѣла доуховникъ Инканоръ термонахъ прі
ижеменс кѣр Пикторъ термонахъ цѣною единого заатинка, и
дасмо мѣ и на прочитаніе саборно въси докъ и живъ да стонъ с негъ,
пикъ викаль да естъ монастырска и тко не е ѿнимати ѿ све
таго сего монастыра кражила наветомъ, таковы да естъ про
кактъ ѿ господа кога въсѣдржителъ, и да мѣ е сапарница
светла когородница и светъ ктиторъ сѣмъши и светителъ сава
лами, аминъ, аминъ, аминъ. Рѣ акто . ѿ . р . ѿ .

Запис 6487 на Острошкој библији бр. 80 у ман. Хиландару. Исп.

40, 1680 г.

Сын кукоть скетаго Саве сръбскаго чюдотворца пркств.
 Сакова доуховникъ Никтаріе иеромонахъ Миланскаца, въ лето
 1890 г.

Натпис 7040 на поклонцу живота у Иск. патријаршији.

41. 1682 г.

Гїа кнїга фалтир'ске тлїкованїє монастира Хїландра,
їже єсть въ Свѣткѣ Горѣ Пѣвнїцкї, и тко ѣе и ѡимити...
таковы да є проклетї ѡ господа бога... и їт свѣтыхъ ктї-
тирѣ нашихъ Гѣмївна Мїроточїа и скетїтелїа Савы и ѡ
кскѣхъ скетїныхъ ѡрѣ... Зане єсть ѡ дрѣвнїхъ крѣмїхъ въ
свѣтѣхъ ѡвнїтїа Хїландарскѣхъ ѡ свѣтаго Гѣмївна и Савї...
Како се ѡтїмїе ѡ монастира да є проклетїе проко ѡ господа
бога вассѣдр'жїтелїа і єго матере і ѡ свѣтїхъ ктїтирѣ Савї і
Гѣмївна і їв насъ крѣпїнїхъ, аминь.

Запис 7070 у рук. (на хартији) ман. Хиландара бр. 268 (101).
Исп.

42. 1682 г.

Сіа книга Фальтирско талкоканіе монастыра Хиладара...
и тко не е ѿнимити ... такомы да е проклетъ ѿ господа
кога въседляжителъ и ѿ прѣчистые вогородице... и ѿ ске-
тыхъ ктитѣр нашихъ Сѣмѣона и скетителя Савы...

Занис 7071 у рукъ ман. Хиладара, бр. 189 (100). Исп.

43. 1682 г.

Сіа книга глаголемъ скеты Паралама монастыра Хиладара къ Светки Горѣ ѿ нѣсмѣнїе, да стонтъ неѣманемо оу нѣсмѣнїи речено въстъ съкорѣ, и да е проклетъ тко не ѿнимити ѿ нѣсмѣнїе, да е проклетъ ѿ господа бога и прѣчистые его матере, и скетыхъ тїи штыцъ ниже къ Пикки. и скетыхъ ктитѣр нашихъ Сѣмѣона и скетителя Савки, аминь, аминь, аминь.

Слѣршны нѣсмѣнъ Гавріла нромонахъ, лѣто 7190.

Занис 7072 у рукъ ман. Хиладара бр. 77 (317). Исп.

44. 1682 г.

Нзколинїемъ ѿца и поспешїемъ сына и съкршенїемъ светлаго доудъ, сы ширакъ скетаго Савки шепокы камарамъ дитронолїтъ вемградекы хули кур Сѣмѣон при нѣсмѣнѣ Гавріла лѣт(о) . ѿ . р . ѿ .

Напис 7080 над вратима у параклису св. Јована на врху шира св. Саве у Хиладару.

45. 1691 г.

Сїи апостола поужькы дадосмо ѿ монастыра Хиладара оу постинцъ светлаго Савы да слоужитъ въсѣгда. Сїе подаде се прї нѣсмѣноу вѣр Симѣонѣ іер'монахѣ и при тїишкарѣ проишмѣноу Оѿѿѿѿѿ іер'монахѣ; се ж(е) кыс(ть) въ лет(о) . ѿ . р . ѿ . ѿ . , и т'ко не е ѿнимити ѿ поспѣце, да не проклетъ ѿ господа бога и ѿ светѣ трѣрѣнице вогородице, аминь . г҃їи , и ѿ светыхъ ктитѣр Симѣона и скетителя Савы.

Занис 7191 у руск. шт. апост. бр. 96 у Хиладару. Исп.

46. 1699 г.

На акто .Б.Ѣ.Б. месеца июліа .Ѣ.І ка педѣаю скети
утиць, да нєть вѣдомо кѣмъ коушнѣхъ сѣю доушеспаснѣю кнѣс,
житіє скетаго Сакѣ прѣаго мѣхненѣкнѣа и зѣнтѣа ерѣскаго,
азъ прѣкшѣни и смєрєни Дмѣль парѣени владѣка цєтѣнскѣ,
Ѣіє проѣзѣаѣть калѣи вогъ сѣ братѣю приложѣсмо сѣю кнѣс
хрѣмѣ рождаствѣа прѣкшєтѣ вогородѣцѣ на Цєтѣнє. И тѣко Ѣ
є сѣа непракдоу отѣнѣаѣтѣ Ѣ сѣго кѣнѣ рѣчѣаго хрѣмѣа, да вѣс-
дєтѣа проклєтѣ Ѣ гєспєда вогѣа кєсѣдрѣжѣтєлѣа, и да мѣс кѣдєтѣа
на стрѣнѣномѣа сѣхдѣа скєтѣа вогородѣцѣа кѣа мѣсто мѣлєстѣа сѣ-
парѣнѣа, дѣмѣнѣа.

Запис 2059 у рук. Беч. библ. бр. 25.

47. Οκτ 1682.

Сіа кинга догматикъ скетого мошестира Хиландара иже
єсть къ Свети Горѣ Идопѣцки, и тѣо ѣе и ѿшавити на
издати и из порте на полѣ извести, ажеко понъ ажеко дѣакопъ,
ажеко пекакацъ ажеко ѡктацъ, ажеко монахъ, ажеко прѣстъ ажеко
таковы да є проклетъ ѿ господа бога кѣсєдржителя, и ѿ
прѣчистые богородице и ѿ скетыхъ тѣи когносны ѡтыцъ и
скеты ктиторъ нашихъ мѣроточыцъ Сѣмєши и скетитєлы Сакы.
и ѿ кѣскѣхъ скитыныхъ и ѿко Дадєши и ѿкириши да потрѣбєны
єсдєть напрасно ѿ зѣмєлє жєкѡть єго ѡко кєтєкє наследникъ,
аминь, аминь, аминь.

Запис 6521 у рук. м. Хиландара бр. 216 (264). Исп.

48. XVII B.

Въ сн же день .Ѣ. (маіа) принесѣхъ выс(тъ) ѿ Трыпока
 града въ салнѣюу лавроу Милеенекоу крапнмъ Пладиславоу
 прѣвы архіепископѣ и господнѣмъ ерпекимъ земанъ скеты Сѣва въ
 свои ѿчество, въ лѣто .Ѣ.ѡ.ѡ.ѡ.Ѣ.

Запис 4929 у рук. Н. Б. бр. 19 л. 59а.

49. XVII в.

Къ лето „Ѣ. Ѡ. Ъ“, въ дѣиѣи Перскаго цара вѣзетъ въ бысть скетинель Гава къ нѣтъкъ келамъ, ски мѣкъ грѣшнѣомъ.

Запис 5253 у рук. Прагн. муз. бр. 19, Мел

50. XVII в.

Оуказъ лѣтоу кѣчникомъ колѣно ѿ кого вѣка.

Ѿ Курѣла философа до светаго Савы прѣваго архіепископа, оучителя и прѣвоскитителя сръбскаго, покаго по истинѣ апостола, и брата его Стѣфана прѣвоукѣчанаго краля сръбскаго. лѣт. сп., ѿ Идама же лѣтъ .з. тисѣщъ .хл.

Запис 5589 у Гораждинском псалтиру из 1521 г.

51. XVII в.

† Октоух Светаго Савки келѣе иже въ Каркаухъ.

Запис 6014 у рук. (Октоух на перг.) м. Хиландара бр. 32 (128). Исп.

52. XVII в.

Сѣи кнѣга, глаголемѣ прологъ, монастыря Хиландара ѿ сѣраснице... Иже ли онъ взметъ его... да е проклетъ ѿ господѣ вога, и ѿ скетѣи хитеръ Сѣмѣица и скетителя Савки, и скетага иже въ царѣ краля Стефана, і ѿ прескетыи богородице, и ѿ светаго князя Назара, и ѿ ѣи апостола...

Запис 9624 у рук. м. Хиландара бр. 293 (347). Исп.

53. XVII в.

Въ лѣто .з. ѿ .к. ѣ. постави се Светын Савка архіепископомъ.

Запис 9946 у рук. Н. Б. бр. 100.

54. XVII—XVIII в.

Прочитѣи сѣи псалтир, любѣимѣи, поменѣи мене грѣшнаго монаха Сѣдѣица, да и тебѣ господѣ поменѣтъ. Сѣи псалтирь грѣшнаго монаха Сѣдѣица, по сѣмѣрѣи мои да вѣдетъ Хиландарѣ монастырѣ: и хто его вѣсѣхѣтъ ѿнести ѿ монастыря да вѣсѣтъ проклетъ ѿ господѣ вога и прѣкѣнѣи вѣгоматѣи и ѿ скетѣи хитеръ прѣкѣновѣи ѿ Сѣмѣица и скетителя Савки в сѣи вѣкѣи и въ вѣсѣи.

Запис 9610 у рук. м. Хиландара бр. 278 (117). Исп.

55. 1717 г.

Ѿ скетаго Савѣ до садѣи .з. ѿ .к. ѣ. лѣта .з. ѿ .і. ѿ .і.

Запис 9991 у рук. (Октоух) у еписк. библиотекѣ у Пакрану.

56. 1728 г.

Оѧ книга глаголемѧ сплорѧмо, изъ олтарскѧ кѧше поплкѧ
плѧмѧ Гѧрасим оу сѧвскѧ землѧ на прочтѧнне: пакѧ ѧ до-
плкѧ поплъ Гѧрасим и прѧжде сѧго плгоре мѧнѧстѧръ , ѧ ѧ ѧ ѧ
ѧ плрагъ сѧтегѧ Гѧки до плрагъ скѧты Гѧургѧе, кѧкѧш
тогда плтрѧрхѧу касѧвѧнскѧмѧ Брѧмѧ, плцѧмѧ Мѧнсею, пл-
трѧнѧлѧтѧ Пѧнѧнгѧню, плѧмѧш Гѧрасѧмѧ хѧлѧндѧръскѧмѧ, Пѧкѧ
сѧ плче прѧкѧтѧн , ѧ ѧ ѧ ѧ пл плтрѧрхѧс . . . Пѧнсею . . .

Запис 7542 у рук. ман. Хѧлѧндѧра, бр. 89. Исп.

57. 1746 г.

(Гѧн) часѧслоктъ плрѧложнѧмо во цѧркѧтъ дѧ читѧетъ
тѧпѧнкѧръ. Плре пл кто плѧсѧнтъ тѧковѧ дѧ ѧ(с)тъ
плрѧвѧетъ ѧ свѧтъкѧ и жѧкѧтѧкѧмѧрѧн трѧпѧн и ѧ ѧ ѧ ѧ апл-
стѧлѧн и ѧ ѧ ѧ ѧ скѧты ѧпѧн и ѧ скѧтѧхъ кѧтѧторъ плнѧнѧхъ
Гѧмѧнѧн и скѧтѧтѧлѧ Гѧкѧн и дѧ ѧ(с)тъ плрѧчѧтѧнѧкъ Іѧудѧ и
Іѧрѧн и дѧ плмѧтъ ѧчѧстѧе сѧ ѧплѧн плже рѧкомѧ: кѧмѧн, кѧмѧн,
рѧспѧн ѧгѧ, плнѧнѧ, ѧ Іѧдѧмѧ , ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ Хрѧстѧ , ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ
Іѧмѧ ѧ ѧ ѧ дѧмѧ.

Запис 7869 у рус. шт. кѧмѧнѧ у плрѧвѧ св. Трѧфѧнѧ у бѧшѧнѧ у
Хѧлѧндѧру.

58. 1757 г.

Гѧю плкѧс ѧ, Гѧмѧнѧн и ѧ, Гѧкѧ плрѧложѧн рѧкѧ плжѧ
Пѧтѧко Пѧзѧрѧвѧнѧ сѧ скѧмѧ шѧвѧмѧ Рѧтом ѧ мѧнѧстѧрѧ Дѧ-
плрѧнѧко, хрѧмѧ плкѧдѧнѧ . . . зѧ здѧкѧнѧ и касѧмѧ домѧ кѧчѧнѧ
плѧмѧ, плѧтѧ ѧ цѧною грѧшѧ ѧ (10?) годѧ , ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ
Пѧмѧтъ в ѧкѧто 1257 (?) ѧ плѧстѧкѧн архѧнѧскѧн сѧрѧскѧнѧкъ кѧ
1228 годѧ, ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ плѧстѧтъ сѧжѧнѧно ѧ вѧсѧрѧмѧнѧ Гѧ-
плѧн . . . плѧнѧродѧно ѧтѧ кѧнѧнѧ Пѧвѧсѧтѧ касѧрѧ . . . кѧ . . . кѧнѧтѧн
сѧсѧтрѧ кѧмѧкѧго Кѧнѧнтѧнѧн . . . го кѧрѧмѧ сѧрѧскѧго Гѧмѧнѧнѧ
Пѧмѧнѧчѧ. Пѧ . . . ѧ ѧцѧ сѧвогѧ кѧ Іѧдѧнѧскѧю Гѧрѧсѧ, и плѧстѧтъ
мѧнѧхъ, плѧтом ѧнѧ плѧстѧвлѧн плѧстѧтъ плрѧкѧмѧ . . . ѧ мѧнѧ
. . . рѧхѧнѧскѧн кѧнѧнтѧнѧнѧплѧскѧн . . . кѧмѧкъ Мѧнѧшѧмѧмѧкъ кѧ ѧкѧто
1220 годѧ, и ѧ ѧ скѧто тѧкѧо плрѧнѧчѧлѧо вѧ сѧкѧгомѧ мѧнѧ-
стѧръкѧ Мѧплѧнѧскѧн, и плнѧкъ ѧ ѧ скѧтѧмѧ . . . іѧ на рѧскѧ ѧстѧмѧ
сѧ кѧ мѧнѧстѧръкѧ Пѧнѧкѧмѧкъ.

Запис 5826 на икѧнѧ у ман. Дѧбрѧнѧсѧву.

нашихъ, јакоже аз видѣхъ очима моима, монастиръ Шпал-
ника разоритъ и пож(е)женъ, свѣтаго же Саввы моѣи (јакоже
глаголютъ) сожежени ю проклятыхъ Игаранихъ...

Запис 9698 на рук. житију св. Саве у Рил. ман. бр. 37.

63. XVIII в.

Свети Сава постаки Ирсѣи архієпископомъ на своє место
ю китѣа въ лѣто , . ѧ . ѿ . ѿ . ѧ . —

Запис 9818 на марг. у прологу у Петр. публ. б. бл. (Зб. По-
годинова, 629).

64. XVIII в.

Лѣта ю Христа , . ѧ . ѿ . ѿ . ѧ . — Свѣ жєнъ дѣрокамъ
ц(а)р Илѣи Комшинъ с(вѣ)томъ сербскомъ Савк(ѣ) въ знакъ
царски власти поставлати и҃сѣмина самокалетна,

Кружни натпис 9817 на врху и҃гуманске палице у Хиландару.
Исп.

65. 1803 г.

Г) и҃сѣомъ краткѣ о҃шпишѣмъ (о҃шпишѣмъ?) Рсѣимъ по-
клоп(ни)кѣ грѣш господна.

Ко лѣто , . ѧ . ѿ . ѿ . марта м. приде неки краткѣ ю Палека,
монастира Богочаѣе, храма ста в. м. Геврѣа, гонимъ ю
проклетѣи Игарѣанъ правди ради. И прочтохъ сѣю исторію ю
стемъ Савкѣ и оцѣ его Свѣмѣиш и кратѣ предъ (?) Свѣмѣиш.
при арх(и)мандритѣ Пасѣиш, и҃сѣмѣиш Іѡанникѣи томъ стѣа
обитѣи.

Сѣю кинѣс глаголамѣю исторію прочтѣхъ азъ Рсѣимъ
Пенадовъ, рожденіемъ изъ мѣста Палека, архѣм. м. Богочаѣе,
храмъ с.с.в.м.и, Геврѣа.

Записи 10411 у рук. (Зборник) Н. Б. бр. 1209.

66. 1804 г.

... и҃же властѣишѣа ревностію дѣишѣишѣи, вѣгѣносѣиш и
преклажѣишѣи отцы наши считѣишѣи и пастакишѣи всеа сербскѣ
земли, повѣишѣи мѣроточѣишѣи Свѣмѣишѣи преподѣишѣи со вѣзѣвѣишѣи
нымъ сынѣмъ своимъ Савкою, первымъ архієпископомъ всеа
Сербѣи, любокѣю вѣжѣствѣишѣи разгарѣишѣи, многимъ тѣрѣдомъ

и потомъ воздвигнута вътъ основаніѣмъ церковь ко имѣ пріскаатыѣмъ когородниці, къ мѣстѣ сѣмѣ, вокомшмѣ Хиландарѣ,

Запис 3808 на зиду у ман. Хиландару.

67. 1815 г.

Сен вистѣ первѣ царѣ сербскѣ Стефанѣ Неманѣ перковѣчанѣи и сѣмѣи Сака, перки архієпископѣ сербскѣ и сѣмѣи чѣмѣ, вѣмѣи сѣмѣи царѣ Неманѣ, аѣмѣи въ созданіѣ мѣмѣи
, .ѣ. .ѣ. .ѣ. .ѣ. 6683. Имѣмѣи власть: .ѣ. Сербскаѣ, .ѣ. Травѣмѣи, .ѣ. Греческаѣ, .ѣ. Сремскаѣ, .ѣ. Бркатскаѣ, .ѣ. Славѣмѣи, .ѣ. Захумѣи, .ѣ. Наврѣмѣи, .ѣ. Далматскаѣ, .ѣ. Българскаѣ,

Напис 3935 на зиду у испосници св. Саве (2 часа од Студенице).

68. 1816 г.

Сѣмѣи кнѣмѣи сѣмѣи Гѣмѣи Гѣмѣи приложѣи братѣ нашѣи пѣмѣи Гавѣмѣи, родомѣи ѣмѣи Кичевскѣи оу сокорѣи церковь на прочитаніѣи братѣмѣи и за свое спасеніѣи. И аѣмѣи кто дерзѣмѣи оскорѣи ю, да не вѣмѣи (!) емѣи просто ѣмѣи прѣскаатыѣмъ когородниці и ѣмѣи сѣмѣи нашѣи кѣмѣи Гѣмѣи и Сакѣи,

Запис 9067 на кнѣмѣи (1785 г.) бр. 1389 у Хиландару. Исп.

69. 1820 г.

Сен дискоѣи соградѣи Ристо и Крсто оцѣи Јоанѣи за споменѣи, 1820 год. сѣмѣи сѣмѣи 22-гъ къ Краѣмѣи, з испосниці св. Сакѣи.

Напис 4013 на дискоѣи у ман. Студеници.

70. 1834 г.

Прѣмѣи ю іеромонахѣи недостойни и грѣшѣи Пѣмѣи Тѣмѣи рѣмѣи у монастырѣ Докѣи, ко храмѣи ѣмѣи прѣскаатыѣмъ когородниці пѣмѣи почиваетѣи сѣмѣи Сако, на прочитаніѣи года 1834. Тогда въ много времѣи вѣмѣи пѣмѣи монастырѣ Прѣмѣи.

Запис 9212 у рук. Петр. публ. 6. (36. Хилфердингова, бр. 83).

71. 1835 г.

Благородіємъ отца и поспішеніємъ сына и соверше-
ніемъ свѣтаго Духа... благословеніемъ же старѣйшимъ свѣ-
тымъ вѣстити нашего хиландарекіа оковиха сѣ и оукрѣнхѣ
всѣхъ свѣтымъ Ікони сѣиѣмъ здѣхъ к' церкви преподобнаго и ко-
гопобнаго оца нашего Саввы вѣсвѣщеннаго к' Карѣи сѣиѣмъ в'
постницѣхъ иже ко свѣтыхъ отца нашего Саввы архіепископа
сербекаго... Все же то вѣстѣ ѿ лѣвѣхъ нхъ еже ко присвѣтѣи
кладницы нашего богородицы и ко преподобному отцу нашему
Савкѣ вѣсвѣщенному ере же и ко свѣтымъ ктитореѣмъ нашимъ
Сумѣиѣмъ и скатитиѣмъ Саввы... Писа сѣ к' лѣто 1835 ме-
сеца марта 10 на типикарици к' Карѣи рѣкою Никандра мох-
грѣннаго.

Запис 9216 у минеју за септембар 1766 г. у типикарици у
Карѣи.

72. 1835 г.

Преписа сѣ сѣи чинѣи или оустакѣи церквии... ѿ старин-
ныхъ привнесшихъ оустака... И привнеса сѣ к' лѣту ѿ Хри-
ста 1835 мѣца марта оу Карѣи в' постницѣхъ иже ко свѣтыхъ
оца нашего Саввы мною послѣдишнемъ и присно оушанамъ
монахамъ Никандромъ.

Запис 9217 у рук. м. Хиландара бр. 511. Исп.

*

73. † Сѣа книга пѣтикостар ширга свѣтаго Савкѣ.

Запис 4459 у рук. ман. Хиландара бр. 60. Исп.

74. Сѣи крестѣ св. Савкѣ.

[Шц ѿ хе піка. Сѣи крѣтѣ ѿгго Савкѣ].

Натпис 4928 на кресту у ман. Савини.

*

75. Натписи 9869 око ликова:

1. Светы Савѣ (у Дечанима).

2. Светы... ова прк... снѣхъ (у Пеѣ. патријаршији).

3. Сака, прѣшвирани архиепископъ все српске земље и поморске (у Жичи).

4. Скеты Сака, прѣшвирани архиепископъ все српске земље и поморске (у Студеници).

5. Скеты Сака српски (у Студеници над гробницом Немањином, у м. Црној Реци, у цр. села Завоја, окр. Пиротски, у Ђурђевим Ступовима, у Долачком мп., у Ст. Србији, у Св. Петки у Младом Нагоричину).

6. Сака српски (натпис од цигаља сложен над звоником цркве св. Параскеве, бивше ђамије у Призрену).

7. Скеты Сака... српски (у Матејићу мп.).

✱

76. Посућеније Златоухетско подѣлаш писаније светаго вѣща нашего Саке српскаго.

Запис 79 у рук. мап. Хиландара бр. 21. Исп.

Приписач је помешао преписивача Саву од Св. Стевана са св. Савом.

III ЖИТИЈА

Архиепископ Давило и настављачи: Животи краљева и архиепископа српских.

1. Житије (и жизнь) и поклѣсти когосудьныхъ дѣянии (святыхъ благовѣрныхъ и) христолюбивыхъ краљь сръбьскыи и поморьскыи землѣ, въ нихъже прѣкааго начельника нмъ похвалнымъ светааго отьца нашего Симеона Неманю, покаяаго мирооточаа сръбьскааго, и сына нмоу прѣосвященнааго архиепископа кирь Сакоу...

Наслов 1.

2. глаголю... прѣподованнаго отьца (нашего) Симеона реканааго Неманю, и сына нго прѣосвященнааго архиепископа кирь Сакоу...

Увод 4.

3. Съ (субо) благочестивын (и христолюбивын) краљь Владиславъ оть основанна кызденже вожьствуююу црковь въ нмъ снискоко глаголанемоу Милешеву, ндѣже положи тѣло великааго архирейа христова Саки, прѣнесъ оть славынааго Трпюка, ндѣже лежить чьстѣнкъ и до сего дане.

Краљ Владислав 6.

4. съ благочестивын (христолюбивын моужь) въ истинноу великожеланнѣ (и любокъ) намѣанѣ, како въ мошѣтно нмоу видѣти она великамъ и дивнымъ мѣста, о нихъже съказахомъ къ писанни семь, реключуе ономоу когосудьнымъ дѣяниемъ. великааго архирейа христова кирь Саки, нмко троуди нго и

поутынамъ икстъна, и мѣже прославити се къ писании житиа его...

Краль Драгутин 40.

5. И приидьшаго сегоу прѣсвищеномоу [Данилу] тамо на мѣсто свое къ Светому Горю, и по сѣхъ оставъ старѣишнѣстко славыааго монастыра Хиландра, идже къ преумень, и иде къ сръдоу Светыи Горы къ мѣсто рекомо Карин¹ къ снхастариу свѣтааго Саки, и тоу възавши кыти въ иночѣсткѣ², якоже икогда тоу жикане (светыи) господниъ нашъ и оучитель архѣирии христовъ киръ Сава въ подензѣкъ живы оудроучаи плать свою постомъ, въдѣшнѣмъ и молитвами, сама во тѣмъ живы и хотешнѣмъ по прѣстакѣиини его ислѣдѣствовати то иночно мѣсто³ снко запоклѣда река, яко идиномоу или много дѣла жити къ снхастариу его. Но запоклѣди ко его и съ господниъ мои прѣсвищенныи тако твордане.

¹ Л. К. 6. Карин.

² К. 6. оудѣишнѣи.

³ Л. иночѣстко,

К. 6. оудѣишнѣи мѣсто.

Краль Драгутин 46.

6. О имени ко снамъ ткои аште и прѣвои кѣлко писаниа сего пачкѣиоу ми житиу благоуслѣшѣишнѣиу рабѣ твоу, иже въивѣиши дръжавѣи ти благодѣтъ къ дръжавѣ отъчѣствѣи нѣхъ товою дароваиши намъ; къ иже прѣвои начело и поставкѣи нѣхъ прѣподовѣиши отъцѣ Симеонѣ Немани, и доброплодѣишнѣи вѣткѣ отърасли его, оудѣишнѣи же славы ткои и сѣктѣишнѣи отъчѣствѣи си земли сръбѣицѣи, господниъ нашъ и оучитель, слѣожитель же трисѣишнѣиаго ти божѣстка, архѣирии киръ Сава; ти бо послѣожѣи ти въ житиу¹ сама въ вышѣишнѣхъ съ ангѣлаи ликѣиствѣиоу; отъ тѣхъ бо пакторѣишнѣи иствѣта и съ господниъ мои благочѣствѣии краль Стефанъ Охронъ бысть...

¹ Л. жикѣтѣ.

Краль Милутин 104.

7. [Шишман и Татари] тоу поклѣдиши снаокъ господниъ и мѣлитѣиши свѣтааго архѣирии христовъ Савы, множество иже

много изкнєно вьсть. и въ тоу оубо пошть стоїштиньмъ намъ баньмъ мѣста того ризомѣаго Ждрѣаго, богъ великоу знаменїе страха іавн намъ молиткѣмъ оубоуѣмъ своихъ скѣтааго Симеона и Савы и архїиерїа христова скѣтааго Ірксїиши лежїиѣаго тоу къ домоу свѣтиныхъ апостолѣ. таково знаменїе, іако видѣти намъ ставнѣ огньнѣ великїи съходошть отъ персе, отъ шїроже доуче пламеннїи исходошть и съ іаростїю онамѣаху лица нхъ, и моужїи огньи окразы нмоушть, такожде и ороужїи нмоушть къ роукахъ сконхъ, и съ поуждею великою жїиѣаху и съскѣаюшть пѣкы нхъ...

Краљ Милутиѣ 117.

8. и каю же молю, скѣтаи¹ господи мои, прѣклодованїе отъче Симеона и кирь² Саво, дръзновенїе нмоушѣа къ владыцѣ, не прѣкарїта молїиши монго, и не прѣдадїта къ роуки нїоплемїишнїкѣ отъчєствїа каю, нїоже насѣѣдовакїиши и оутврдїиши непокѣкїишо молитвѣмъ какъ; въ тѣлєш бо прѣжде соушѣа вѣлѣста за нѣ. нїиши же и по сѣмрѣти живѣ не оставїиши мене грѣшнїаго раба каю.

¹ Л. скѣтитєа. ² Л. свѣтитєа.

Краљ Милутиѣ 121.

9. и къ Солоушнѣ же градѣ и тоу кьздиже двори царьскїи, и сьзда црьковѣ къ нмѣ (свѣтааго) архїиерїа христова Нїколы, и црьковѣ къ нмѣ свѣтааго моушнїка христова Георгїиши, прѣдомоу оубо роукоположенїю іажє скѣтааго господина нѣ кирь¹ Савы илїко къ мѣстѣ томъ отъ шѣкышнхъ крѣмєнъ ошѣстѣккшюу и обороноу обьновїиши и оукрасїи. и самѣ вѣлїше отъ ошѣканїа кьздижє, и полаты многѣ дїкнѣ постакїи.

¹ Л. скѣтитєа.

Краљ Милутиѣ 136.

10. краљ Стефанъ Оурунъ... рїкь: се къ старѣстїи дїиши моїхъ нємѣ, нѣ господи царюу вѣкомѣ, даждѣ мнѣ рабѣу тѣкомѣу по срьдїцѣу моємоу моушѣа скѣта и прѣкѣдїна, иже наставїиши мє до коньца страхѣ тѣои вѣспрїємѣ и дръжати въ срьдїци моємѣ оушїлоу іакоже дарокалѣ нєи... господинюу скѣтомоу

можемоу прѣродителю прѣрокѣичаюмоу кралю Стефану па-
тородѣааго брата просвѣтитѣлика сръбскои земаи кря¹
Саки; онъ ко светѣици си молитвами и себѣ и томоу нехо-
дату и нескѣице царьство.

¹ Л. скетитѣли.

Краль Милутин 152.

11. И тако оуно възведемоу възвѣшоу сегоу [Никодиму] прѣосве-
щенномоу на прѣстолю светааго господина нашего и оучитѣли
и прѣкопросвѣтитѣлика сръбскои земаи прѣосвещеннааго архѣи-
ннскаи кря Саки...

Краль Милутин 154.

12. прѣставѣишоу се прѣосвещенномоу архѣиенскагоу Никодиму
възискаише сътвори съ прѣвѣсокии краля Стефанъ Оурошъ
третии, кого бы окрѣаъ такоааго чрънѣца и богоуоазника
моужа достоиннаишта, моужѣишта прѣдржати прѣстолю
светааго и богоуосѣпааго отѣца нашего скетитѣлика Саки...

Краль Стефан Дечански 175.

13. и тако възведеише и [тј. Данила] на прѣстолю светааго архѣи-
нрѣи Саки...

Краль Стефан Дечански 176.

14. шкѣиже господи послѣиши моужѣи господина моѣго, оугодѣ-
ици же твоѣго, светааго¹ Саки, и молитвами того посла
аиѣгѣаи скѣиго и проишѣе Стрѣзѣ² княза въагарьскѣи страны,
сигѣиже хуаментѣааго се на отѣишѣици раба твоѣго прѣрокѣи-
чаааго краля Стефана...

¹ Л. скетитѣли.

² К. а. Стрѣзѣу.

Краль Стефан Дечански 183.

15. вѣсто бы боуди, тако помоишѣи рожию и застоуѣаиции¹
светааго господина ны прѣпоуоѣаааго отѣца Симѣона и Саки,
и молитвами канѣиши застоуѣаиции и оукрѣиѣиции... сиавѣ
ты моишѣици и многиѣи побѣдишѣи, и самоу того въаовѣ
пачѣаициа царѣ [Михаила] оумръгѣишѣи...

¹ Л. моиткою и прѣдѣстѣаѣишѣи.

Краль Стефан Дечански 189.

16. сама же съ мон господишъ... [Давило] истиньшии и бого-
оудодании ревнители оучители сконмоу Христоу и оудод-
никоу нго, просектителю же и поставьшикоу земли сръбьскыи,
прѣосвещенномоу архидиаконскоу кирь Сава, кыноу ипрѣ-
станино мольбоу творе¹ къ оутверждению и крѣпости² се-
моу прѣкысокомоу³ краю...

¹ Л. просе. ² Л. помощь. ³ Л. господиноу.

Край Стефан Дечански 191

17. сина оубо вьса, пже прѣдахома писанию семоу, чеда оубо кѣка
сего, мнози оубо отъ нѣхъ знаютъ събывьшиа се къ отъч-
стни и держакѣ господина краи сотворьшиаго къса сина и
съ прѣкываюкыниномъ сыномъ сконма молодымъ краиномъ
помощиоу христовоу и молиткми господи своихъ светааго
Симеона и (скитителя) Сава...

Край Стефан Дечански 197.

18. съ поуть истъ вьды и поставлен доухомъ скетымъ...
нмоу же оубо (достонно) посакдоване достонноименити
моужни пачелинци и хранители отъчестви сего благочестн-
ваго краи. прьвон пачело прѣподовьшии и богопосышии
отъцъ Симеона Пелаги и доброплодыи¹ и многокрасьшиа
отърась сыи нго кирь Сава, добрын образъ богоакыи²
показавьшиа чедомъ отъчесткии сконго, хотешимъ по сиухъ
жити.

¹ Л. многоплодыи. ² Л. богоакыи.

Цар Стефан 216.

19. Благодѣтию же господа нашего Иисуса Христа и прѣчистын
вогематери и вогонричанымъ молитвами скетинъ сконхъ
господи, прѣподовьшиаго и влжанааго отъца нашего Симеона
и прѣосвещеннааго кирь¹ Сава архидиакъ Христова, ткхъ
молитвами оутверждаемъ...

¹ Л. и скитителю.

Цар Стефан 220.

20. Гьказание о жити прѣосвещенныхъ архидиаконъ сръбь-
скыи и полгорьскыи землѣ, прьвааго оучителя нмъ и поставь-

ника, архирей¹ Христова крь² Савы, и по нѣмъ лѣнци
прѣдрѣжаше прѣстоль нго...

¹ Л. архирейскопа, ² Л. скетителю.

Наслов 232.

21. Особѣ во писаннѣ сего кнѣгы божьствыныи извѣстуютъ жити
ни непорочно светаго и прѣподованаго отца нашего Сн-
мѣона рекомаго Немаи, такожде и сына нго архирей Христова крь¹ Савы,
прѣваго архирейскопа срьбьскаго. кьса
ко прѣдписана лѣнко жити кралнѣ срьбьскыи зѣмлѣ кьса
сѣстакыше (до) здѣ, и пакы (по) снхъ попоудихомъ се...
да и нѣкоторыи малыи повѣсти жити проглаголати иже
о прѣжде вывыниихъ скетителюхъ, нхъже благодѣтъ кожа-
стванаа въведе на съ скетыи и божьствыныи степенѣ све-
таго господина ны крь Савы. тому оуко нареченому про-
скѣтителю² и овыновителю отчѣствию своимъ, зѣмлѣ
срьбьсцѣи, въ нѣи ко благословеннѣмъ божьинамъ³ прѣвыи
архирейскопѣ нарече се.

¹ Л. архирейскопа и скетителю.

² К. б. прѣвоскѣтителю.

³ Л. когомъ изволино.

Арх. Арсениѣ 234.

22. Иъ та же вѣрѣмена соуштоу Сакѣ прѣоскѣтителюму прѣвому
архирейскопоу срьбьсцѣи зѣмлѣ, по повелѣннѣ небьснаго
отца пражитю божьстванаа прѣдании законьныи
оуставы¹ иже оутврѣжда светыи апостолы и когноск-
ныи отци, въ дѣи бо сего прѣоскѣтителюму правыи и
свьршѣнаа кѣра окаяи се въ отчѣстви нго; ваию ко ко-
жѣстванаа крѣстѣниа окропи люди свои, иже нѣкогда въ
мрацѣ тьмы грѣховыныи живѣшѣте, снѣ овыновѣи вѣроу и
сѣткори нхъ сыны скѣтоу, оставлѣннѣ грѣхомъ благовѣштае
наи, о семъ бо прѣоскѣтитѣмъ слышавъ и съ скетыи нрѣсе-
нии, и извѣстѣи вышѣмъ, за таково дѣлаю² прѣвываннѣ
нго и жити, лѣнко божьнию силою пропокѣдѣти покашнѣ,
члѣкколюкыстѣи кьсоднѣ, моудрости же оучитѣ, и о грѣ-
доушѣиихъ кьспоминѣти, и о снхъ слышавъ съ блажыи...
вѣставъ иде къ прѣоскѣтителюму крь Сакѣ, тогда нмоу
соуштоу въ роукотворѣнѣи нго³ архирейскопѣи на мѣсто

рекомо Жидьча. и приидьшюу нмоу въ монастырь... и
кышдышюу нмоу, съ прѣосвященныи яко нмъ обильноу бла-
годѣть доуща прѣскетааго въ свѣтъ, прозорливкыиша очима
своима яко съмотри нго, и тогда прозрѣ въсакыи правы нго
и обычань благы, и благоухотдына мысль възиде на сръдцѣ
нмоу, яко да съ любовию приимать нго, и доброразоумкыиша
глаголы поучении своихъ настаивать оузыкыиша и прискръ-
пыша поутемъ шествовати къ житию вѣка сего. и по нмъ
неоулапоко възити въ вѣчныи обитѣли и въ бескончкыи
жизнотѣ, яжеже и сама шествова и въсхити царство шкес-
ное. и начесть нго въпрашати: отъ кымъ страны еси? и кымъ ради
кыиши прииде здѣ? И съ блаженныи отъкѣиша глаголы: нмъ
сашахъ азъ добры дѣтѣли светости тѣ, яко приимашши къса-
кого прихотѣишаго къ тебѣ и късамъ късакъ довола^а кого-
разоумкыишъ поучении (скетыхъ) твоихъ данши. того ради
и азъ приидохъ къ скетѣи тѣи моштити^б, яко надѣи се принѣ-
вити токою. Сны же слышавъ прѣосвященныи, и тако съ бла-
годарнишкыи принѣти нго рекомъ работати нмоу въ монастыри
съ краткыи. яже повелѣвають нмоу, хоте неохотыи показати
нго къ късакомъ дѣлѣ, и по томъ на волыиши сны оустерпети,
яжеже и вистѣ. дѣиствителъ ко прѣскетааго доуща на прѣ-
скѣтѣи свѣтъ кожесткыишаго разоума къведе и, и яко отъ
медоточнаго источника поучении и глаголы своихъ напои
доушкыиши бранды сръдцѣ нго, яко въ тѣхъ поучити се
нмоу дѣи и поштити...

Благодаря подвиги и труды незабвенный педагог-учитель своего народа Савы, и того рекиной дитя. и при-бысть тоу съ великимъ мальчишамъ и брестию живы къ домоу спасовк...

Прѣсвѣщенному же крѣ Гавѣ снѣ екаметрашному
нанко благодѣти нѣго и подвигы о снѣхъ кеселаше се, и моле
се господевн глаголаше, яко оутвѣрдити се крѣкчанѣ оумоу
нѣго: многыи же искоушесы покаянѣ да твореть нѣмоу, да кидеть
аште чѣто кзырекышѣтъ нѣнъ възнегодоуеть, на ашгоа ко
крѣмина нѣгда сѣходити се кратни на транзѣоу къ крѣмѣ окѣда
нѣнъ вечерѣ, и сѣмоу влаженѣмоу тоу соушѣтоу сѣ шпанъ, въ мѣ-
сто добраго нѣнѣа прѣдѣставлямагоу нѣмоу оцѣтъ нѣнъ пѣдобѣрѣ
оуправленѣоу едѣ, искоушашѣте и, яко да бы чѣто възнегодо-

валъ. онъ же къса съ благодареніемъ принимае, и того никомуже ни въѣхетъ, ни наче желаніе аште бы коѡ иды бидѣка или кроушныа прѣдѣставана нѡмоу. ꙗко да николиже не насладѣтъ се гытанъ нѡго въкоушныиѡмъ сладкыиѡмъ до того, ꙗко дакидѣскы рѣшити: ꙗко трава нѣкоше срьдѣце мое, иѡ забыхъ сыѣсти хлѣбъ мой, и питіе мое съ плачемъ растварихъ, чоудесномъ бо кожнѣ сѡмотреніе и скръынаѡмъ благодѣтъ. нѡго къ семь мелѣаше се, дѣла дѣше чѡне спѣшаше кожѣсткыиѡмъ разоумомъ обогатити сі и славою нескѡною оуѣрасити сі, и съ господнѣмъ мои прѣосвѣтитиѡмъ кирь⁶ Сѡва видѣкъ таковоу благодѣтъ кожнѣ несповѣднѡмоу събывающѡу се на шѡмъ и пріѣтъ нѡго къ келнѣ своѡ, да прѣдѣстонѣтъ, нѡмоу и колынемѡу правоу шѡкыкнѣтъ подвѣзати се нѡмоу допрѣшѡмъ подвѣгомъ. съ бо блажыиѡмъ ꙗко не истинѣ разоумныиѡмъ оученикъ оучитѣлѣ въсѣхъ Христа прѣвѣки нѡа юности въпоушныѡмъ глаголы нѡго, въторѡмъ же и слѡмъ прѣосвѣтитиѡмъ оулоканѣ, и того сладкыиѡмъ пооучиниѡмъ⁷ ꙗко докроконыиѡмъ и многоразумныиѡмъ цѣкты цѣкты и хѡте ѡкити сі по шѡмъ въторыѡмъ оучитѣлѣ и наставкыиѡмъ отыѣствѣю нѡго, и тоу оубо жыѡмъ къ келнѣ скѣтааго Сѡвы, коѡоуѡгодыиѡмъ и прѣдѣкыиѡмъ подвѣкы своѡе показа, и всѡ творѡмъ нѡнко видѣкъ оучитѣлѣ си испрѣка ашѣ въсѣхъ троудыиѡмъ се...

Прѣмѣмѣ же нѣкоторыиѡмъ мноуѣкыиѡмъ, прѣпрокаждающѡу семѡу блаженѡмоу свѣтитѣлѡу къ кѣлнѣ свѣтааго кирь Сѡвы, въсхѡтѣ прѣосвѣтитиѡмъ, ꙗко да дастъ нѡмоу прѣдѣрѣжати свѣтоуѡу и кожѣсткыѡуѡу црѣковѣ, видѣ ꙗко достѡнѣмъ нѣтъ и къ такоуѣмъ дѣлѣкъ разоумно и смысѣлно послоуѣжити. и призѡвъ нѡго къ себѣ, и тоу доѡвѡразоумныиѡмъ и сладкыиѡмъ глаголы пооучныѡмъ и, и оѡбѣщѣкъ нѡмоу въсѣ оуѣтакъ црѣковныѡмъ, ꙗко чѣто поѡѡѡанѣтъ творити, оуѡправѣан нѡго на прѣколыиѡуѡу благодѣтъ, и хѡте скръынаѡмъ показати къ всѣмъ, нѡнко слѡмъ вѣкъ пакыкѡмъ дарѡканіемъ аѡѡѡѡѡѡѡѡ нѡго Христа. и възѡмъ кѡлючѣ црѣковныѡмъ, и спѣ отъ роуѣкы своѡнѣ дастъ нѡмоу и съ шѡмъ скръыиѡнѡмъ блаѡсловѣніемъ глаголіѣ нѡмоу: иди, чѣдо, съ мирѡмъ, насладѣди сі нескѡнчыиѡмъаго весѣлѣиѡмъ о господѣ, тѣготѡу съиѡноуѡу отътрѣси отъ сѣѣ, и оубыстрѣи оуѡмъ своѡи на показаніѣ, доѡврыиѡмъ

Дѣлаи оукраинаи се, и постомъ же и кроружаи се на противъ-
наго врага, даже кончииа те не постигнуть. окраденоу ти
соуштоу доушекиааго ти богатства, оубои се оуткоримаго
те владыкы въ вѣцѣхъ селѣ, да въ днѣхъ приижекиаа иго не
постыдиши се. въсемущыиа же и крѣпкая десница кла-
дычииа да оутвердѣтъ те и оукрѣпѣтъ те въ волю разоумѣ-
иго. И тако калрослокии иго иркосештении посла ико да
иркѣдадѣтъ нѣмоу все потрѣбы црѣкоукии. И такоу же
власть прииѣмъ отъ иркосештениаго съ влѣжении и помощию
вожиию и молитвами скѣтѣаго и тоу никакоже не ослабѣтъ
клагааго испракииия скѣиго...

[illegible]

И тако начеть прокъвѣстковати се житиѣ⁹ нго [т]. Арсенија] яко любилиу кати нмоу и отъ тогда сохитааго крали и късѣхъ великоименихъ коларь нго нанико слышештихъ за многыи нго докродѣхъ. и съ бо прѣосвященныи кирь Сава зъкло начеть и аргенту, многыи чести твоеи нмоу...

Съ ко прѣосвященныи архієпископъ кпръ Сава, кес-
нятыиныхъ житіи нмы въ тѣлеси, и слово петинькои испра-
вданіи, благочестіи истокыи проповѣдникъ, мира и ксѣхъ
мже къ мирѣ отарекъ се, ксѣхотѣ походити мѣста скетаѣи и
вѣдѣти каковыи житіи нмыко господѣи работашиньхъ, на-
четъ же мѣсмити много оумомъ прѣквѣхотѣ кого бы кѣмогашъ

оверкети таково достопочинаи¹⁰ моужа, нгоже оставити къ
 мѣсто себѣ ни светѣмъ и вожыткынкѣмъ прѣстолаꙗ нго мо-
 гуѣшти вѣрнѣ пастыра и оучителя чедомъ отъчасткыи нго
 земли сръдѣсцѣи, сама же къ прѣдѣлѣнѣишнѣи поутѣ нмоу
 нѣстковати и на поутѣхъ сакѣдѣннѣи господыиныхъ кѣдва-
 рати се кѣсѣгда и въ бесконѣчнѣи вѣкы, нѣже желанѣ и по-
 лоуши. и на мнозѣ исавыиоу нмоу въ оумѣ скончаѣ тако-
 вааго моужа, и не окрѣте нного развѣ сего блаженнаго, нгоже
 нмоушии кѣ ота оустѣ своихъ кѣсакомоу изкычннѣи¹¹ благоу.
 и кнѣкѣ¹² шко хонитѣтѣ тѣ быти истинныи правитель по
 воли небеснаго отаца, христово евангелѣи испавнѣи, и аюди
 сакрыиеннѣи господени прикоче, и призвакѣ нго къ себѣ и
 обѣзави нмоу мыслѣ свою глаголи: чедо мое казюваннѣи о
 господи, нрѣснѣи, приклои оухо твоѣ и разорумѣи кѣпоуши
 глаголы мене, шко не соутѣ на крѣдѣ доуши твоѣи, аште во
 сакхраннѣи кѣ доушевыи ти ядра и прискѣи вѣсѣгда бѣудѣутѣ
 въ памѣти твоѣи, то искоушнѣи доулкааго не оукоини се,
 вѣси по, вѣзаванѣи доуши мои, шко отѣ шпанѣи отѣ рода
 своего и отѣ земли отъчѣсткыи твоѣи приде къ намѣи ко-
 лѣиу божиу, школиже ослакѣхѣома о тѣи мѣковѣи вѣрѣи
 сръдѣчнѣи оученѣи те къ кѣсако исправаннѣи благо, нже мно-
 стѣиу кѣснѣтѣдѣаго бога доврѣи навѣкѣи испѣи въ кѣсемѣи моги
 оугоднѣи шкѣи се господени. да се нѣишнѣи оуѣвѣждѣи, шко азъ
 скороу намѣиу ити въ таковыи поутѣ, шможе показа ми господѣи,
 и отѣ семѣи же не кѣзроу кѣснѣи шко намѣи ми о семѣи рас-
 кѣиоу мыслѣи, тѣе же оставѣи мѣсто мене правитѣиу быти
 светѣи вѣрѣи и вѣкѣишнѣи и пастыра словеснаго стада
 христонѣишнѣиныхъ оушѣи, нѣишко чѣдѣи отъчѣсткыи моиго. И
 се шко слышнѣи блаженнѣи таковоу кѣсѣи отѣ прѣосвѣишнѣиаго,
 великѣи трепѣити приѣити нго, и мыишкѣи шко иѣкѣиоторѣи искоу-
 шнѣишнѣи нѣстѣи, и приконѣи не оушѣи¹³ чѣто отѣкѣишнѣиати нмоу,
 и на мнозѣи чѣсѣи мѣкѣишкѣи и шко отѣ сына кѣспренѣишнѣи се про-
 глагола къ прѣосвѣишнѣиоу рекѣи: господи мои скѣишнѣи, чѣто
 нѣстѣи се, нже кнѣждѣи глаголанѣи тобою и нѣишдоу сѣишнѣи-
 мыи глаголы оумѣи моиоу нѣжеи во слышѣишнѣи и се въ кѣ-
 лицѣи нѣишдоуишнѣи нѣсѣи? Пѣишкѣи же прѣосвѣишнѣии (глагола)
 къ нѣишдоу: отѣложѣи кѣсѣи страхѣи. чедо, и мене нѣишдоушнѣи,
 истѣишнѣи во нѣстѣи глаголанѣи мноу. азъ бо нѣишдоу къ поутѣи, нже

възвѣстихъ ти; о тебѣ же проаклино ми есть быти въ мѣсто мене правеша прѣстола съ скетин, ꙗкоже дарова ми господь. Блаженъ же въ прѣосвѣщеніи оу (рече): господи мои (скетин). есаеи ми¹⁴, ꙗко азъ грѣшникъ немъ, и ꙗкъ до-стоинъ такоаго исправленія. ꙗкъ оубо аште есть благоколе-пие о семъ светости ти, да идоу съ тобою въ поутъ, ꙗкоже ты чиниши, ꙗкоже бо (не) разлучоу се отъ тебе, благаго моего (питателя и) оучителя. Прѣосвѣщенъ же въ немъ: тебе достоинъ сикомоу дѣлоу кога ми показа; да не прѣрѣши, ꙗже прѣослобѣ доуха светааго благодѣти, ꙗкъ ты ко ти достоинъ противити се кожною покаянію. И сѣмоу блаженному много отътежистоу¹⁵ се и на коньцѣ виде се ꙗко не можетъ ослобѣити (се) покаяніи прѣосвѣщеннаго, и глагола въ немъ: коудѣи конѣи возмѣи и светости ти. И по семъ прѣосвѣщеніи крѣзь Елеа повелѣ събраннѣмъ кѣти въсѣмъ чедомъ ꙗко дръжавъи его въ славыоу дръхненіи оуи Жидѣоу, отъ малыхъ даже и до великихъ, и томоу вывѣстоу, съ прѣосвѣщеніи глагола имъ: чедѣца мои възакланѣа, да въ есте ꙗко азъ отъ васъ отъхождоу въсѣдѣствовати неразвращеніи оуи (благаму) кѣдѣмъ моего сына Христа, какъ же оставѣю господѣи и нѣмъ хотѣнѣи его, и въ мѣсто мене оставѣю камъ сего блаженнаго быти камъ оучителя и поставѣнѣи могаути невити се о кѣсемъ немощѣи кѣ-пимъ¹⁶. И снѣ глагола ꙗко сакшѣи кѣса чедѣ отъчѣствѣи его, горько начеи плакати се великою жалостію задръжавѣи¹⁷ се и кѣпѣахѣ: о докѣи и кѣагѣи нашѣ поставѣнѣи и пи-тателю¹⁸ прѣосвѣщеніи дръхненію¹⁹ крѣзь Елеа, по чѣто тако разлучѣнѣи се насъ, пастыроу докѣи богомъ дарова-наго ти стада, положѣи доушоу скою по насъ, истокѣи²⁰ окразъ въсѣмъ доводѣтѣмъ самъ сокоу²¹ показѣи намъ чедомъ твоимъ, доушнѣмъ кѣмъ бѣсѣдами и словесы доу-ховѣнѣи оуи послабѣи кѣти доушѣ съ кѣроу прихѣдѣи къ тебѣ, и въ се поставѣи на поутъ жикѣи. ꙗкъ оубо не остави насъ сирѣи, ꙗже кѣзѣи нѣи. кѣто во обрѣтитъ се намъ въ мѣсто тебе такоу ꙗкоже ты? И нѣмъ же мно-гѣи глагола жалостѣи кѣштахѣ въ прѣосвѣщеніи, ꙗже кѣи кѣмоган оустиаги отъ такоаго шѣствѣи, кѣто кѣмъ соуштоу благочѣствіи оуи краю Радославоу кѣ-

кию своєю чистиною. вѣспі-во нашко азъ къ годиниоу мою подкнзашъ се и коланко трѣды налѣхъ за христовоу црковѣ. миѣ же по сиухъ соуджено нѣтъ течини съкопчати. нже ми овѣшта кладыка, не такымо миѣ идншомоу нѣ и ксѣмъ кызаккышнымъ проскѣштинн нро. выпиз же азъ не кѣмъ, аште къ томоу и до кончины моеи пакы оузрите мене къ павти. тѣмъ же любокню срьдца ксеномншаю ти о ксакомъ дѣлѣ клазѣ, шже ти соутъ на полкзоу.

И по сиухъ прѣосвѣтителъ кпръ Сака избравъ тоу пѣ-которынъ кластелн скон, и кса оуготокавъ шже на потрѣбоу къ поутъ нмоу, сѣмоу кларекѣрнѣмоу краю Радославоу ксакъ доколь дарокакышоу прѣосвѣтитѣломоу. злато бесчисленно и шыи потрѣбы докольпо: и съ господникъ мой прѣосвѣтителъ кпръ Сака христовою любокню горе ксерда, и тако кздеишъ се отъ славкыи арьхнннвсконин, нде доухомъ скетнымъ коднмъ. миръ дарокавъ благокѣрнѣмоу краю и ксенъ земан дряжавы нро. и тако прекланнмъ ксѣмн чеды отъчѣсткнз сконро, кнсконн же и нроумени съ аиторкнми жалостныиыи сѣзвани, и прииде къ дряжакоу нро къ мѣсто рѣкомо Старын Градѣ, томоу сѣушитоу кскран мора: отъ тоудеу бо хоте клѣсти къ дрѣка²⁷ и плоути поучншоу морьскоую на желанна прнстаништа ен, таможе когоу правншитоу и, и тоу прѣбывѣтъ алао дѣниш, до нншже приидоше нмоу дрѣка²⁸, и кндѣкы ыко кса (нмоу) оуготокана соутъ, и кставъ нде къ мороу, пародоми многымъ скрннтоуштынмъ се около нро. жалнште горько разлоученныи благого оучнтеля нхъ и плѣтакыиыка. и кнде шко сктоужають нмоу, и выпизашоу ндро кклѣзъ къ дрѣко²⁹ покелѣ отъкестн се (мало) къ поучншоу. съ славкн оучнтель кѣры христовы подобе се господави сконмоу. томоу бо пѣкорѣда пародн сктоужахоу, и сѣмъ вѣлѣзъ къ кораваъ покелѣ отъкестн се, и сѣдѣ нзъ кораваы оучалше и, шкоже о томъ нканыгелнеть нзкѣткоушнть, тако и съ прѣосвѣтителъи стонъ къ кораваи³⁰ оучалше нѣда скои, миръ даѣ намъ, и тоу скрннѣно благословеннн ксѣмъ благокѣрнѣмоу краю Радославоу и прѣосвѣтитѣломоу арьхннннсконѣу Прѣснншоу; и зѣлаю ксѣоу отъчѣсткнз сконроу благо-словн, моыкоу сѣткорнкъ къ коднтелю сконмоу Христоу о оутвѣрждѣннн нѣ, и шыи же многыи нѣскды доухокыиыи и

поучении вѣнтакъ къ чедомъ своимъ, и тако жалостно
растаннѣ сѣторъ съ инми, пачеть наоутн поучиноу морь-
скою господемъ окрмашемъ, и отъ толѣ такови трѣди
нго и подвижи быши и скетынхъ мѣста охажоженнѣ, ꙗкоже о
къскхъ¹ оказано нѣтъ въ книгахъ осова писаныхъ богоугод-
наго житиѣ нго; мы же нѣмко къзмогохомъ помоштинѣ по-
жию о таковынхъ, нѣмко слынасте, отъ недостаткѣ оума
нашего проглаголахомъ къ христолюбеню каинемоу, поманите
решено: по ннже късакынми даркми богъ хклантъ се. бого-
угоднаѣ же житиѣ снхъ господни монхъ скетынхъ кѣто
по достоиннѣ можетъ изглаголати?...

Слынасте во² благаго оучителя нашего и пастыря, ннже
къ мнѣмощданнѣмъ крѣмъ разлѣучи се отъ насъ, нѣ наметн
нго докры и поучениѣ благаѣ вѣсѣда къ насъ соутъ, како
не прѣстанъ въсе ны оучаше, късеномнѣи намъ плоды доу-
шкынаго приобѣтениѣ и о вѣчнѣмъ кызданнѣи и грозвѣ-
нѣмъ испытаниѣ, ꙗже въсѣ ждоутъ насъ по малѣ. да оуже
не пѣммы нго съ собою, да выхомъ по въсе часы слынали
богоразумнѣи нго поучениѣ... блаженѣ ко очн каинѣ, ннѣи
кндѣте толико неизглаголаше нго смѣреннѣи³, и оуни
каинѣ, ннѣиже слынасте сладкыѣ и благаѣ нго поучениѣ. снѣ
же кндѣкыне и слынакыне аште испѣвнѣи прѣданаѣ вѣмъ и
скрѣпнѣи заповѣди нго, и послѣдствуюнмъ оучению нго,
прикѣтоу же и вѣрѣ и любкѣ, то не далече боудемъ царь-
ствнѣи нескѣнаго и съ господемъ же кѣдворнѣмъ се къ вес-
копѣчынѣмъ вѣкы. того бо когониричьными молиткми въсѣ
поспѣють се вѣмъ⁴ къ благоу, и мнѣ ко смѣренному по
вели хотѣннѣмъ господнѣмъ възведемоу на скетынѣ и кожьствынѣмъ
прѣстола сего светаго господни монго, не аѣпо мнѣ нѣтъ мѣ-
чати, не своиѣ ко глаголю, нѣ нѣмко ѣановѣданаѣ намъ⁵ нѣмъ.

Снѣ же глаголы господнѣмъ мон прѣосвященныи ѣр-
сении глагола къ христолюбкынѣмъ и богомыслкынѣмъ че-
домъ истинныи сконн...

¹ Л. законнхъ оуставъ, ² Л. прѣднѣвно, ³ Л. къ
сконн ⁴ К. б. късакон доколыство, Л. доколынѣ, ⁵ Л. мн-
лости. ⁶ Л. архнѣписконѣ, ⁷ Л. сладкынѣмъ глаголы
поучениѣ. ⁸ Л. даровакѣ, ⁹ Л. нѣмѣ, ¹⁰ К. б. достоинно-

меншта, 12 Л. кѣды, 13 Л. не нмы, 14 Л. остаен ме, 15 К. б. отк-
рицаиштеу, 16 К. б. о ксѣхъ немонитехъ кашнхъ, 17 К. б. трк-
закштѣ, 18 Л. оучителяю, 19 Л. архимниископе, 20 К. а. истинь-
никш, 21 Л. сѣве, 22 Л. архимниископа, 23 Л. скѣтителъ, 24 Л. го-
сподниномъ, 25 Л. господина, 26 Л. къ монастырѣ, 27 К. а. ко-
раблѣ, К. б. корабль, 28 К. а. корабль, К. б. корабль, 29 К. б. ко-
раблѣ, 30 Л. изъ корабля, 31 Л. сѣмъ, 32 Л. ми, 33 Л. сѣме-
трини, 34 Л. памъ, 35 Л. ми.

Арх. Арсеније 237—256.

23. И къ то крѣме сѣуштеу на прѣстоу свѣтаго кира Савы
прѣосвященнаго архимниископа Савкъ вѣторому.

Арх. Арсеније 263.

24. И по снхъ же прѣдръженитеу прѣстоль свѣтаго кира Савы
прѣосвященнаго архимниископа Иакею.

Арх. Арсеније 269.

25. Богомъ дарованни ямоу прѣстоль свѣтаго Савы прѣдръжа
[т]. Арсеније] тридѣсѣти лѣтъ.

Арх. Арсеније 272.

26. [Сава II] приять прѣстоль богомъ въздвиженни свѣтаго го-
сподина нашего и оучителя кира Савы.

Арх. Сава II 274.

27. И по измѣниши его [т]. Данила I] вѣсть къзискапинъ величѣ,
идѣже окрѣсти достонна и богоугодна конго мѣржа въ
чръныцѣцкѣмъ правнѣкъ мѣржита въспринти съ кшнѣ даро-
ванѣу власть прѣстола свѣтительска по правообразнѣ¹ чѣсти
вожѣстѣннаго и законнаго прѣданиа скѣтными апостолами и
богопосланными отци, и по снхъ погованинѣмъ и влаже-
ниѣмъ оучителѣмъ нашимъ и настакиномъ кира Савою...
Јаниѣје] възведѣнъ вѣсть на скѣты и вожѣстѣнни прѣ-
столь свѣтаго Савы...

Жить же прѣдръже прѣстоль свѣтаго Савы чѣтыри лѣта.

¹ Л. правообразнѣ.

Јаниѣје 287—288, 290.

28. [Јевстатије I] тыптааше се совою вса испакити. Икоже савина за многыи труды и вса благодѣства нанко творилъ въ господинъ нашъ прѣосвященныи кирь¹ Сава... И въ тожде врѣмѣ соущоу благовѣрному краю Стефану Оурому... хотѣ окрѣсти когонзврана мѣща иконого всесвятыхъ чръныи, наюже порочити прѣстолю вожьствыи светлаго архидіеиа Христова² Савы... И възведыше и [тj. Јевстатија] на прѣстолю светлаго кирь Савы прославише велегласно...

Поже нашъ... съ же скетын и вожьствыи степенъ келлааго ти архидіеиа кирь Савы, дароваын ми тобою, въ индикоже врѣмѣ сынодобыше ме кыти правкентлаго и, въ томъ съхрани ме...

¹ Л. скетитель, ² Л. скетааго архидіеинскоа.

Арх. Јевстатије I 302, 308, 310.

29. [Јаков] въ шланко (лѣтъ) прѣдрѣжа волню вожню господель вѣздкиженныи прѣстолю светлаго кирь Савы, послалкыи къ подвижан се къ кьсакому дѣлау благоу... Въ ендевѣкъ ко исправлении поживе прѣдрѣже прѣстолю скетааго Савы лѣтъ шесть...

Арх. Јаков 320, 321.

30. [Јевстатије II] въ снхъ поучаше се, въ шланкоже врѣмѣ¹ прѣдрѣжа светын и вожьствыи прѣстолю келлааго архидіеиа кирь Савы, жить въ добрѣмъ исправлении лѣтъ осми на десетѣ...

¹ Л. лѣтъ.

Арх. Јевстатије II 323.

31. Благои мой питатель... вьсѣдъ на конѣ съ богомъ дарованыи ми чеды, и прииде въ монастырь скетныхъ четырь десетъ мѣщеникъ на прѣгоу мора, иже зокомъ нсть Венероптаа, игоже отъ оспокаини оукраинъ и оутврьдиль богоносыи (отыи) кирь Сава подаицель злата иго многа... [Данило II] оставъ старкнишнцетко славыааго монастыря Хиландара, вьстакъ иде въ келлю светлаго Савы въ мѣстѣ

глаголахъ Карен, теу ко благои и немалъкъион оуединишии
иеть хотиштинъ жити къ келни теи по оуставаниюу пра-
вилау богоносцаго отца кира Савы, изкоже сама ткорилъ
вѣ теу мноукствоуи, како скръпати мольбы и обкноштинаи
стоишии, метании же и немалъки и прочаи сладкаи трудоуи
скнисении.

Отъ того же вѣкмене вѣ обѣшталъ благочестивый краля
Оурошь дати сеую прѣосвещеную [Данилу II] прѣстолъ
светаго Савы, нгоже послѣди и полуци по кожно благо-
воленню.

Оутѣжданиемъ того христолюбиваго краля [Уроша] и благо-
воленнемъ кьсего събора Скетыи Горы и събора земли сръбь-
скыи кьса сктворше законно, и възведеи и [тj. Данила II]
на прѣстолъ светаго кира Савы.

Много ко мнозиаи окринуу допродѣтѣани сего прѣосвѣте-
лааго, къ немалкоже лѣтъ прѣдрѣжа прѣстолъ светаго Савы...
Сеую же прѣосвѣщеную кира Данилау благоволеннемъ бо-
жиномъ правинуу прѣстолъ светаго Савы.

Мѣсто ко рекомъ Анзица, нѣже иеть икономни области
црковныи, къ томъ бо прѣосвѣтеныи архуиенискоу Ни-
кодиму създа црковъ къ намъ архуиереа христоа Савы,
кыкъи прѣваго архуиенискоа сръбьскаго.

Съ же господиу мюн прѣосвѣтеныи архуиенискоу кира Да-
нила... поживе къ скетительствѣ на прѣстолѣ светаго Савы
четыри на десете лѣтъ и три мѣсеце.

Арх. Данило II 353--377.

32. По прѣставании господина архуиенискоа кира Данила
господиу краля Стефанъ постаки свенго логотета на прѣ-
столѣ светаго Савы, и прѣвѣсть къ архуиерействѣ¹ осмь
лѣтъ.

[Патриарх Јанићије] поживе къ скетительствѣ на прѣстолѣ
светаго Савы лѣтъ шесть на десете и осмь мѣсець.

¹ Л. архуиенископи.

Патриарх Јанићије 378, 379.

33. И по прѣставании патриарха кира Иоанкина Стефанъ
царь събра съворъ сръбьскыи и гръчьскыи въ градѣ Сѣроу,

и постави Савау патриархомъ на прѣстола свѣтааго Савы... [Стефан Душан] вѣнча се на царство, и по сѣмъ остави-
нѣ нѣже отъ прародителя и свѣтааго Савы прѣданонъ цѣлоу
архипипискѣнство отъ патриарха цариградскааго, постави-
нѣ сѣвѣ посланикъ¹ патриарха Иоаннина.

Царство же нго [тј. Уроша] принѣти ндиноу чести князь
Лазарь, другоу же чести Балканинъ, нже на краинѣство
дръзвѣука, ннчесоже не вѣрѣ о проклѣтѣи свѣтааго Савы.

Иъ то же крѣме прѣстави се Сава патриархъ прѣвѣн-
шини на прѣстола свѣтааго Савы два десѣтъ лѣтъ и мѣсець пѣтъ.

¹ К. б. напѣнѣмъ.

Патриарх Сава 380, 381, 383

34. Светын... сѣворь... сего [Јефрема] осекнтають и хн-
ротонисають и црьковъ патриархѣю кѣроуцають... и послѣ-
дають на прѣстола свѣтааго Савы.

Патриарх Јефрем, 386.

Константин: Живот Стефана Лазаревиѣа.

...иъ Савѣма же сини и Симеона и Савау вѣлѣннѣхъ породнѣ,
кѣнникомъ и чѣстѣное слышаннѣ и сѣловѣданнѣ, нже вѣсе чло-
вѣчѣскоу нѣтъство прѣвѣнѣшѣннѣхъ нмнже прѣвѣрѣнѣ и
нмнже подвизаннѣ се, вѣдѣ вѣсаго нзоуманнѣ о вѣзѣ нѣтъства
моужѣи и допанѣтка, нхъ же нспѣрка вѣнѣчаннѣ самѣи тѣи под-
кѣнѣи многымаи похваламаи достослышаннѣмаи. Не во села и
домаи нзоставѣаѣша, мало потрѣкѣнаѣа, нъ начѣло толѣко конѣн-
ство кѣждѣннѣи же и сѣкровннѣи и прѣстола кѣсотѣу и нѣа
нанѣка кѣанѣчѣстка влаѣсти, на рамѣхъ кѣрѣтъ нѣзѣмѣнѣ, ра-
доуѣнѣте се кѣошѣтѣмоу сѣнѣу на пѣкѣонъ другоу царѣствѣи
вѣдѣнѣнѣаго лѣуѣчѣннѣи. Нже и множѣство чѣдѣ скопѣхъ богоу
прѣведѣошѣи. Иъ сѣнѣу доводѣтѣканъ нѣсѣнѣнѣи нѣтъ анѣте и пѣсѣкѣхъ
морѣскѣи.

...иъ. Достѣнѣи же юже прѣдѣрѣченнѣмаи вѣновѣнаго корѣнѣхъ
вѣзѣскѣнѣи, да отъ тоудоу навѣкѣнѣи кѣто и отъ вѣоудѣи и
конѣхъ корѣнѣи кѣтѣка и кѣко процвѣтѣннѣи кѣ наѣе родѣи вла-
дыѣнѣствока и кѣто прѣдѣрѣченнѣхъ по равѣнодѣностѣнѣнѣмаи
Савѣкѣ нсправнѣтелѣи и прѣсвѣтѣитѣлѣи и тѣвѣоимѣнтѣонъ и тѣвѣ-
имѣнтѣнѣнѣмаи тѣвѣоимѣнтѣнѣнѣнѣи.

«ет. Скетыи же Симеонъ роди съ супружыницею три сына. Стефана прѣвѣкѣчанаго краля и Балкана великаго князя и Растка, послѣди же нареченаго Сакоу, прѣваго архіепископи сръбскаго. Съ же брата сконго Стефана вѣнча на краликуетко.

«зи, Балканъ кторый сынъ скетлаго Симеона, братъ же скетомоу Сакѣ, великий князь, роди сына жоупана Дмитра.

Гласник СУДруштва ХII, 255, 257.

Пајсије: Житије цара Уроша.

[Стефан Немања] роди съ супружницею своєю мноюу сина: Балкана великаго князя, и Стефана и Растка...

[Стефан Немања] вѣстаклетъ сына своего на прѣстоу краликуетка Стефана; а Балканъ вѣсть князь великий а Растко вѣдетъ къ Скетоу Горю, и тамо пріемъ архіепископи скети образъ, и приныкаетъ и родителю своего и обнаваляютъ Хиландарь. И скеты Сака постакалетъ се архіепископомъ къ Константиноу граду роукою патриарха Мануила, цареткующею тогда вѣлгочетникомъ царю Комнинѣ. И приидъ къ сръбскю земаю и създа манастирь Житию съ кратоу сконма Стефаномъ, къ имѣ князесинѣ Христа Бога, еже отъ Масанчии Горы, и тоу вѣнча его вѣнцемъ краликуетва, и нарече се Стефанъ прѣвѣкѣчани краля. И тоу раздели митрополитѣ, и нарече епископѣ, комоу гдѣ и чини и оуставъ, и оурежденіе краликуетва по чинѣ и степенѣ якоже подобно естъ.

...Прѣднелакъ послѣдока скетомоу Саве и вѣсть трети архіепископъ.

Радослав же пріемникъ кываетъ по очеке смрти и вѣнчаеъ его скеты Сака архіепископъ къ Житчи ере при животѣ ѿца своего прѣвѣкѣчана Стефана краля. И тогда пріемъ инокскы образъ и нареченъ вѣсть на очию име Симонъ монахъ, и тремъ часомъ мнѣшкнмъ, тѣло бездѣшно видимо бѣ. Дивилъ коу къ скетыхъ своихъ! И приидъ скеты Сака и помолитъ се якоже обичаи имѣше, и къ тѣ часу ожи дѣхомъ и построизаетъ его, и пакы къ малѣ оуспе, якоже и ка житію его пишеть.

Роди скеты Иѣмана Стефана, прѣокрѣчена краля и Іаѣкана великаго, и Раинка, еже есть скеты Гака.

Іѣ. Стојановиѣ, Стари срп. родосл. и лет. 21—40 passim.

И кѣ гредѹщѣ аѣта зрѣ-тѣ егда бысть омываніе скетомоу [Урошу], и тогда рати бысть великон на воудимскон странѣ. глаголю же Инок, и то аѣто съживзаетъ моци прѣкрасныи и чудотвориѣ скетаго Гаки сръбскаго, неконмъ бегомъ, па-сѹщѣмъ діаконскимъ, иже неконѣи добра непакидѣи и при-ходитъ къ сръдарѹ Синапѣ паши, арьбаиенникъ сѹщѣи тоу иришь кѣ змѣвати къ Ъкаѣрадоу и коу папосѣти и омыгаѣти и глаголютъ: кѣроуютъ тоури скетомоу Гакѣ, и крѣтетъ се; и поспѣаетъ сръдарѣ сѹлаке, и приходѣтъ къ манастирѣ Анаѣ-невоу кыѣзюмоу, инокмоу ѡ семъ кѣдоушѣ и поимѹтъ ракоу светѹю съ моцими ѡносетъ къ Ъкаграду чудотвориѣи и и прѣкрасныи моци и съжеже ихъ шѹхъ мнѣ грѣшномъ на полю крачарѣкоу, мѣсеца априла ѣя дѣнь на скетѹга Симеона сръродника господна и свѣриномѹченика. Тогда зламѣиѹ не-коемоу выкишоу воури вѣтрѣион, и градо камиѣи, яко дивити сѣи многѣмъ, и егда сѹшонѣиѹти къ своѣ доми.

Гласникъ СѹДруштва ХХІІ, 231.

Неколико речи о овом издању

Разноврсна грађа о св. Сави, која је већ одавно позната из издатих повеља, записа и натписа, житија (Данило, Константин, Пајсије) родослова, летописа и хронографа¹, изнета је сада, по упутствима пок. проф. Ст. Станојевића, први пут заједно и у извесном реду. Скупити ту грађу и средити је није, иако, било много тешко. Мало је приметније било спремити сву ту грађу за поновно издање. Зна се како је она различито објављивана. Никад онако како је стварно записана, са свима особинама наше старе, уосталом слабо устаљене графике. Од Миклошића (*Monumenta serbica*) и Даничића (Архиеп. Данило), који су изворни текст просто нормализовали, па до А. Соловјева (Хилаитарска повеља Првовенчаног), који још чува т.зв. титле, издавана је грађа махом неким средњим начином. То је пре свега грађа — најобимнија у исто време — коју је објавио Љ. Стојановић. Према томе најобичнијем начину удешен је и правопис остале издате грађе у којој се боље чувао изворни правопис. То се и могло лако извести, али је ипак свуда остављена непромењена грађа са нормализованим правописом, јер за ово издање рукописи углавном нису упоређивани. Текстови, издати грађанском ћирилицом, окренути су сада на изворну — црквену. При развезивању скраћеница извршено је фонетичко уједначење, тј. у тексту рускословенском на пр. *сѣгогѣмъ* исправљено је у *сѣгѣгѣмъ*, и обрнуто: у српском тексту место *дѣнь* стављено је *дѣнь*, *цѣрквы* — *цѣрквы*, тако и *благѣдѣть* — *благѣдѣть*. Таква језичка редакција, коју су различити издавачи преудешавали, данас је већ а priori немогућна. Зато је такве омашке било лако исправити.

¹ Према потоњој одлуци Академије изостављена је из овога издања сва грађа из родослова, летописа, (јер за њу постоје индекс) и хронографа (јер је „одељак о св. Сави састављен углавном по Теодосију“).

Шта да се, међутим, рече уопште о тачиости издавања наших споменика из којих је црпена грађа о св. Сави? За ово издање упоређен је само мали део, и то материјал који се налази у прашком Народној музеју и записи у књигама хиландарске библиотеке. На основу тога поређења излази да нема ништа што је досада објављено и што је употребљено у овом издању, а да није без замерке. И не само у графици. Ако се упореди садашње издање са досадашњима, видеће се да је местимично био испуштаи без разлога и текст, било поједине речи или целе реченице. Сем тих делимичних поправака, за овакву збирку извора преписан је први пут потребни одломак из Врхобрезничког хронографа. У томе хронографу забележена је изузетно и година смрти св. Саве — 6744 [1236]. Пошто је упоређен са извориим рукописом и врхобрезнички родослов и летопис, то је имао да буде стављен на прво место и текст врхобрезничког хронографа. Тиме би се добила згодна целина тога занимљивог зборника. Остали хронографи, давно издати житомишљинки и Вукомановићев, незнатно се разликују од врхобрезничког. Друга два неиздата хронографа, Шафариков I и II, који су такође били спремљени за издање, имају неке делове којих нема у врхобрезничком.

Скраћенице значе:

Исп. — Испоређено и исправљено по рукопису.

M. S. — Miklosich, Monumenta serbica. Viennae 1858.

П. и К. — Petit et Korabiev, Actes de Chilandar. (Deuxième partie. Actes slaves). Петроградъ 1915.

Гласник СУД. — Гласник Српскогачуеног друштва.

Соловјев, Од. сп. — Соловјев, Одабраии споменици српског права. Београд 1926.

Друге, споредније скраћенице објашњене су у самим издањима употребљене грађе.

Штампарске грешке:

Место и изашло је и или обратио, а место к — в: у По вељама бр 1₉ ред к:кши, 2₆ немк. 25₄ оугоданшкы. 26₈ ли. 46₁₆ припошени. 49₉ ли, 50₈ начелства. У Записима: 4₂₀ правокрпую 6 посл. ред каренскна. Најзад 67₅ ѝ а не: ѝ, 22₄ вксточиними а не: ко...